

UNIVERSAL
LIBRARY

OU_198704

UNIVERSAL
LIBRARY

Yanina University Library

PL 1

3,711

Accession No. 3,711

should be returned on or before the date last

ಜಯನಗರ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ.

ಭುವನೇಶ್ವರೀ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ
ಬೆಳಗಾವಿ.

ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ.

ಕರ್ನಾಟಕ ಸಿಂಹಾಸನಸ್ಥಾನ, ಚಾರ್ಯ

ಶ್ರೀವಿದ್ಯಾಪ್ರಭು.

ಭವನೇಶ್ವರೀ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ- ಮೂರನೆಯ ಗ್ರಂಥ.

ವಿಜಯನಗರ ಸಂವ್ರಾಜ್ಯ.

ಬರೆದವರು

ಬೋಲೆ ಅನಂತ.
ಕುಲಕರಣಿ ಪ್ರಹ್ಲಾದ.

೧೯೩೨

(ಪುಸ್ತಕದ ಒಡೆತನವು ಪ್ರಕಾಶಕರದು.)

ಬೆಲೆ ಒಂದು ರೂಪಾಯಿ

ಇಳಿಸಿದ ಬೆಲೆ ೦-೧೨-೦
ಪಾಕಿಸ್ತಾನ ಸರ್ಕಾರ

ಮುದ್ರಕರು-

ಶ್ರೀಪಂಡಿತ ವೆಂಕಟರಾಯರು

ಸೀತಾರಾಮ ಮುದ್ರಣಾಲಯ

ಹನುಮನಬೀದಿ ಬೆಳಗಾವಿ.

ಸಂಪಾದಕರು, ಪ್ರಕಾಶಕರು-

ಬಿ. ಕಲ್ಯಾಣಶರ್ಮರು

ಅನಂತಶಯನಬೀದಿ ಬೆಳಗಾವಿ

ಮುನ್ನುಡಿ.

ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ನೆನಪಾದನೆ, ಕನ್ನಡಿಗರು ಆ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಮೂಲಕ ಮಾಡಿದ ಎರಡು ಘನವಾದಕಾರ್ಯಗಳು ಕಣ್ಣೆ ಮುಂದೆ ಕಟ್ಟುತ್ತವೆ. ಅವು ಯಾವುವೆಂದರೆ (೧) ಅದು ಇಡಿ ಹಿಂದುಸ್ಥಾನ ದಲ್ಲಿಯ ಹಿಂದೂ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ಸಂರಕ್ಷಿಸಿದ್ದು. (೨) ಪರಕೀಯರ ದೌಡನ್ನು ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಪ್ರಥಮ ತಡೆದು ಓಡಿಯುವುದರಲ್ಲಿ ಯಶಸ್ವಿಯಾದುದಲ್ಲದೆ, ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಮಿತಿಮೀರಿದ ಘನತೆಗೆ ಏರಿಸಿದ್ದು. ಆ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವು ಹಿಂದೂ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೆ ಮಾಡಿದ್ದ ಉಪಕಾರದ ಸರಿಯಾದ ಕಲ್ಪನೆಯು ನಮಗೆ ಆಗಬೇಕಾದರೆ, ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವು ಸ್ಥಾಪಿತವಾಗದಿದ್ದರೆ, ಧರ್ಮದ ಗಟ್ಟಿಮುಟ್ಟಿಯಾದ ತಳಹದಿಯ ಮೇಲೆ ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿತವಾಗದಿದ್ದರೆ ನಮ್ಮ ಹಿಂದುಸ್ಥಾನದ ಅವಸ್ಥೆಯು ಏನಾಗುತ್ತಿತ್ತೆಂಬುದರ ಚಿತ್ರವನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ತರಬೇಕು. ಶಿಕಂದರ ಬಾದಶಹನ ಕಾಲದಿಂದ ಹಿಂದುಸ್ಥಾನದ ಮೇಲೆ ಪರಕೀಯರ ದಾಳಿಗಳು ನೂರಾರು ಆದವು. ಆದರೆ ಅವುಗಳೆಲ್ಲೊಂದರಲ್ಲಿಯೂ ನಮ್ಮ ಹಿಂದೂ ಜನರಿಗೆ ಹೇಳತಕ್ಕ ಯಶಸ್ಸು ದೊರೆಯಲಿಲ್ಲವೆಂದು ದುಃಖದಿಂದ ಹೇಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಹಾಗಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣಗಳು ಏನೇ ಇರಲಿ, ನಮಗೆ ಅಪಜಯವುಂಟಾದುದೇನೂ ಸುಳ್ಳಲ್ಲ. ಅದರ ಮೂಲಕ, ಇಡೀ ಉತ್ತರ ಹಿಂದುಸ್ಥಾನದ ನಡೆನುಡಿಗಳಲ್ಲಿ ವಿಲಕ್ಷಣವಾದ ಕ್ರಾಂತಿಯಾಯಿತು. ಉಡಿಗೆ ತೊಡಿಗೆ, ಆಚಾರವಿಚಾರ, ರೀತಿನೀತಿಗಳೆಲ್ಲವುಗಳಲ್ಲಿ ಮುಸಲ್ಮಾನರ ಅನುಕರಣವು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿಯೇ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಮತ್ತು ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವು ಸ್ಥಾಪನವಾಗದಿದ್ದರೆ, ಇಂದು ಈಗ ನಮ್ಮ ಕಣ್ಣಿಗೆ ತೋರುವ ಹಿಂದೂ ಜನರ ಹಿಂದುಸ್ಥಾನವು ಉಳಿ ಯುತ್ತಲೇ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಇಂಥ ಇಕ್ಕಟ್ಟಿನ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಆರ್ಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ರಕ್ಷಣೆಯ ಉದಾತ್ತವಾದ ಉದ್ದೇಶವನ್ನೇ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟ ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಉಪಕಾರವನ್ನು ಇಡೀ ಹಿಂದು

ಸ್ಥಾನವು ಎಷ್ಟೆಂತು ಸ್ಮರಿಸಬೇಕು ? ಇದಾಯಿತು ಹಿಂದೂ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ರಕ್ಷಣೆ. ಆದರೆ, ಈ ರಕ್ಷಣೆಗೆ ಮೂಲಾಧಾರವು ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಸ್ಥಾಪನೆಯು. ಕ್ಷತ್ರಿಯತ್ವದ ಬೆಂಬಲವಿಲ್ಲದೆ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ರಕ್ಷಣೆಯಾಗದು. ಸುಮಾರು ೧೫-೧೬ ನೂರು ವರ್ಷಗಳಿಂದ ಹಿಂದುಸ್ಥಾನವು ಪರಕೀಯರ ದಾಳಿಗಳಿಂದ ಜಜ್ಜಲ್ಪಟ್ಟು ನುಚ್ಚುನುರಿಯಾಗಿದ್ದು. ಅವರನ್ನು ಅಡೆದು ಕಿಡಿಯಲು ಸಾಮರ್ಥ್ಯವು ಉತ್ತರ ಹಿಂದುಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಉಳಿದಿರಲಿಲ್ಲ. ಆ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಬಲಿಷ್ಠನಾದ ಒಂದೂ ಹಿಂದೂರಾಜ್ಯವು ಉಳಿದಿರಲಿಲ್ಲ. ಇಡೀ ಉತ್ತರ ಹಿಂದುಸ್ಥಾನವು ಮುಸಲ್ಮಾನರ ವಶವಾಗಿತ್ತು. ರಕ್ಷಣೆ ಹಿಂದುಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿಯೂ ದೇವಗಿರಿ ವರಂಗಲ್ಲು ಮುಂತಾದ ಬಲಾಘ್ಯ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಗಳು ಮುಸಲ್ಮಾನರ ಶೂರತನಕ್ಕೆ ಮತ್ತು ಕ್ರೂರತನಕ್ಕೆ ತುತ್ತಾಗಿದ್ದುವು. ಇಂಥ ದುರ್ಧರ ಪ್ರಸಂಗ ! ಶ್ರೀವಿದ್ಯಾರಣ್ಯರ ದಿವ್ಯತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದಲೂ ಹುಕ್ಕಬುಕ್ಕರ ಅಪ್ರತಿಮವಾದ ಶೂರತನದಿಂದಲೂ ವಿಜಯನಗರದ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವು ಸ್ಥಾಪನವಾದದ್ದು. ಇಂತಹ ಭಯಂಕರ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ; ಎಂದ ಬಳಿಕ, ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ಇದರ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಎಷ್ಟೆಂದು ಬ್ರಣ್ಣಿಸಬೇಕು ? ನೆನಪಿನಲ್ಲಿಡತಕ್ಕ ಮತ್ತೊಂದು ವಿಶೇಷ ವೇದನೆಯೆಂದರೆ, ಕರ್ನಾಟಕದ ಪುಣ್ಯದಿಂ-ಭರತಭೂಮಿಯ ಪುಣ್ಯದಿಂದ ಕರ್ನಾಟಕವು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ ಈ ಘನವಾದ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಒಬ್ಬರಿಗಿಂತ ಒಬ್ಬರು ಉತ್ತಮರಾದ ಅರಸರು ಹಲವರು ದೊರೆತರು! ಹಾಗಾಗದೆ ಶ್ರೀ ಶಿವಾಜಿಮಹಾರಾಜರು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ ಮರಾಠಾ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ದೊರೆತಂತೆ ದುರ್ಬಲ ಅಥವಾ ವಿಷಯಾಸಕ್ತ ಅರಸರು ಈ ಕರ್ನಾಟಕದ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಕ್ಕೂ ದೊರೆತಿದ್ದರೆ, ಅದೂ ಶ್ರೀ ಶಿವಾಜಿಮಹಾರಾಜರು ಕಟ್ಟಿದ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದಂತೆ ಬೇಗನೆ ಉರುಳಿ ಬೀಳುತ್ತಿತ್ತು! ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಹಾಗೆ ಆಗಲಿಲ್ಲ. ಇಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ; ಕಲ್ಪನಾತೀತವಾದ ವೈಭವದಿಂದ ಅದು ೨೦—೨೫೦ ವರ್ಷಗಳ ವರೆಗೆ ಹಿಂದುಸ್ಥಾನದ ವಿಜಯಧ್ವಜವನ್ನು ಎತ್ತಿಹಿಡಿಯಿತು. ಶ್ರೀ ಶಿವಾಜಿಮಹಾರಾಜರು ಉಜ್ವಲವಾದ ದೇಶಾಭಿಮಾನದಿಂದ ರಾಜಕಾರಣದಲ್ಲಿ ಏರ್ಪಡಿಸಿದ ಅನೇಕ ಸುಧಾರಣೆಗಳ ಬೇರುಗಳನ್ನು

ನಾವು ನಮ್ಮ ಈ ಕರ್ನಾಟಕ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು.

ಆದರೆ, ಇಂಥ ಈ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ನೆನಪು ಮಾತ್ರ ಅದನ್ನು ಸ್ಥಾಪನೆ ಮಾಡಿದ ಕನ್ನಡಿಗರಿಗೇ ಉಳಿದಿರ.ವಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಅತ್ಯಂತ ಲಜ್ಜಾಸ್ಪದವಾದ ಮಾತಲ್ಲವೇ? ಮರೆತು ಬಿಟ್ಟ ಈ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ನಮಗೆ ನೆನಪು ಮಾಡಿಕೊಡಬೇಕು ಪರಕೀಯರು ! ನೆನಪು ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟರೂ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳದಿರುವಂಥ ಕೃತಘ್ನರು ಕನ್ನಡಿಗರಾದ ನಾವು ! ಇದೇ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವು ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರಾಂತದವರ ನಾಲಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದರೆ, ಅವರು ಇಡೀ ಭರತಖಂಡದಲ್ಲಿಲ್ಲ ಅದರ ವಿಜಯದೊಂದುಭಿಯನ್ನು ಮೊಳಗಿಸಿ ಬಿಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಅಷ್ಟೇಕೆ ? ಅನ್ಯ ಪ್ರಾಂತದವರು ಕೈಕೊಂಡ ಈ ತರಹದ ಪ್ರಯತ್ನಗಳನ್ನು ಕರ್ನಾಟಕದವರೇ ಕೊಂಡಾಡಿ ಹರಸುತ್ತಾರೆ. ಅದೇ ಕರ್ನಾಟಕದವರು ತಮ್ಮ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ನೆನಪು ಕೊಟ್ಟವರಿಗೆ ಮೂಗು ಮುರಿಯುತ್ತಾರೆ ಇದಕ್ಕೆನ್ನಬೇಕು ಅಭಿಮಾನರೂಢ್ಯತೆಯ ಪರಮಾವಧಿ ! ಆದರೆ, ನಮ್ಮ ಸದೈವದಿಂದ ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಸುಚಿಹ್ನೆಗಳು ತೋರ ಹತ್ತಿವೆ. ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕರ್ನಾಟಕತ್ವದ ಉದಯವು ಕಿಂಚಿತ್ ಕಾಣಲಾರಂಭಿಸಿದೆ. ಅದುವರಿಂದಲೇ, ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವು ಸ್ಥಾಪನೆಯಾದಂದಿನಿಂದ ೬೦೦ ವರುಷಗಳಾಗುವ ೧೯೫೬ ನೆಯ ಇಸ್ವಿಯಲ್ಲಿ ಬಹಳ ದೊಡ್ಡ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ವಿಜಯನಗರದಲ್ಲಿ ಅಂದರೆ ಹಾಳುಹಂಪಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ಮಾರಕೋತ್ಸವವಾಗಿರುವ ಮಾತುಗಳು ಹೊರಹಿಡಿದಿವೆ. ದೇಶದಪುಸ್ತಿತಿಯು ಅನುಕೂಲವಾದರೆ ಅದು ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿ ಜರುಗಬಹುದೆಂದು ಆಶೆಯಿದೆ. ಕರ್ನಾಟಕಸ್ಥರು ಬೆಳಗಾವಿಯಲ್ಲಿ ನೆರೆದ ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಿಜಯನಗರಸ್ಮಾರಕ ಪಟ್ಟಣವೊಂದನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ಇಂಥ ಉಜ್ವಲವಾದ ಸ್ಮಾರಕ ಹೆಗ್ಗಿವೊದಲು ಮಾಡಿರುವರು. ಈಗ ಬೆಳಗಾವಿಯವರು ಈ ಭವನೇಶ್ವರಿ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆಯನ್ನು ಹೊರಡಿಸಿ ಮುಂದೆ ಮಾಡಲಿಚ್ಛಿಸುವ ಆ ಮಹೋತ್ಸವಕ್ಕೆ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿ ಮದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಅವರನ್ನು ಅಭಿನಂದಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ ಇರಲಿ,

ಹಾಳು ಹಂಪೆ ! ಹಂಪೆಗೆ 'ಹಾಳು' ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವನ್ನು ಕೊಡು

ವಾಗ ನಮ್ಮ ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಕಲಿವಿಲಿಯಾಗುತ್ತದೆ ! ಆ ಹಾಳು ಹಂಪೆ
ಯಲ್ಲಿ ಬೀಳುಬಿದ್ದ ಕನ್ನಡಿಗರ ಹೃದಯವನ್ನು ಹಸನಾಗಿ ಹರಗಿ ಫಲ
ದ್ರೂಪವಾಗಿ ಮಾಡುವ ವಿಲಕ್ಷಣ ಶಕ್ತಿಯು ತುಂಬಿರುವುದೆಂಬದನ್ನು
ಎಷ್ಟು ಜನರು ಬಲ್ಲರು ! ಕನ್ನಡಿಗರೇ, ಒಮ್ಮೆ ಆ ಹಂಪೆಯನ್ನು ನೋಡಿ
ಬನ್ನಿರಿ. ಎಂದರೆ ನೀವು ಹೊಸ ಮನುಷ್ಯರಾಗಿ ಒರುವಿರೆಂದು ಎದೆಗೆ ಕೈ
ಗೊಟ್ಟು ಹೇಳುತ್ತೀವೆ. “ ಹಂಪೆಗೆ ಹೋಗುವದಕ್ಕಿಂತ ಕೊಂಪೆಯಲ್ಲಿರು
ವುದು ಲೇಸು ” ಎಂಬುದು ಹೇಡಿ ಕನ್ನಡಿಗರ ಗಾದೆಯ ಮಾತು. ಕಾಲಿ
ದ್ದವನು ಹಂಪೆಗೆ ಹೋಗಬೇಕು, ಕಣ್ಣಿಬ್ಬವನು ಕನಕಗಿರಿಗೆ ಹೋಗಬೇಕು’
ಎಂಬಹಳೆಯದೇ ಗಾದೆಯ ಮಾತು ಈಗಿನ ಹುರುಪಿನ ಕನ್ನಡಿಗರ ಗಾದೆಯ
ಮಾತು. ಈ ಚಿಕ್ಕ ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ಓದಿ ಆ ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ
ಚರಿತೆಯನ್ನೂ ವೈಭವವನ್ನೂ ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಿರಿ. ನಡೆಯಿರಿ ಹಂಪೆಗೆ, ಕಾಲು
ದಣಿ ಹಂಪೆಯಲ್ಲಿ ತಿರುಗಾಡಿ ಮನದಣಿ ಆನಂದೊಡರಿ. ಈ ಚಿಕ್ಕ ಪುಸ್ತಕ
ಗಳ ಉದ್ದೇಶವು ಇಷ್ಟೇ ಹೆಚ್ಚಿನದಿಲ್ಲ.

ಧಾರವಾಡ
೨೨-೬-೧೯೩೨

ಆಲೂರ ವೆಂಕಟರಾಯ.

ಬರೆಹಗಾರರ ಒಂದೆರಡು ನುಡಿ.

ಉನ್ನತಿಯನ್ನು ಬಯಸುವ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಮನುಷ್ಯನು, ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಜನಾಂಗವು, ದೇಶವು, ರಾಷ್ಟ್ರವು ತನ್ನ ಪೂರ್ವಜರ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಅತ್ಯಾವಶ್ಯಕ. ಆ ಪೂರ್ವಜರ ವೈಭವವನ್ನು ನೆನೆದು ನೆನೆದು ಕಣ್ಣೀರು ತಂದು “ಅಯ್ಯೋ, ನನ್ನ ಪೂರ್ವವೈಭವವು ಹೀಗಿದ್ದಿಲ್ಲ ಈಗೇನಾಯಿತು ನನ್ನಗತಿ!” ಎಂದು ಅಳುವುದಕ್ಕಲ್ಲ, ಅದನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು. “ನಾವು ಹೇಗಿದ್ದೇನಾಯಿತು. ನಮ್ಮ ಪೂರ್ವಜರು ಅಂಧವರಿದ್ದರು ಇಂಥವರಿದ್ದರು ನಾವು ಅವರ ವಂಶದವರು ನಾವೇನು ಸಾಮಾನ್ಯರೆ.” ಎಂದು ಬಡಾಯಿಕೊಚ್ಚಿ ಕೈಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೂ ಅಲ್ಲ. ನಮ್ಮ ಪೂರ್ವಜರು ಇಷ್ಟು ವೈಭವಶಾಲಿಗಳಿದ್ದರು ಅವರ ವಂಶಜರಾದ ನಮಗೆ ಈ ಕೀಳು ಸ್ಥಿತಿಬಂದಿದೆ. ಈ ಕೀಳುಸ್ಥಿತಿ ಬರುವುದಕ್ಕೆ ನಾವೇ ಕಾರಣರು. ನಾವೂ ಪ್ರಯತ್ನಮಾಡಿದರೆ ಇಂದಿಲ್ಲ ನಾಳೆ, ನಾವಿಲ್ಲ ನಮ್ಮ ವಂಶಜರು ಪುನಃ ಆ ಉನ್ನತ ಸ್ಥಿತಿಗೆ-ಅದಕ್ಕೂ ಉನ್ನತವಾದ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಮುಟ್ಟಬಹುದು, ಎಂದು ಆ ದಿಶೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ. ಪೂರ್ವಜರು ಯಾವದೊಂದು ತಪ್ಪುದಾರಿ ಹಿಡಿದು ಅವನತಿಯನ್ನೊದ್ದರೆ ಆ ತಪ್ಪು ದಾರಿಯನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ಆ ತಪ್ಪು ತಪ್ಪಿಂದಾಗದಂತೆ ಎಚ್ಚರದಿಂದಿರುವುದಕ್ಕೆ. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ರಾಷ್ಟ್ರದವರು ಇತಿಹಾಸಕ್ಕೆ ಆಪ್ತರಾದ ಮಹತ್ವ ಕೊಡುತ್ತಿರುವುದು ಈ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೇ.

ಅವನತಿಯ ಕೊನೆಯ ಮುಟ್ಟಲನ್ನು ಕಂಡು ನಾಮ ಮಾತ್ರ ದೇಹ ಧಾರಣ ಮಾಡಿದವರಿಗೆ ಅವರಪೂರ್ವಜರ ವೈಭವಶಾಲಿಯಾದ ಚರಿತ್ರೆಯ ನೆನಪು ಅಮೃತಸಿಂಚನೆ ಮಾಡಿದಂತೆ. ನಾಮನಿರ್ದೇಶಕ್ಕೂ ಆಸ್ಪದವಿಲ್ಲದೆ ಛಿನ್ನ ಛಿನ್ನವಾದ ಕನ್ನಡಿಗರು ಮತ್ತೆ ತಲೆಯೆತ್ತಿ ನಡೆಯಬೇಕಾದರೆ ಅವರಿಗೆ ತಮ್ಮ ಪ್ರಾಚೀನ ವೈಭವದ, ಪ್ರಾಚೀನ ವಿಭೂತಿಗಳ ದರ್ಶನ

ವನ್ನು ಮಾಡಿಸುವ ಇತಿಹಾಸಗಳು ಅವೆಷ್ಟಿದ್ದರೂ ಬೇಕಾಗಿವೆ. ಆದರೆ ದುರ್ದೈವದಿಂದ ಅಂತಹ ಇತಿಹಾಸಗಳು ಇನ್ನೂವರೆಗೆ ಒಂದೂ ಬರೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿಲ್ಲ. ಇದೀಗ ತಾವು ತಲೆಯೆತ್ತಿ ನಡೆಯಬೇಕಾದರೆ ತಮ್ಮಪ್ರಾಚೀನ ವಿಭೂತಿಗಳ ಪೂಜೆಯು ಅತ್ಯಾವಶ್ಯಕವೆಂಬರಿವು ಕನ್ನಡಿಗರಲ್ಲಿ ಮೊಳೆತಿದೆ. ಆ ವಿಭೂತಿ ಪೂಜೆಯು ಪ್ರಯತ್ನವೂ ಅಲ್ಪಸ್ವಲ್ಪ ನಡೆದಿದೆ. ಆ ವಿಭೂತಿ ಸ್ಮರಣೆಗೆಂದು ಮಾಡಿದುದೊಂದು ಪ್ರಯತ್ನವಿದು.

ಇದೇನು ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಸಂಪೂರ್ಣ ಇತಿಹಾಸವಲ್ಲ. ಅಂತಹ ಸಂಪೂರ್ಣ ಇತಿಹಾಸವು ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಹುಟ್ಟಬೇಕಾಗಿದೆ ವೈಭವದ ಶಿಖರಕ್ಕೇರಿದ ಆ ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಸ್ಥಾಪನೆಯಾಗಿ ೬೦೦ ವರ್ಷಗಳಾಗುತ್ತವೆ ೧೯೫೬ ನೆಯ ಇಬ್ಬಗೆ. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯ ಕನ್ನಡಿಗರಿಗೂ ಆ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಅಲ್ಪಪರಿಚಯವಾಗಿ ಉತ್ಸಾಹ ದಿಂದವರು ಆ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಸ್ಥಾಪನೆಯ ದಿನವನ್ನಾಚರಿಸಲೆಂಬುದನ್ನು ಮನದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಬರೆಯುವಾಗಿದೆ ಈ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು. ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಅಂತಹ ಸಂಪೂರ್ಣವಾದ ಇತಿಹಾಸವೊಂದನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿ ಆ ಮಹಾತ್ಮನಿಗೆ, ಕರ್ನಾಟಕ ಸಿಂಹಾಸನ ಸ್ಥಾಪನಾಚಾರ್ಯ ಮಾಧವಮುನಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸುವ ಭಾವವನ್ನು ಕನ್ನಡಿಗರಾರಾವರೂ ಕೈಕೊಳ್ಳಲೆಂಬುದ್ದೇಶದಿಂದ, ಅಂತಹರಿಗೆ ಹುರುಪು ಹುಟ್ಟಿಲಿಕ್ಕೆ ಅಪಸ್ವರದಿಂದ ಹಾಡಿದ ಹಾಡಿದು; ಆ ಮಹಾತ್ಮನ ಪೂಜೆಗೆಂದು ತಿರುದು ತಂದ ಕಾಡುಹೂವೊಂದು. ಯಾವ ಹೂವಾದರೇನು ಎಂಥ ಸ್ವರವಾದರೇನು ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಣವೆಂದರೆ ಆ ಮಹಾತ್ಮನಿಗೆಯೇ ಹೋಗಿ ಮುಟ್ಟುವುದು. ಆ ಮಹಾತ್ಮನ ದನ್ನು ಆದರದಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸುವನೆಂಬ ನಂಬಿಗೆಯನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡೇ ಅರ್ಪಿಸಿದ ಈ ಕಾಡು ಹೂವನ್ನು ಆ ಮಹಾತ್ಮನ ಪದತಲದಲ್ಲ.

ವಿಜಯನಗರದ ಇತಿಹಾಸವು ಇನ್ನೂ ಅಧಿಕೃತವಾಗಿ ಬರೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿಲ್ಲ. ನಮ್ಮ ದುರ್ದೈವದಿಂದ ಆ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಬಗ್ಗೆ ತಿಳಿಯತಕ್ಕಷ್ಟು ಸಂಗತಿಗಳು ತಿಳಿದಬಂದಿಲ್ಲ. ಗೊತ್ತಾದ ಸಂಗತಿಗಳ ಬಗ್ಗೆಯೂ

ಮತಭೇದವಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಎಲ್ಲರೂ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಂಥ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನೇ ಆಯ್ದುಕೊಂಡಿರುತ್ತೇವೆ. ಮತಭೇದವಿರುವಲ್ಲಿ ಬಹುಜನರು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಂಥವುಗಳನ್ನು ಆಯ್ದು, ಕೆಲವೆಡೆ ಆಖ್ಯಾಯಿಕೆಗಳನ್ನು ಸಾಣೆಗೆ ಹಚ್ಚಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಉಜ್ಜಿ ಬರೆದಿರುವೆವು ಭುವನೇಶ್ವರೀ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆಯ ಸಂಪಾದಕರಾದ ಬಿ ಕಲ್ಯಾಣಶರ್ಮರು ಗ್ರಂಥ ಬರೆವುದಕ್ಕೆ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹ ಕೊಟ್ಟು ಅದಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸಿ ಕೊಟ್ಟು ತಮ್ಮ ಮಾಲೆಯಲ್ಲಿದ್ದನ್ನು ಪ್ರಕಟೆ ಮಾಡಿದರು. ನಮ್ಮ ಬಿನ್ನಹಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡು ಅಲೂರ ವೆಂಕಟರಾಯರು ಮುನ್ನುಡಿಯನ್ನು ಬರೆದರು ಇವರಿಗೆ ನಾವು ಉಣಿಯಾಗಿರುವೆವು. -ಗ್ರಂಥ ಬರೆವಲ್ಲಿ ಸಹಾಯಕವಾದ ಗ್ರಂಥಗಳ ಕರ್ತರನ್ನು ನಾವಿಲ್ಲಿ ಅಭಿನಂದಿಸದಿಲ್ಲವೆಂದು. ಈ ಪುಸ್ತಕವನ್ನೋದಿ ಕರ್ಣಾಟಕದ ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನತೆಗೆ ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಕಲ್ಪನೆಯು ಒಂದಿಷ್ಟಾದರೂ ಆಗಿ ಆ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಪುಣ್ಯ ಸ್ಮರಣೆಯು ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪವಾದರೂ ನೆರವಾದಲ್ಲಿ ನಾವು ಮಾಡಿದ ಪ್ರಮವು ಸಾರ್ಥಕವಾದಂತಾಗುವುದು.

ಪ್ರಕಾಶಕರ ನಾತು.

ಈ ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯ ಪುಣ್ಯತಿಥಿಗೆ ನಮ್ಮ ಮಾಲೆಯು ಹೊರಟು ವರುಷವಾಯಿತು. ಚಂದಾದಾರರಿಗೆ ಮೊದಲ ವರ್ಷದ ನಾಲ್ಕು ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ೩-೪ ನೆಯ ಗ್ರಂಥಗಳು ಈ ಮೊದಲೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಈ ದಿವಸ ಹೊಸ ವರುಷದ ಮೊದಲನೆಯ ಗ್ರಂಥವು ಹೊರಡಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ಈ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಬರೆಯಲಿಕ್ಕೆ ಸಹಾಯಕವಾದ ಕೆಲವು ಗ್ರಂಥಗಳು ವೇಳೆಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ದೊರೆಯಲಿಲ್ಲ ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಸ್ಥಾಪನೆಯ ದಿವಸವೇ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಸಬೇಕೆಂದಿತ್ತು ಅದು ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಿಲ್ಲ ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯ ಪುಣ್ಯತಿಥಿಯ ದಿವಸವಾದರೂ ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಸಬೇಕೆಂಬ ಇಚ್ಛೆಯಾಯಿತು. ಹೀಗಾಗಿ ಹೊಸ ವರುಷದ ಪುಸ್ತಕವನ್ನಿಂದು ಕೊಡುವದಾಗಲಿಲ್ಲ.

ಹೊಸ ವರುಷದಿಂದ ನಾವು ಹೊಸ ಏರ್ಪಾಡು ಮಾಡಿರುವೆವು. ಈ ವರುಷದಲ್ಲಿ ಇಂತಿಷ್ಟೇ ಬಿಲೆಯ ಇಂತಿಷ್ಟೇ ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ತೆಗೆದು ಬೇಕೆಂದು ಕಟ್ಟು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿಲ್ಲ. ೧ ರೂಪಾಯಿ ಕೊಟ್ಟು ಮಾಲೆಯ ಚಂದಾದಾರರಾದವರಿಗೆ ಮಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಹೊರಡುವ ಗ್ರಂಥಗಳೆಲ್ಲವನ್ನು ಮುಕ್ತಾಲು ಬಿಲೆಗೆ ಕಳುಹುತ್ತ ಹೋಗುವೆವು. ನಮ್ಮ ಹೋದ ವರುಷದ ಚಂದಾದಾರರು ಮುಂದಿನ ವರುಷದಲ್ಲಿಯೂ ಚಂದಾದಾರರಾಗುವರು ಹೊಸ ಚಂದಾದಾರರನ್ನು ಕೂಡಿಸಿಕೊಟ್ಟು ನೆರವಾಗುವರೆಂದು ನಂಬಿಯೇ ಈ ಮುಂದೆಯೂ ಮಾಲೆಯನ್ನು ನಡಿಸುವ ಸಾಹಸ ಮಾಡಿರುವೆವು.

ಈ ೩-೪ ನೆಯ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಹೊರಡಿಸುವಲ್ಲಿ ನೆರವಾದ ನನ್ನ ಗೆಳೆಯರ ಹಾಗೂ ಇನ್ನಿತರ ಮಹನೀಯರ ಉಪಕಾರವನ್ನು ನಾನು

ಮರೆಯುವಂತಿಲ್ಲ. ನನ್ನ ಕೇಳಿಕೆಗೆ ಒಪ್ಪಿ ಗೆ. ಬೋತೆ, ಗೆ. ಕುಲಕರಣಿ
 ಪ್ರಹ್ಲಾದ ಇವರು ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಬರೆದುಕೊಟ್ಟರು. ಶ್ರೀ. ಅಲೂರ
 ವೆಂಕಟರಾಯರು ಮುನ್ನುಡಿಯಿಂದ ಇವನ್ನು ಸಂಗರಿಸಿದರು. ಜಯ
 ಕರ್ನಾಟಕ ಮಂಡಲದವರು “ಕುಯೋಗ ನಿವಾರಣೆ” ಯ ಪಡಿಯಚ್ಚನ್ನು
 ಕೊಟ್ಟರು. ಗೆ. ಜಿ. ಎಸ್. ಹುದ್ದಾರ ಇವರು ನಕಾಶವನ್ನು ತೆಗೆದು
 ಕೊಟ್ಟರು. ಮಿ. ಪಿ ಆರ್. ಪವಾರ ಕರ್ನಾಟಕ ಪೋಟೋ ಝಂಕೋ
 ವರ್ಕ್ಸ್ ಇವರು ವೇಳೆಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಪಡಿಯಚ್ಚುಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟರು.
 ಶ್ರೀ. ಪಂಡಿತ ವೆಂಕಟರಾಯರು ವೇಳೆಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಮುದ್ರಿಸಿಕೊಟ್ಟರು.
 ಇವರೆಲ್ಲರ ಸಹಾಯವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಸಂಕಲ್ಪಿಸಿದ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ
 ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಹೊರಡಿಸಲಿಕ್ಕಾಗುತ್ತಿಲ್ಲ. ಇವರ ಅಭಿನಂದನೆಯನ್ನು
 ಎಷ್ಟು ಮಾಡಿದರೂ ಕಡಿಮೆಯೆ.

ಭುವನೇಶ್ವರೀ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ,
 ಬೆಳಗಾವಿ
 ಚಾಲುಕ್ಯ ವಿಕ್ರಮ ಪರ್ಷ ೮೫೭.
 ಜ್ಯೇಷ್ಠವದ್ಯ ತ್ರಯೋದಶಿ.
 ೧-೭-೧೯೩೨

ಬಿ. ಕಲ್ಯಾಣಶರ್ಮಾ.

ಸಹಾಯ ತೆಗೆದುಕೊಂಡ ಗ್ರಂಥಗಳು

- 1 A Forgotten Empire. (Mr. R. Sewell)
- 2 The never to be Forgotten Empire.
(Mr B Suryanarayanrao)
- 3 Sources of Vijayanager.
- 4 The Aravidu Dynasty of Vijayanagar.
(Rev. H. Heras.)
- 5 Imperial Gazetteer
- 6 City of Vijayanagar
- 7 Hampi Ruins (Mr. A. H. Longhurst)
- 8 United Karnatak (Mr R. R. Divakar)

೧ ವಿಜಯನಗರ	ವಾಗ್ಭೂಷಣ
೨ ಕರ್ನಾಟಕ ಕೈಪಿಡಿ	ಕರ್ನಾಟಕ ಪ್ರಾಂತ್ಯಿಕ
ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಕಮಿಟಿ
೩ ಕರ್ನಾಟಕದ ವರ್ಣನೆಯೂ ಇತಿಹಾಸವೂ	ಶ್ರೀ. ರಾಜಪುರೋಹಿತ
೪ ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯರ ಕಾಲವಿಚಾರ	ಶ್ರೀ. ಡಿ. ವಿ. ಗುಂಡಪ್ಪ
೫ ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯರ ಸಮಕಾಲೀನರು	ಶ್ರೀ. ಡಿ. ವಿ. ಗುಂಡಪ್ಪ
೬ ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯರ ಚರಿತ್ರೆ	ಶ್ರೀ. ಹುಲಿಕವಿ
೭ ರಾಮರಾಯನ ಬಚ್ಚೆರು	
೮ ಪಂಪಾಯಾತ್ರೆ	ಶ್ರೀ. ಎ. ಸಿ.

ಇವಲ್ಲದೆ ಸಾಹಿತ್ಯಪರಿಷತ್ತರಿಗೆ, ಜಯಕರ್ನಾಟಕ, ಪ್ರಬುದ್ಧ ಕರ್ನಾಟಕ, ವಾಗ್ಭೂಷಣ ಮೊದಲಾದ ಮಾಸಪುಸ್ತಕಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದ ಲೇಖನಗಳು.

ಪರಿವಿಡಿ.

೧	ಕನ್ನಡಿಗರು ಮಾಡಿದ ಕೆಲಸ	೧ — ೬
೨	ದಕ್ಷಿಣದ ಮೇಲೆ ಮುಸಲ್ಮಾನರ ದಾಳಿ	೭ — ೧೧
೩	ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಸ್ಥಾಪನೆ	೧೨ — ೧೭
೪	ಹರಿಹರ	೧೮ — ೨೩
೫	ಬುಕ್ಕರಾಯ	೨೪ — ೨೯
೬	ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಬೆಳವಣಿಗೆ	೩೦ — ೩೩
೭	ಸಾಳುವಂಶ	೩೪ — ೩೯
೮	ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯ	೪೦ — ೫೦
೯	ರಾಜಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳ ಅಳಿಕೆ	೫೧ — ೫೩
೧೦	ರಾಕ್ಷಸ ತಂಗಡಿಯ ಕಾಳಗ	೫೪ — ೬೪
೧೧	ಅರವೀಡು ರಾಜವಂಶ	೬೫ — ೭೨
೧೨	ರಾಜ್ಯವ್ಯವಸ್ಥೆ	೭೩ — ೭೫
೧೩	ಜನಜೀವನ	೭೬ — ೮೧
೧೪	ರಾಯರಕಾಲದ ವಾಙ್ಮಯ	೮೨ — ೯೨
೧೫	ವಿಜಯನಗರದ ವೈಭವ	೯೩ — ೧೦೪
೧೬	ಅನುಬಂಧ	೧ — ೬

ಅ ಸೌಃರ್ಯದ ರಾಜಧಾನಿಯ ಕಟಾ ಅ ರಾಜನಾನ್ವೆಭವಂ
ಅ ಸಾಮಂತ ಸಮೂಹವಾ ಬುಧಸಭಾಸ್ಥಾನಂಗಳಾಗ್ರಂಥಗಳ್
ಅ ಸೋಮಾನನೆಯರ್ ಪ್ರಮತ್ತ ನೃಪಪುತ್ರರ್ ಘೋಷಿಸಾ
ವಂದಿಗಳ್
ಅ ಸರ್ವರ್ ಮರೆಯಾದರಾರ ವಶದಿಂದಾ ಕಾಲಗೀವಂದನಂ

— ಶಾಂತಕವಿಗಳು.

ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ.

೧ ಕನ್ನಡಿಗರು ಮಾಡಿದ ಕೆಲಸ.

ಭರತಖಂಡದಲ್ಲಿ ಇಂದು ಕರ್ಣಾಟಕಕ್ಕೊಂದು ಸ್ಥಾನವಿಲ್ಲದೆ ಇರಬಹುದು; ಕನ್ನಡಿಗರಿಂದು ನಿರ್ವೀರ್ಯರಾಗಿರಬಹುದು; ಇನ್ನುಳಿದ ಜನಾಂಗಗಳ ಮುಂದೆ ಕನ್ನಡಿಗರಿಗೆ ಮೋರೆ ಕೆಳಗೆ ಹಾಕುವ ಪ್ರಸಂಗ ಬಂದಿರಬಹುದು. ಹಾಗಾಗಲು ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯೂ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ. ಆದರೊಂದು, ಕನ್ನಡಿಗರಷ್ಟು ಉಜ್ವಲವಾದ ಪೂರ್ವ ಚಾರಿತ್ರ್ಯವು ಭರತಖಂಡದ ಮತ್ತಾವ ಜನಾಂಗಕ್ಕೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಮರೆಯಲಾಗದು.

ಕನ್ನಡಿಗರ ಆ ಉಜ್ವಲವಾದ ಪೂರ್ವ ಚರಿತೆಯೂ ಇಂದು ಬೂದಿ ಮುಚ್ಚಿದ ಕೆಂಡವಂತಿದೆ. ಅದೊಂದು ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಭರತಖಂಡದ, ಅದೇಕೆ ಇಡೀ ಜಗತ್ತಿನ ಕಣ್ಣು ಕುಕ್ಕಿಸಿರುವೆಂಬರಿವು ಕನ್ನಡಿಗರಿಗೇ ಇಲ್ಲವಾಗಿದೆ. ಭರತಖಂಡದ ಇನ್ನಿತರ ಜನಾಂಗಗಳು ತಮ್ಮ ಪೂರ್ವ ಚಾರಿತ್ರ್ಯದಿಂದ ಒಂದರಷ್ಟು ಹೆಮ್ಮೆ ತಾಳಿದರೆ ಅದರ ಹತ್ತರಷ್ಟು ಹೆಮ್ಮೆ ಪಡಬಹುದು ಕನ್ನಡಿಗರು. ಆದರೇನು, ಕುರಿ ಹಿಂಡಿನಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದ ಸಿಂಹನಂತೆ ಗಿದೆಯೇಗ ನಮ್ಮ ಬಾಳುವೆ !

“ಕನ್ನಡಿಗರಲ್ಲೇನಿದೆ ? ಒಂದು ವಾಙ್ಮಯವೇ ? ಕಲೆಯೇ ? ಪೂರ್ವ ಚರಿತೆಯೇ ? ನಿರುತ್ಸಾಹಿಗಳು, ನಿರ್ವೀರ್ಯರು, ಕಾರ್ಯಾರಂಭಗುಣ ಶೂನ್ಯರು” ಮೊದಲಾಗಿ ಯಾರಾದರೂ ಎಂದರೆ ಅವರ ಕೂಡ ಹಾಗೆಯೇ ಹೊಂಟು ಬಿಡುವ ಕನ್ನಡಿಗರದಷ್ಟೋ ಜನ. ಭರತಖಂಡದ

ಇಂದಿನ ಯಾವ ಭಾಷೆಯ ಪ್ರಾಚೀನ ವಾಙ್ಮಯಕ್ಕೂ ಹಿಂದೆ ಬೀಳದ, ಹಾಗೆ ನೋಡಿದರೆ ಬಹುತರ ಅವುಗಳಿಗಿಂತ ಒಂದು ಪಾಲು ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಾಚೀನ ವಾಙ್ಮಯವು ನಮ್ಮಲ್ಲಿದೆ. ಭರತಖಂಡದ ಉಳಿದೆಡೆಯಲ್ಲಿಲ್ಲದೂ ನೋಡಲಿಕ್ಕೆ ದೊರೆಯದ ಕಲಾವೈಭವವು ಕನ್ನಡ ನಾಡಿನಲ್ಲಿದೆ. ಜಗದ್ವಿಖ್ಯಾತವಾದ ಅಜಂಟದ ಗುಹೆಗಳಲ್ಲಿಯ ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಚಿತ್ರಿಸಿದವರು ಕನ್ನಡಿಗರು, ತಮ್ಮ ಕಲಾಚಾತುರ್ಯದಿಂದ ನೋಡ ಬಂದವರನ್ನೆಲ್ಲ ಬೆರಗುಗೊಳಿಸುವ ಹಳೆಬೀಡು ಬೇಲೂರ ದೇವಾಲಯಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿದವರು ಕನ್ನಡಿಗರು; ಭರತಖಂಡವನ್ನೆಲ್ಲ ಏಕಭತ್ತದಿಂದ ಆಳಿದ ಆ ಪುಲಿಕೇಶಿ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯು ಕನ್ನಡಿಗನು, ಆ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿ ಮೆರೆದಾ ಬಾದಾಮಿಯು ಕನ್ನಡ ನಾಡಿನಲ್ಲಿನದು; ಅಷ್ಟೇಕೆ ಭರತಖಂಡದಲ್ಲೆಂದು ಆರ್ಯಧರ್ಮವನ್ನು, ಆರ್ಯಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ಅಚ್ಚಳಿಯದೆ ಉಳಿಯ ಗೊಟ್ಟಾ ಶ್ರೀಯವು ಕನ್ನಡಿಗರದು ! ಆರ್ಯಧರ್ಮದ ಮೇಲೆ, ಆರ್ಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಮೇಲೆ ಆದ ಎರಡು ದೊಡ್ಡ ಆಘಾತಗಳನ್ನು ತಡೆದು, ಕಿಲುಬು ಹಿಡಿದ ಹಿಂದೂಧರ್ಮವನ್ನು ಬಳಗಿ ಒಪ್ಪುಹಾಕಿ ತೊಳಗು ಬೆಳಗುವಂತೆ ಮಾಡಿದವರು ನಮ್ಮ ಕನ್ನಡಿಗರು !

ಆ ಎರಡು ದೊಡ್ಡ ಆಘಾತಗಳೆಂದರೆ ಆರ್ಯ ಧರ್ಮದ ಮೇಲಾದ ಬೌದ್ಧ ಧರ್ಮದ ಆಕ್ರಮಣ; ಹಿಂದೂ ರಾಜ್ಯಗಳ ಮೇಲೆ, ಆರ್ಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಮೇಲೆ ಆದ ಮುಸಲ್ಮಾನರ ಆಕ್ರಮಣ.

ಕ್ರಿಸ್ತ ಪೂರ್ವ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಶತಮಾನದ ವರೆಗೆ ಭರತಖಂಡದ ಆರ್ಯ ಧರ್ಮವು ತೊಳಗಿ ಬೆಳಗಿತು, ಭರತಖಂಡದ ಹೊರಗೂ ತನ್ನ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ಹರಡಿತು. ಆದರೆ ಕ್ರಿ. ಪೂ. ೪ ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಾದಯವಾದ ಬೌದ್ಧಧರ್ಮವು ಅದನ್ನು ಹಿಂದೂಡಿತು. ಮೊದಲೇ ಹುಳುತಂದು ಹುರುಳ್ಲೆವೂ ಹೋಗಿ ಸಿಪ್ಪೆ ಮಾತ್ರ ಉಳಿದಿದ್ದಾ ಹಿಂದೂ

ಧರ್ಮವು ಬೌದ್ಧ ಧರ್ಮಾನುಯಾಯಿಯಾದ ಅಶೋಕ ಮಹಾರಾಜನಂತಹ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯು ಕೈಕೊಂಡ ಧರ್ಮಪ್ರಚಾರಕಾರ್ಯವಿಂದ ಮೂಲೆಗುಂಪಾಯಿತು. ಹಾ ಹಾ ಎನ್ನುವುದರೊಳಗೆ ಆಸೇತುಕಮಾಚಲ, ಅಷ್ಟೇಕೆ ಭರತಖಂಡದ ಹೊರಗಿನ ಸಿಂಹಲದ್ವೀಪದಲ್ಲಿಯೂ ಚೀನದೇಶದಲ್ಲಿಯೂ ಬೌದ್ಧ ಧರ್ಮದ ಜಯಭೇರಿಯು ಹೊಡೆಯಿತು. ಅದಾಗ ಕೇರಳ ಪ್ರಾಂತದ ಕಾಲಟೆ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಜನ್ಮ ತಾಳಿದರು ಆ ಮಹಾನುಭಾವ ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರು. ಆರ್ಯಧರ್ಮದ ಹೀನಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಕಂಡು ಅದರ ಉದ್ಧಾರಕ್ಕಾಗಿ ನಡು ಕಟ್ಟಿದರು. ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬೆಳೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದರೆ ಒಳ್ಳೆಯ ಕ್ಷೇತ್ರವನ್ನು ರಿಸಿ ಉತ್ತು ಬಿತ್ತಬೇಕಲ್ಲವೆ? ಕೇರಳ ದೇಶವು ಅವರ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾದ ಕ್ಷೇತ್ರವೆಂದೆನಿಸಲಿಲ್ಲ. ಬೇರೊಂದು ಒಳ್ಳೆಯ ಕ್ಷೇತ್ರವನ್ನು ರಸತೊಡಗಿದರು. ಕರ್ಣಾಟಕವು ಅವರ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾದ ಕ್ಷೇತ್ರವೆಂದೆನಿಸಿತು. ಇಲ್ಲಿಯೇ ನೆಲೆಸಿ ಶೃಂಗೇರಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮಠವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿ ಆರ್ಯ ಧರ್ಮದ ತತ್ವಗಳನ್ನು ಸಾರಿದರು. ಅದಾಗ ಆರ್ಯ ಧರ್ಮವು ಮತ್ತೆ ತಲೆಯೆತ್ತಿತು.

ನೇದೋಪನಿಷತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಅದ್ವೈತ ವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತ ದ್ವೈತ ಮತಗಳನ್ನೇ ಹೊಸ ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಜನರ ಮುಂದಿಟ್ಟರು ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯ ರಾಮಾನುಜಾಚಾರ್ಯ ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು. ಈ ಮೂವರಲ್ಲಿ ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರ ಕಾರ್ಯಕ್ಷೇತ್ರವು ಕರ್ಣಾಟಕವೆಂಬುದನ್ನು ಈ ಮೊದಲು ಹೇಳಿಯೇ ಇದೆ. ವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತ ಮತೋದ್ಧಾರಕರಾದ ರಾಮಾನುಜಾಚಾರ್ಯರ ಜನ್ಮಭೂಮಿಯು ಕರ್ಣಾಟಕವಾಗದಿದ್ದರೂ ಅವರ ಕಾರ್ಯಕ್ಷೇತ್ರವೂ ಕರ್ಣಾಟಕವೆ; ಅವರಿಗಾಶ್ರಯವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಅವರಾ ವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತಮತವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದವನು ಕರ್ಣಾಟಕದ ಸಮ್ರಾಜನಾದ ಹೊಯ್ಸಳ ಬಿಟ್ಟೇದೇವನು. ದ್ವೈತಮತೋದ್ಧಾರಕರಾದ

ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರಂತೂ ಹುಟ್ಟುಗನ್ನಡಿಗರು. ಎಂದರೆ ಹಿಂದೂ ಧರ್ಮದ ಪುನರುದ್ಧಾರ ಮಾಡಿದುದರಲ್ಲಿ ಕರ್ಣಾಟಕಕ್ಕೆ ಅಗ್ರಸ್ಥಾನವಿದೆ.

ಕೆ. ವ. ೭ ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಅರಬಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಮುಸಲ್ಮಾನೀ ಧರ್ಮವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದರು ಮಹಮ್ಮದ್ ಪೈಗಂಬರರು. ಅವರ ಅನುಯಾಯಿಗಳು ಕಯ್ಯಲ್ಲಿ ಶಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ ಧರ್ಮಪ್ರಸಾರ ಮಾಡುತ್ತ ನೂರಿನ್ನೂರು ವರ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಅರಬಸ್ಥಾನ, ಇರಾಣ, ತುರ್ಕಸ್ಥಾನ, ಅಫಘಾನಿಸ್ಥಾನಗಳನ್ನು ಪಾದಾಕ್ರಾಂತ ಮಾಡಿದರು. ಆ ಪ್ರದೇಶದ ಜನರನ್ನೆಲ್ಲ ಮುಸಲ್ಮಾನೀ ಧರ್ಮದ ಅನುಯಾಯಿಗಳನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡರು. ೧೦ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಹಿಂದೂ ದೇಶದ ಮೇಲೆಯೂ ಈ ಮುಸಲ್ಮಾನೀ ಧರ್ಮಾನುಯಾಯಿಗಳ ಅಭಿಯೋಗವಾಯಿತು. ಅವರನ್ನೆದುರಿಸಿದ ಅನಂಗಪಾಲ ಜಯಪಾಲರು ರಣರಂಗದಲ್ಲಿ ಮಡಿದರು. ಹಿಂದೂ ದೇಶದ ಮೇಲೆ ಇವರ ಅಭಿಯೋಗವಾದುದು ಧರ್ಮಪ್ರಸಾರಕ್ಕಾಗಿ ಅಲ್ಲ. ಹಿಂದೂ ದೇಶವನ್ನು ಕೊಳ್ಳೆಹೊಡೆವುದಕ್ಕಾಗಿ. ಗಝನಿ ಮಹಮೂದನು ೧೭ ಸಾರೆ ದಾಳಿಯಿಟ್ಟು ಗುಜರಾಥದ ವರೆಗಿನ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಕೊಳ್ಳೆಹೊಡೆದು ಅಪಾರ ಸಂಪತ್ತನ್ನೊಯ್ದನು. ಕೆಲ ದಿವಸಗಳಲ್ಲಿ ಅಫಘಾನಿಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಪ್ರಬಲನಾದ ಮಹಮ್ಮದ್ ಘೋರಿಯು ದೃಷ್ಟಿಯು ಹಿಂದೂ ರಾಜ್ಯಗಳ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದಿತು. ತಮ್ಮತಮ್ಮಲ್ಲಿಯ ಒಳಜಗಳಗಳ ಸೇಡು ತೀರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಜಯಚಂದನು ಘೋರಿಗೆ ಆಮಂತ್ರಣವಿತ್ತು ಕರೆಸಿ ಕೊಂಡನು. “ರೋಗಿ ಬಯಸಿದುದೂ ಹಾಲೋಗರ ವೈದ್ಯದೇಳಿದುದೂ ಹಾಲೋಗರ!” ಎಂಬಂತಾಯಿತು. ಅದಾಗ ಉತ್ತರ ಹಿಂದುಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಪ್ರಬಲನಾದ ಪೃಥ್ವೀರಾಜನು ಮೊದಲೇನೋ ಘೋರಿಗೆ ಒಂದು ಕೈತೋರಿಸಿದನು. ಆದರೆ ಎರಡನೆಯ ಸಾರೆ ಎದುರಿಸಿದಾಗ ಘೋರಿಯು ಮುಂದೆ ಒಳಜಗಳಗಳಿಂದ ಜರ್ಜರಿತನಾದ ಪೃಥ್ವೀರಾಜನ ಅಟ್ಟವ ಸಾಗೇಲ್ಲ.

ಆನಂಗಪಾಲ ಜಯಪಾಲರ ಸ್ಥಿತಿಯೇ ಪೃಥ್ವೀಭಾಜನದಾಯಿತು. ಮುಸಲ್ಮಾನರ ಧರ್ಮವು ಹಿಂದೂ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಕಾಲೂರಿ ನಿಲ್ಲಲು ಸ್ಥಳವಾಯಿತು. ಕೆಲ ದಿವಸಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಂದೂದೇಶದ ಮುಖ್ಯ ನಗರನಾದ ದಿಲ್ಲಿಯು ಮುಸಲ್ಮಾನರ ಕೈವಶವಾಯಿತು. ನಿರ್ದಯವರ್ತನದ ವರಿಗಿನ ಉತ್ತರ ಹಿಂದು ಸ್ಥಾನವೇ ಮುಸಲ್ಮಾನರಿಂದ ಪಾದಾಕ್ರಾಂತ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿತು.

ಇಲ್ಲಿಯ ವರಿಗೆ ದೊರೆತ ಜಯದಿಂದ ಉಬ್ಬಿದ ಮುಸಲ್ಮಾನ ಬಾದಶಹರ ಕಣ್ಣು ದಕ್ಷಿಣದ ಮೇಲೆಯೂ ಬಿದ್ದಿತು. ಆಸೇತುಹಿಮಾಚಲ ಭರತಖಂಡವನ್ನೇ ಪಾದಾಕ್ರಾಂತ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ಅಭಿಲಾಷೆಯು ಅವರಲ್ಲಿ ಒಡಮೂಡಿತು. ಅವರ ಆ ಅಭಿಲಾಷೆಯ ಪೂರ್ಣವಾಗಿದ್ದರೆ ಹಿಂದೂ ಜನಾಂಗಕ್ಕೆ, ಆರ್ಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೆ ಅದಾವ ಸ್ವರೂಪವು ಬರುತ್ತಿದ್ದಿತೋ ಏನೋ ! ದಕ್ಷಿಣ ದೇಶದವರು ಅದಕ್ಕೆ ತಡೆಹಾಕುವ ಪ್ರಯತ್ನಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದರು; ಅದರಲ್ಲಿ ಯಶಸ್ವಿಗಳಾದರು ಆ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೇ ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಹೊಸ ರಾಜ್ಯಗಳು ಸ್ಥಾಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟವು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ನೊದಲಿನದು ವಿಜಯನಗರದ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ, ಎರಡನೆಯದು ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರ ರಾಜ್ಯ. ನೊದಲಿನದಾದ ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವು ೨೦೦ ವರ್ಷಗಳ ವರೆಗೆ ಕನ್ನಡ ಪ್ರಭವದಿಂದ ಪರದೇಶದವರ ಕಣ್ಣು ಸಹ ಕುಕ್ಕಿಸಿ, ಆರ್ಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡಿತು. ಆರ್ಯಧರ್ಮದ, ಆರ್ಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿಯೇ ಆ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಸ್ಥಾಪನೆಯಾಗಿದ್ದಿತೆಂಬುದು ಈ ಕೆಳಗಿನ ಶಾಸನದಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತಿದೆ.

ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ವಿಜಯನಗರಂ ನೃಪಂ ಪರಿಹರಾಭಿಧಂ

ಗೋದೇವದ್ವಿಜರಕ್ಪಾರ್ಥ ಮುಖ್ಯಸಿಂಚನ್ ನೃಪಾಸನೇ ||

ಶ್ರೀಂಗೇರಿಯ ಜಹಗೀರ ೧೧ ನೆಯ ಶಾಸನ.

ಎಂದರೆ ಮುಸಲ್ಮಾನರ ದಾಳಿಯಿಂದ ಆಳಿಯುಂಟಾದ ಉಳಿಯು

ವೃದ್ಧೋ ಎಂಬ ಶಂಕೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಆರ್ಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿದವರು
 “ ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ” ವೆಂದು ಹೆಸರು ಪಡೆದ ವಿಜಯನಗರದ
 ಸಮ್ರಾಜರು! ಆ ಕನ್ನಡ ರಣಧೀರರು! ಹುಕ್ಕ ಬುಕ್ಕ ಕಲಿಗಳು! ಅವರಿಗೆ
 ಪ್ರೇರಕನಾಗಿ ನಿಂತು ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿ “ ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಿಂಹಾ
 ಸನ ಸ್ಥಾಪನಾಚಾರ್ಯ ” ನೆಂದು ಬಿರುದಾಂತವನು ಅ ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯ
 ಮಹಾಮುನಿಯು !!

೨ ದಕ್ಷಿಣದ ಮೇಲೆ ಮುಸಲ್ಮಾನರ ದಾಳಿ.

೧೩ ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಕೊನೆಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ದಿಲ್ಲಿಯಲ್ಲಿ ಖಿಲ್ಜಿ ವ.ನೇತನದ ಜಲಾಲುದ್ದೀನನೆಂಬವನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು. ಅಲ್ಲಾವುದ್ದೀನನ ದೊಡ್ಡಪ್ರನೀತ. ನರ್ಮದೆಯ ವರೆಗಿನ ಪ್ರದೇಶವು ಈತನಾಳಿಕೆಗೆ ಒಳಗಾಗಿದ್ದಿತು. ಈ ಜಲಾಲುದ್ದೀನನಿರುವಾಗಲೇ ಅಲ್ಲಾವುದ್ದೀನನು ದಕ್ಷಿಣ ಮಂಡಯಾತ್ರೆಯಾಗಿ ಹೊರಟು ನರ್ಮದೆಯನ್ನು ದಾಟಿ ದೇವಗಿರಿಯ ಮೇಲೆ ಸಾಗಿ ಬಂದನು. ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿ ಇದೇ ಮುಸಲ್ಮಾನರ ಪ್ರಥಮ ಪ್ರವೇಶ.

ದಕ್ಷಿಣ ಒಂದೂ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಆಗ ಹಲವು ರಾಜಮನೆತನಗಳು ಚಿಕ್ಕ ಚಿಕ್ಕ ಪ್ರದೇಶಗಳ ಮೇಲೆ ತಮ್ಮ ಒಡೆತನವನ್ನು ಸಾಗಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದವು. ಒಂದು ಮನೆತನವವರು ಇನ್ನೊಂದು ಮನೆತನದವರ ಮೇಲೆ ಸಾಗಿಹೋಗಿ ಅದನ್ನು ತಮ್ಮಾಧೀನದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಕಪ್ಪು ಕಾಣಿಕೆಗಳನ್ನು ತೆಗೆದು ಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ಹವಣಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಯಾವುದೊಂದು ರಾಜಮನೆತನದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಪ್ರಬಲನು ದಿಸಿದನೋ, ಅವನು ಇಂತಹ ಚಿಕ್ಕಪುಟ್ಟ ರಾಜ್ಯಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ತನ್ನಂಕಿತದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಆ ರಾಜಮನೆತನಗಳಿಂದ ಕಪ್ಪುಕಾಣಿಕೆಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಸಮ್ರಾಜನಾಗುತ್ತಿದ್ದನು. ಅವನ ಅಂಕಿತಕ್ಕೊಳಪಟ್ಟ ಪ್ರದೇಶವು ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಅವನಿಗೆ ಕಪ್ಪುಕಾಣಿಕೆಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದಾ ಚಿಕ್ಕ ಪುಟ್ಟ ರಾಜರು, ಸಾಮಂತರು ಮಂಡಲೇಶ್ವರರು, ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರರು ಎನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಅಲ್ಲಾವುದ್ದೀನನು ದಂಡೆತ್ತಿ ಬಂದಾಗ ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿ ಮೂರು ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಗಳಿದ್ದವು; ಓರಂಗಲ್ಲಿನ ಕಾಕತೀಯರ ರಾಜ್ಯ, ದೇವಗಿರಿಯ ಯಾದವರಾಜ್ಯ, ದ್ವಾರ ಸಮುದ್ರದ ಹೊಯ್ಸಲ ಬಲ್ಲಾಳರ ರಾಜ್ಯ, ಇವೇ ಆ ಮೂರು ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ

ಗಳು. ಈ ಮೂರು ರಾಜ್ಯಗಳ ನಡುವೆ ಮೇಲಿನ ಮೇಲೆ ಯುದ್ಧಗಳು ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದವು. ಅಲ್ಲಾವುದ್ದೀನನು ದಂಡೆತ್ತಿ ಬಂದುದು ಇವುಗಳ ಲ್ಲೊಂದಾದ ದೇವಗಿರಿಯ ಮೇಲೆ.

ದೇವಗಿರಿಯಲ್ಲಿ ಆಗ ರಾಮದೇವನೆಂಬರಸು ರಾಜ್ಯಭಾರ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು. ಆಕಸ್ಮಾತ್ತಾಗಿ ಬಂದ ದಾಳಿಯನ್ನು ತಡೆಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅವನು ಒಳ್ಳೆ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಿದನು. ಆದರೇನು, ಅಲ್ಲಾವುದ್ದೀನನ ಸೈನ್ಯದ ಮುಂಚೆ ಅವನ ಅಟವು ಸಾಗಲಿಲ್ಲ. ಜಯಶೀಲನಾದ ಅಲ್ಲಾವುದ್ದೀನನು ದೇವಗಿರಿಯ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಕೊಳ್ಳೆಹೊಡೆದು ಅಪಾರ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ದಿಲ್ಲಿಗೆ ಒಯ್ದನು.

ತನ್ನ ದೊಡ್ಡಪ್ಪನಾದ ಜಲಾಲುದ್ದೀನನನ್ನು ಕೊಂದು ಯಾವಾಗ ದಿಲ್ಲಿಯ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಎತ್ತಿ ಹಾಕುವೆನೋ ಎನಿಸಿತ್ತು ಅಲ್ಲಾವುದ್ದೀನನಿಗೆ. ಆ ಸಮಯವನ್ನು ಕಾಯುತ್ತಿದ್ದು ಕೊನೆಗೊಮ್ಮೆ ಜಲಾಲುದ್ದೀನನನ್ನು ಕೊಂದು ಅವನಿಗೆ ಹತ್ತಿದವರು ಹೊಂದಿದವರು ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಮಣ್ಣುಗೂಡಿಸಿ ದಿಲ್ಲಿಯ ಸಿಂಹಾಸನವನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡನು.

ದೇವಗಿರಿಯ ಮೇಲೆ ಸಾಗಿ ಬಂದಾಗಲೇ ದಕ್ಷಿಣದ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ನೋಡಿ ಅಲ್ಲಾವುದ್ದೀನನ ಬಾಯಲ್ಲಿ ನೀರೂರಿದ್ದಿತು. ತಾನೇ ಬಾದಶಹನಾದ ಮೇಲಂತೂ ಕೇಳುವುದೇನು ? ಯಾವಾಗ ದಕ್ಷಿಣ ಹಿಂದೂ ದೇಶವನ್ನು ಕೊಳ್ಳೆಹೊಡೆದು ಸಂಪತ್ತನ್ನು ತಂದೇನೋ ಎನಿಸುತ್ತಿದ್ದಿತು. ಆದರೆ ಆಗಲೇ ಚಿಕ್ಕಪ್ಪನನ್ನು ಕೊಂದು ರಾಜ್ಯವನ್ನಪಹರಿಸಿದೀತನಿಗೆ ಉತ್ತರದಲ್ಲಿಯೇ ಹಲವರು ರಾಜರ ಕೂಡ ಕಾದಬೇಕಾಯಿತು. ರಾಜ್ಯಲೋಭಿಯೂ ಸ್ತ್ರೀಲೋಭಿಯೂ ಆದ ಈತನು ೮-೧೦ ವರ್ಷಗಳ ವರೆಗೆ ರಜಪೂತರೊಡನೆಯೂ ಉತ್ತರದಲ್ಲಿಯ ಮತ್ತಿತರ ಮುಸಲ್ಮಾನರೊಡನೆಯೂ ಕಾದಿದನು. ತನ್ನ ಸೇನಾನಾಯಕನಾದ ಮಲಿಕ್‌ಕಾಫರನನ್ನು

ದಕ್ಷಿಣದ ದಂತಮಂತ್ರಿಗಾಗಿ ಕಳುಹಿಸಿದನು. ಮಲಿಕ್‌ಕಾಫರನು ೧೩೦೬ ರಲ್ಲಿ ದಕ್ಷಿಣದ ಮೇಲೆ ಸಾಗಿ ಬಂದು ಓರಂಗಲ್ಲು ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಒಕ್ಕಲಿಕ್ಕೆ (೧೩೦೯) ಹೊಯ್ಸಲ ಬಲ್ಲಾಳ ರಾಜನಾದ ಮುಮ್ಮಡಿ ಬಲ್ಲಾಳನನ್ನು ಸೆರೆ ಹಿಡಿದು ರಾಜಧಾನಿಯಾದ ದ್ವಾರಸಮುಪ್ರವನ್ನು ಧ್ವಂಸಮಾಡಿದನು. (೧೩೧೦)

ದೇವಗಿರಿಯ ರಾಮದೇವನ ಮಗನಾದ ಶಂಕರದೇವನು ದಿಲ್ಲಿಯ ಸುಲ್ತಾನನ ಕೂಡ ಒಪ್ಪಂದ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಇದುವರೆಗೂ ಕಪ್ಪು ಕಾಣಿಕೆಗಳನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ಆದರೆ ಇದೂ ಮಲಿಕ್‌ಕಾಫರನಿಗೆ ಸಹನೆಯಾಗದೆ ಸೋಯಿತು. ಕಾಕತೀಯರ ಮೇಲೆಯೂ ಹೊಯ್ಸಲರ ಮೇಲೆಯೂ ಸಾಗಿ ಹೋದಾಗ ತನಗೆ ಸಹಾಯ ಮಾಡಲಿಲ್ಲವೆಂದೂ ದಿಲ್ಲಿಯ ಸುಲ್ತಾನನಿಗೆ ಸಲ್ಲಬೇಕಾದ ಕಪ್ಪು ಕಾಣಿಕೆ ಕೊಡಲಿಲ್ಲವೆಂದೂ ನೆನಪಮಾಡಿ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ದೇವಗಿರಿಯ ಮೇಲೆ ಸಾಗಿಹೋಗಿ ಶಂಕರದೇವನನ್ನು ಕೊಂದುಹಾಕಿ ದೇವಗಿರಿಯನ್ನೇ ತನ್ನ ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ದಿಲ್ಲಿಯ ಸುಲ್ತಾನನಿಗೆ ಸಲ್ಲಬೇಕಾದ ಕಪ್ಪು ಕಾಣಿಕೆಗಳನ್ನು ಕಳಿಸಿಕೊಡುತ್ತ ತಾನೇ ರಾಜ್ಯಭಾರ ಮಾಡತೊಡಗಿದನು. ಇಂತು ದಕ್ಷಿಣದ ಮೂರೂ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಗಳು ಮಲಿಕ್‌ಕಾಫರನ ಬಾಯಿಗೆ ಬಿದ್ದವು. ಇಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಅವನ ವಿಜಯ ಯಾತ್ರೆಯು ರಾನೇಶ್ವರದ ವರೆಗೂ ಸಾಗಿತು.

ಮಲಿಕ್‌ಕಾಫರನ ದಾಳಿಗೆ ಮೊದಲು, ದಕ್ಷಿಣದ ರಾಜ ಸಮ್ರಾಜರು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮೊಳಗೆ ಬಡಿದಾಡುತ್ತಿದ್ದರೂ ಪ್ರಜೆಗಳಿಗದರಿಂದ ವಿಶೇಷ ತೊಂದರೆಯಿದ್ದಿಲ್ಲ. ಒಬ್ಬನ ಸೇನೆಯು ಸೋತರೇನು ಇನ್ನೊಬ್ಬನದು ಗೆದ್ದರೇನು ! ಒಬ್ಬನು ಮಾಂಡಲಿಕನಾದರೇನು ಇನ್ನೊಬ್ಬನು ಸಮ್ರಾಜನಾದರೇನು ! ಅವೆಲ್ಲವು ಸಾಮಾನ್ಯ ಪ್ರಜೆಗಳ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಒಂದೇ ಆಗಿ

ದ್ದಿತು. ಅರಸನಿಗೆ ಸಲ್ಲಬೇಕಾದ ಆದಾಯವನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸಿದರೆ ತೀರಿತು, ಅವರ ಎಲ್ಲ ವ್ಯವಹಾರವೂ ಸುಸೂತ್ರವಾಗಿ ಸಾಗುತ್ತಿದ್ದಿತು. ಹೊಸದಾಗಿ ಬಂದ ಈ ಮಲಿಕಕಾಫರನ ದಾಳಿಯು ಅವರಿಗೆ ಹೊಸ ಬಗೆಯದೇ ಆಯಿತು. ಆತನು ಹೋದಲ್ಲೆಲ್ಲ ಊರುಗಳನ್ನು ಕೊಳ್ಳೆಹೊಡೆದು ಇದ್ದು ಬಿದ್ದ ಸಂಪತ್ತನ್ನೆಲ್ಲ ಸೂರೆಮಾಡಿದನು; ಹಿಂದುಗಳ ದೇವಾಲಯಗಳನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡಿದನು; ಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನು ತುಂಡು ತುಂಡು ಮಾಡಿದನು. ಇದರಿಂದ ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗೂ ಹಾಹಾಕಾರ ವೆದ್ದಿತು. ಅವಾಗ ಜನರು ಇದು ಹೀಗೆಯೇ ಸಾಗಿದರೆ ತಮ್ಮ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೆ, ತಮ್ಮ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಉಳಿವಿಲ್ಲ ನೆಂದು ತಿಳಿದರು. ಇನ್ನೇನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಚಡಪಡಿಸ ತೊಡಗಿದರು. ಹವ್ಯ ಹಾರಿ ಕುಳಿತರು !

ಮಲಿಕಕಾಫರನು ಬಹುದಿವಸ ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಲಿಲ್ಲ. ದಿಲ್ಲಿಯ ಸಿಂಹಾಸನದ ಮೇಲೆ ಅವನದೂ ಕಣ್ಣು ಇತ್ತು. ಕಾರಣಾಂತರದಿಂದ ಅವನು ದಿಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಬೇಕಾಯಿತು. ಆಗ ಅವನು ಅಲ್ಲಾವುದ್ದೀನನನ್ನು ಕೊಂದು ರಾಜ್ಯವನ್ನೆತ್ತಿ ಹಾಕಬೇಕೆಂದೆಣಿಸಿದನು. ಆ ಪ್ರಕಾರ ಕೊಂದುದೂ ಆಯಿತು. ಆದರೆ ಉಳಿದ ಸರದಾರರು ಅವನ ಅಟ ಸಾಗಗೊಡದೆ ಅವನನ್ನು ಕೊಂದು ಹಾಕಿ ಅಲ್ಲಾವುದ್ದೀನನ ಮಗನಾದ ಮುಬಾರಕನನ್ನು ಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿದರು.

ಮಲಿಕಕಾಫರನು ದಿಲ್ಲಿಯ ಕಡೆಗೆ ಹೋಗಲು ದಕ್ಷಿಣದವರಿಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಸಮಾಧಾನವಾಯಿತು. ದೇವಗಿರಿಯ ರಾಮದೇವನ ಅಳಿಯನಾದ ಹರ ಸಾಲನು ಹಿಂದುಳಿದ ಮುಸಲ್ಮಾನ ಸೈನ್ಯವನ್ನು ಹೊಡೆದೊಡಿಸಿ ಯಾದವ ರಾಜ್ಯದ ಸೂತ್ರಗಳನ್ನು ಕಯ್ಯಲ್ಲಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡನು. ಮಲಿಕಕಾಫರನ ಸೆರೆಯಿಂದ ಮುಕ್ತನಾದ ಒಲ್ಲೇಖದೇವನು ದ್ವಾರಮುಕ್ತನನ್ನು ಪುನಃ ಕಟ್ಟಿಸಿ ನಗರವನ್ನು ಸಿಂಗರಿಸಿ ಆಳತೊಡಗಿದನು. ಈ ಪ್ರಕಾರ ಯಾದವ

ಹೊಯ್ಸಳ ರಾಜ್ಯಗಳು ಮತ್ತೆ ತಲೆಯೆತ್ತಬೇಕೆಂದು ಮಾಡಿದುವು. ಆದರೆ ಅದು ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಿಲ್ಲ ಆ ರಾಜ್ಯಗಳ ಆಯುಷ್ಯವೇ ತುಂಬಿ ಬಂದಿದ್ದಿತು. ದಿಲ್ಲಿಯ ಸಿಂಹಾಸನಕ್ಕನಾದ ಮುಬಾರಕನು ಸೈನ್ಯ ಸಮೇತನಾಗಿ ಬಂದು ಹರಪಾಲನನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ ಅವನ ಮೈಮೊಗಲನ್ನು ಸುಲಿಸಿ ತಲೆಗಡಿದು ದೇವಗಿರಿಯ ಕೋಟೆಯ ಮೇಲಿರಿಸಿದನು. (೧೩೧೮). ಮುಬಾರಕನ ತರುವಾಯ ದಿಲ್ಲಿಯಲ್ಲಿ ಆಳಿದ ತಘಲಖ ಮನೆತನದಲ್ಲಿಯ ಮಹಮ್ಮದ ಬಿನ್ ತಘಲಖನೊಂವನು ದಕ್ಷಿಣವ ಮೇಲೆ ಸಾಗಿ ಬಂದು ಬಲ್ಲಾಳದೇವ ನನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ ಓಡಿಸಿದನು. ಅದಾಗ ಹೊಯ್ಸಳ ಬಲ್ಲಾಳದೇವನು ತಿರುವಣ್ಣಾ ಮಲೆಗೆ ಹೋಗಿ ಆಳತೊಡಗಿದನು. (೧೩೨೯).

ಮುಸಲ್ಮಾನರ ಹಾವಳಿಯನ್ನು ತಡೆಯುವ ಪ್ರಯತ್ನವೇನೋ ನಡೆದೇ ಇದ್ದಿತು. ಇದೀಗ “ಕುರುತರಲ್ಲಿ ಮೆಳ್ಳ ಶ್ರೇಷ್ಠ!” ಎಂಬಂತೆ ಇವ್ವೆಬಿವ್ವವ ರೊಳಗೆ ಆನೆಗುಂದಿಯ ಜಂಬುಕೇಶ್ವರನೇ ದೊಡ್ಡವನಾಗಿದ್ದನು. ಅವನೂ ಮುಸಲ್ಮಾನರಿಗೆ ಎದುರಾಗುವ ಸಾಹಸ ಮಾಡಿದನು. ಅದರಿಂದ ಆಗುವುದೇನು, ಹನುಮನ ಮುಂದೆ ಹಾರುವ ಗುಬ್ಬಿಯೆ ? ಆಯಿತು ಎಲ್ಲ ರಂತೆ ಅವನೂ ಧಾರಾ ತೀರ್ಥದಲ್ಲಿ ಮಡಿದನು. ಅವನ ಹೇಡಿರು ಮಕ್ಕಳೆಲ್ಲರೂ ಚಿತೆಯಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದು ಪ್ರಾಣ ಕೊಟ್ಟರು. ಐದಾರು ಶತಮಾನ ಗಳಿಂದ ಸಾಗಿ ಬಂದ ಆನೆಗುಂದಿಯ ರಾಜಮನೆತನವು ಮಣ್ಣು ಪಾಲಾಯಿತು. ಮುಸಲ್ಮಾನರ ಹಾವಳಿಗೆ ಮೇರೆಯಿಲ್ಲದಾಯಿತು. ಹಲವರು ಅರಸರು ದೇಶಭ್ರಷ್ಟರಾಗಿ ಸಂಚರಿಸ ತೊಡಗಿದರು. ದಕ್ಷಿಣದ ಸಂಪತ್ತು ಸೂರಿಯಾಯಿತು ! ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗೂ ಹಾಹಾಕಾರವೆದ್ದಿತು !!

೩ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಸ್ಥಾಪನೆ.

ಮುಸಲ್ಮಾನರು ದಕ್ಷಿಣದ ಮೇಲೆ ದಾಳಿ ಮಾಡಿದುದು ಧರ್ಮ ಪ್ರಸಾರಕ್ಕಾಗಿ; ಹಿಂದೂ ಧರ್ಮವನ್ನು ನಷ್ಟಪಡಿಸಬೇಕೆಂಬ ಉದ್ದೇಶ ದಿಂದಲೂ ಅಲ್ಲ. ತಮ್ಮ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಬೆಳೆಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ; ದೇಶ ವನ್ನು ಕೊಳ್ಳೆಹೊಡೆದು ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಸುಲಿದೊಯ್ಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ! ಸಂಪತ್ತು ಸೂರಿಯಾದುದಕ್ಕಾಗಿ ಹಿಂದುಗಳಿಗೆ ತಳಮಳವಾದುದೇನೋ ನಿಜ. ಆದರೆ ಅದಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ತಳಮಳವಾದುದು ಅವರ ಧಾರ್ಮಿಕ ಭಾವನೆಯ ಮೇಲಾದ ಆಘಾತದಿಂದ. ದೇವಾಲಯಗಳ ನಾಶದಿಂದ, ತಮ್ಮ ದುರಿತನಲ್ಲೆಯೇ ನಡೆದ ಗೋಸಂಹಾರದಿಂದ ಹಿಂದುಗಳಿ ಗಾದ ದುಃಖವು ಅಸ್ಪಷ್ಟವೆಂದಲ್ಲ. ಇದೊಂದು ತಮ್ಮ ಧರ್ಮದ ಮೇಲೆ ಬಂದ ದೊಡ್ಡ ಗಂಡಾಂತರವೇ ಎಂದೆನಿಸಿತವರಿಗೆ. ನೆರೆಮನೆಗೆ ಬೆಂಕಿ ಹತ್ತಿದಾಗ ನೋಡಿ ಸಂತೋಷ ಪಡುತ್ತಿದ್ದ ವಹಾ ವರ್ಷಿರಂತೆ ಮುಸಲ್ಮಾನರ ದಾಳಿಗೆ ಸಿಕ್ಕು ಒದ್ದಾಡುತ್ತಿರುವ ರಾಜರನ್ನು ನೋಡಿ ಸಂತೋಷಪಡುತ್ತಿದ್ದ ರಾಜಮಹಾರಾಜರೆಲ್ಲರಿಗೂ ಒಂದೇ ಗತಿಯಾದ ಮೇಲೆ ಇನ್ನು ತಾವೆಲ್ಲರೂ ಒಕ್ಕಟ್ಟಾಗಿ ಮುಸಲ್ಮಾನರನ್ನೆದುರಿಸದೆ ಗತಿಯಿಲ್ಲವೆಂದೆನಿಸಿತು. ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರಿಗೂ ಹಾಗೇನೋ ಎನಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಆದರೆ ಅಂತಹ ಸಂಘಟನೆಯನ್ನು ಮಾಡುವವರಾರು? ಆ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಒಂದು ವಿಭೂತಿಯು ಬೇಕಾಗಿದ್ದಿತು. ಅದಾವಕಾಲಕ್ಕೆ ಸತ್ಯಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಚ್ಯುತಿಬರುವುದೋ, ಅದಾವಾಗ ಸಾಧು ಸಜ್ಜನರ ಮೇಲೆಯೂ ಜನ ಸಾಮಾನ್ಯರ ಮೇಲೆಯೂ ಒಲವೆಯು ನಡೆಯುವರೋ, ಆ ಒಡು ಜನ ಸಮಾಜವು ತ್ರಾಹಿ ತ್ರಾಹಿ ಎಂದು ಒದ್ದಾಡುವ ಜಗದೀಶನಲ್ಲಿ

ನೊರೆಯಿಡುವುದೋ ಆಗ ಅಂತಹ ವಿಭೂತಿಯ ಅವತಾರವಾಗುವುದು* ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯೇ ಅಂತಹ ಮಹಾತ್ಮನೊಬ್ಬನಿಗೆ ಜನ್ಮವೀಯುವುದು. ದಕ್ಷಿಣ ದೇಶದಲ್ಲಾಗ ಇಂತಹ ಕಾಲವು ಬಂದಿದ್ದಿತು. ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಅಂತಹ ಮಹಾತ್ಮನೊಬ್ಬನೂ ಉದಿಸಿದನು. ಆ ಮಹಾತ್ಮನೇ ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯನು !

‘ ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯ ’ ಎಂಬ. ಮ ಆ ಮಹಾತ್ಮನ ಸಂನ್ಯಾಸಶ್ರಮದ ಹೆಸರು. ಪೂರ್ವಾಶ್ರಮದ ಹೆಸರು ಮಾಧವ ಎಂಬುದು. ತುಂಗ ಭದ್ರಾತೀರದ ಪಂಪಾ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಬಡತನದಲ್ಲಿ ಬಾಳ್ವೆಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವ ಸಚ್ಚೀಲನಾದ ಜೋಧಾಯನ ಸೂತ್ರದ ಯಜುರ್ವಿಷ್ಣು ಭಾರದ್ವಾಜಗೋತ್ರದ ಮಾಯಣ ಪಂಡಿತನ ಪತ್ನಿಯಾದ ಪತಿವ್ರತಾ ಶಿರೋಮಣಿ ಶ್ರೀಮತಿಯ ಉದರದಿಂದ ಜನಿಸಿದನೇ ಮಹಾತ್ಮ. ಸಾಯಣ ಭೋಗನಾಥರೆಂಬವರು ಇವನ ತಮ್ಮಂದಿರು ಈ ಮೂವರಿಗೂ ಮಾಯಣ ಪಂಡಿತರು ತಮಗೆ ಬರುವಷ್ಟು ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಟ್ಟರು. ಆದರೆ ಅಷ್ಟಕ್ಕೆಯೇ ತೃಪ್ತರಾಗದೆ ಈ ಸಹೋದರರು ಚಿಕ್ಕ ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೇ ಮನೆಮಾರು ತೊರೆದು ಕಾಂಚೀಪುರಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಅಲ್ಲಿ ಸರ್ವಜ್ಞವಿಷ್ಣು (ವಿದ್ಯಾತೀರ್ಥ) ಎಂಬ ಹೆಸರಾದ ಪಂಡಿತರ ಹತ್ತರ ವಿದ್ಯೆಕಲಿತು ವೇದೋಪನಿಷತ್ತುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಕಲ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪಾರಂಗತರಾದರು. ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸವು ಮುಗಿದ ಮೇಲೆ ಮಾಧವಾಚಾರ್ಯರು ತಮ್ಮಂದಿರೊಂದಿಗೆ ತಿರುಗಿ ಪಂಪಾಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಕೆ

* ಯದಾ ಯದಾ ಹಿ ಧರ್ಮಸ್ಯ ಗ್ಲಾನಿರ್ಭವತಿ ಭಾರತ
ಅಭ್ಯುತ್ಥಾನವಧರ್ಮಸ್ಯ ತದಾತ್ಮಾನಂ ಸೃಜಾಮ್ಯಹಮ್
ಪರಿತ್ರಾಣಾಯ ಸಾಧೂನಾಂ ವಿನಾಶಯ ಚ ದುಷ್ಕೃತಾಮ್
ಧರ್ಮಸಂಸ್ಥಾಪನಾರ್ಥಾಯ ಸಂಭವಾಮಿ ಯುಗೇ ಯುಗೇ.

ಬಂದು ತಮ್ಮ ಕುಲದೇವತೆಯಾದ ಭುವನೇಶ್ವರಿಯ ಆರಾಧನೆ ಮಾಡುತ್ತ ಸಾಠಶಾಲೆಯನ್ನು ತೆಗೆದು ಹಲವರು ಶಿಷ್ಯರಿಗೆ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸವನ್ನು ಮಾಡಿಸತೊಡಗಿದರು. ವೇದಾಂತದ ಮರ್ಮವು ಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೂ ಸುಲಭವಾಗಿ ತಿಳಿಯ ಬೇಕೆಂದು ಆ ಬಗೆಯ ಗ್ರಂಥ ರಚನೆಯನ್ನು ಮಾಡತೊಡಗಿದರು.

ಮುಸಲ್ಮಾನರಿಂದ ಹಿಂದೂ ಧರ್ಮದವರಿಗಾಗುತ್ತಿದ್ದ ಹಿಂಸೆಯು ಇವರ ಕಿವಿಯ ಮೇಲೆ ಬೀಳುತ್ತಲೇ ಇತ್ತು. ಅವರಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಆನೆ ಗುಂದಿ ಸಂಸ್ಥಾನದ ಗತಿಯನ್ನು ನೋಡಿ ಆಚಾರ್ಯರ ಕಣ್ಣುಗಳು ಪೂರ್ಣ ತೆರೆದುವು “ ಎಲಾ ಇದೇನು, ಈ ವೇದಸಾಠ, ಗ್ರಂಥ ರಚನೆ, ಈ ಸಾಠಶಾಲೆ, ಈ ಶಿಷ್ಯವರ್ಗ ಎಲ್ಲವೂ ಏತಕ್ಕಾಗಿ ! ಜನರಿಗೆ ಧರ್ಮದ ತಿಳುವಳಿಕೆಯಾಗಬೇಕೆಂದಲ್ಲವೆ ? ಆ ಹಿಂದೂ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಯೆ ಇದೀಗ ಈ ಗತಿ. ಈ ಮುಸಲ್ಮಾನರ ಹಾವಳಿಯನ್ನು ತಡೆವರೆಯೆ ನಮ್ಮ ಧರ್ಮವು ಜೀವದಿಂದಿಳಿಯಬಹುದು; ಈ ಹಾವಳಿಯು ನಿಂತ ಮೇಲೆ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಬರೆಯ ಬಹುದು, ಸಾಠ ಶಾಲೆಯನ್ನು ತೆಗೆಯಬಹುದು, ಧಾರ್ಮಿಕ ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ಜನರ ಮುಂದಿಡಬಹುದು; ಮುಂದಿನದು ಮುಂದೆ ! ಈಗ ಈ ಹಾವಳಿಯನ್ನು ತಡೆಯುವಂತಹ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ವೊಂದನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುವುದು ಮೊದಲನೆಯ ಕೆಲಸ. ಏನುಮಾಡಲಿ ! ಯಾವ ಬಗೆಯಿಂದ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಬಹುದು ! ಅದು ನನ್ನ ಕೆಲಸವೆ ! ಅಂತಹ ರಾಜ ಮಹಾರಾಜರು ಈಗ ಎಲ್ಲಿರುವರು ! ” ಎಂಬ ಹಲವು ಬಗೆಯ ವಿಚಾರಗಳು ಅವರ ತಲೆಯಲ್ಲಿ ತಾಕಲಾಡತೊಡಗಿದುವು. ಅದಾಗ ಮುಸಲ್ಮಾನರ ಹೊಡೆತದಿಂದ ದೇಶಭ್ರಷ್ಟರಾಗಿ ತಿರುಗುವ ಹಲವರು ರಾಜರನ್ನು ನೋಡಿ ಈ ಎಲ್ಲರನ್ನು ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸಿದರೆ ಅದೊಂದು ದೊಡ್ಡ

ಶಕ್ತಿಯು ಉಪ್ಪನ್ನವಾಗಿ ಮುಸಲ್ಮಾನರ ಹಾವಳಿಯನ್ನು ಸಹಜವಾಗಿ ತಡೆಯಬಹುದೆಂದೆನಿಸಿತವರಿಗೆ. ಅದೇನೋ ಸರಿ, ಅಂತಹ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಉಂಟು ಮಾಡುವುದು ಹೇಗೆ? ಉಂಟುಮಾಡಿದರೂ ಮುಸಲ್ಮಾನರ ದಾಳಿಯನ್ನು ಎದುರಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ತಂದುಕೊಳ್ಳಲು ಹಣವೆಲ್ಲಿಂದ ತರಬೇಕು? ತನ್ನಲ್ಲಿರುವುದೇನು? ಸೈನ್ಯವೇ? ಹಣವೇ? ಎನಿದೆ! ಇದ್ದುದು ಒಂದೇ ಒಂದು, ಧರ್ಮದ ಬಗ್ಗೆ ಹಂಬಲ; ಆ ಧರ್ಮವನ್ನು ಉರ್ಜಿತಸ್ಥಿತಿಗೆ ತರಬೇಕೆಂಬ ಮನಸ್ಸು! ಇದೊಂದರಿಂದ ಈ ರಾಜರ ಮೇಲೆ ವರ್ಚಸ್ಸು ಕೂಡಿಸಿ ಆ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಬಹುದು; ಹಣವನ್ನೂ ದೊರಕಿಸಬಹುದು. ಆದರೆ ಇದೆಲ್ಲ ಪ್ರಪಂಚಿಕನಾಗಿರುವವನಿಗೆ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಮನೆಯ ಮೇಲೆ ತುಲಸೀಪತ್ರವನ್ನಿಟ್ಟು ವಿಶ್ವಕುಟುಂಬಿಯಾದವನಿಂದಲೇ ಸಾಧ್ಯ. ಅದರಿಂದ ಈ ಪ್ರಪಂಚವನ್ನು ಕಿತ್ತೊಗೆದು ಸಂನ್ಯಾಸಿಯಾಗಿ ತಪಸ್ಸನ್ನಾಚರಿಸಿ ಅದರ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದಲೇ ಇದನ್ನು ಸಾಧಿಸಬೇಕೆಂದಾ ಲೋಚಿಸಿ ತಮ್ಮ ಪೂಜ್ಯಗುರುಗಳ ಪ್ರಮುಖ ಶಿಷ್ಯರಾದ ಭಾರತೀ ತೀರ್ಥರ ಬಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ಸಂನ್ಯಾಸಾಶ್ರಮವನ್ನು ತೆಗೆದು ಕೊಂಡರು (೧೩೩೧). ಮಾಧವಾಚಾರ್ಯರು ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯರಾದರು.

ಅದಾರು ಸಂನ್ಯಾಸಿಗಳಾಗಿ ವಿಶ್ವಕುಟುಂಬಿಗಳಾಗುವರೊ ಅಂತ ಹರೆ ರಾಷ್ಟ್ರನಿರ್ಮಾಣಕ ಮಹಾತ್ಮರೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವರು. ಇದುವರೆಗೂ ಆದ ಅಗುತ್ತಲಿರುವ ರಾಷ್ಟ್ರನಿರ್ಮಾಣಕ ಮಹಾತ್ಮರೆಲ್ಲರು ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯರಂತೆ ಸಂನ್ಯಾಸಾಶ್ರಮವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳದಿದ್ದರೂ ಅವರು ನಿಜವಾದ ಸಂನ್ಯಾಸಿಗಳೇ ಆಗಿರುವರು. ಆ ಸಂನ್ಯಾಸಿಗಳಿಂದಲೇ ಅವರಲ್ಲಿ ಅಂತಹ ಶಕ್ತಿ ಬರುವುದು. ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯರಂತೂ ಚತುರ್ಥಾಶ್ರಮವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿಯೇ ರಾಷ್ಟ್ರಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ನಡುಕಟ್ಟಿದರು. ಆಗ ಜನರು

ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿಯೇ ತಮ್ಮ ಸರ್ವಸ್ವವನ್ನು ಆ ಮಹಾತ್ಮನ ಪವ ತಲದಲ್ಲಿ ಅರ್ಪಿಸಿದರು. ಸುವರ್ಣ ವೃಷ್ಟಿಯೇ ಆಯಿತು ಮಹಾತ್ಮನ ಮುಂದೆ. ಆಗ ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯರು ಆ ರಾಜಮಹಾರಾಜರಲ್ಲಿ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಸ್ಥಾಪನೆಗೆ ಹರಿಹರನೇ ಯೋಗ್ಯನೆಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಿ ಅವನನ್ನೇ ಆ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಮುಖಂಡನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದರು. ತುಂಗಭದ್ರೆಯ ಉತ್ತರ ದಲ್ಲಿರುವ ಅನೆಗುಂದಿಯು ಹೊಸ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯ ಸ್ಥಳವಲ್ಲ ವೆಂದು ಬಗೆದು, ದಕ್ಷಿಣ ತೀರದಲ್ಲರುವ ಪಂಪಾಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಹರಿ ಹರನಿಗೆ ಪಟ್ಟಗಟ್ಟಿ ಹೊಸ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಅಡಿಗಲ್ಲು ಹಾಕಿದರು.

ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡು ದೇಶಭ್ರಷ್ಟರಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ರಾಜಮಹಾರಾಜರು, ಸೇನಾಪತಿಗಳು ಎಲ್ಲರೂ ಈ ನವೋದಿತ ರಾಜ ನನ್ನೆ ಆಶ್ರಯಿಸಿದರು. ರಾಷ್ಟ್ರದ ಶಕ್ತಿಯು ಏಕಮುಖವಾಯಿತು. ಮುಸಲ್ಮಾನರಿಗೆ ಒಂದು ಕೈ ತೋರಿಸಿ ಅವರನ್ನು ಹಣ್ಣುಮಾಡಿ ಹೊಡೆದೋಡಿಸಿದರು. ಪೂರ್ವದ ರಾಜರು ಹರಿಹರನ ಮಾಂಡಲಿಕ ರಾಗಿ ಮತ್ತೆ ತಮ್ಮತಮ್ಮ ರಾಜ್ಯಗಳನ್ನು ಸುಖದಿಂದ ಆಳತೊಡ ಗಿದರು. ಪಂಪಾಕ್ಷೇತ್ರವು ವಿಸ್ತಾರವಾಗುತ್ತ ದೊಡ್ಡ ನಗರವೇ ಆಯಿತು. ಆ ಹೊಸ ನಗರವೇ ವಿಜಯನಗರ. ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯರ ಶುಭಾರ್ಥಿನಾದ ದಿಂದ ಸ್ಥಾಪಿತವಾದ ಈ ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವು ಇನ್ನೂರ ಮೂವತ್ತು ವರ್ಷಗಳವರೆಗೆ ಒಳ್ಳೇ ನೈಫದಿಂದ ಮೆರೆದು ಭರತ ಖಂಡದವರದಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ ಪರದ್ವೀಪಸ್ಥರ ಕಣ್ಣನ್ನೂ ಕುಕ್ಕಿಸಿತು. ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯರು ಸಾಮ್ರಾಜರ ರಾಜಗುರುಗಳಾಗಿ ರಾಜಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿ ಭಾರತೀತೀರ್ಥರ ತರುವಾಯ ಶೃಂಗೇರಿಯ ಪೀಠಾಧಿಷ್ಠಿತರಾಗಿ ಧರ್ಮಗುರುಗಳೆನಿಸಿ ಶಕೆ ೧೩೦೮ (ಕ್ರಿ. ವ. ೧೩೮೬) ಕ್ಷಯಸ್ಥಾನವು ಸುವತ್ಸರದ ಜ್ಯೇಷ್ಠ ಬಹುಳ ತ್ರಯೋದಶಿ ಶನಿವಾರ ದಿವಸ ವಿದ್ಯಾ

ನಗರದಲ್ಲಿಯೇ ಸವಾಧಿಷ್ಠರಾವರು. ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯರ ಕಾಲದಿಂದ ಇಂದಿನ ವರೆಗೂ ಶೃಂಗೇರಿಯ ಪೀಠದ ಸ್ವಾಮಿಗಳಿಗೆ “ ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಿಂಹಾಸನ ಸ್ಥಾಪನಾಕಾರ್ಯ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಜಾಧಿರಾಜ ರಾಜಗುರು ” ಎಂಬ ಬಿರುದು ನಡೆದು ಬಂದಿದೆ.

೪ ಹರಿಹರ.

ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವೆಂದಕೂಡಲೆ ಹುಕ್ಕು ಬುಕ್ಕು ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯರೆಂಬ ಮೂರು ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ಕಣ್ಣಮುಂದೆ ನಿಂತುವೆ. ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯರು ಸೂತ್ರಧಾರರಾಗಿ ನಾಟಕವನ್ನು ನಡೆಸಿದವರು. ಹುಕ್ಕು ಬುಕ್ಕರು ಆ ರಂಗಭೂಮಿಯ ಮೇಲಿನ ನಟರು. ಈ ಹರಿಹರ ಬುಕ್ಕು ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಸ್ಥಾಪನೆಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ಅನೇಕ ಆಖ್ಯಾಯಿಕೆಗಳಿವೆ.

ಮಹಮ್ಮದ ಬಿ. ತಘಲಖನು ಆನೆಗುಂದಿಯ ಸಂಸ್ಥಾನವನ್ನು ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡ ಮೇಲೆ ಅಲ್ಲೊಬ್ಬ ಸರಪಾರನನ್ನು ಇರಿಸಿ ದಿಲ್ಲಿಗೆ ತಿರುಗಿ ಹೋದನೆಂತಲೂ, ಸುಲ್ತಾನನ ಮೋರೆಯು ಅತ್ತ ದಿಲ್ಲಿಯಕಡೆಗೆ ಆಗಲು ಇತ್ತ ಜನರು ಬಂಡೆಬಿಟ್ಟಿದರೆಂತಲೂ, ಆ ಬಂಡು ಶಾಂತವಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಹಮ್ಮದನು ಜಂಬು ಕೇಶ್ವರನ ದಿವಾಣನಾದ ಹರಿಹರರಾಯನನ್ನು ಆ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಅಧಿಕಾರಿಯನ್ನಾಗಿ ನಿಯಮಿಸಿ ಕಳಿಸಿದನೆಂತಲೂ, ಈ ಹರಿಹರನು ಒಂದು ದಿವಸ ತುಂಗಭದ್ರೆಯ ದಕ್ಷಿಣವ ಗುಡ್ಡದೊಳಗೆ ಬೇಟೆ ಯಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಹೋದಾಗ ಬೇಟೆಯ ನಾಯಿಗಳನ್ನು ಮೊಲವು ಬೆನ್ನಟ್ಟಿತೆಂತಲೂ, ಇದನ್ನು ಕಂಡು ಅರಸು ಅಚ್ಚರಿಗೊಂಡು ವಿಚಾರ ಮಾಡುತ್ತ ತಿರುಗಿ ಬರುತ್ತಿರುವಾಗ ಹೊಳೆಯ ದಂಡೆಯ ಮೇಲೆ ಬಿಟ್ಟಿರುವ ಮಾಧವಾಚಾರ್ಯರಿಗೆ ಈ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಸಿದನೆಂತಲೂ, ಆಗ ಅವರ ಹೇಳಿಕೆಯ ಪ್ರಕಾರ ಆ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಟ್ಟಣವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿ ಆನೆಗುಂದಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಆ ನಗರವನ್ನೇ

ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂತು ಆಳತೊಡಗಿದನೆಂತಲೂ ಒಬ್ಬರು ಹೇಳುವರು.

ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರು ಹೇಳುವುದೇನೆಂದರೆ, ಮುಸಲ್ಮಾನರು ಓರಂ ಗಲ್ಲು ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಹಾಳು ಮಾಡಿದ ಮೇಲೆ ಅಲ್ಲಿಯ ಬೊಕ್ಕಸದ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಾಗಿದ್ದ ಹುಕ್ಕ ಬುಕ್ಕರೆಂಬ ಅಣ್ಣತಮ್ಮಂದಿರು ಮಾಧವಾ ಚಾರ್ಯರೆಂಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರನ್ನೊಡಗೊಂಡು ಆನೆಗುಂದಿಯ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ತುಂಗಭದ್ರೆಯ ದಕ್ಷಿಣತಲೆಯ ಗಚ್ಚಗಾಡು ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಕೆಲವು ಸವಾರರು ಸಹಿತವಾಗಿ ಓಡಬಂದು ಆ ಪ್ರದೇಶದ ಅಧಿಪತಿಗಳಾಗಿ ವಿಜಯನಗರನೆಂಬ ಪಟ್ಟಣವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿ ಆಳತೊಡಗಿದರು.

ಬೇರೆ ಕೆಲವರು “ ಸಂನ್ಯಾಸಿಯಾದ ಮಾಧವನು ನೆಲದಲ್ಲಿ ಹೊಳಿಟ್ಟು ನಿಧಿಯನ್ನು ಕಂಡು ಆ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಟ್ಟಣವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿ ತನ್ನ ಮರಣಕಾಲದ ವರೆಗೆ ಆಳಿದನು. ಆ ಮೇಲೆ ಕುರುಬ ವಂಶದವರಲ್ಲಿ ಆಳತೊಡಗಿದರು.

ಇನ್ನೂ ಹಲವರು ಹಲವು ಒಗೆಯಾಗಿಯೇ ಹೇಳುವರು. ದಕ್ಷಿಣದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ರಾಜ್ಯದ ಸ್ಥಾಪನೆಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಇಂತಹ ಒಂದಿಲ್ಲೊಂದು ಆಖ್ಯಾಯಿಕೆಯು ಇದ್ದೇ ಇದೆ. “ ಕಥೆಗೆ ಕಾಲಿಲ್ಲ ” ವೆಂಬಂತೆ ನಮ್ಮ ಪೂರ್ವಿಕರ ಚರಿತೆಗಳೆಲ್ಲವೂ ಕಥೆಗಳಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿ ಇತಿಹಾಸಕ್ಕೆ ತಳಹದಿಯೇ ಇಲ್ಲವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಇದೀಗ ಇತಿಹಾಸ ಸಂಶೋಧನದಿಂದ ನಮ್ಮ ಪೂರ್ವಿಕರ ಚರಿತ್ರೆಯ ಮೇಲೆ ಅಲ್ಪಪ್ಪಲ್ಪ ಪ್ರಕಾಶ ಬೀಳತೊಡಗಿದೆ. ಆ ಅರುಣೋದಯದ ಪ್ರಕಾಶದಲ್ಲಿ ನಾವು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣುವ ಒಂಪಸ್ವರಕೂಡ ಬುದ್ಧಿಗೆ ತೋರುವ ಮತ್ತಷ್ಟನ್ನು ಬಿರಿಸಿ ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಮೂಲಪುರುಷನಾದ ಹರಿಹರನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟು ಮಾತ್ರ ಹೇಳಬಹುದು:—

ಹೊಯ್ಸಳ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದಲ್ಲೇ ಮಾಂಡಲಿಕನಾಗಿದ್ದನು ಸಂಗಮ ನೆಂಬರಸು. ಕಾಮಾಂಬಿಕೆಯು ಆತನ ಪತ್ನಿ. ಹುಕ್ಕ ಬುಕ್ಕರು ಈ ಸಂಗಮರಾಜನ ಮಕ್ಕಳು. ಹೊಯ್ಸಳ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವು ಮುಸಲ್ಮಾನರ ದವಡೆಯಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕು ನುಗ್ಗುನುಗ್ಗಾಗಿ ಹೋದ ಮೇಲೆ ಹೊಯ್ಸಳ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿದ್ದ ಮಾಂಡಲಿಕರು ಸ್ವತಂತ್ರರಾಗಲು ಯತ್ನಿಸಿದರು. ಕೃಷ್ಣಾನದಿಯ ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿ ಮುಸಲ್ಮಾನರ ರಾಜ್ಯವು ಸ್ಥಿರ ಸ್ಥಾವರ ನಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಹೊಯ್ಸಳ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಮಾಂಡಲಿಕ ರಾಜರಿಗೂ ಮುಸಲ್ಮಾನರ ಹಾವಳಿಯನ್ನು ತಡೆಯಬೇಕೆಂದು ಒಳ್ಳೇ ಹಂಬಲ ವಿದ್ದಿತು. ಅದು ಒಬ್ಬಿಬ್ಬರ ಮಾತಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಅವರೆಲ್ಲರ ಶಕ್ತಿಯು ಏಕಮುಖವಾಗಬೇಕಾಗಿದ್ದಿತು. ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯರಿಂದ ಏಕತ್ರಿತವಾದ ಶಕ್ತಿಗೆ ಹರಿಹರನು ಮುಖವಾದನು. ದಕ್ಷಿಣ ಹಿಂದುಸ್ಥಾನವು ತನ್ನಿಂದ ಪಾದಾಕ್ರಾಂತವಾಯಿತೆಂದು ತಿಳಿದ ಮಹಮ್ಮದ ಬಿನ್ ತಘಲಖನು ಆಗ ಇರಾಣ ಚೀನ ದೇಶಗಳ ಮೇಲೆ ದಂಡೆತ್ತಿ ಹೋಗಬೇಕೆಂಬ ಹವಣಿಕೆಯಲ್ಲಿದ್ದನು. ಹರಿಹರನಿಗೆ ಒಳ್ಳೇ ಸಮಯದೊರೆಯಿತು. ಆನೆ ಗುಂದಿಯಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರ ಸಾಗಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಮುಸಲ್ಮಾನ ಸರದಾರನನ್ನು ಹೊಡೆದೋಡಿಸಿ ಪಂಪಾಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟಾಭಿಷಿಕ್ತನಾದನು. ಆ ಸೀಮೆಗೆ ಪಂಪಾಕ್ಷೇತ್ರವೇ ಹೊಸ ರಾಜಧಾನಿಯಾಯಿತು. ಚಿಕ್ಕ ಪುಟ್ಟ ರಾಜರೆಲ್ಲ ಹರಿಹರನಿಗೆ ತಾವಾಗಿಯೇ ಅಂಕಿತರಾಗಿ ಕಪ್ಪುಕಾಣಿಕೆ ಗಳನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸ ತೊಡಗಿದರು. ಅವರಾರ ಮೇಲೆಯೂ ಬಲುಮೆ ಮಾಡದೆ ಹರಿಹರನು ರಾಜಾಧಿರಾಜನಾದನು. ಆದರೆ ಹಾಗೆ ಎನಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುವುದು ಬೇಕಾಗಿದ್ದಿಲ್ಲ ಅವನಿಗೆ. ಹೊಯ್ಸಳ ಸಾಮ್ರಾಜನ ಮಾಂಡಲಿಕನಾಗಿದ್ದು ಈಗ ಒಮ್ಮೆಲೆ ಅವನ ಮಾಂಡಲಿಕತನವನ್ನು ಕಿತ್ತೊಗೆದು ತಾನೇ ಸಾಮ್ರಾಜನೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಕ್ಕೆ ಅವನ ಮನಸು

ಒಪ್ಪಲಿಲ್ಲವೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಮುಸಲ್ಮಾನರನ್ನು ಎದುರಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಹೊಯ್ಸಲ ಬಲ್ಲಾಳನೂ ಭಾಗ ತೆಗೆದು ಕೊಂಡಿದ್ದನು. ಇದಲ್ಲದೆ ಹೊಯ್ಸಳರಿಗೂ ಈ ಸಂಗಮ ವಂಶೀಯರಿಗೂ ರಕ್ತ ಸಂಬಂಧ ವಿದ್ದಿತು. ಮುಮ್ಮಡಿ ಬಲ್ಲಾಳನ ಮಗನಾದ ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ಬಲ್ಲಾಳನು ಹರಿಹರನ ಅಳಿಯನಾಗಿದ್ದನು. ಮುಮ್ಮಡಿ ಬಲ್ಲಾಳನು ತನ್ನ ಮಗನಿಗೆ ಯುವರಾಜ ಸಹಿಷ್ಣುಭಿಷೇಕ ಮಾಡಿದುದು ಪಂಪಾಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿಯೇ (೧೩೪೦). ಇದ್ದಿಲ್ಲವನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿ ತಂದು ಹರಿಹರನು ಹೊಯ್ಸಳ ಮನೆತನಕ್ಕಿದ್ದ ಗೌರವವನ್ನು ಕಾಯ್ದು ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರನೆಂತಲೇ ಎಂದುಕೊಂಡನೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಈ ಹರಿಹರನ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರನೆಂತಲೇ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ಮುಸಲ್ಮಾನರಿಂದ ಹೊಡೆದೋಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಓರಂಗ್‌ಜೀನ ಅರಸು ಮಗನಾದ ಕೃಷ್ಣನು ವಿಜಯನಗರಕ್ಕೆ ಬಂದು ತನ್ನ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸುವಲ್ಲಿ ನೆರವಾಗಬೇಕೆಂದು ಹರಿಹರನಿಗೆ ಕೇಳಿಕೊಂಡನು. ಹಿಂದುಗಳಿಗೆ ಮುಸಲ್ಮಾನರಿಂದಾಗುತ್ತಿರುವ ಹಿಂಸೆಯನ್ನು ದೂರ ಮಾಡುವುದೇ ವ್ರತವಾಗಿ ಉಳ್ಳ ಹರಿಹರನು ಅದನ್ನು ಅಲ್ಲಗಳೆಯುವನೆ? ಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ನೆರವಾಗಿ ಓರಂಗ್‌ಜೀನ ಮುಸಲ್ಮಾನರನ್ನು ಒಕ್ಕಲಿಕ್ಕೆ ಅವನ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಕೊಡಿಸಿದನು (೧೩೪೪).

ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ಮಲಪ್ರಭಾನದಿಯಿಂದ ಸದೃಶದ ಮೈಸೂರು ಸಂಸ್ಥಾನವನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಪ್ರದೇಶವು ಹರಿಹರನ ಅಳಿಕೆಗೆ ಒಳಗಾಗಿದ್ದಿತು. ಇವನಿಗೆ ಕಂಪಣ್ಣ, ಬುಕ್ಕರಾಯ, ಮಾರಪ್ಪ, ಮುದ್ದಪ್ಪ ಎಂಬ ನಾಲ್ವರು ತಮ್ಮಂದಿರೂ ಸೋವಂಶನೆಂಬ ಒಬ್ಬ ಮಗನೂ ಇದ್ದರು. ಅವರೆಲ್ಲರು ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಒಂದೊಂದು ಭಾಗಗಳನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಮೊದಲನೆಯ ತಮ್ಮನಾದ ಕಂಪಣ್ಣನು ಈಗಿನ

ನೆಲ್ಲರೂ ಕಡಪಾ ಜಿಲ್ಲೆಗಳನ್ನು ವಶಪಡಿಸುವ ತಮ್ಮನಾದ
ಮಾರಪ್ಪನು ಶಿವಮಗ್ಗಿ, ಉತ್ತರ ಕನ್ನಡ [ಕಾರವಾರ] ಜಿಲ್ಲೆಗಳನ್ನೂ,
ಬುಕ್ಕನ ಮಗನಾದ ಇಮ್ಮಡಿ ಕಂಪಣ್ಣನು ತನಿಳು ದೇಶವನ್ನೂ
ಆಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಎರಡನೆಯ ತಮ್ಮನಾದ ಬುಕ್ಕರಾಯನು ಮುಖ್ಯ
ಸೇನಾಪತಿಯಾಗಿ ಬಲಗೈಯಂತೆ ಅಣ್ಣನನ್ನು ಹೊಂದಿಕೊಂಡಿದ್ದನು.
ಅದರಿಂದಲೇ ರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣರ ತೀರ್ಪಂತೆ ಹುಕ್ಕರ ಬುಕ್ಕರ ಹೆಸರು
ಜತೆಯಾಗಿಯೇ ಇನ್ನೂ ಜನರ ಬಾಯಲ್ಲಿಳಿದಿದೆ. ಮುಮ್ಮಡಿ ಬಲ್ಲಾ
ಳನ ಮಗನಾದ ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ಬಲ್ಲಾಳನು ಹರಿಹರನ ಅಳಿಯನಾಗಿ
ಸಂಗತಿ ಈ ಮೊದಲು ಹೇಳಿಯೇ ಇದೆ. ಅವನು ದಂಡನಾಯಕ
ನಾಗಿದ್ದನೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಇವನನ್ನೇ ಅಳಿಯ, ಬಲ್ಲಾಳದಂಣಾಯ
ಕನು ಎಂಬ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದೆ.

ಓರಂಗಜ್ಜಿನಿಂದ ಮುಲ್ತಾನರನ್ನು ಹೊಡೆಮೋಡಿಸಲು ಎಲ್ಲ
ಕಡೆಗೂ ಸ್ಥಿರಸ್ಥಾವರವಾಯಿತು. ಆಗ ಹರಿಹರನು ತನ್ನ ತಮ್ಮಂದಿ
ರನ್ನೂ ಅಳಿಯನನ್ನೂ ಶೃಂಗೇರಿಯ ವಲಕ್ಕೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿ
ತನ್ನ ಗುರುಗಳ ಗುರುಗಳಾದ ಪೀಠಾಧಿಪ್ತಿಕ ಭಾರತೀ ತೀರ್ಥಸ್ವಾಮಿ
ಗಳಿಗೆ ಭೂದಾನವನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಿದನು. (೧೫೪೬) ಹಂಪೆಯ
ಭವ್ಯವಾದ ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ದೇವಾಲಯವು ಈತನ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ
ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟಿತು.

ಈ ಹರಿಹರನಿಗೆ ' ಅರಿರಾಯ ವಿಭಾಡ ' • ಭಾಷೆಗೆ ತಪ್ಪುವ
ರಾಯರ ಗಂಡ ' ಎಂಬ ಬಿರುದುಗಳಿವು. ಮೈದಿಗಳಾದ ಮುಸ
ಲ್ಮಾನರನ್ನೂ ತನಗೆದುರಾಗಿ ನಿಂತ ಹಲಕೆಲವು ಅರಸರನ್ನೂ ಸೋಲಿಸಿ
ದುದರಿಂದ ' ಅರಿರಾಯ ವಿಭಾಡ ' ಎಂಬ ಬಿರುದು ಬಂದು ಸಹಜ.
' ಭಾಷೆಗೆ ತಪ್ಪುವ ರಾಯರ ಗಂಡ ' ಎಂಬ ಬಿರುದನ್ನು ನೋಡಿದರೆ

ಇವನಿಗೆ ಸಹಾಯ ಮಾಡುತ್ತೇವೆಂದು ಭಾಷೆಕೊಟ್ಟು ರಾಜರಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ಅದರಂತೆ ನಡೆಯಲಿಲ್ಲವೆಂದೂ ಅಂತಹರನ್ನು ಈತನು ಮಟ್ಟು ಹಾಕಿದನೆಂತಲೂ ಊಹಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ. ಸಾಮಾನ್ಯ ಪ್ರಜೆಗಳು ಮಾತ್ರ ಇವನಿಗಾಗಿ ಯಾವಾಗಲೂ ಜೀವ ಕೊಡಲಿಕ್ಕೆ ಸಹ ಸಿದ್ಧರಿರುತ್ತಿದ್ದರು. ಹುಣಸೂರು ತಾಲೂಕಿನ ಚಪ್ಪರವ ಹಳ್ಳಿಯ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳು ಹರಿಯಪ್ಪ ಒಡೆಯರಿಗಾಗಿ ಕೆಲವರು ಗೌಡರು ಪ್ರಾಣ ಕೊಟ್ಟರೆಂದು ಹೇಳುತ್ತ ಹರಿಹರನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಜೆಗಳಿದ್ದ ಪ್ರೇಮವನ್ನು ಇನ್ನೂ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಸಾರುತ್ತಿವೆ.

ಹರಿಹರನು ೧೭ ವರ್ಷಗಳವರೆಗೆ ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೆ ಸುಖಶಾಂತಿಗಳು ದೊರೆಯುವಂತೆ ರಾಜ್ಯಭಾರ ಮಾಡಿ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಬೇರು ಸ್ಥಿರಸ್ಥಾವರವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿ ೧೩೫೩ ರಲ್ಲಿ ಕಾಲವಶನಾದನು. ಇವನ ವಂಶದವರು ೧೪೩ ವರ್ಷ (೧೩೩೬--೧೪೭೮) ವಿಜಯನಗರದಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯವಾಳಿದರು. ಇವನ ವಂಶದವರಿಗೆ ಸಂಗಮ ವಂಶದವರೆಂದು ಹೆಸರು ಬಂದಿದೆ. ಹರಿಹರನ ತಂದೆಯ ಹೆಸರೇ ಈ ಮನೆತನಕ್ಕೆ ಬಂದಿತು. ಹಂಸೆಯ ವಿರೂಪಾಕ್ಷನೇ ಈ ಮನೆತನದ ಕುಲದೇವತೆ. ಚಾಲುಕ್ಯ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದವರಿಟ್ಟುಕೊಂಡ ವರಾಹ ಧ್ವಜವೇ ಇವರ ರಾಜ ಧ್ವಜ.

೫ ಬುಕ್ಕರಾಯ.

ಹರಿಹರನು ಇರುವಾಗಲೇ ಅವನ ಮಗನಾದ ಸೋವಣ್ಣನೂ ಮೊದಲನೆಯ ತಮ್ಮನಾದ ಕಂಕಣ್ಣನೂ ಕಾಲವಶವಾಗಿದ್ದರು. ಅರ್ಥಾತ್ ಹರಿಹರನ ತರುವಾಯ ಬುಕ್ಕರಾಯನೇ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೊಡೆಯನಾದನು. ರಾಜ್ಯಸ್ಥಾಪನೆಯ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಬುಕ್ಕರಾಯನೇ ಅಣ್ಣನಿಗೆ ಬಲಗೈಯಾಗಿ ನಿಂತಿದ್ದನು. ರಾಜನಾದ ಮೇಲಂತೂ ಕೇಳುವುದೇನು? ತನ್ನ ಭುಜಬಲದಿಂದ ಎಲ್ಲರಾಜರ ಮೇಲೆಯೂ ವರ್ಚಸ್ಸು ಕೂಡಿಸಿ ರಾಜಾಧಿರಾಜನಾದನು. ಹೊಯ್ಸಲ ರಾಜನಾದ ಮುಮ್ಮಡಿ ಬಲ್ಲಾಳನೂ ಈ ಮೊದಲು ತೀರಿಹೋಗಿದ್ದನು. ಹರಿಹರನು ಹೊಯ್ಸಲ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಕೊಡಬೇಕಾದ ಗೌರವದ ದೆಶೆಯಿಂದ ಧರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರನೆಂಬ ಬಿರುದು ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಧರಿಸುವಕಾರಣ ವಿರಲಿಲ್ಲ. ಇದೀಗ ವಿಜಯನಗರವು ಎಲ್ಲ ರೀತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳತೊಡಗಿತು.

ಬುಕ್ಕರಾಯನು ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಜಿಳಿಸಿದುದಲ್ಲದೆ ತನ್ನ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಸುಖಶಾಂತಿಗಳು ನೆಲೆಗೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಏನೇನು ಮಾಡಬೇಕಾಗಿದ್ದಿತೋ ಅದನ್ನೆಲ್ಲ ಮಾಡಿಸಿದನು. ದೇಶದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕೆರಿಕಾಲುನೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದನು. ಅದೆಯೂ ಕ್ಷೇತ್ರಾರಾಮ, ಗುಡಿಗೋಪುರಗಳು ಕಂಗೊಳಿಸತೊಡಗಿದುವು. ಬುಕ್ಕರಾಜನ ಮಂತ್ರಿಗಳಲ್ಲೊಬ್ಬನಾದ ಬೀಚಿರಾಜನು ಮಳವಳ್ಳಿಯ ಹತ್ತರ ಬುಕ್ಕರಾಯ ಸಮುದ್ರ, ಕಿರ್ತಿಸಮುದ್ರ, ಮಲ್ಲವೈಯ ಕೆರೆ, ನಾಗವೈಯ ಕೆರೆ, ಚೌಡಪ್ಪನ ಕಾಲುನೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿ ಬೀಚಣ್ಣನ ತೋಟ ಕಂಪಣ್ಣನ

ತೋಟಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ಸ್ವಾಮಿ. ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಮಾಡಿ
 ಸಿದನು. ವಾಘನ ಮಂತ್ರಿಯು (ವಿಷ್ಣುರತ್ನ) -ನ್ನು ಹೆಸರಿನ
 ದೊಂದು ಕಾಲುಪೆಯನ್ನು ತಲಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ತಗಲಿದನು. ಈ ಪ್ರಕಾರ
 ರಾಜನಾಜ್ಞೆಯ ಮೇರೆಗೆ ರಾಜಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳಿಂದ ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗೂ ಕೆರೆ
 ಕಾಲುಪೆಗಳು ಕಟ್ಟಿಸಲ್ಪಟ್ಟವು. ಇದರಿಂದ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿಯೇ
 ಪ್ರಜೆಗಳ ಸುಖಸಂಪತ್ತು ಹೆಚ್ಚಿದುವು. ಪ್ರಜೆಗಳೆಲ್ಲರೂ ಬುಕ್ಕರಾಯ
 ನೆಂದರೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಸರಮಾತ್ಮನ ಅನುತರನೆಂದೇ ತಿಳಿಯತೊಡ
 ಗಿದರು. ಪ್ರಜೆಗಳ ಸುಖಶಾಂತಿಗಳೇ ತಮ್ಮ ಸುಖಶಾಂತಿಗಳೆಂದು ತಿಳಿ
 ಯುವ ರಾಜನೂ ರಾಜಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳೂ ಇರುವಾಗ ರಾಜನು ಪರ
 ಮಾತ್ಮ ಸ್ವರೂಪನೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದರಲ್ಲಿ ತಪ್ಪೇನು? ರಾಜಸತ್ತಾ
 ತ್ಮಕವಾಗಿದ್ದರೂ ಇಂತಹ ಸುರಾಜ್ಯವು ಸ್ವರಾಜ್ಯ. ರಾಜನೂ ರಾಜ
 ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳೂ ಅದುವಾಗ ತಮ್ಮ ಸತ್ತಯ ದುರುಪಯೋಗ ಮಾಡಿ
 ಕೊಂಡು ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನು ಹಿಂಡಿ ಹಿಪ್ಪೆಮಾಡಲು ಯತ್ನಿಸುವರೋ ಆಗ
 ರಾಜ್ಯಕ್ರಾಂತಿಯ ಕಾಲವು ಸಮೀಪಿಸಿತೆಂದು ತಿಳಿಯ ತಕ್ಕದೆ!

ಬುಕ್ಕರಾಯನಿಗೆ ಇಮ್ಮಡಿ ಹರಿಹರ, ಇಮ್ಮಡಿಕಂಪ, ಸಂಗಮ
 ವಿರೂಪಾಕ್ಷ, ಭಾಸ್ಕರ, ಮಲ್ಲಿನಾಥ ಎಂಬ ಮಕ್ಕಳಿದ್ದರು. ಇವ
 ರೆಲ್ಲರು ಮಾಂಡಲಿಕರಾಗಿ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಒಂದೊಂದು ಭಾಗವನ್ನು
 ಆಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಇಮ್ಮಡಿ ಕಂಪನು ಕೋಲಾರ ಜಿಲ್ಲೆಯೊಳಗಿನ ಮುಳ
 ಬಾಗಿಲಿನಲ್ಲಿ ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು. ವಿರೂಪಾಕ್ಷನು ಪೆನುಗೋಡೆಗೂ ಮಲ್ಲಿ
 ನಾಥನು ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ಸೀಸೆಗೂ ಒಡೆಯರಾಗಿದ್ದರು. ಇಮ್ಮಡಿ
 ಹರಿಹರನು ಯುವರಾಜನಾಗಿ ವಿಜಯನಗರದಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದಂತೆ
 ತೋರುತ್ತದೆ. ಸ್ವತಃ ಅರಸುಮಕ್ಕಳೇ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ
 ಆಳುತ್ತಿದ್ದು ಪ್ರಜೆಗಳ ಅನುವಾಪತ್ತುಗಳನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ಅವು

ಗಳನ್ನು ದೂರಮಾಡಲು ಯತ್ನಿಸುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದ ಪ್ರಜೆಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿಯೇ ಆ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅವರವು ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುತ್ತಿದ್ದಿತು. ಇದಲ್ಲದೆ ಮಲೆತು ನಿಂತ ರಾಜರನ್ನೂ ಮಾಂಡಲಿಕರನ್ನೂ ಹಣ್ಣಿಗೆ ತರುವಲ್ಲಿಯೂ ವಿಶೇಷ ಅನುಕೂಲವಾಗುತ್ತಿದ್ದಿತು. ಈ ರಾಜಗುವರರು ತಮಗಲ್ಲದವರಾಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಂಡು ಅದಾಗಲೇ ಅವರನ್ನು ಮಟ್ಟುಹಾಕುತ್ತಿದ್ದರು. ಹೀಗೆ ಮಲೆತು ನಿಂತ ತೊಂಡಮಂಡಲದ ಅರಸನಾದ ಚಂಪರಾಯನ ಮೇಲೆ ಕಂಪಣನು ದಂಡೆತ್ತಿ ಹೋಗಿ ದ್ವಂದ್ವಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಅವನನ್ನು ಹಣೆದು ಹಾಗೆಯೇ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಮಧುರೆಯ ಸುಲ್ತಾನನ ಮೇಲೆ ಸಾಗಿಹೋಗಿ ಅವನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದ ಸಂಗತಿಯು ಆ ಕಂಪರಾಯನ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ಗಂಗಾ ದೇವಿಯು ಬರೆದ “ವೀರ ಕಂಪಣರಾಯ ಚರಿತಂ” ಎಂಬ ಸಂಸ್ಕೃತ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೊಗಸಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಈ ಬುಕ್ಕರಾಯನಿಗೆ ರಾಜಾಧಿರಾಜ, ರಾಜಪರಮೇಶ್ವರ, ಪರರಾಯ ಭಯಂಕರ, ಹಿಂದೂರಾಯಸುರತ್ಪಾಣ ಎಂಬ ಬಿರುದುಗಳಿದ್ದುವು. ವಿಜಯನಗರವು ಅದ್ಭವವಾಗ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವಾಯಿತೋ ಆಗ ಅಲ್ಲಿಯ ರಾಜರಿಗೆ ರಾಜಾಧಿರಾಜ, ರಾಜಪರಮೇಶ್ವರ ಎಂಬ ಬಿರುದುಗಳು ಬರುವುದು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವೇ ಇದೆ. ಪರರಾಯ ಭಯಂಕರನೆಂಬ ಬಿರುದು ಉಳಿದ ರಾಯರನೇಲಿ ಬುಕ್ಕರಾಯನ ವರ್ಚಸ್ಸು ಎಷ್ಟಿದ್ದಿತೆಂಬುದನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಹಿಂದೂಧರ್ಮದ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿಯೇ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿ ಅದರಲ್ಲಿಯೆ ತನ್ನ ಆಯುಷ್ಯವನ್ನೆಲ್ಲ ಕಳೆದು ಹಿಂದೂರಾಯರಿಗೆ ಅಶ್ರಯನಾಗಿದ್ದವನು “ಹಿಂದೂರಾಯ ಸುರತ್ಪಾಣ” (ಹಿಂದೂರಾಜರೆಂಬ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಇಂದ್ರನೋಪಾದಿ ಮಲ್ಲಿದ್ದವ) ನಲ್ಲದೆ ಮತ್ತೇನು !

ಬುಕ್ಕರಾಯನಿಗೂ ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯರೆ: ರಾಜಗುರುಗಳು. ಅವರಿಗ ಕೃತಕೃತ್ಯರು. ಧರ್ಮರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಬೇಕಾದ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿ ಯಾಗಿತ್ತು. ಬುಕ್ಕರಾಯನು ಧರ್ಮಾಚಾರ್ಯನು ಅವರ ಮುಂದಿಗ ನಡುಕಟ್ಟಿ ನಿಂತಿರುವನು ಹೇಳಿದ ಕೆಲಸ ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ. ಮಳಲೆಣ್ಣೆಯೂ ಸಿಂಗಸಕೋಡೂ ಬೇಕೆಂದರೆ 'ಹೂಂ' ಎಂದು ಅದಾಗಲೆ ತಂದು ಕೊಡುವ ಬಂಟನವ. ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯರಿಗೇ ಬೇಕಾದುದು ಧರ್ಮಜ್ಞಾನ ಗಳ ಪ್ರಚಾರ. ಬುಕ್ಕರಾಯನಿಗೆ ತಕ್ಕ ಸಲಹೆಯನ್ನು ಕೊಡುತ್ತ ತಾವೂ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮಂದಿರಾದ ಸಾಯಣಾಚಾರ್ಯರೂ ಕೂಡಿ ಹಲವು ಧಾರ್ಮಿಕ ವ್ಯಾಪಾರಿಕ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಬರೆದರು. ವೇದ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣ, ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಿಗೆ ಭಾಷ್ಯಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದರು. ದಿಗ್ವಿಶ್ವಕೋಶದ ಪಂಡಿತರನ್ನು ಕರೆಸಿ ಅವರಿಂದಲೂ ಅನೇಕಾನೇಕ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಬರೆಸಿದರು. ರಾಜಧಾನಿಯು ವಿದ್ಯಾನಗರವಾಯಿತು. ಬುಕ್ಕರಾಯನೂ ಆ ಪಂಡಿತರನ್ನೆಲ್ಲ ಸಮ್ಮಾನಿಸಿದನು. ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯರ ಗುರುಗಳಾದ ಭಾರತೀತೀರ್ಥರಲ್ಲಿಯೂ ಗುರುಭಕ್ತಿಯನ್ನಿಟ್ಟು ಶೃಂಗೇರಿಯ ಪೀಠಕ್ಕೆ ಅನೇಕ ದತ್ತಿಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟನು. ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅರಗಳಿಗೆಯಿರಬೇಕಾದರೂ ಜೀವದ ಮೇಲೆ ಬಂದಂತಾಗುತ್ತಿತ್ತು ಆ ಮಹಾರಾಯನಿಗೆ. ಕಾಶಿಗೆಂದು ಹೊರಟ ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯರನ್ನು ಬಹು ದಿವಸ ಹೋಗಗೊಡಲಿಲ್ಲ. ಬೇಗ ಬರಬೇಕೆಂದು ತಾನು ಹೇಳಿಕಳುಹಿ ಸಿದರೆ "ಇನ್ನೇನು ನನ್ನ ಕೆಲಸ? ನಾನೀಗ ವಿಶ್ವಕುಟುಂಬಿ; ತೀರ್ಥ ಪ್ರೇತ್ರಗಳನ್ನು ತಿರುಗುತ್ತ ಜನತೆಯನ್ನು ಸುಸಂಸ್ಕೃತರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡು ವುದೇ ನನ್ನ ಈಗಿನ ಕಾರ್ಯ" ಎಂದು ಹೇಳಿ ಅದೆಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಗಳೆಯು ವರೂ ಎಂದು ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯರ ಗುರುಗಳಾದ ಭಾರತೀತೀರ್ಥರಿಂದಲೆ ಅವರಿಗೆ ಕಾಗದ ಬರೆಯಿಸಿ ಕರೆಯಿಸಿಕೊಂಡ. ಇದೆಂತಹ ಗುರು

ಭಕ್ತಿ ! ಇದಲ್ಲವೆ ನಿಜವಾದ ಗುರುಶಿಷ್ಯರ ಜತೆ !

ದಿಲ್ಲಿಯ ಮಹಮ್ಮದ ಬಿನ್ ತಘಲಖನ ತರುವಾಯ ಅವನು ಗೆದ್ದ ದಕ್ಷಿಣದ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಓರಂಗಲ್ಲ ಮೊದಲಾದವನ್ನು ಹಂಹರ ರಾಯನ ಸಹಾಯದಿಂದ ಅಲ್ಲಿಯ ಅರಸು ಮನೆತನದವರು ತಿರುಗಿ ಸಂಪಾದಿಸಿದ ಸಂಗತಿ ಈ ಮೊದಲು ಹೇಳಿಯೇ ಇದೆ. ಉಳಿದ ಪ್ರದೇಶವೆಲ್ಲ ಆ ಮಹಮ್ಮದ ಬಿನ್ ತಘಲಖನ ಸುಭೇದಾರ ನೊಬ್ಬನ ಕೈಕೆಳಗಿತ್ತು. ಆ ಸುಭೇದಾರನನ್ನೂ ಅವನ ಸೈನ್ಯವನ್ನೂ ಹೊಡೆದೋಡಿಸಿ ಜಾಫರಖಾನನೆಂಬ ಮುಸಲ್ಮಾನ ಸರದಾರನೊಬ್ಬನು ಕಲಬುರ್ಗಿಯಲ್ಲಿ ಜೊಸದೊಂದು ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದನು (೧೪೭೨) ಅವನೂ ತನ್ನ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಸುಖಶಾಂತಿಗಳು ನೆಲೆಗೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡಿದನು. ಉತ್ತರದ ಮುಸಲ್ಮಾನರ ದಾಳಿಗಳೂ ಕೊಲೆಸುಳ್ಳಿಗಳೂ ದಕ್ಷಿಣದವರಿಗೆ ಈಗ ತಪ್ಪಿದಂತಾಯಿತು. ಕೃಷ್ಣೆಯ ಉತ್ತರದಲ್ಲಿ ಈ ಜಾಫರಖಾನನ ಪ್ರಸ್ಥವು ಚೆನ್ನಾಗಿಯೇ ಕೂತಿತು. ಅದೂ ಒಂದು ಪ್ರಬಲ ರಾಜ್ಯವಾಯಿತು. ದಕ್ಷಿಣ ಹಿಂದೂದೇಶದಲ್ಲಿ ಬಾಮನೀ ರಾಜ್ಯವೊಂದು, ವಿಜಯನಗರ ರಾಜ್ಯವೊಂದು; ಹೀಗೆ ಎರಡು ರಾಜ್ಯಗಳಾದುವು. ಆದರಿಂದ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿಯೇ ಬಾಮನೀ ರಾಜ್ಯದ ಸುಲ್ತಾನರು ವಿಜಯನಗರದ ರಾಜರನ್ನು ವಕ್ರದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡತೊಡಗಿದರು. ಆದರಂತೆ ವಿಜಯನಗರದ ರಾಜರೂ ಬಾಮನೀ ಸುಲ್ತಾನರನ್ನು ನೋಡತೊಡಗಿದರು. ಜಾಫರಖಾನನು ಇರುವವರೆಗೆ ಈ ಎರಡು ರಾಜ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶುಷ್ಟತೆ ಉಂಟಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದೂ ಹೊಸ ರಾಜ್ಯ ಇದೂ ಹೊಸರಾಜ್ಯ. ಇಬ್ಬರೂ ತಮ್ಮ ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಪ್ರಸ್ಥಾಪಿಸಿ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಸುಖಶಾಂತಿಗಳನ್ನು ನೆಲೆಗೊಳಿಸುವುದರಲ್ಲಿದ್ದರು. ಆದರೆ ಜಾಫರಖಾನನ ತರುವಾಯ ಪಟ್ಟವೇರಿದ ಮಹಮ್ಮದ

ಶಹನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಿತುಷ್ಟತೆಗೆ ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು. ಕೃಷ್ಣಾತುಂಗ ಭದ್ರ ನದಿಗಳ ನಡುವಿನ ಈಗಿನ ಉತ್ತರಕರ್ಣಾಟಕ ಸೀಮೆಯೇ ಆ ವಿತುಷ್ಟತೆಗೆ ಕಾರಣ. ಇಬ್ಬರ ನಡುವೆಯೂ ಅನೇಕ ಸಲ ಯುದ್ಧಗಳಾದುವು. ಯುದ್ಧಗಳಾಗಲು ಮುಂದೆ ಮಾಡುವ ನೆವಗಳೇನೂ ಹುಲ್ಲಕವಾದುವುಗಳು. ಮುಖ್ಯ ಕಾರಣವು ಆ ನಡು ಸೀಮೆಯ ಮೇಲೆ ಅಧಿಕಾರ ಪ್ರಸಾಸಿತ ಮಾಡುವುದು. ಇಬ್ಬರೂ ವೀರರು. ಸಮ ದಂಡಿಯಲ್ಲಿ ಕಾದಿದರು. ಆದರೆ ಜಯಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಇಬ್ಬರಲ್ಲಿ ಯಾರಿಗೂ ನಿಶ್ಚಿತವಾಗಿ ಮಾಲೆಹಾಕಿದಂತೆ ತೋರುವುದಿಲ್ಲ. ಒಮ್ಮೆ ಆ ಕಡೆಗೆ ಒಮ್ಮೆ ಈ ಕಡೆಗೆ ಕೈಮಾಡಿ ನಡುವೆಯೇ ನಿಂತು ಬಿಟ್ಟರ ಬೇಕು. ಈ ಸೀಮೆಯ ಸಲುವಾಗಿ ನಡೆದ ಕದನವು ವರ್ಷ ಎರಡು ವರ್ಷಗಳಲ್ಲ ಒಂದೆರಡು ತಲೆವಾರಲ್ಲ. ಅವೆರಡು ರಾಜ್ಯಗಳು ಅಸ್ತಿತ್ವದಲ್ಲಿರುವವರೆಗೂ ತಲೆವಾರಿನಿಂದ ತಲೆಮಾರಿಗೆ ಸಾಗಿ ಬಂದಿತು. ಆ ರಾಜ್ಯಗಳ ಸಂಗಡಲೇ ಅವರ ಅಂತವಾಯಿತು.

ಬುಕ್ಕರಾಯನು ೨೪ ವರ್ಷ ರಾಜ್ಯವಾಳಿ ಸುಖಶಾಂತಿಗಳನ್ನು ನೆಲಗೊಳಿಸಿ ರಾಜ್ಯದ ಸಂಕುತವನ್ನು ವರ್ಧಿಸಿ ೧೩೭೭ ರಲ್ಲಿ ಕಾಲ ವಾದನು. ಅವನ ತರುವಾಯ ಅವನ ಮಗ ಇಮ್ಮಡಿ ಹೇಹರನು ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಭಾರವನ್ನು ಕೈಕೊಂಡನು.

೬ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಬೆಳವಣಿಗೆ.

ಇಮ್ಮಡಿ ಹರಿಹರನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಿಸಯನಗರದ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವು ಮತ್ತಷ್ಟು ವಿಸ್ತಾರ ಹೊಂದಿತು. ಇವನು ದಕ್ಷಿಣದ ಎಲ್ಲ ಆರಸರನ್ನು ತನ್ನ ಅಂಕಿತದಲ್ಲಿ ತಂದು ಗೋವೆಯ ಸುತ್ತಾನನನ್ನು ಹೊಡೆದೋಡಿಸಿ ಹಿಂವೀ ಮಹಾಸಾಗರದವರೆಗೂ ತನ್ನ ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ನಡಿಸತೊಡಗಿದನು. ಉತ್ತರವನ್ನುಳಿದು ಮೂರು ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಸಮುದ್ರವೇ ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಮೇರೆಯಾಯಿತು. ಅದಕಾಗಿಯೇ ಈ ರಾಯನಿಗೆ ಪೂರ್ವ ದಕ್ಷಿಣ ಪಶ್ಚಿಮ ಸಮುದ್ರಾಧೀಶ್ವರನೆಂಬ ಬಿರುದಾಯಿತು. ಮಹಾರಾಜಾಧಿರಾಜನಾದನೀತ. ಈತನ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಕೆಲದಿವಸ ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯರೇ ರಾಜಗುರುಗಳಾಗಿದ್ದರು. ಆದರೆ ಅವರು ಬೇಗನೆ ಶೃಂಗೇರಿಯ ಸೀತಾಧಿಷ್ಠಿತರಾದುದರಿಂದ ಅವರ ತಮ್ಮಂದಿರಾದ ಸಾಯಣಾಚಾರ್ಯರು ರಾಜಗುರುಗಳಾಗಿಯೂ ಮುಖ್ಯ ಮಂತ್ರಿಗಳಾಗಿಯೂ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿದರು. ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯರು ಶಕ ವರ್ಷ ೧೩೦೮ ರಲ್ಲಿ (೧೩೮೬) ದೇಹವಿಡಲು ಆ ಮಹನೀಯರ ಸ್ಮರಣೆಗೆಂದು ರಾಯನು ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯಪುರವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿ ಆ ಊರ ನೂರು ಹೊಲಗಳನ್ನು ಶೃಂಗೇರಿಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ದಾನ ಮಾಡಿದನು.

ಈ ಹರಿಹರನಿಗೆ ಪಂಪಾದೇವಿಯಲ್ಲಿ ಬುಕ್ಕರಾಯನೂ ಮಲ್ಲಾದೇವಿಯಲ್ಲಿ ದೇವರಾಯನೂ ಜನಿಸಿದರು. ಅಲ್ಲದೆ ಬೇರೆ ರಾಣಿಯರಲ್ಲಿ ಚಿಕ್ಕರಾಯ ವಿರೂಪಣ್ಣ ಎಂಬಿಬ್ಬರು ಜನಿಸಿದರು. ಇವನು ೧೩೭೭ ರಿಂದ ೧೪೦೪ ರವರೆಗೆ ೨೭ ವರ್ಷ ರಾಜ್ಯವಾಳಿ ಅನೇಕ ಗುಡಿಗುಂಡಾರ

ಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿ ಅವುಗಳಿಗೂ ಮೊದಲಿನ ಹಲ ಕೆಲವು ದೇವಾಲಯಗಳಿಗೂ ದತ್ತಿಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ೧೪೦೪ ರಲ್ಲಿ ಮರಣ ಹೊಂದಿದನು. ಇವನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮುದ್ದನೆಂಬ ವೀರಶೈವನೂ ಇರುಗನೆಂಬ ಜೈನ ಧರ್ಮಿಯನೂ ಸೇನಾಪತಿಗಳಾಗಿದ್ದರೆಂದು ಶಾಸನಗಳಿಂದ ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. ಗುಂಡನೆಂಬವನೊಬ್ಬನೂ ಸೇನಾಪತಿಯಾಗಿದ್ದನೆಂದು ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖವಿದೆ.

ಹರಿಹರದೇವನ ತರುವಾಯ ಅವನ ಮಗನಾದ ಬುಕ್ಕರಾಯನು ೧೪೦೪ ರಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟವೇರಿ ಎರಡು ವರ್ಷಗಳವರೆಗೆ ರಾಜ್ಯಭಾರ ನಡೆಸಿ ಕಾಲವಶನಾಗಲು ಅವನ ತಮ್ಮನಾದ ಪ್ರತಾಪದೇವರಾಯನು ಸಿಂಹಾಸನಕ್ಕಧಿಕಾರಿಯಾದನು [೧೪೦೬]. ಇವನು ಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ಬಂದಕೂಡಲೆ ವಿಜಯನಗರದ ಕೋಟೆಯ ಗೋಡೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿ ಪಟ್ಟಣವನ್ನು ಭದ್ರಪಡಿಸಿದನು. ತುಂಗಭದ್ರೆಗೆ ಒಡ್ಡುಹಾಕಿ ೧೫ ಮೈಲುಗಳ ವರೆಗೆ ಕಾಲುವೆ ಒಯ್ದನು. ಇವರಿಂದ ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲೆಲ್ಲ ನಿರ್ಮಿತ ಅನುಕೂಲತೆಯಾಯಿತು. ಇವನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯರ ತಂಗಿಯ ಮಗನಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀಧರನೆಂಬವನು ಮಂತ್ರಿಯಾಗಿದ್ದನು. ಎಂದರೆ ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವು ಸ್ಥಾಪನವಾದಂದಿನಿಂದ ಲಂ ವರ್ಷಗಳವರೆಗೆ ಮಂತ್ರಿ ಪದವು ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯರ ವಂಶದವರಿಗೇ ಸಾಗಿ ಒಂದಿತು. ಈ ಪ್ರತಾಪದೇವರಾಯನು ಹತ್ತುವರ್ಷ ರಾಜ್ಯಭಾರ ಮಾಡಿ ಕಾಲವಾದ ಮೇಲೆ ಅವನ ಮಗನಾದ ವಿಜಯನು ಒಂದೆರಡು ವರ್ಷ ಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ಅಧಿಕಾರಿಯಾಗಿದ್ದನು. ಈ ವಿಜಯನ ತರುವಾಯ ಅವನ ಮಗನಾದ ಇಮ್ಮಡಿ ದೇವರಾಯನು ೧೪೧೯ ರಲ್ಲಿ ಸಿಂಹಾಸನವನ್ನೇರಿದನು.

ಸಂಗಮ ಮನೆತನದಲ್ಲಿ ಒಳ್ಳೆ ವೈಭವದ ಆಳಿಕೆಯೆಂದರೆ ಈ ಇಮ್ಮಡಿ ದೇವರಾಯನದು. ಪೌಠ ಪ್ರತಾಪದೇವರಾಯ, ಗಜಪೇಂಟಿ

ಕಾರನೆಂದೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾಗಿರುವನೀತ. ಬಾಮನೀ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೂ ವಿಜಯನಗರ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೂ ತಲೆಮಾರಿನಿಂದ ತಲೆಮಾರಿಗೆ ಜಗಳವು ನಡೆವ ಬಂದಿದ್ದಿತೆಂದು ಈ ಮೊದಲು ಹೇಳಿದೆಯಷ್ಟೆ. ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವಿಸ್ತಾರದ ಮೇಲಿಂದಲೂ ಯುದ್ಧಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಮೇಲಿಂದಲೂ ಇನ್ನುಳಿದ ಅನುಕೂಲತೆಯ ಮೇಲಿಂದಲೂ ನೋಡಿದರೆ ವಿಜಯನಗರದವರು ಬಾಮನೀರಾಜ್ಯವನ್ನು ಅದಾಗಲೇ ಹಣ್ಣಿಗೆ ತರಬಹುದಾಗಿದ್ದಿತು. ಹಾಗಾಗಲಿಲ್ಲ. ವಿಜಯನಗರದವರು ಬಾಮನೀರಾಜ್ಯದ ಕೂಡ ಮಾಡಿದ ಯುದ್ಧಗಳಲ್ಲಿ ತಾತ್ಕಾಲಿಕ ಯಶವು ಕೆಲವು ಸಾರಿ ದೊರೆತ್ತಿದರೂ ಪುರ್ಣವಾದ ದೊರೆತಿರಲಿಲ್ಲ. ಕೃಷ್ಣಾ ತುಂಗಭದ್ರಾ ನದಿಗಳ ನಡುವಿನ ಸೀಮೆಯ ಬಡಿದಾಟವೇನು ಮುಗ್ಗಲಿಲ್ಲ. ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ರಾಯಚೂರು ಮುದಗಲ್ಲು ಕೋಟೆಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಮೇಲಿಂದ ಮೇಲೆ ಬಡಿದಾಟಗಳಾಗುತ್ತಿದ್ದವು. ಅದೊಮ್ಮೆ ಆ ಕೋಟೆಗಳು ಬಾಮನೀಯವರಾಧೀನವಾಗಿದ್ದರೆ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ವಿಜಯನಗರವರಾಧೀನವಾಗುತ್ತಿದ್ದವು. ಈ ಕ್ರಮವು ನಡೆದೇ ಇತ್ತು. ಪ್ರತಾಪಿಯಾದೀಪ್ರಾಥಮೀವರಾಯನು ಸೇನಾಬಲದಲ್ಲಿ ವಿಜಯನಗರದವರ ಕೈ ಮೇಲಿವ್ವರೂ ಪೂರ್ಣಯಶ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗುವುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣಗೊಳ್ಳುವ ಶೋಧಿಸ ತೊಡಗಿದನು. ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ರಾಜಕಾರಣಿಗಳುಗಳೊಡನೆ ಆಲೋಚಿಸಿ ತನ್ನ ಸೈನ್ಯದ ಸುಧಾರಣೆಯ ಕೆಲಸವನ್ನು ಕೈಕೊಂಡನು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಕೆಲವರು ಮುಸಲ್ಮಾನ ಸೈನಿಕರನ್ನು ಟ್ಟುಕೊಂಡು ಅವರಿಗೆ ಬೇಕಾದ ಅನುಕೂಲತೆಗಳನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಟ್ಟನು. ಬಾಮನೀ ಸುಲ್ತಾನರಿಗೆ ತನ್ನ ಪ್ರತಾಪವನ್ನು ತೋರಿಸಿದನು. ಅದಾಗ ವಿಜಾಪುರ ಪ್ರಾಂತವು ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಕ್ಕಾಧೀನವಾಯಿತು.

ಈ ಪ್ರೌಢ ಪ್ರತಾಪದೇವರಾಯನ ಆಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ವೀರಶೈವ ಮತಕ್ಕೂ ಕನ್ನಡ ವಾಚ್ಛಯಕ್ಕೂ ವಿಶೇಷ ಕಳೆಯೇರಿತು. ವೀರಶೈವ ನಾನೆ ಲಕ್ಕಣ್ಣ ದಂಡೇಶನು ಈತನ ಮಹಾಪ್ರಧಾನ; ಜಕ್ಕಣ್ಣಾರ್ಯನು ದಂಡನಾಯಕ. ವಿಜಯನಗರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿವಡೆದ ಗಂಗ ಜನ ವೀರಶೈವ ವಿರಕ್ತರು ಇವ್ವರು ಇವನ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ. ಇವರಲ್ಲಿ ಹಲವರು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿಯೂ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿಯೂ ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ಬರೆದಿರುವರು. ಮಹಾಪ್ರಧಾನನಾದ ಲಕ್ಕಣ್ಣ ದಂಡೇಶನು ' ಶಿವಕಲ್ಪ ಚಿಂತಾಮಣಿ ' ಎಂಬ ಗ್ರಂಥವನ್ನೂ ದಂಡನಾಯಕ ಜಕ್ಕಣ್ಣಾರ್ಯನ ' ನೂರೊಂದುಸ್ಥಲ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥವನ್ನೂ ಬರೆದಿರುವರು. ಇವೆರಡೂ ವೀರ ಶೈವ ಮತವಿಷಯಕ ಗ್ರಂಥಗಳು. ಗಂಗ ವೀರಶೈವ ವಿರಕ್ತರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನಾದ ಚಾಮರಸನು ಪ್ರಭುಲಿಂಗಲೀಲೆಯನ್ನು ಬರೆದಿರುವನು. ಕುಮಾರ ವ್ಯಾಸನು ಮಹಾಭಾರತವನ್ನು ಬರೆದು ಇವನ ಕಾಲ ದಲ್ಲಿಯೇ. ಇವೆರಡೂ ಗ್ರಂಥಗಳು ರಾಜನಿಂದ ಮನ್ನಣೆ ಪಡೆದುವು. ಇದಲ್ಲದೆ ಮಗ್ಗೆಯ ಮಾಯಿದೇವನು ಶತಕತ್ರಯವನ್ನೂ ಗುರುಬಸವನು ಶಿವಯೋಗಾಂಗಭೂಷಣ ಮೊದಲಾದ ಸಪ್ತಕಾವ್ಯಗಳನ್ನೂ ಬರೆದಿರುವರು ಇಷ್ಟುದಿವಸ ವಿಜಯನಗರದ ಆಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತಭಾಷೆಗೆಯೇ ಮಹತ್ತ್ವ ಸ್ಥಾನವಿತ್ತು. ಕನ್ನಡಕ್ಕೊಂದು ವಿಶೇಷಸ್ಥಾನವು ದೊರೆತುದು ಈ ರಾಜನ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೆ ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು.

ಪ್ರೌಢ ದೇವರಾಯನು ೧೪೪೬ ರಲ್ಲಿ ಮರಣ ಹೊಂದಲು ಅವನ ಹಿರಿಯ ಮಗನಾದ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನನು ಸಿಂಹಾಸನವನ್ನೇರಿ ೨೧ ವರ್ಷ ರಾಜ್ಯವನ್ನಾಳಿದನು. [೧೪೪೬-೧೪೬೭.]

೨ ಸಾಳುವನಂಶ.

ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನನ ತರುವಾಯ ಅವನ ಮಲತಮ್ಮನಾದ ವಿರೂಪಾಕ್ಷನು ಪಟ್ಟವೇರಿದನು. ಮಧ್ಯಪಾನ ಸ್ತ್ರೀಸಂಗಗಳಲ್ಲದೆ ಉಳಿದ ವಿಕಾರವೇ ಗೊತ್ತಿರಲಿಲ್ಲಾತನಿಗೆ. ಸರದಾರರಿಗೂ ಸೇನಾಧ್ಯಕ್ಷರಿಗೂ ಅವನ ದರ್ಶನವೇ ದುರ್ಲಭವಾಯಿತು. ಕುಡಿದು ಅಮಲೇರಿದಾಗ ಅವನಿಂದ ಅಲ್ಲದ ಸ್ಲದ ಕೃತ್ಯಗಳೂ ನಡೆದುವು. ಮುಸಲ್ಮಾನರಿಗೆ ಇದೀಗ ಒಳ್ಳೆಯ ಸಮಯ ಸಾಧಿಸಿತು. ವಿಜಯನಗರದ ಅದೆಷ್ಟೋ ಭಾಗವನ್ನು ಎತ್ತಿ ಹಾಕಿದರವರು. ಹೆಚ್ಚೇನು, ಉಳಿದ ಪ್ರಜೆಗಳ ಮಾತಂತಿರಲಿ ವಿರೂಪಾಕ್ಷರಾಯನ ಮಕ್ಕಳಿಗೆಯೆ ಅವನ ಅಳಿಕೆಯು ಬೇಡಿಸಿತು. ಅವನ ಹಿರಿಯ ಮಗನಾದ ರಾಜಶೇಖರನು ತಂದೆಯನ್ನು ಕೊಂದು ಹಾಕಿದನು.

ಅದೊಂದು ಆವೇಶದಲ್ಲಿ ತಂದೆಯನ್ನು ಕೊಂದುಹಾಕಿದುದೇನೋ ಆಯಿತು. ಆದರೆ ಪಿತೃಘಾತದಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಅಳಲು ಅವನ ಮನಸು ಒಗ್ಗಲಿಲ್ಲ. “ಈ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ನಿಜವಾದ ಅಧಿಕಾರಿಯು ನಾನೇನೋ ನಿಜ. ಆದರೆ ಪಿತೃವಧೆಯಂತಹ ಮಹಾಪಾಪವು ನನ್ನಿಂದ ಘಟಿಸಿತು. ಪಿತೃವಧೆ ಮಾಡಿದ ಮಹಾಪಾಪಿನಾನು ! ನನ್ನಂತಹನು ಸಿಂಹಾಸನದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಲು ಯೋಗ್ಯನಲ್ಲ. ನನ್ನ ತಮ್ಮನಿಂದ ಅದಾವುಮಾ ಆಗಿಲ್ಲ. ಅವನೇ ರಾಜ್ಯಭಾರ ಮಾಡಲಿ ! ” ಎಂದು ಹೇಳಿ ತಮ್ಮನಾದ ಇಮ್ಮಡಿ ವಿರೂಪಾಕ್ಷನಿಗೆ ಆ ಸಿಂಹಾಸನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟನು.

ವಿರೂಪಾಕ್ಷನು ವಿಲಾಸದಲ್ಲಿಯೂ ಕ್ರೂರತನದಲ್ಲಿಯೂ ತಂದೆಯ

ಇಮ್ಮಡಿಯೇ ಆಗಿದ್ದನು. ತನಗೆ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟ ಅಣ್ಣನನ್ನು ಮಣ್ಣುಗೂಡಿಸಿ ಬಿಟ್ಟನು. ರಾಜ್ಯದ ಒಂದೊಂದೇ ಭಾಗಗಳು ಕೈಬಿಡತೊಡಗಿದುವು. ಅದನ್ನು ನೋಡಿ ಸರದಾರರಿಗೂ ಸಾಮಂತರಿಗೂ ಕೈಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವುದಾಗಲಿಲ್ಲ. ಪ್ರಜೆಗಳ ಸುಖದುಃಖಗಳನ್ನು ವಿಚಾರಿಸದೆ ವಿಲಾಸದಲ್ಲಿಯೇ ಕಾಲ ಕಳೆಯುವ ರಾಜನು ರಾಜನೇ? ರಾಜನ ಹೇಡಿತನದಿಂದ ರಾಜ್ಯದ ಅಂಗಗಳೊಂದೊಂದೂ ಕೈಬಿಡುವುದನ್ನು ಕಂಡು ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಸಿಂಹರಾದ ಸರದಾರರಿಗೆ ಹೇಗೆ ಸಹಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುವುದಾದೀತು? ಅದಾಗ ತೋರಿಸಬೇಕಾದುದು ಸ್ವಾಮಿಭಕ್ತಿಯಿಲ್ಲ, ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಭಕ್ತಿ! ಅವನ ಸ್ವಾಮಿಯನ್ನು ಹೊಡೆದೋಡಿಸುವುದೇ ಯೋಗ್ಯ! ಅದನ್ನೇ ಮಾಡಿದರು ಅವನ ಸರದಾರರು ಸಾಮಂತರು!

ಆಗ ವಿಜಯನಗರದ ಪೂರ್ವಭಾಗಕ್ಕೆ ಸಾಳುವ ಮಂತ್ರನವರ ಸಾಮಂತರು ಒಡೆಯರಾಗಿದ್ದರು. ವಿರೂಪಾಕ್ಷನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಿ ಸಾಳುವ ನರಸಿಂಹನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು. ಅವನು ಉಳಿದ ಸಾಮಂತ ಸರದಾರರೊಡನಾಲ್ಲೋಚಿಸಿ ವಿರೂಪಾಕ್ಷನನ್ನು ಹೊಡೆದೋಡಿಸಿ ತನ್ನೇ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಒಡೆಯನಾದನು. (೧೪೦೮). ಪರಚಕ್ರದ ವಶಕ್ಕೆ ಹೋದ ಬಹುತರ ಎಲ್ಲ ಭಾಗಗಳನ್ನು ತಿರುಗಿ ಸಂಪಾದಿಸಿ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಗೌರವವನ್ನು ಳಿಸಿದನು. ಇಂತು ಸಾಳುವ ನರಸಿಂಹನು ಒಡೆಯನಾದುದರಿಂದ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಬಂದೊದಗಿದ ಆಪತ್ತು ದೂರಾಯಿತು. ಸಾಳುವ ನರಸಿಂಹನಿಂದಾದ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಾಪಹರಣವು ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೆ ಸುಖಪ್ರದವಾಗಿಯೇ ಪರಿಣಮಿಸಿತು. ಇಮ್ಮಡಿ ಹರಿಹರನಿಗೆ ಸಾಳುವ ಗುಂಡನೆಂಬ ಮಂತ್ರಿಯಿದ್ದನು. ಇವನ ಮಗ ಮಂಗರಾಜ. ಮಂಗರಾಜನಿಗೆ ಗೌತರಾಜನೂ ಆ ಗೌತನಿಗೆ ಗುಂಡರಾಜನೂ ಹುಟ್ಟಿದರು.

ಸಾಳುವ ನರಸಿಂಹನು ಈ ಗುಂಡರಾಜನ ಮಗನು. ಚಂದ್ರವಂಶದವರೆಂದು ಹೇಳಿಕೊಂಡಿರುವರೇ ಮನೆತನದವರು.

ತುಳುವ ವಂಶಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಈಶ್ವರನೂ ಅವನ ಮಗ ನರಸಿಂಗನೂ ಸಾಳುವ ನರಸಿಂಹನ ಸೇನಾನಾಯಕರಾಗಿದ್ದರು. ಇವರಿಬ್ಬರೂ ಒಳ್ಳೇ ಶೂರರು. ಇವರಿಬ್ಬರ ಸಹಾಯದಿಂದ ಸಾಳುವ ನರಸಿಂಹನು ವಿಜಯಯಾತ್ರೆ ಹೊರಟು ಮೊದಲು ವಿಜಯನಗರದ ಆಧೀನವಾಗಿದ್ದ ಪರಚಕ್ರಗಳಿಂದ್ರಾಮಿಫಲ್ಪಟ್ಟ ಸೀಮೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ತಿರುಗಿ ಸಂಪಾದಿಸಿದನು. ಇನ್ನುಳಿದುವು ರಾಯಚೂರು, ಮುದಗಲ್ಲು, ಉದಯಗಿರಿ ಎಂಬ ಮೂರು ಕೋಟೆಗಳು. ಅವನ್ನೂ ತಿರುಗಿ ಸಂಪಾದಿಸುವ ಪ್ರಯತ್ನದಲ್ಲಿದ್ದಾಗಲೇ ಮರಣ ಕಾಲವು ಸಮೀಪಿಸಿತು. ಇನ್ನು ತರುವಾಯ ಅವನ್ನೂ ತಿರುಗಿ ಸಂಪಾದಿಸಿ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಗೌರವದಲ್ಲಿ ಕುಂದು ಬಾರದಂತೆ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಈ ಸೇನಾನಾಯಕರಿಗೆ ಹೇಳಿ ತನ್ನ ಚಿಕ್ಕ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಅವರ ವಶಕೊಟ್ಟು ದೇಹವಿಟ್ಟನಾತ.

ಪ್ರಜೆಗಳ ದುಃಖವನ್ನು ದೂರಮಾಡಿ ಪ್ರಭುಗಳನ್ನು ಗೌರವಿಸಿ ಪ್ರಭುತ್ವಮಾಡಿ ಹೆಸರುವಾಸಿಯಾದ ಈ ಸಾಳುವ ನರಸಿಂಹನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಿಜಯನಗರ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ನರಸಿಂಗರಾಜ್ಯವೆಂದೇ ಹೆಸರಾಯಿತು. ಮುಸಲ್ಮಾನ ಇತಿಹಾಸಕಾರರೂ ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಈ ದೇಶಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಪಾರಕ್ಕಾಗಿ ಒಂದ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯರೂ ತಮ್ಮ ಬರಹಗಳಲ್ಲಿ ನರಸಿಂಗರಾಜ್ಯವೆಂದೇ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಹಿಂದುಸ್ಥಾನದ ದಂಡೆಯ ಮೇಲೆ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯರು ವ್ಯಾಪಾರಕ್ಕಾಗಿ ಕಾಲಿಟ್ಟಿದ್ದು ಈ ನರಸಿಂಗನ ಆಳಿಕೆಯಲ್ಲೇ. ಹಿಂದೂ ದೇಶದ ಐಶ್ವರ್ಯವನ್ನು ಕೇಳಿ ವ್ಯಾಪಾರಮಾಡಲು ಬಂದು

ಪೋರ್ಚುಗೀಜ ದೊರೆಯಾದ ಡಾಮ ಮಾನ್ಯೂಅಲನು ಹಿಂದುಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಬರುವ ಜಲಮಾರ್ಗವನ್ನು ಶೋಧಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ' ವಾಸ್ಕೊ ಡೀ ಗಾಮನನ್ನು ' ಕಳಿಸಿಕೊಟ್ಟನು. ತುಸು ದಿನಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಹಿಂದುಸ್ಥಾನದ ಪಶ್ಚಿಮ ದಂಡೆಯಲ್ಲಿರುವ ಕೆಲ ಪ್ರದೇಶವು ಅವರ ಅಧೀನವಾಯಿತು. ವಿಜಯನಗರದ ಕೂಡ ಅವರ ವ್ಯಾಪಾರವು ಒಳ್ಳೇ ಭರದಿಂದ ನಡೆಯಿತು. ಈ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ಬಂದ ಪೋರ್ಚುಗೀಜ ಪ್ರವಾಸಿಗರೂ ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ವಿಷಯವಾಗಿ ಅನೇಕ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ಬರೆದಿಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ ವಿಜಯನಗರದ ಇತಿಹಾಸವನ್ನರಿಯಲು ಇವು ಒಳ್ಳೇ ಸಹಕಾರಿಗಳಾಗಿವೆ

ಸಾಳುವ ನರಸಿಂಹನು ೧೫ ವರ್ಷಗಳ ವರೆಗೆ ರಾಜ್ಯಭಾರ ಮಾಡಿ ಕಾಲವಶನಾದ ಮೇಲೆ ಅವನ ಹಿರಿಯ ಮಗನಾದ ಇಮ್ಮಡಿ ನರಸಿಂಹನನ್ನು ಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ ನರಸನಾಯಕನು ತಾನೇ ಸರ್ವಾಧಿಕಾರಿಯಾಗಿ ಕಾರುಬಾರ ಸಾಗಿಸತೊಡಗಿದನು. ಬರಬರುತ್ತ ಆ ಇಮ್ಮಡಿ ನರಸಿಂಹನನ್ನು ಮೂಲೆಗೊತ್ತಿ ತಾನೇ ಪಟ್ಟವನ್ನಾಕ್ರಮಿಸಿದನು. (೧೪೯೬) ಸಾಳುವ ನರಸಿಂಹನಾಕ್ರಮಿಸಿದ ಪಟ್ಟವು ಮುಂದೊಂದು ತಲೆಯೂ ನಡೆಯದೆ ತುಳುವ ವಂಶದ ನರಸನಾಯಕ ನಿಂದಾಕ್ರಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಹೇಗೆ ಬಂದಿದ್ದಿತೋ ಹಾಗೆ ಎರಡನೆಯವರ ವಶಕ್ಕೆ ಹೋಯಿತು. ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಈ ತುಳುವ ವಂಶದ ರಾಜರೇ ವಿಜಯನಗರದಲ್ಲಾಳತೊಡಗಿದರು.

ಮುಂದಿನ ಕಾಲದ ವಿಜಯನಗರದ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ತಿಳಿಯುವ ನೊದಲು ಇದೇ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಬಾಮನೀ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲುಂಟಾದ ಅದೊಂದು ಮಹತ್ವದ ಸ್ಥಿತ್ಯಂತರವನ್ನರಿಯುವುದು ಅವಶ್ಯ. ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವು ಅದು ಹೇಗೆ ಸಾಮಂತರಾಕ್ರಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತೋ

ಹಾಗೆಯೇ ಆ ಅಂಟುರೋಗವು ಬಾಮನೀ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೂ ಬಡಿದು ಕೊಂಡಿತು. ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬಾಮನೀ ರಾಜ್ಯದ ಸುಲ್ತಾನನಾಗಿದ್ದ ಮಹಮ್ಮದಶಹನನ್ನು ಮೂಲೆಗೊತ್ತಿ ಅವನ ಸರದಾರರೇ ಪ್ರಬಲರಾಗಿ ಸ್ವತಂತ್ರ ರಾಜ್ಯಗಳನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದರು. ವರ್ಹಾಡದ ಇಮಾದ್‌ಶಾಹಿ, ಏಜಾಪುರದ ಅದಿಲಶಾಹಿ, ಅಹಮ್ಮದನಗರದ ನಿಜಾಮ ಶಾಹಿ, ಬೇದರದ ಬರೀದ ಶಾಹಿ, ಗೋವಳಕೊಂಡದ ಕುತುಬ್‌ಶಾಹಿಗಳೇ ಆ ಐದು ಸ್ವತಂತ್ರ ರಾಜ್ಯಗಳು.

ವಿಜಯನಗರ ಬಾಮನೀ ರಾಜ್ಯಗಳು ಕೂಡಿಯೇ ಸ್ಥಾಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟವು. ೧೪೮೦ ರ ವರೆಗೆ ಒಂದೇ ಮನೆತನಕ್ಕೆ ಸಾಗಿ ಬಂದುವು. ೧೪೮೦ ರ ಸುಮಾರಕ್ಕೆ ಎರಡೂ ಒಂದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸರದಾರರಿಂದಲೂ ಸೇನಾನಾಯಕರಿಂದಲೂ ಆಕ್ರಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟವು. ಆದರೊಂದು ವ್ಯತ್ಯಾಸ; ಸಾಮಂತರಿಂದ ಆಕ್ರಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವು ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವಾಗಿಯೇ ಉಳಿಯಿತು. ಆದರೆ ಬಾಮನೀರಾಜ್ಯವು ಒಡೆದು ಹಂಚಿಹೋಯಿತು. ಇದು ಅವೆರಡು ರಾಜ್ಯಗಳ ಸಾಮಂತ ಸರದಾರರ ಸ್ವಭಾವದಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನೇ ತೋರಿಸುತ್ತಿದೆ. ಹಿಂದೂ ಸರದಾರರಲ್ಲಿ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಬಗ್ಗೆ ಅಭಿಮಾನವಿದ್ದಿತ್ತು. ಆ ಅಭಿಮಾನವು ಮುಸಲ್ಮಾನ ಸರದಾರರಲ್ಲಿದ್ದಿಲ್ಲ. ಅವರಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯಕ್ಕಿಂತಲೂ ಸ್ವಾರ್ಥವು ಹೆಚ್ಚಾಗಿದ್ದಿತ್ತು. ಆದರಿಂದ ಅವರು ತಮಗೆ ದೊರೆತಷ್ಟು ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಎತ್ತಿಹಾಕಿ ಸ್ವತಂತ್ರ ರಾಜ್ಯಗಳನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದರು. ಇಮ್ಮಡಿ ವಿರೂಪಾಕ್ಷನನ್ನು ಹೊಡೆದೋಡಿಸಿ ರಾಜ್ಯವನ್ನಾಕ್ರಮಿಸಿದ ಸಾಳುವ ನರಸಿಂಹನು ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಗೌರವವನ್ನು ಕಾಯುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಹೆಣಗಿದನು. “ಮೊದಲು ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಕಾಢೀನನಾದ ರಾಯಚೂರು ಮುದಗಲ್ಲು ಕೋಟೆಗಳು ತನ್ನ ಕೈಸೇರಲಿಲ್ಲ

ಸಾವ್ರಾಜ್ಯದ ಪೂರ್ವ ಗೌರವವನ್ನು ತಂದುಕೊಡುವುದು ತನ್ನಿಂ
ದಾಗಲಿಕ್ಕಿ !” ಎಂದು ಚಡಪಡಿಸಿ ಅಷ್ಟನ್ನು ತನ್ನ ತರುವಾಯದವರು
ಮಾಡಬೇಕೆಂದೂ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ತನ್ನ ಎದೆ ಬೇಯುವುದಿಲ್ಲವೆಂದೂ
ಹೇಳಿದ ನರಸಿಂಹನಲ್ಲಿ ಸಾವ್ರಾಜ್ಯದ ಅಭಿಮಾನವು ಎಷ್ಟಿರಬೇಕು !

೮ ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯ.

ನರಸನಾಯಕನಿಗೆ ತಿಪ್ಪಮ್ಮ, ನಾಗಲಾದೇವಿ, ಓಬಾಂಬಿಕೆ ಎಂಬ ಮೂವರು ಹೆಂಡ್ತಿರು. ತಿಪ್ಪಮ್ಮನಲ್ಲಿ ವೀರನರಸಿಂಹನೂ ನಾಗಲಾದೇವಿಯಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣರಾಯನೂ ಓಬಾಂಬಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಅಚ್ಯುತರಾಯ ರಂಗರಾಯರೂ ಹುಟ್ಟಿದರು. ನರಸನಾಯಕನ ತರುವಾಯ ಅವನ ಹಿರಿಯ ಮಗನಾದ ವೀರನರಸಿಂಹನು ಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ಕುಳಿತು (೧೫೦೪) ಐದು ವರ್ಷಗಳವರೆಗೆ ರಾಜ್ಯಭಾರ ಮಾಡಿ ಕಾಲವಶನಾದ ಮೇಲೆ ಅವನ ಮಲತಮ್ಮನಾದ ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯನು ಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ಬಂದನು. ವಿಜಯನಗರದ ರಾಜರಲ್ಲಿ ಒಳ್ಳೇ ಘನತೆವಡೆದವನೆಂದರೆ ಈ ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯನೆ. ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವ ವೈಭವವು ಶಿಖರಕ್ಕೆ ಮುಟ್ಟಿತೀತನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ.

ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯನ ಪ್ರತಾಪವನ್ನೂ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನೂ ಕೇಳಿ ಗೋವೆಯ ಪೋರ್ಚುಗೀಜ ಗವರ್ನರನು ತನ್ನ ರಾಯಭಾರಿಯನ್ನು ಕಳುಹಿದನಾತನ ಕಡೆಗೆ. ರಾಯಭಾರಿಯನ್ನು ಕಳುಹಿದುದು ವಿಜಯನಗರದ ಕೂಡ ವ್ಯಾಪಾರ ಬೆಳೆಸುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ. ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯನಿಗೂ ಇವೇ ಬೇಕಾಗಿದ್ದಿತು. ವಿಜಯನಗರದವರಿಗಾಗಲಿ ಬಾಮನಿಯವರಿಗಾಗಲಿ ಶತ್ರುಗಳನ್ನೂ ಕುದುರೆಗಳನ್ನೂ ಪೂರೈಸು ತಿದ್ದಿರೀ ಪೋರ್ಚುಗೀಜರು. ವಿಜಯಪುರದ ಸುಲ್ತಾನನ ಕಡೆಗೆ ಹೋಗುವ ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ತಡೆದು ಅವೆಲ್ಲವು ತನ್ನ ಕಡೆಗೆಯೇ ಬರಬೇಕೆಂದೂ ವಿಜಯಪುರದವರಿಗಿಂತ ತನ್ನ ಬಲವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿ ಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದೂ ಅವನುಚ್ಛ. ಆ ಪ್ರಕಾರ ಪೋರ್ತುಗೀಜರ ಕೂಡ

ಒಡಂಬಡಿಕೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಪಶ್ಚಿಮ ಸಮುದ್ರ ತೀರದಲ್ಲಿ ವಖಾರ್ ಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳಲು ಅವರಿಗೆ ಅನುಜ್ಞೆಯನ್ನಿತ್ತನು.

ಇದೇಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇತ್ತ ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿ ಉಮ್ಮತ್ತೂರ ಮಾಂಡಲಿಕ ಅರಸು ಮಲೆತು ಸಂತಿದ್ದನು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಕೃಷ್ಣ ದೇವರಾಯನು ದಕ್ಷಿಣದ ಕಡೆಗೆ ದಂಡೆತ್ತಿ ಹೋಗಿ [೧೫೦೯-೧೫೧೨] ಉಮ್ಮತ್ತೂರ ಮಾಂಡಲಿಕನ ಸೊಕ್ಕಡಗಿಸಿ ಶಿವಸಮುದ್ರ ತೀರಂಗಳಪಟ್ಟಣಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಹಾಗೆಯೇ ಕಾವೇರಿ ನದಿಯನ್ನು ದಾಟಿ ಚೋಳ, ಚೇರ, ಪಾಂಡ್ಯ ಮಲಯಾಳ ದೇಶಗಳನ್ನು ಹೊಕ್ಕು ಅಲ್ಲಿಯ ಚಿಕ್ಕ ಪುಟ್ಟ ರಾಜಮನೆತನಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ತನಗಾಧೀನವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಆ ಪ್ರದೇಶವನ್ನೆಲ್ಲ ಮೂರು ನಾಡುಗಳಾಗಿ ವಿಭಾಗಿಸಿ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬ ಸಾಮಂತರ ವಶಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟು ಹಿಂತಿರುಗಿದನು.

ಇದಾದ ಮೇಲೆ ರಾಯನು ಪೂರ್ವದಿಗೃಹ್ಯತ್ರಗಾಗಿ ಹೊರಟನು. [೧೫೧೩-೧೬] ಸಾಳುವನರಸಿಂಹನು ದೇಹವಿಡುವಾಗ “ ರಾಯ ಚೂರು ಮುದಗಲ್ಲು ಉದಯಗಿರಿಗಳನ್ನು ತೆಗೆದು ಕೊಂಡಲ್ಲದೆ ತನ್ನ ಆತ್ಮಕ್ಕೆ ಶಾಂತಿಯಿಲ್ಲ ” ವೆಂದು ಹೇಳಿದ ಮಾತು ಕೃಷ್ಣರಾಯ ನಿಗೂ ಗೊತ್ತಾಗಿದ್ದಿತು. ಅದು ಅವನ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ದುಮದುಮಿಸುತ್ತಿದ್ದಿತು. ಉದಯಗಿರಿ ಕೊಂಡವೀಡು ಕೋಟೆಗಳು ಉತ್ಕಲ ದೇಶದ ರಾಜನ ವಶದಲ್ಲಿದ್ದವು. ರಾಯನು ಮೊದಲು ಉದಯಗಿರಿಯನ್ನು ಮುತ್ತಿ ಅಲ್ಲಿಯ ಪ್ರಹರೇಶ್ವರ ಮಹಾಪಾತ್ರನನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ ಹಾಗೆಯೇ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಸಾಗಿ ಹೋಗಿ ಕೊಂಡವೀಡು ವಿನುಕೊಂಡ ಬೆಲ್ಲಂಕೊಂಡ ನಾಗಾರ್ಜುನಕೊಂಡ ಅದ್ದಂಕಿ ಮೊದಲಾದ ಅನೇಕ ಕೋಟೆಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡನು. ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡಬಂದ ಗೋವಳ ಕೊಂಡದ ಕುತುಬಶಹನನ್ನು ಹೊಡೆದಟ್ಟಿದನು. ವೀರಭದ್ರ

ಸತಿ, ಕಸವಾ ಸಾತ್ರ ಮೊದಲಾದವರಿಗೆ ಅಭಯ ಹಕ್ಕವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಕನಕಗಿರಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ಪೊಟ್ಟನೂರ ಬಳಿ ಜಯಸ್ತಂಭವನ್ನು ನೆಟ್ಟನು. ಮತ್ಸ್ಯವಂಶೀಯ ಒಡ್ಡಾದಿರಾಜರನ್ನು ಮಟ್ಟು ಹಾಕಿದನು. ಉತ್ಕಲದೇಶ (ಒರಿಸಾ)ವನ್ನು ಸೇರಿ ಕಟಕ ಪುರಿಯನ್ನು ಸುಟ್ಟು ಅಲ್ಲಿಯ ರಾಜಕುಪರಿಯೊಡನೆ ಹಸೆನಿಂದನು. ಉದಯಗಿರಿಯ ಬಳಿ ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲಿರುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ತಂದು ವಿಜಯನಗರದಲ್ಲೊಂದು ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಮಂದಿರವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿ ಅದರಲ್ಲಿ ಆ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಮಾಡಿ ಆ ದೇವಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಹಲವು ದತ್ತಿಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟನು.

ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯನಿಗೆ ವಶವಾಗದೆ ಉಳಿದುಬಂದರೆ ರಾಯ ಜೂರು ಮುದಗಲ್ಲು ಕೋಟಿಗಳು, ಅವುಗಳ ನೆರೆಯ ಪ್ರದೇಶ. ಈ ಪ್ರದೇಶವು ಬಾಮನೀ ರಾಜ್ಯದಿಂದಾದ ಐದು ರಾಜ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ ವಿಜಾಪುರದ ಆದಿಲಶಹನ ವಶದಲ್ಲಿ ಇದ್ದಿತು. ಬಾಮನೀ ರಾಜ್ಯಗಳಿಂದೂಂಟಾದ ರಾಜ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ವಿಜಾಪುರದ ಆದಿಲಶಹಿಯೇ ಪ್ರಬಲವಾದುದು. ಆದಿಲಶಹನ ಮೇಲೆ ದಂಡೆತ್ತಿ ಹೋಗಲು ಸಾಕಷ್ಟು ಕಾರಣಗಳಿದ್ದಿಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ಮನದಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಯುದ್ಧದ ಪ್ರಸಕ್ತಿಯನ್ನು ತೆಗೆಯದೆ ೪-೫ ವರ್ಷಗಳವರೆಗೆ ಸುಮ್ಮನಿದ್ದನು. ಆದರೇನು! ಯುದ್ಧದ ಸಿದ್ಧತೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದನೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಇಷ್ಟು ದಿನ ಎದುರಿಸಿದವರ ಸ್ಥಿತಿಯು ಬೇರೆ, ಆದಿಲಶಹನ ಸ್ಥಿತಿಯು ಬೇರೆ ಇದ್ದಿತು. ಆದಿಲಶಹನು ಸಾಮಾನ್ಯ ಮನುಷ್ಯನಾಗಿದ್ದಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲದೆ ಏನೊಂದು ಕಾರಣವಿಲ್ಲದೆ ಜಗಳ ತೆಗೆದಿದ್ದರೆ ಉಳಿದ ನಾಲ್ವರು ಸುಲ್ತಾನರೂ ಅವನಿಗೆ ನೆರವಾಗಬಹುದಾಗಿದ್ದಿತು. ಅವರೆಲ್ಲ ಒಂದಾದರೂ ಎದುರಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ತಂದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿದ್ದಿತು.

ಇಸ್ಮಾಯಿಲ ಆದಿ ಶಹನೂ ವಿಜಯನಗರದವರ ಬಲವನ್ನು ಕುಗ್ಗಿಸಬೇಕೆಂಬ ಹವಣಿಕೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದನು. ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯನು ಕುದುರೆ ತರಲಿಕ್ಕೆಂದು ಕಳಿಸಿದ ಮುಸಲ್ಮಾನ ಸರದಾರನು ಫಿತೂರಿಯಾಗಿ ಹಣವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ವಿಜಾಪುರಕ್ಕೆ ಓಡಿಹೋದನು. ಅವನನ್ನು ತಿರುಗಿ ಕಳಿಸಬೇಕೆಂದು ರಾಯನು ಬರೆದ ಪತ್ರಕ್ಕೆ ಆದಿಲ ಶಹನಿಂದ ಹಾಗೆಹಾಗೆಯೇ ಉತ್ತರ ದೊರೆಯಿತು. ಮೋರೆಯ ಮೇಲೆ ಕೈ ಎಳೆವಂತೆ. ರಾಯನಿಗದು ಸಹನವಾಗಲಿಲ್ಲ ಈ ಸಂಗತಿ ತನ್ನ ಸಾಮಂತರಿಗೂ ಉಳಿದ ನಾಲ್ವರು ಸುಲ್ತಾನರಿಗೂ ತಿಳಿಸಿದನು. ಅವರು “ವಿಜಾಪುರದ ಸುಲ್ತಾನನು ಕಳಿಸಿ ಕೊಡಬೇಕಾಗಿದ್ದಿತು. ಹಾಗೆ ಮಾಡಲಿಲ್ಲ. ಅವನಿಗೆ ಒಂದು ಕೈ ತೋರಿಸಬೇಕೆ” ಎಂದರು. ಆದಾಗಲೆ ತನ್ನ ಅಪಾರವಾದ ಸೈನ್ಯದೊಡನೆ ವಿಜಾಪುರದ ಮೇಲೆ ಸಾಗಿಹೋದನು. ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಿಜಾಪುರದ ರಾಜ್ಯದ ಮೇಲೆ ಸಾಗಿಹೋದ ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯನ ಸೈನ್ಯವು ಹತ್ತು ಲಕ್ಷಕ್ಕೆ ಮಿಕ್ಕಿದ್ದಿತೆಂದು ಪೋರ್ಚುಗೀಜ ಪ್ರವಾಸಿಯಾದ ನೂನೀಜನು ಬರೆದಿರುವನು. ಆದಿಲಶಹನಿಗೆ ಈ ವರ್ತಮಾನವು ತಿಳಿಯಲು ಅವನೂ ಸಜ್ಜಾಗಿ ಬಂದನು. ಆದರೆ ಅವನಿಗೀಗ ಉಳಿದ ನಾಲ್ವರು ಸುಲ್ತಾನರ ಬೆಂಬಲವಿದ್ದಿಲ್ಲ. ತಮ್ಮಲ್ಲಿ ಪ್ರಬಲನಾದ ಆದಿಲಶಹನು ಜರ್ಜರನಾಗಲೆಂದೇ ಅವರ ಇಚ್ಛೆಯಾಗಿದ್ದಿತು. ಎರಡೂ ಸೈನ್ಯದ ನಡುವೆ ತುಮುಲ ಯುದ್ಧವಾಯಿತು. ಎರಡೂ ಕಡೆಯವರು ಈರ್ಷೆಯಿಂದ ಕಾದಿದರು. ಜಯಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ರಾಯನ ಕೊರಳಿಗೆ ಮಾಲೆ ಹಾಕಿದಳು. ಆದಿಲಶಹನಿಗೆ ಜೀವವುಳಿಸಿ ಕೊಂಡು ಪಾರಾಗಬೇಕಾದರೆ ಸಾಕುಸಾಕಾಗಿ ಹೋಯಿತು. ರಾಯ ಚೂರು ರಾಯನ ವಶವಾಯಿತು. (೧೫೨೦) ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣ ಕೊಟ್ಟ ವೀರರ ಪ್ರೇತಯಾತ್ರೆ ಮಾಡಿ ಉತ್ತರ ಕ್ರಿಯಾದಿಗಳನ್ನು

ಮುಗಿಸಿ, ರಾಯಚೂರಿನ ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೆ ಅಭಯವನ್ನಿತ್ತು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಶತ್ರುಗಳ ಕಡೆಯ ಅನೇಕುದುರಿಗಳೊಡನೆಯೂ ಯುದ್ಧೋಪಯುಕ್ತ ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರಗಳೊಡನೆಯೂ ಮರಳಿದನು ರಾಯ. ರಾಯನಿಗೀಗ ಕೃತಕೃತ್ಯನಾದೆನೆಂದೆನಿಸಿತು. ಪೆಟ್ಟುತಿಂದ ಅದಿಲಶಹನಿಗೆ ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯನಿರುವವರೆಗೂ ವಿಜಯನಗರದ ಕಡೆಗೆ ಕಣ್ಣೆತ್ತಿನೋಡುವ ಧೈರ್ಯವಾಗಲಿಲ್ಲ.

ಈ ಗೆಲುವಿನಿಂದ ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯನು ಮತ್ತನಾಗದೆ ಅದಿಲಶಹನ ಕೂಡ ಗೆಲಿತನದ ಸಂಧಿಯನ್ನೇ ಮಾಡಿಕೊಂಡನು. ಆ ಗೆಲಿತನದ ಸಂಧಿಯನ್ನೇ ತನ್ನ ಜೀವಮಾನದ ವರೆಗೂ ನಡೆಸಿಕೊಂಡು ಹೋದನು ಈತನೊಬ್ಬನ ಕೂಡಲ್ವ ಎಲ್ಲ ಮಾಂಡಲಿಕರೊಡನೆಯೂ ಅವನು ಗೆಲಿತನದ ಸಂಬಂಧವನ್ನೇ ಇಟ್ಟಿದ್ದನು. ತಾನು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಸೋಲಿಸಿದ ಹಿಂದೂ ರಾಜಮನೆತನಗಳ ಕೂಡ ಶರೀರ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಬೆಳೆಸಿದ್ದನು. ಉಕ್ಕಲದ ರಾಜಗುವರಿಯನ್ನು ಮದುವೆಯಾದಸಂಗತಿ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿಯೆ ಇದೆ. ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ತ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣದ ಮೇಲೆ ಸಾಗಿಹೋದಾಗ ಅಲ್ಲಿಯ ರಾಜಗುವರಿಯೊಬ್ಬಳನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗಿದ್ದನು. ಎಲ್ಲ ಮಾಂಡಲಿಕರಿಗೂ ಅವನು ವಿಶೇಷ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದನು. ಅದೆಷ್ಟುರಮಟ್ಟಿಗೆಯೆಂದರೆ ಹೊಸಬ ರಾರಾದರು ಈತನ ಮಾಂಡಲಿಕರ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೊಕ್ಕರೆ ಅವರು ಸ್ವತಂತ್ರ ರಾಜರೆಂದೇ ಭಾವಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಇವನ ಮಾಂಡಲಿಕ ರಾಜರಕೂಡ ಪೋರ್ಚುಗೀಜ ರಾಯಭಾರಿಗಳು ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿಯೇ ವ್ಯವಹಾರ ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದರೆಂದ ಮೇಲೆ ಅದೆಷ್ಟು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರಬೇಕು ಮಾಂಡಲಿಕರಿಗೆ ! ಈ ದಿಗ್ವಿಜಯದಿಂದ ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವು ಬಹು ವಿಸ್ತಾರವಾಯಿತು.

ಉತ್ತರದಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣಾನದಿಯ ವರೆಗೂ, ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಕಟಕದ ವರೆಗೂ, ಪಶ್ಚಿಮದಲ್ಲಿ ಸಾಲಿಸಿಟ್ಟಿನ ವರೆಗೂ, ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿ ರಾಮೇಶ್ವರದ ವರೆಗೂ ಹಬ್ಬಿತು.

ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯನು ರಾಜ್ಯವನ್ನು ವಿಶ್ವರಿಸುವಲ್ಲಿಯಷ್ಟೇ ಕಾಲ ಕಳೆಸನೆಂದಲ್ಲ. ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿಯೆ ವಿದ್ಯೆ, ಕಲೆ, ವ್ಯಾಪಾರ ಮೊದಲಾದುವೆಲ್ಲವನ್ನು ಉರ್ಜಿತ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ತರಲು ಪಯತ್ನಿಸಿದನು. ಹಾಗೂ ಅವರಲ್ಲಿ ಯಶಸ್ಸು ಪಡೆದನು. ವ್ಯಾಪಾರದ ಬೆಳವಣಿಗೆಗಾಗಿ ಪೂರ್ಚುಗೀಜರ ಕೂಡ ಒಪ್ಪಂದ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಸಂಗತಿ ಈ ಮೊದಲು ಹೇಳಿ ಆಗಿದೆ. ವಿಜಯನಗರದ ರುಕ್ಮ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಫಲವತ್ತಾಗಿ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕೊರಗಲ್ಲಿ [ಕುರವಿಗದ್ದೆ] ಹತ್ತರ ತುಂಗಭದ್ರೆಗೆ ಒಡ್ಡುಹಾಕಿಸಿ ಕಾಲುವೆ ತೆಗೆಸಿದನು. ಆ ಕಾಲುವೆಯು ಬಸವಣ್ಣನ ಕಾಲುವೆಯೆಂದು ಈಗಲೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಿದೆ. ಅನೇಕ ಕೆರೆ ಕಾಲುವೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದನು. ಇವನ ಕಾಲದಲ್ಲಾದ ಗುಡಿಗುಂಡಾರಗಳಂತೂ ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದಷ್ಟು. ತಾನು ಸಿಂಹಾಸನವನ್ನೇರಿದಾಗಲೇ ಆ ಉತ್ಸವದ ನೆನಪು ಎಂದು ವಿರೂಪಾಕ್ಷನ ಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಸಭಾಮಂಟಪವನ್ನೂ ಗೋಪುರಗಳನ್ನೂ ಕಟ್ಟಿಸಿದನು. ಪೂರ್ವದಿಗ್ಯಾತ್ರೆಯಿಂದ ಬಂದ ಮೇಲೆ ಕಟ್ಟಿಸಿದ ಕೃಷ್ಣ ಸ್ವಾಮಿಯ ಮಂದಿರದ ಸಂಗತಿಯಂತೂ ಗೊತ್ತೇ ಇದೆ. ವಿಜಯನಗರದಲ್ಲಿ ಈಗಲೂ ಕಲಾಕುಸುರಿನ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಪಡೆದ ವಿಜಯ ವಿಠ್ಠಲನ ಗುಡಿಯೂ ಹಜಾರರಾಮನ ಗುಡಿಯೂ ಇವನ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಲ್ಪಟ್ಟವು. ವಿಜಯವಿಠ್ಠಲನ ಗುಡಿಯ ಕೆಲಸವಂತೂ ಮುಂದೆ ೪೫ ವರ್ಷಗಳ ವರೆಗೆ ನಡೆದು ತಾಳೀಕೋಟೆಯ ಕದನದಲ್ಲಾದ ವಿಜಯನಗರದ ಪತನದಿಂದ ಅರ್ಧಕ್ಕೆಯೆ ನಿಂತು ಬಿಟ್ಟಿತು. ಇದೀಗ ಪಂಪಾಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ

ತನ್ನ ಉಗ್ರತೆಯಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಪಡೆದ ಉಗ್ರನರಸಿಂಹನೂ ಈ ಕೃಷ್ಣ ದೇವರಾಯನಿಂದಲೇ ಸ್ತುತಿಸ್ಥಿತಿಪಟ್ಟವನು. ಪಟ್ಟಣವ ನೆರೆಯಲ್ಲಿಯೇ ತನ್ನ ಪ್ರೀತಿಯತಾಯಿಯ ನೆನಹಿಗಾಗಿ ನಾಗಲಾಪುರವೆಂಬ ಪಟ್ಟಣವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿ ಭವ್ಯವಾದ ಮಂದಿರಗಳಿಂದದನ್ನು ಸಿಂಗರಿಸಿ ಅಲ್ಲಿಯೇ ವಾಸಮಾಡಿಕೊಂಡಿರ ತೊಡಗಿದನು. * ಇಂತು ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವೂ ರಾಜಧಾನಿಯೂ ಕೂಡಿಯೇ ವಿಸ್ತಾರಪಡೆದುವೀತನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ !

ಒಕ್ಕಲತನ ವ್ಯಾಪಾರ ಶಿಲ್ಪಕಲೆ ಮೊದಲಾದುವು ಎಳೆ ಪಡೆದಂತೆಯೇ ಸಾಹಿತ್ಯವೂ ಎಳೆ ಪಡೆಯಿತೇ ಕೃಷ್ಣರಾಯನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ. ಅವನು ಸ್ವಯಂ ಕವಿಯಾಗಿದ್ದನು. ಅಲ್ಲದೆ ಕವಿಜನಕಾಕ್ರಮನಾಗಿದ್ದನು. ಇವನು ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಬರೆದ ಜಾಂಬವತಿ ಕಲ್ಯಾಣವೂ ತೆಲುಗಿನಲ್ಲಿ ಬರೆದ ಅಮುಕ್ತಮಾಲ್ಯವೂ ಅವನ ಕವಿತಾಪ್ರಾಧಿಯನ್ನು ಈಗಲೂ ತೋರಿಸುತ್ತಿರುವುವು. ಇವನ ಆಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಕನ್ನಡ ತೆಲುಗು ಸಂಸ್ಕೃತ ಭಾಷೆಗಳ ಕವಿಗಳಿದ್ದರು. ತೆಲುಗು ಕವಿಗಳಂತೂ ಆಂಧ್ರಭೋಜನೆಂದು ಕರೆದಿರುವೀತನನ್ನು. ಇವನಾಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿದ್ದ ವಿನೋದಗಾರನಾದ ತೆನ್ನಾಲ ರಾಮಕೃಷ್ಣನ ಹೆಸರನ್ನಂತೂ ಅರಿಯದವರೇ ಇಲ್ಲ. ಸಂಹಿತೆಗಳು, ಶಿಲ್ಪಿಗಳು, ಚಿತ್ರಕಾರರು, ಸಂಗೀತಕಾರರು ಎಲ್ಲರೂ ಕೃಷ್ಣ ದೇವರಾಯನೆಂದರೆ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ವಿದ್ಯಾಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಯೆಂದೇ ತಿಳಿಯುತ್ತಿದ್ದರೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು.

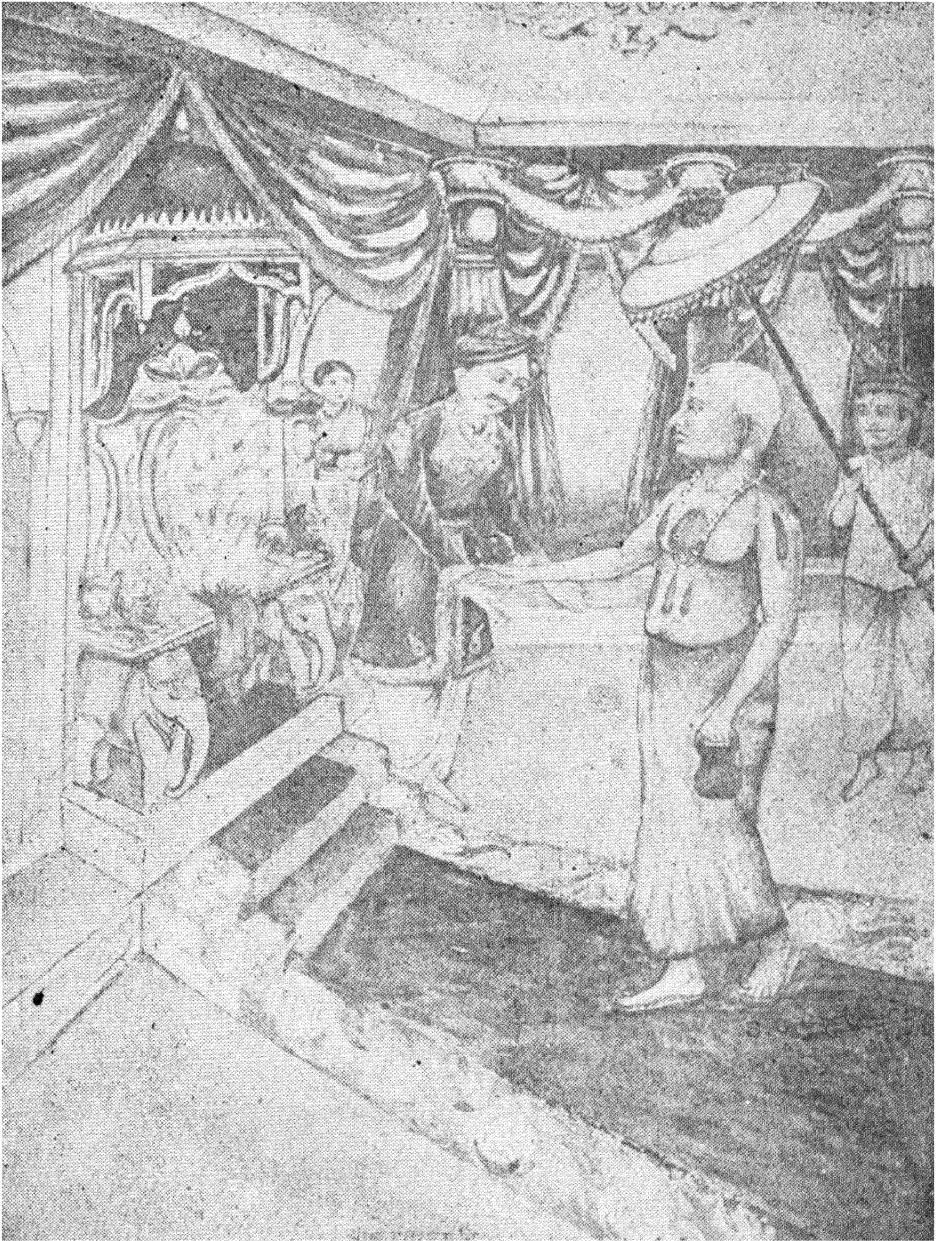
* ಈ ಹೊಸಪಟ್ಟಣವನ್ನು ತನ್ನ ಪ್ರೀತಿಯ ರಾಣಿಯ ಸಲುವಾಗಿ ಕಟ್ಟಿಸಿದನೆಂದು ಕೆಲವು ಇತಿಹಾಸಗಳಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಅವನಿಗೆ ಈ ಹೊಸ ರಾಣಿಯಿದ್ದಳೆಂದು ಎಲ್ಲಿಯೂ ಉಕ್ತವಾಗಿಲ್ಲ. ನಾಗಮ್ಮಾಜಿ (ನಾಗಲಾದೇವಿ) ಈತನ ತಾಯಿ. ಅವಳ ನೆನಹಿಗಾಗಿಯೇ ಈ ಪಟ್ಟಣವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿರುವನೆಂದು ಹೇಳಿದುದು ತಪ್ಪಾಗಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲವೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ.

ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯನಿಗೆ ಸಾಳುವ ತಿಮ್ಮರಸನು ಮುಖ್ಯಮಂತ್ರಿ
ಯಾಗಿದ್ದನು. ಸೋಸಲೆಯ ಮಠದ ಶ್ರೀ ವ್ಯಾಸರಾಯರೆಂಬ ಮಾಧ್ವ
ಸ್ವಾಮಿಗಳು ರಾಜಗುರುಗಳಾಗಿದ್ದರು. ಇವರಿಬ್ಬರ ಮೇಲೆಯೂ
ರಾಯನ ಪ್ರೀತಿ ಬಹಳ ಇದ್ದಿತು. ತಿಮ್ಮರಸನನ್ನಂತೂ ರಾಯನು
ಆಸ್ಪಜಿ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದನು. ಅವನು ಹೇಳಿದುದೇ ಪೂರ್ವದಿಶೆ;
ಇಷ್ಟು ಮನ್ನಿಸುತ್ತಿದ್ದನು ರಾಯನಾತನನ್ನು. ಹರಿಹರನಿಗೆ ವಿದ್ಯಾ
ರಣ್ಯರು ಹೇಗೆ ಗುರುಗಳಾಗಿದ್ದರೋ ಹಾಗೆಯೇ ಇವನಿಗೆ ವ್ಯಾಸರಾಯರು
ಗುರುಗಳಾಗಿ ಇವನ ಕಲ್ಯಾಣವನ್ನು ಬಯಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಅದೊಮ್ಮೆ
ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯನ ಕುಯೋಗ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇವರು ಸ್ವತಃ ಸಿಂಹಾಸನ
ವನ್ನೇರಿದರು. ರಾಯನು ಮುತ್ತು ರತ್ನಗಳಿಂದಭಿಷೇಕಮಾಡಿದನು.
ಇಂತು ರಾಯನು ಮುಖ್ಯಮಂತ್ರಿಯಾದ ಸಾಳುವ ತಿಮ್ಮ
ರಸನನ್ನೂ ವ್ಯಾಸ ರಾಯರನ್ನೂ ಹೇಗೆ ಮನ್ನಿಸುತ್ತಿದ್ದನೋ ಹಾಗೆ
ಅವರೂ ಈತನ ಕಲ್ಯಾಣೇಚ್ಛೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಆದರೆ ಕೊನೆ
ಕೊನೆಗೆ ಸಾಳುವ ತಿಮ್ಮರಸನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ರಾಯನಿಗೆ ಶಂಕೆಶಂಕೆ
ಗಳು ತೋರತೊಡಗಿದುವು. ರಾಯಚೂರಿನಿಂದ ತಿರುಗಿ ಬಂದ
ಮೇಲೆ ತಾನು ರೋಗಪೀಡಿತನಾದುದರಿಂದ ತನ್ನ ಚಿಕ್ಕ ವಯಸ್ಸಿನ
ಮಗನಾದ ತಿರುಮಲನನ್ನು ಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ ಅವನ ಹೆಸರಿನಿಂದ
ರಾಜ್ಯಕಾರಭಾರ ಸಾಗಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ಆದರೆ ಆ ಬಾಲಕನು ವಿಷ
ಪ್ರಯೋಗದಿಂದ ತೀರಿದನು. ತನ್ನ ಮಂತ್ರಿಯಾದ ಸಾಳುವ ತಿಮ್ಮ
ರಸನು ವಿಷಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಿರಬೇಕೆಂದೂ ಸಂಶಯವು ಬಾಧಿಸ
ತೊಡಗಿತು ರಾಯನನ್ನು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಅವನನ್ನೂ ಅವನ ಬಂಧುಬಳ
ದವರನ್ನೂ ಸೆರೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟನು. ಅವರಲ್ಲಿ ತಿಮ್ಮರಸನ ಮಗನೊಬ್ಬನು
ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಓಡಿಹೋಗಿ ಸೊಂಡೂರ ಬಳಿ ಗುಹೆ ದಲ್ಲಡಗಿಕೊಂಡನು.

ರಾಯನಿಗೆ ತಿಳಿಯತೀ ವರ್ತಮಾನ. ಆಗಲೇ ರಾಯನು ತಿಮ್ಮರಸ ನನ್ನೂ ಅವನ ಮಗನನ್ನೂ ತರಿಸಿ ಕಣ್ಣು ಕೇಳಿಸಿದನೆಂದು ಹೇಳು ತ್ತಾರೆ. ಅದು ಹೇಗಿದ್ದರೂ ಅಂತ್ಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ತಿಮ್ಮರಸನ ಮೇಲೆ ರಾಯನ ವಿಶ್ವಾಸವಿದ್ದಿಲ್ಲವೆಂಬುದೇನೋ ನಿಜವಾಗಿರಬೇಕು.

“ ಕನ್ನಡ ರಾಜ್ಯ ರವಾರಮಣ ” “ ಮೂರುರಾಯರ ಗಂಡ ” ಎಂಬ ಬಿರುದುಗಳಿದ್ದವೀರಾಯನಿಗೆ. ತನ್ನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಪಡೆದ ಮೂವರು ರಾಜರನ್ನು ಸೋಲಿಸಿದುದರಿಂದ ಮೂರುರಾಯರ ಗಂಡನೆಂಬ ಬಿರುದು ಬಂದಿದ್ದಿತು. ಕೆಲವರು ಅಂಧರು ಕೃಷ್ಣರಾಯನಿಗೆ ತಮ್ಮ ಕವಿಗಳು ಕೊಟ್ಟ ಅಂಧಭೋಜನೆಂಬ ಬಿರುದೊಂದನ್ನು ನೋಡಿ ವಿಜಯನಗರವು ಅಂಧ ರಾಜ್ಯವೆಂದೂ ಕೃಷ್ಣದೇವ ರಾಯನು ಅಂಧರಾಜನೆಂದೂ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿರುವರು. ಕೃಷ್ಣರಾಯನಿಗಿರುವ ಈ ಎರಡು ಬಿರುದುಗಳೇ ಅವನು ಕನ್ನಡರಾಯನೆಂದು ಸಾರುವುದಿಲ್ಲವೆ?

೧೫೨೦ ರಲ್ಲಿ ಪೋರ್ಚುಗೀಜ ಪ್ರವಾಸಿಯಾದ ಪೀಜನು ಈ ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯನನ್ನು ಕಂಡಿದ್ದನು. ಅವನು ಬರೆದ ವರ್ಣನೆಯಿಂದ ರಾಯನ ಸ್ವಭಾವ ಸ್ವರೂಪ ದಿನಚರ್ಯೆಗಳ ಕಲ್ಪನೆಯಾಗುವಂತಿದೆ. ಅವನು ಬರೆದುದೇನೆಂದರೆ—ಅರಸನ ಮೈಕಟ್ಟು ಮಧ್ಯಮವಾಗಿದ್ದು ಶರೀರವು ಸುದೃಢವಾಗಿಯೂ ಹುರಿಕಟ್ಟಾಗಿಯೂ ಇದೆ. ಗೌರವರ್ಣ ವಾತನದು. ಮೋರೆಯ ಮೇಲೆ ಮೈಲಿಯ ಕಲೆಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಅವನು ಒಳ್ಳೇ ವರ್ತಿಸ್ವಿಯಾಗಿದ್ದು ಸಕಲಸದ್ಗುಣ ಸಂಪನ್ನನಿರುವನು. ಆನಂದವೃತ್ತಿಯವನದು. ಅಪಾವಗಲೂ ನಗೆಮಲ್ಲಿಗೆಯು ಅರಳಿರುವುದು. ಸರ್ವವಿಧದಲ್ಲಿಯೂ ಪರಿಪೂರ್ಣನಾದ ಇವನಂತಹ ಅರಸು ಜಗದಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿರುವುದು ಅಪರೂಪ. ಪರದ್ವೀಪಸ್ಥರ

“ಕನ್ನಡ ರಾಜ್ಯರಮಾರಮಣ”ನ ಕುಯೋಗನಿವಾರಣೆ.

ಮೇಲೆ ಅವನ ಪ್ರೇಮ ಬಹಳ. ಪ್ರೇಮಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಅವರನ್ನು ಕಾಣುವನು. ಯೋಗ್ಯರೀತಿಯಿಂದವರನ್ನು ಸನ್ಮಾನಿಸುವನು. ನ್ಯಾಯ ಪಕ್ಷಸಾತಿಯಾಗಿರುವನೀ ಸಾರ್ವಭೌಮ. ಆದರೆ ಸಿಟ್ಟು ಬಂದಿತೊ ಯಾರನ್ನೂ ಕೇಳುವವನಲ್ಲ. ಈ ರಾಜನ ಪೂರ್ಣಹೆಸರು 'ಕೃಷ್ಣರಾಯ ಮಹಾಶಯ ಮಹಾರಾಜ ರಾಜರಾಜೇಶ್ವರ ಭಾರತಭೂಪಾಧಿರಾಜ ತ್ರಿಸಮುದ್ರಾಧಿಪತಿ ಭೂಮಂಡಲೇಶ್ವರ' ಎಂದಿದೆ. ಉಳಿದ ರಾಜರಿಗಿಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾಗಿದ್ದು ಅವನ ಆ ಶ್ರೇಷ್ಠತೆಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಸೈನ್ಯವೂ ಅಧಿಕವಾಗಿದೆ. ಇವನ ರಾಜ್ಯದಷ್ಟು ವಿಸ್ತಾರವಾದ ರಾಜ್ಯವು ಮತ್ತೊಂದಿಲ್ಲ. ಇದರಿಂದಲೇ ಇವನಿಗೀಬಿರುದಾವಲಿಯು ಬಂದಿದೆ. ಹಾಗೆ ನೋಡಿದರೆ ಇವನಂತಹ ಶೂರವೀರ ಪುರುಷನಿಗೆ ಈ ಬಿರುದಾವಲಿಯು ಏನೂ ಅಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಇಷ್ಟು ಪರಿಪೂರ್ಣ ನಿರುವನವೆ."

"ಈ ಅರಸು ಪ್ರತಿದಿವಸ ನಸುಕಿನಲ್ಲಿ ಬೇಗ ಎಳುವನು. ಮೈಗೆ ಎಣ್ಣೆ ತಿಕ್ಕಿಕೊಂಡು ಚಡ್ಡಿಯನ್ನು ಹಾಕಿ ಬಹುಭಾರವುಳ್ಳ ಮುದಗಲ್ಲು ತಿರುವುವನು. ಬೆವರುಬಿಟ್ಟು ಎಣ್ಣೆಯೆಲ್ಲವೂ ತೊಳೆದು ಹೋಗುವವರೆಗೆ ಕತ್ತಿ ಭಾಲೆಗಳನ್ನು ತಿರುವುವನು. ತನ್ನ ಆಶ್ರಯ ದಲ್ಲಿದ್ದ ಜಟ್ಟಿಗಳ ಕೂಡ ಮಲ್ಲಯುದ್ಧವಾಡುವನು. ಇದಾದಮೇಲೆ ಅರುಣೋದಯವಾಗುವವರೆಗೆ ಕುದುರೆಯ ಸವಾರಿ ಮಾಡುವನು. ಅವನ ಈ ವ್ಯಾಯಾಮವೆಲ್ಲವೂ ಸೂರ್ಯೋದಯಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿಯೇ ಪೂರ್ಣವಾಗುವುದು. ಆ ಮೇಲೆ ಸ್ನಾನಗೃಹಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಸ್ನಾನಮಾಡಿ ದೇವತಾಗೃಹವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುವನು. ನಿತ್ಯನಿಯಮದಂತೆ ಪೂಜಾ ಪಾಠಗಳು ಮುಗಿದ ಮೇಲೆ ಓಲಗದ ಚಾವಡಿಗೆ ಬಂದು ರಾಜ್ಯಕಾರ್ಯ ಕುಶಲರಾದ ಮಂತ್ರಿಸೇನಾಪತಿಗಳೊಡನೆ ರಾಜ್ಯಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಮಗ್ನ

ನಾಗುವನು. ”

ಕೃಷ್ಣರಾಯನಿಗೆ ತಿರುಮಲಾಂಬೆಯೆಂಬ ಮಗಳಿದ್ದಳು. ಅವಳನ್ನು ಅರವೀಡುವಂಶದ ರಾಮರಾಯನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಿತು. ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಮಗಳಾದ ವೆಂಗಲಾಂಬೆಯನ್ನು ಈ ರಾಮರಾಯನ ತಮ್ಮ ತಿರುಮಲರಾಯನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಿತು ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿ ರಾಮರಾಯನದೇ ವಿಶೇಷ ಪ್ರಸ್ಥ. ಅದರಿಂದ ಅಳಿಯರಾಮರಾಯನಂದೇ ಹೆಸರು ಬಿದ್ದಿತವನಿಗೆ. ಈ ರಾಮರಾಯನೂ ಅವನ ತಮ್ಮ ತಿರುಮಲರಾಯನೂ ಕೃಷ್ಣರಾಯನ ತರುವಾಯ ವಿಶೇಷ ಪ್ರಬಲರಾದರು. ರಾಮರಾಯನಂತೂ ವಿಜಯನಗರದ ರಾಜನೇ ಎನಿಸಿಕೊಂಡನು. ರಕ್ತಸತಂಗಡಿಯ ಕಾಳಗದಲ್ಲಿ ಕೊಲೆಯಾದುದು ಈ ರಾಮರಾಯನದೇ. ಆಗಲೇ ವಿಜಯನಗರರಾಜ್ಯದ ಅಂತ್ಯವಾದುದು.

೯ ರಾಜಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳ ಆಳಿಕೆ.

ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯನ ತರುವಾಯ ಅವನ ತಮ್ಮನಾದ ಅಚ್ಯುತರಾಯನು ಪಟ್ಟವೇರಿದನು. ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯನಷ್ಟು ಸಮರ್ಥನಲ್ಲನೀತ. ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯನ ಮರಣಾನಂತರ ಆದಿಲಶಹನು ತಾನು ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಕಳೆದುಕೊಂಡ ರಾಯಚೂರು ಮುದಗಲ್ಲುಕೋಟೆಗಳನ್ನು ತಿರುಗಿ ಸಂಪಾದಿಸಲುಜ್ಜುಗಿಸಿ ಅವರಲ್ಲಿ ಯಶಪಡೆದನು. ಅಷ್ಟಕ್ಕೆಯೆ ಬಿಡಲಿಲ್ಲನಾತ. ವಿಜಯನಗರದ ಮೇಲೆಯೂ ಸಾಗಿಬಂದನು. ಯುದ್ಧವೆಂದರೆ ಅಚ್ಯುತರಾಯನಿಗಾಗದು. ಆಗ ಅವನು ಆದಿಲಶಹನಿಗೆ ವಿಪುಲವಾಗಿ ಹಣಕೊಟ್ಟು ತಿರುಗಿಕಳಿಸಿದನು. ಪ್ರಜೆಗಳಿಗಿದು ಸಹನೆಯಾಗದೆಹೋಯಿತು. ಆದರೆ ರಾಜಮನೆತನದಲ್ಲಿರುವ ಅಭಿಮಾನದಿಂದವರು ಸುಮ್ಮನಿದ್ದರು.

ಅಚ್ಯುತರಾಯನು ೧೨ ವರ್ಷ ರಾಜ್ಯವಾಳಿ ಮರಣಹೊಂದಲು ಅವನ ಮಗನಾದ ವೆಂಕಟದೇವರಾಯನು ಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ಕುಳಿತನು. (೧೫೪೨) ಯುವರಾಜನಿದ್ದಾಗಲೇ ತನ್ನ ಗುಣಸ್ವಭಾವವರ್ತನಗಳಿಂದ ಪ್ರಜೆಗಳೆಲ್ಲರ ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿದ್ದನೀತ. ಆದರೆ ಅಚ್ಯುತರಾಯನ ಮರಣಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಎಳೆಯನಾಗಿದ್ದನು. ಅದರಿಂದ ಮಂತ್ರಿಯಾದ ಸಾಳುಕತಿಮ್ಮನು ತಾನೇ ಪ್ರಬಲನಾಗಿ ಸರ್ವಾಧಿಕಾರವನ್ನು ಸಾಗಿಸತೊಡಗಿದನು. ಆತನೊಳ್ಳೇ ಮಹತ್ವಾಕಾಂಕ್ಷಿ. ತನ್ನ ಪ್ರಸಥವನ್ನು ಬೆಳೆಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅಲ್ಲದಸಲ್ಲದ ಕೃತ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡತೊಡಗಿನು. ರಾಜ್ಯದೊಳಗಿನ ಸರದಾರರು ಮಾಂಡಲಿಕರು ಅವನ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಗುಣಗುಟ್ಟತೊಡಗಿದರು. ಅದಾಗ ಸಾಳುಕನು ದರಬಾರದ ನೆವದಿಂದ ಸರದಾರಸಾಮಂತರನ್ನು ಕರೆಸಿಕೊಂಡು

ಅವರಲ್ಲಿಯ ಕೆಲವರನ್ನು ಅವಮಾನಪಡಿಸಿದನು. ಕೆಲವರ ಕಣ್ಣು ಕಿತ್ತಿಸಿದನು. ಅವನಾಡಳಿತಕ್ಕೆ ಬೇಸತ್ತು ಸರದಾರ ಸಾಮಂತರು ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆಕಡೆಗೆ ಹೋಗಿ ಅವನ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಸಂಚು ನಡೆಸಿದರು. ಇಂತಹರಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯನ ಅಳಿಯ ರಾಮರಾಯ ತಿರುಮಲರಾಯರು ಪ್ರಮುಖರು. ಇವರು ಗುತ್ತಿವೆನುಗುಂಡೆಗಳ ಕಡೆಗೆ ಓಡಿಹೋಗಿ ಅಲ್ಲಿ ಸೈನ್ಯವನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸತೊಡಗಿದರು.

ಈ ಸಾಳುಕತ್ತಿಮ್ಮನ ಕಾರುಬಾರಕ್ಕೆ ಬೇಸತ್ತು ರಾಣಿಯು ವಿಜಾಪುರದ ಆದಿಲಶಹನಿಗೆ ಸಹಾಯಕ್ಕೆ ಬರಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿಕಳುಹಿದಳು. ಅದನ್ನು ತಿಳಿದ ಸಾಳುಕನು ಮೊದಲೇ ಆದಿಲಶಹನಿಗೆ ವಿಪುಲವಾದ ಹಣವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ವಿಜಯನಗರಕ್ಕೆ ಬರದಂತೆ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡಿದನು. ರಾಮರಾಯತಿರುಮಲರಾಯರು ಉಳಿದ ಸರದಾರರನ್ನೊಡಗೊಂಡು ಸಾಳುಕನನ್ನು ಹೊಡೆದೋಡಿಸುವುದಕ್ಕೆಂದು ವಿಜಯನಗರದ ಮೇಲೆ ಸಾಗಿಬಂದರು. ಈ ಹೊಸ ಸೈನ್ಯದ ಮುಂದೆ ಸಾಳುಕನ ಆಟವು ನಡೆಯಲಿಲ್ಲ. ಆದರಿಂದವನು ರೊಚ್ಚಿಗೆದ್ದು ಅರಮನೆಯನ್ನು ಹೊಕ್ಕು ವೆಂಕಟದೇವರಾಯನನ್ನೂ ಅಚ್ಯುತರಾಯನ ತಮ್ಮ ರಂಗರಾಯನನ್ನೂ ಕೊಂದುಹಾಕಿದನು. ಇದರಿಂದಂತು ಪ್ರಜೆಗಳೂ ರಾಮರಾಯನ ಸೈನಿಕರೂ ಮತ್ತಷ್ಟು ರೇಗಿದರು. ಸಾಳುಕ ತಿಮ್ಮನು ಸೋತು ಓಡಿಹೋದನು. ರಾಮರಾಯನು ರಂಗರಾಯನ ಮಗನಾದ ಸದಾಶಿವರಾಯನನ್ನು ಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ ಕಾರುಬಾರವನ್ನು ಸಾಗಿಸತೊಡಗಿದನು. ಸದಾಶಿವರಾಯನು ಆಗ ತೀರ ಚಿಕ್ಕವ. ಆಡಳಿತದ ಕಾರ್ಯವೆಲ್ಲವನ್ನು ರಾಮರಾಯನೇ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದನು. ತನ್ನ ತಮ್ಮಂದಿರಾದ ವೆಂಕಟಾದ್ರಿತಿರುಮಲರಾಯರನ್ನು ಒಂದೊಂದು ಸೀಮೆಗೆ ಸರ್ವಾಧಿಕಾರಿಗಳನ್ನಾಗಿ ನಿಯಮಿಸಿದನು. ಮೊದಲುಮೊದಲು

ಸದಾಶಿವರಾಯನೇ ಅರಸೆಂದೂ ತಾನೊಬ್ಬ ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರನೆಂದೂ ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದನು. ಕೆಲವು ದಿವಸಗಳ ಮೇಲೆ ರಾಜಪ್ರತಿನಿಧಿಯೆನಿಸಿಕೊಂಡು ಕಾರುಬಾರ ಸಾಗಿಸಿದನು. ಅದಾಗ ಸದಾಶಿವರಾಯನಿಗೆ ರಾಜನಿಗೆ ಸಲ್ಲತಕ್ಕ ಮಾನಮರ್ಯಾದೆಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ಹೀಗೆಯೂ ಕೆಲದಿವಸಗಳು ಹೋದುವು. ಆಡಳಿತವು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ರಾಮರಾಯನ ಕೈವಶವಾಯಿತು. ಇಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಸದಾಶಿವರಾಯನು ತಾನೇ ರಾಜ್ಯಭಾರವನ್ನು ನಡಿಸುವ ವಯಸ್ಸಿಗೆ ಬಂದನು. ಆಡಳಿತದ ಸವಿಯುಂಡ ರಾಮರಾಯನಿಗೆ ರಾಜ್ಯಭಾರವನ್ನೊಪ್ಪಿಸುವ ಮನಸಾದರೂ ಹೇಗಾಗಬೇಕು ? ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಸದಾಶಿವರಾಯನನ್ನು ಪ್ರತಿಬಂಧದಲ್ಲಿ ರಿಸಿದನು. ವರುಷಕ್ಕೊಂದು ದಿನ ಮಾತ್ರ ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೆ ಅರಸನ ದರುಶನಮಾಡಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ಈ ರೀತಿಯು ಕೆಲ ಸರದಾರರಿಗೆ ಸೇರಲಿಲ್ಲ. ಅವರಾಗ ಬೇರೊಬ್ಬ ಮಂತ್ರಿಯನ್ನು ನಿಯಮಿಸುವ ಹಟಹಿಡಿದರು. ರಾಮರಾಯನು ಅವರಮಾತಿಗೆ ಒಪ್ಪಿದಂತೆ ಮಾಡಿ ಅದರ ವಿಚಾರ ಕೈಂದೇ ಅರಮನೆಯಲ್ಲವರನ್ನು ಕರೆಸಿಕೊಂಡು ಕೆಲವರ ತಲೆಹೊಡೆಯಿಸಿದನು. ಕೆಲವರ ಕಣ್ಣು ಕೀಳಿಸಿದನು. ಅಂತೂ ಇಂತೂ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಒಂದಿಲ್ಲೊಂದು ಬಗೆಯ ಶಾಸನವಾಯಿತು. ಹೀಗೆ ತನ್ನವಿರುದ್ಧ ಜನ್ಮ ತಾಳಲಿದ್ದ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಮೂಲದಲ್ಲಿಯೆ ಕಡಿದು ಹಾಕಿದ ಮೇಲಂತೂ ವರುಷಕ್ಕೊಂದು ದಿವಸವಾದರೂ ಪ್ರಜೆಗಳಿಗಾಗುತ್ತಿದ್ದ ಸದಾಶಿವರಾಯನ ದರುಶನವು ನಿಂತುಹೋಯಿತು. ರಾಜಬಿರುದುಗಳನೆಲ್ಲ ತಾನೇ ಧರಿಸಿಕೊಂಡು ರಾಮರಾಯನು ಅರಸನೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳತೊಡಗಿದನು. ಅವನೂ ಅರಸುಮನೆತನಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದವನೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಸಾಹಸಿಗಳಾದ ತಿರುಮಲರಾಯ ವೆಂಕಟಾದ್ರಿಗಳೆಂಬ ಭೀಮಾರ್ಜುನರ ಸಹಾಯಬೇರೆ. ಅದರಿಂದ ಪ್ರಜೆಗಳೆಲ್ಲರು ಮಿಟ್ಟುಮಿಸುಕದೆ ಸುಮ್ಮನಾದರು.

೧೦ ರಾಕ್ಷಸ ತಂಗಡಿಯ ಕಾಳಗ.*

ರಾಜ್ಯಕಾರಭಾರವು ರಾಮರಾಯನ ಕೈಸೇರಿದುದರಿಂದ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಮತ್ತೆ ಕಳೆಯೇರಿತು. ಕೃಷ್ಣಾನದಿಯ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ಕನ್ಯಾಕುಮಾರಿಯವರೆಗಿನ ಸೀಮೆಯಲ್ಲೆಲ್ಲ ರಾಮರಾಯನ ವರ್ಚಸ್ಸು ಚೆನ್ನಾಗಿರಲಿಕ್ಕೆ ಕುಳಿತಿತು. ಇಷ್ಟೇಅಲ್ಲ ಅದರಾಚೆಯ ಲಂಕೆಯೂ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಕ್ಕಾಧೀನವಾಯಿತು. ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಬೆಳವಣಿಗೆಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಹುಕ್ಕಬುಕ್ಕರು ಅಡಿಗಲ್ಲು ಹಾಕಿದರೆ ದೇವರಾಯನು ಕಟ್ಟಡವನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದನು. ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯನು ಶಿಖರವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದರೆ ರಾಮರಾಯನು ಅದರಮೇಲೆ ಕಳಸವನ್ನಿಟ್ಟನು. ಕೃಷ್ಣಾನದಿಯ ಉತ್ತರಕ್ಕೆರುವ ಐವರು ಮುಸಲ್ಮಾನ ಸುಲ್ತಾನರನ್ನೂ ರಾಮರಾಯನು ಹಣ್ಣಿಗೆ ತಂದನು. ಅವರನ್ನು ಹಣ್ಣಿಗೆ ತರುವಲ್ಲಿ ರಾಮರಾಯನು ಒಂದು ಯೋಜನೆಯನ್ನೇ ಮಾಡಿದ್ದನೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಬಾಮನೀ ರಾಜ್ಯದಿಂದುಂಟಾದ ಆ ಐದು ರಾಜ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವಾಗಲೂ ತಾಳಮೇಳವಿರಲಿಲ್ಲ. ರಾಮರಾಯನು ಒಮ್ಮೆ ಅಹಮ್ಮದನಗರದ ನಿಜಾಮಶಹನ ಕಡೆಗಾಗಿ ಆದಿಲಶಹನನ್ನು ಹಣೆಯುವನು. ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಬೇದರದವನ

* ಈ ರಾಕ್ಷಸ ತಂಗಡಿಯ ಕಾಳಗಕ್ಕೆ 'ತಾಳೀಕೋಟಿಯ ಕಾಳಗ' ಎಂದು ಹೆಸರು ಬಿದ್ದಿದೆ. ತಾಳೀಕೋಟಿಯ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ೨೫ ಮೈಲಿನ ಮೇಲೆ ರಾಕ್ಷಸ ತಂಗಡಿಯ ನಾಲತವಾಡಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಬೈಲಿನಲ್ಲಿ ಈ ಯುದ್ಧವಾಯಿತೆಂದು 'ರಾಮರಾಯನ ಬಹಿರು' ಎಂಬ ಮಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದೆ. ಈ ಊರುಗಳು ವಿಜಾಪುರ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಮುದ್ದೇಬಿಹಾಳ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣಾನದಿಯ ಉತ್ತರ ದಂಡೆಯಮೇಲೆ ಇವೆ. ತಂಗಡಿಯ ಬೈಲಿನಲ್ಲಿ ಈ ಯುದ್ಧದ ಎರಡು ರಣಸ್ತಂಭಗಳನ್ನು ಈಗಲೂ ನೋಡಬಹುದು.

ಕಡೆಗಾಗುವನು. ಅಂತೂ ಆ ಐವರು ಸುಲ್ತಾನರನ್ನೂ ಹಣ್ಣುಮಾಡಿದನು. ಅವರೆಲ್ಲರೂ ರಾಮರಾಯನಿಗೆ ಹೆದರಿ ನಡೆಯತೊಡಗಿದರು. ರಾಮರಾಯನನ್ನು ಎದುರಿಸುವವರೇ ಇಲ್ಲದಾಯಿತು. ಅದಾಗ ರಾಯನು ಮುಸಲ್ಮಾನ ಸುಲ್ತಾನರಗೂಡ ಉನ್ನತ್ತನಾಗಿ ನಡೆಯತೊಡಗಿದನು. ತನ್ನ ವರ್ತನದಿಂದ ಅವರಿಗೆ ಅಪಮಾನವಾಗಬಹುದೆಂಬುದನ್ನೂ ಲೆಕ್ಕಿಸಲಿಲ್ಲ. ಇವನ ಈ ವರ್ತನದಿಂದ ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ರಾಜ್ಯಗಳನ್ನು ಉಳಿಯುವವೋ ಇಲ್ಲವೋ ಎಂದೆನಿಸಿತು ಸುಲ್ತಾನರಿಗೆ. ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರೂ ಮುಂದೇನು ಎಂದು ಚಿಂತಿಸತೊಡಗಿದರು. ತಾವೆಲ್ಲರೂ ಒಂದಾಗಿ ರಾಮರಾಯನನ್ನು ಎದುರಿಸದೆ ಗತ್ಯಂತರವಿಲ್ಲವೆಂದೆನಿಸಿತವರಿಗೆ. ಇದಕ್ಕಾಗಿ ಅವರು ತಮ್ಮತಮ್ಮೊಳಗಿನ ಜಗಳಗಳನ್ನು ಮರೆಯಲೇ ಬೇಕಾಯಿತು. ಇಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ; ತಮ್ಮೊಳಗೆ ಪರಸ್ಪರ ಕಲಹವು ಎಂದಿಗೂ ಉಂಟಾಗದಂತೆ ಶರೀರಸಂಬಂಧವನ್ನು ಬಿಳಿಸಿದರು. ನಿಜಾಮಶಹನು ತನ್ನ ಮಗಳಾದ ಚಾಂದಬೀಬಿಯನ್ನು ಅಲ್ಲಿ ಆದಿಲಶಹನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಮೊದಲಿನಿಂದ ತಮಗೂ ಆದಿಲಶಹ ಮನೆತನಕ್ಕೂ ಜಗಳಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಸೊಲ್ಲಾಪುರದ ಕೋಟೆಯನ್ನು ವರದಕ್ಷಿಣೆಯಾಗಿ ಕೊಟ್ಟನು. ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ನಿಜಾಪುರದ ಬಾದಶಹನು ತನ್ನ ತಂಗಿಯಾದ ಫಾಲಾಬೀಬಿಹಾದಿಯಾಸುಲ್ತಾನ ಎಂಬವಳನ್ನು ನಿಜಾಮಶಹನ ಹಿರಿಯ ಮಗನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಮದುವೆ ಮಾಡಿದನು. ನಿಜಾಮಶಹನು ತನ್ನ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಮಗಳನ್ನು ಕುತುಬಶಹನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟನು. ಈ ಪ್ರಕಾರ ಮುಸಲ್ಮಾನ ರಾಜ್ಯಗಳ ಸಂಘವೊಂದು ಸ್ಥಾಪಿತವಾದಂತಾಯಿತು. ಅವರಾಗ ಒಳ್ಳೆಯ ಹುರುಪಿನಿಂದ ಯುದ್ಧದ ಸಾರಣೆ ನಡೆಸಿದರು. ಬೇದರದ ಸುಲ್ತಾನನಿಗೂ ನಿಜಾಮಶಹನಿಂದ ಯುದ್ಧದ ಆಮಂತ್ರಣ ಹೋಯಿತು. ಅವನೂ ಅದಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿದನು.

ಮೊಗಲ ಬಾದಶಹನಾದ ಅಕಬರನೂ ಇದರಲ್ಲಿ ಅಂಗವಿದ್ದಂತೆ ತೋರುವುದು. “ ಮೊಗಲ ಬಾದಶಹನಾದ ಜಲಾಲುದ್ದೀನ ಅಕಬರನೂ, ನಿಜಾಮಶಹನೂ ಕುತುಬಶಹನೂ ಜಾಲನಾಪುರದಲ್ಲಿ ಕಲಿತು ಕರ್ನಾಟಕ ರಾಜ್ಯದಮೇಲೆ ದಂಡೆತ್ತಿಹೋಗುವುದನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದರು. ” ಎಂದು ರಾಮರಾಯನ ಬಖರಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

ಐವರು ಸುಲ್ತಾನರು ಒಂದಾಗಿ ವಿಜಯನಗರದ ಮೇಲೆ ಸಾಗಿ ಬರುವ ಸಿದ್ಧತೆಯನ್ನು ನಡೆಸಿರುವುದು ರಾಮರಾಯನಿಗೂ ಗೊತ್ತಾಯಿತು. ಯುದ್ಧವೆಂದರೆ ರಾಯನಿಗೆ ಒಳ್ಳೆ ಹುರುಪು. ಈ ಸಾರೆ ಐವರು ಸುಲ್ತಾನರೂ ಒಂದಾಗಿ ತನ್ನಮೇಲೆ ಸಾಗಿ ಬರುವದೆಂಬುದು ಬೇರೆ. ಆ ಐವರಿಗೂ ಒಮ್ಮೆಲೆ ತನ್ನ ಕೈಚಳಕವನ್ನು ತೋರಿಸುವ ಸಂಧಿ ದೊರೆಯಿತೆಂದು ರಾಯನು ಉಬ್ಬಿದನು. ಸಾಮಂತ ಸರದಾರ ರಿಗೆಲ್ಲ ಆಮಂತ್ರಣವಿತ್ತು ಕರೆಸಿಕೊಂಡು ಓಲಗ ನೆರೆಯಿಸಿದನು. ಮಧುರೆಯ ಕೃಷ್ಣಪ್ಪನಾಯಕನು ರಾಮರಾಯನ ಮಾಂಡಲಿಕನಾಗಿರದಿದ್ದರೂ ಅವನಿಗೂ ಆಮಂತ್ರಣವು ಹೋಗಿದ್ದಿತು. ಕಾರ್ಯದ ಮಹತ್ವವನ್ನರಿತು ಅವನೂ ತನ್ನ ಮುಖ್ಯಮಂತ್ರಿಯನ್ನೂ ಸೇನಾಪತಿಯನ್ನೂ ಕಳುಹಿದನು. ಓಲಗದಲ್ಲಿ ವಿಚಾರವಿವಿಮಯವಾಯಿತು. ಒಳ್ಳೆಯ ರಭಸದಿಂದ ಯುದ್ಧದ ಸಿದ್ಧತೆ ನಡೆಯಿತು.

ಯುದ್ಧದ ಸಿದ್ಧತೆಯಿರುವುದೆಂದು ತಿಳಿದಕೂಡಲೆ ವಿಜಾಪುರದ ಆದಿಲಶಹನು ಬಾಗಿಲಕೋಟೆ ರಾಯಚೂರು ಮುದಗಲ್ಲು ಮೊದಲಾದ ಕೋಟೆಗಳನ್ನು ತನಗೆ ಬಿಟ್ಟುಕೊಡುವುದಾಗಿ ರಾಮರಾಯನಿಗೆ ಪತ್ರ ಬರೆದನು. ವಿಜಯನಗರದವರಿಗೂ ಬಾಮನಿಯವರಿಗೂ ಮೊದಲಿನಿಂದ ವ್ಯಾಜ್ಯ ನಡೆದುದು ಈ ಕೋಟೆಗಳ ಸಲುವಾಗಿಯೆ. ಅದೇ ಈಗ ಸಹ ಕಾರಣವೆನಿಸಿಕೊಂಡಿತು. ಆ ಪತ್ರದ ಉದ್ದೇಶವು ರಾಮರಾಯನಿಗೆ

ತಿಳಿಯಿತು. ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ತಾನೂ ಸಿದ್ಧವಿರುವೆನೆಂಬುದನ್ನು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಪತ್ರ ತಂದವನನ್ನು ಅವಮಾನಪಡಿಸಿ ಹೊರದೂಡಿಸಿದನು. ಆಯಿತು; ಇಷ್ಟು ಕಾರಣವು ಮುಸಲ್ಮಾನರಿಗೆ ಸಾಕಾಯಿತು. ಮುಸಲ್ಮಾನರ ಸೈನ್ಯವು ವಿಜಯನಗರರಾಜ್ಯದ ಮೇಲೆ ಸಾಗಬಂದಿತು. ನಾಲತನಾಡದ ಹತ್ತರ ಪಾಳೆಯಹಾಕಿತು.

ರಾಮರಾಯನೂ ಸಜ್ಜಾಗಿ ತನ್ನ ಸಕಲ ಸೈನ್ಯದೊಡನೆ ರಾಕ್ಷಸ ತಂಗಡಗಿಯ ಬಳಿಯಲ್ಲಿರುವ ಬೈಲಿನಲ್ಲಿ ಬಂದಿಳಿದನು. ಅಲ್ಲಿ ರಣಘಂಟೆಗಳನ್ನು ಹೊಡಿಸಿ ರಣಸ್ತಂಭವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದನು. ರಣಸ್ತಂಭದ ಬಳಿ ಸೈನ್ಯವು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು. ರಾಮರಾಯನೂ ಅವನ ತಮ್ಮಂದಿರೂ ಸೈನ್ಯದನಡುವೆ ವಿರಾಜಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವನ ತಮ್ಮಂದಿರೇ ಸೇನಾಪತಿಗಳು. ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ರಾಮರಾಯನ ವಯಸ್ಸು ತೊಂಬತ್ತಕ್ಕೆ ಮಿಕ್ಕಿದ್ದರೂ ಮೂವತ್ತು ವರುಷದ ತರುಣನಂತೆ ಒಳ್ಳೇ ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ಓಡಾಡುತ್ತಿದ್ದನು.

ಮುಸಲ್ಮಾನರ ಸೈನ್ಯವು ವಿಜಯನಗರ ರಾಜ್ಯದೊಳಗಿನ ಕೃಷ್ಣೆಯ ಉತ್ತರದ ಕೆಲಹಳ್ಳಿಗಳನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡಿತು. ಕೃಷ್ಣೆಯ ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿ ತಿರುಮಲರಾಯನೂ ಪೆಂಕಟಾದ್ರಿಯೂ ತಮ್ಮ ಸೈನ್ಯದೊಂದಿಗೆ ಬೀಡುಬಿಟ್ಟಿದ್ದರು. ಕೃಷ್ಣಾನದಿಯನ್ನು ದಾಟಿ ಆಚೆಗೆ ಹೋಗಬೇಕೆಂದು ಮುಸಲ್ಮಾನರ ಮನಸ್ಸು. ಆದರದು ಶಕ್ಯವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ದಾಟಲಿಕ್ಕನುಕೂಲವಾದ ಸ್ಥಳಗಳೆಲ್ಲವೂ ರಾಮರಾಯನ ಸೈನಿಕರಿಂದ ಆಕ್ರಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದುವು. ಅಲ್ಲದೆ ಕೃಷ್ಣೆಯ ದಕ್ಷಿಣದಂಡೆಯಲ್ಲಿ ರಾಮರಾಯನ ಅಪಾರ ಸೈನ್ಯವು ಸಜ್ಜಾಗಿರುವುದೆಂಬುದೂ ಅವರಿಗೆ ಗೊತ್ತಾಯಿತು. ಆಗವರು ಒಂದು ಹಂಚಿಕೆಮಾಡಿದರು. ತಮ್ಮ ಸೈನ್ಯವನ್ನು ಬೇರಿಕಡೆಗೆ ಸಾಗಿಸುವಂತೆ ತೋರಿಸಬೇಕೆಂದೂ ಹಾಗೆ ತಮ್ಮ ಸೈನ್ಯವು

ಹೋದುದು ರಾಮರಾಯನಿಗೆ ತಿಳಿದರೆ ಅವನು ತಮ್ಮನ್ನು ಬಿನ್ನಟ್ಟಿ ಲಿಕ್ಕೆ ತಮ್ಮ ಸೈನಿಕರಿಗೆ ಅಪ್ಪಣೆ ಕೊಡುವನೆಂದೂ ಹಾಗೆ ಅಪ್ಪಣೆ ಕೊಟ್ಟೊಡನೆ ತಾವು ಅದೇ ಹಾದಿಯಿಂದ ದಾಟಿ ಅವರ ಸೈನ್ಯದ ಮೇಲೆ ಬೀಳಬೇಕೆಂದೂ ಗೊತ್ತುಮಾಡಿಕೊಂಡರು. ಆ ಪ್ರಕಾರ ಸೈನ್ಯ ಸಾಗಿದಂತೆ ತೋರಿಸಿಯೂ ಆಯಿತು ಸುಲ್ತಾನರಣಿಸಿ ದಂತೆಯೇ ಆಯಿತು. ರಾಮರಾಯನು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಮೋಸ ಹೋದನು. ತನ್ನ ಸೈನ್ಯಕ್ಕೆ ಒಮ್ಮೆಲೆ ಹೋಗಿ ಮುಸಲ್ಮಾನ ಸೈನ್ಯದ ಮೇಲೆ ಬೀಳಲು ಅಪ್ಪಣೆ ಕೊಟ್ಟನು. ಹಾಗಾಗುವುದನ್ನೇ ಕಾದಿದ್ದ ಮುಸಲ್ಮಾನ ಸೈನ್ಯವು ನದಿಯನ್ನು ದಾಟಿಕೋಗಿ ಒಮ್ಮೆಲೆ ವಿಜಯ ನಗರದ ಸೈನ್ಯದ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದಿತು. ಅದಾಗ ಎರಡೂ ಸೈನ್ಯಗಳ ನಡುವೆ ಕೈಗೆ ಕೈ ಹತ್ತಿತು. ಯುದ್ಧದ ಮೊದಲ ಹೊಡತವು ಬಹು ಭಯಂಕರವಾಗಿ ಸಾಗಿತು. ಎರಡೂ ಬದಿಯವರು ಒಬ್ಬರಮೇಲೊ ಬ್ಬರು ಈರ್ಷೆಯಿಂದ ನಾಗಿಹೋದರು. ಎರಡೂ ಸೈನ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಅಸರಿ ಮಿತ ಪ್ರಾಣಹಾನಿಯಾಯಿತು. ಆದರೆ ಕೊನೆಗೆ ಮುಸಲ್ಮಾನರ ಸೈನ್ಯವು ಹಿಂದೆಗೆಯಿತು. ಹಿಂದುಗಳ ಹೊಡೆತವನ್ನು ತಡೆಯದೆ ಹೋಯಿತು!

ಕಾಳಗದ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ತಿರುಮಲರಾಯನೂ ವೆಂಕಟಾದ್ರಿಯೂ ಕಾಳಗದ ಹೊಣೆಯನ್ನೆಲ್ಲ ತಮ್ಮ ಮೇಲೆ ಹಾಕಿ ರಾಮರಾಯನಿಗೆ ಹಿಂದೆ ನಿಲ್ಲುವುದಾಗಿ ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಹೇಳಿದರು; ಅಂಗಲಾಚಿ ಬೇಡಿ ಕೊಂಡರು. ಆದರೆ ಯದ್ಧವೆಂದರೆ ಉಬ್ಬಿ ಉಡದಂತಾಗುವವನು ರಾಮರಾಯ. ಇಂತಹನು ಅವರ ಮಾತು ಕೇಳುವನೆ? ತಾನೇ ಮುಖ್ಯ ಸೇನಾಪತಿಯಾಗಿ ಯುದ್ಧವನ್ನು ನಡೆಸಿದನು. ಇಪ್ಪತ್ತೇಳು ದಿವಸಗಳವರೆಗೆ ಯುದ್ಧವು ಒಳ್ಳೆ ರಭಸದಿಂದಲೇ ನಡೆಯಿತು.

೧೫೬೫ ನೆಯ ಇಸ್ವಿಯ ಜನವರಿ ೨೫ ನೆಯ ತಾರೀಖು ಯುದ್ಧದ ಕೊನೆಯ ದಿವಸ. ಆ ದಿನ ಪ್ರಾತಃಕಾಲ ಮೊದಲು ಗೊಂಡು ರಾತ್ರಿ ಒಂಬತ್ತು ತಾಸುಗಳವರೆಗೂ ಯುದ್ಧವು ನಡೆಯಿತು. ಆ ದಿನ ರಾಮರಾಯನು ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿ ತಿರುಗಾಡಿ “ಈ ಯುದ್ಧವು ಸಾಮಾನ್ಯವಾದುದಲ್ಲ ಗೆದ್ದರೆ ಹಿಂದುಸ್ಥಾನವನ್ನೆಲ್ಲ ಏಕಛತ್ರ ದಿಂದ ಆಳಬೇಕು. ಇಲ್ಲವಾದರೆ ರಾಜ್ಯವನ್ನೆಲ್ಲ ಮುಸಲ್ಮಾನರಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಬೇಕು. ನನಗೀಗ ೯೬ ವರುಷ ವಯಸ್ಸು. ಸೋಲೆಂಬುದು ನನಗಿನ್ನೂ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ. ಈಗಲೂ ಸೋಲಲಾರೆನು; ಅವಮಾನ ಹೊಂದಲಾರೆನು. ನೋಡಿಕೊಂಡು ಯುದ್ಧಮಾಡಿರಿ ! ಅಂಜುಬುರುಕರಾದ ವರು, ಜೀವಕೊಡಲು ಹಿಂದುಮುಂದು ನೋಡುವವರು ಈಗಲೇ ಬಿಟ್ಟುಹೋಗಿರಿ ಏನಾಗುವುದು ಸೋಕ್ಷಮೋಕ್ಷ ಇಂದು ಆಗಿಹೋಗಲಿ! ಎಂದು ಸೈನಿಕರಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಸಾಗಿದನು. ಅದಾಗಲೆ ಅವನ ತಮ್ಮಂದಿರಿಬ್ಬರೂ ತಮ್ಮ ಸೈನ್ಯವನ್ನೆಲ್ಲ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು “ಇಂದು ಸಾಯುವೆವು ಇಲ್ಲವೆ ಗೆದ್ದೆಯುವೆವು” ಎಂದಾಣೆ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಆಣೆಯಾದರು. ರಾಮರಾಯನು ಮೇಣೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡು ಹುರುಪುಗೊಡುತ್ತ ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿ ಅತ್ತಿಂದಿತ್ತ ಇತ್ತಿಂದತ್ತ ಆಲೆದಾಡುತ್ತಿದ್ದನು. ಕೈಕೆಳಗಿನ ಸರದಾರರು ಮೇಣೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಕುದುರೆ ಹತ್ತಬೇಕೆಂದು ಪರಿಪರಿಯಿಂದ ಹೇಳಿಕೊಂಡರು. ರಾಯನು ಅವರ ಮಾತನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಯಕ್ಕೆ ತರಲೇ ಇಲ್ಲ “ಹ ! ಎಷ್ಟಾದರೂ ಅವರು ನನ್ನ ಮುಂದಿನ ಕೂಸು ನನಗೆ ಈಡೆ ! ಒಂದು ಹೊಡತಕ್ಕೆಯೆ ಅವರನ್ನು ಹಾರಿಸಿಬಿಡುವೆನು ! ” ಎಂದುತ್ತರವಿತ್ತು ಹಾಗೆಯೇ ಸಾಗಿದನು.

ಮಧ್ಯಾಹ್ನದ ಸುಮಾರಿಗೆ ಕಾಳಗವು ಒಳ್ಳೆ ರಂಗಿಗೆ ಬಂದಿತು.

ವೆಂಕಟಾದ್ರಿಯು ತನ್ನ ಸೈನ್ಯವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಒಮ್ಮೆಲೆ ವಿಜಾ ಪುರದ ಸುತ್ತಾನನ ಮೇಲೆ ಏರಿಹೋದನು. ಅದರಿಂದ ಮುಸಲ್ಮಾನರ ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿ ಗಲಬಲಿಯೆದ್ದುಹೋಯಿತು. ಹೇಳಿಕೂಡದಷ್ಟು ಹಾನಿಯೂ ಆಯಿತು. ಆ ಸೈನ್ಯದ ಹೊಡೆತಕ್ಕೆ ಅದಿಲಶಹನು ಸ್ಥಲ ಬಿಟ್ಟು ಕದಲಬೇಕಾಯಿತು. ಬೇರೊಂದು ಕಡೆಗೆ ತಿರುಮಲರಾಯನೂ ಒಳ್ಳೆ ಶೌರ್ಯದಿಂದ ಕಾದತೊಡಗಿದ್ದನು. ಅವನ ನೆರವಿಗೆ ಅವನ ಮಗನೇ ನಿಂತಿದ್ದನು. ತಂದೆಮಕ್ಕಳು ಸೈನ್ಯವನ್ನೆಲ್ಲ ಸವರುತ್ತ ಯಮನಂತೆ ರಣದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಇವರ ಹೊಡೆತಕ್ಕೆ ಕುತುಬಶಹನೂ ನಿಜಾಮಶಹನೂ ದಿಕ್ಕುಸಾಲಾಗುವುದರಲ್ಲಿದ್ದರು. ಆದರೆ ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ತಂದೆಮಕ್ಕಳಿಬ್ಬರಿಗೂ ಪೆಟ್ಟುತಗುಲಿ ಭಯಂಕರವಾದ ಗಾಯಗಳಾದುವು. ಇಬ್ಬರೂ ರಣಾಂಗಣವನ್ನು ಬಿಡಬೇಕಾಯಿತು. ಇದರಲ್ಲಿ ತಿರುಮಲರಾಯನದೊಂದು ಕಣ್ಣೇ ಹೋಯಿತು. ಅವನ ಮಗನಾದ ರಘುನಾಥರಾಯನು ಮರಣಹೊಂದಿದನು.

ಈ ವರ್ತಮಾನವು ರಾಮರಾಯನಿಗೆ ತಿಳಿದಕೂಡಲೆ ಅವನು ಒಳ್ಳೆ ತ್ವೇಷದಿಂದ ಶತ್ರುಗಳ ಮೇಲೆ ಸಾಗಿಹೋದನು. ತಾನು ಕುದುರೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತುಕೊಂಡು ಸೈನಿಕರಿಗೆ ಹುರುಪುಗೊಡುತ್ತ ವೈರಿಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ಹೊಕ್ಕನು. ಇವನ ಸೈನ್ಯದ ಹೊಡೆತಕ್ಕೆ ಬೇದರಗೋವಳಕೊಂಡಗಳ ಬಾಡಶಹರು ಓಡಿಹೋದರು. ರಾಮ ರಾಯನು ವೈರಿಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೇರಿ ಒಳ್ಳೆ ಕಲಿತನದಿಂದ ಕಾದಿದನು. ರಾಮರಾಯನು ಹಾಗೂ ಅವನ ಸೈನ್ಯದವರು ತೋರಿಸಿದ ಶೌರ್ಯವನ್ನು ಅನೇಕ ಇತಿಹಾಸಕಾರರು ಹೊಗಳಿರುವರು.

ಕೆಲಹೊತ್ತಿನ ಮೇಲೆ ಅದಿಲಶಹನು ಸಾಫರಿಸಿಕೊಂಡು ಮತ್ತೆ ಕಾಳಗಕ್ಕೆ ಅಣಿಯಾಗಿ ಬಂದನು. ಇದೇ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಅಹಮ್ಮದನಗರದ

ಸುಲ್ತಾನನು ಓಡಿಹೋಗುತ್ತಿದ್ದ ತನ್ನ ಸೈನ್ಯವನ್ನು ಕಲೆಹಾಕಿ ಇಂದಿನ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆಗೆಯಲೇಬಾರದು ಗೆದ್ದುದಾದರೂ ಆಗಬೇಕು ಇಲ್ಲವೆ ಜೀವನಾದರೂ ಹೋಗಬೇಕು. ಎಂನು ಕಟ್ಟಪ್ಪಣೆಮಾಡಿ ಅದಿಲಶಹನ ಸಹಾಯಕ್ಕೆ ಬಂದನು. ಅಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಎರಡೂ ಸೈನ್ಯಗಳ ನಡುವೆ ಚಕಮಕಿ ಹಾರಿತು. ಅದಾಗ ರಾಮರಾಯನು ತಾನು ಹತ್ತಿದ ಕುಮರೆಯಿಂದಿಳಿದು ವಜ್ರಖಚಿತವಾದ ಸಿಂಹಾಸನದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಶೌರ್ಯದಿಂದ ಕಾದಿದವರಿಗೆ ಸಾರಿತೋಷಕಗಳನ್ನು ಕೊಡತೊಡಗಿದನು. ಬಂಗಾರದ ಆಭರಣಗಳೂ ಬೆಲೆಯುಳ್ಳ ರತ್ನಗಳೂ ತುಂಬಿದ ಚೀಲಗಳು ಅನೇಕವಾಗಿ ಅವನ ಬಳಿಯಲ್ಲಿರಿಸಿದ್ದವು. ಸೈನಿಕರು ತೋರಿಸಿದ ಶೌರ್ಯದ ಮಾನದಂತೆ ಸಾರಿತೋಷಕಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತ ಹುರಿದುಂಬಿ ಸುತ್ತಿದ್ದನಂತೆ. ಮೊದಲೇ ಜೀವದಹಂಗು ದೊರೆದು ಕಾದುತ್ತಿದ್ದ ಹಿಂಮಸೈನ್ಯವು ಮತ್ತಷ್ಟು ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ಕಾದತೊಡಗಿತು. ರಾಯನ ಮಾತಿನಿಂದ ಹುರಿದುಂಬಿ ಕಾದುತ್ತಿದ್ದ ಹಿಂದೂಸೈನಿಕರ ಮುಂದೆ ಮುಸಲ್ಮಾನಸೈನಿಕರಾಟವು ಏನೂ ಸಾಗದಾಯಿತು. ಜಯಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ರಾಮರಾಯನಿಗೆ ಮಾಲೆ ಹಾಕುವಳೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟ ಕಾಣತೊಡಗಿತು. ಮುಸಲ್ಮಾನರ ಸೈನ್ಯವು ತಂಡತಂಡಾಗಿ ಓಡತೊಡಗಿತು.

ನಿಜಾಮಶಹನು ಮಾತ್ರ ತನ್ನ ಸೈನ್ಯದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಅತ್ತಿತ್ತ ಅಲುಗಾಡದೆ ನಿಂತುಕೊಂಡಿದ್ದನು. ಅವನ ಸರದಾರನಾದ ರೂಮಿ ಖಾನನು ತೋಫಿನ ಗುಂಡುಗಳನ್ನು ಒಂದೇ ಸವನೆ ಸುರಿಸುತ್ತಿದ್ದನು ಅದು ಮಾತ್ರ ಒಳ್ಳೇ ಪರಿಣಾಮಕಾರಿಯಾಯಿತು. ಆ ಗುಂಡಿನ ಮಳೆಯಿಂದ ಹಿಂದೂ ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿ ೫ ಸಾವಿರ ವರಿಗೆ ಜನರು ಪ್ರಾಣ ಕೈರವಾದರು. ವಿಜಯನಗರದ ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲೋಲಕಲ್ಲೋಲವಾಯಿತು. ಇದೇ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ರಾಮರಾಯನ ಕೈಕೇಗಿನ ಇಬ್ಬರು ಮುಸಲ್ಮಾನ

ಸರದಾರರು ಒಡೆಯನ ಮೇಲೆಯೇ ತಿರುಗಿ ಬಿದ್ದರು. ಇದರಿಂದಂತೂ ರಾಮರಾಯನ ಸೈನಿಕರಿಗೆ ತಮ್ಮವರಾರು ಶತ್ರುಗಳಾರು ಎಂಬುದು ತಿಳಿಯದೆ ಹೋಯಿತು. ಈ ಗೊಂದಲದಲ್ಲಿ ರಾಮರಾಯನಿಗೂ ಪೆಟ್ಟು ತಗುಲಿ ಗಾಯವಾಯಿತು. ಅದಾಗ ಆತನು ಲಗುಬಗೆಯಿಂದ ತನ್ನ ಮೇಣೆಯನ್ನು ಹತ್ತಿ ಸುರಕ್ಷಿತ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಹೋಗುವುದರಲ್ಲಿದ್ದನು. ಆದರೆ ಅವನ ದುರ್ಬೈವವು ಹಾಗೆ ಮಾಡಗೊಡಲಿಲ್ಲ. ಅವನ ಆಯುಷ್ಯವೇ ತುಂಬಿ ಬಂದಿದ್ದಿತು. ನಿಜಾಮಶಹನ ಆನೆಯೊಂದು ಮದವೇರಿ ಅತ್ತ ಕಡೆಗೇ ಸಾಗಿಬಂದಿತು. ಅದು ತಮ್ಮ ಕಡೆಗೆ ಸಾಗಿಬರುವುದನ್ನು ನೋಡಿ ಬೋಯಿಗಳು ರಾಮರಾಯನ ಮೇಣೆಯನ್ನು ಚೆಲ್ಲಿಕೊಟ್ಟು ಓಡಿಹೋದರು. ರಾಮರಾಯನು ಕಾಲುನಡಿಗೆಯಿಂದಾದರೂ ಹೋಗಿ ಪಾರಾಗಬೇಕೆಂದು ಎಣಿಸಿದನು. ಅಲ್ಲಿಯೂ ಅವನ ಪ್ರತಿಕೂಲ ದೈವವು ಅಡ್ಡಬಂದಿತು. ನಿಜಾಮಶಹನ ಆನೆಯು ಅವನನ್ನು ಸೊಂಡೆಯಿಂದ ಹಿಡಿದೆಳೆಯಿತು. ಈ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಿಂದಾತನು ರೂಮಿ ಖಾನನ ವಶದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕನು. ರೂಮಿಖಾನನು ಆಗಲೇ ಅವನನ್ನು ಕೊಲ್ಲತಕ್ಕವನು. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿೊಬ್ಬನು “ಅವನನ್ನು ಕೊಲ್ಲಬೇಡ. ಅವನನ್ನು ಒಯ್ದು ನಿಜಾಮಶಹನಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸು. ಅವನೇ ರಾಮರಾಯ!” ಎಂದು ಕೂಗಿ ಹೇಳಿದನು. ರೂಮಿಖಾನನೂ ಅದರಂತೆಯೇ ರಾಮರಾಯನನ್ನು ನಿಜಾಮಶಹನ ವಶಕೊಟ್ಟಿಸಿದನು.

ರಾಮರಾಯನಿಂದ ವಿಶೇಷ ಅಪಮಾನಿತನಾದವನೆಂದರೆ ಈ ನಿಜಾಮ ಶಹನು. ಅದರಿಂದ ರಾಮರಾಯನ ಮೇಲೆ ಆತನ ಸಿಟ್ಟು ಉಕ್ಕುತಿತ್ತು. ಅವನೇ ಉಳಿದ ಸುಲ್ತಾನರನ್ನು ಒಂದುಗೂಡಿಸಿ ವಿಜಯನಗರದ ಮೇಲೆ ಸಾಗಿಬರಲು ಮೊದಲುಜ್ಜುಗಿಸಿದವನು. ಅಕಸ್ಮಾತ್ತಾಗಿಯೇ ಶತ್ರುವು ಅವನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದನು. ಕೇಳುವುದೇನು? “ಈಗ

ಮಾತ್ರ ನನ್ನ ಸೇಡು ತೀರಿತು. ಇನ್ನು ಮೇಲೆ ನನಗೆ ಬೇಕಾದರೆ ನರಕವಾಸವಾದರೂ ಆಗಲಿ !” ಎಂದವನೆ ರಾಮರಾಯನನ್ನು ಕೊಂದು ಬಿಟ್ಟನು.

ರಾಮರಾಯನು ಸೆರೆಸಿಕ್ಕುದನ್ನು ಕೇಳಿ ಆದಿಲಶಹನು ನಿಜಾಮ ಶಹನ ಕಡೆಗೆ ಧಾವಿಸಿ ಬಂದನು. ರಾಮರಾಯನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಿಜಾಮಶಹನಲ್ಲಿ ತ್ವೇಷವಿರುವುದೆಂಬುದು ಅವನಿಗೆ ಗೊತ್ತಿದ್ದಿತು. ಅದಿಲ್ಲಿ ನಿಜಾಮಶಹನು ಒಮ್ಮೆಲೆ ಆತನ ತಲೆ ಹೊಡೆಯುವನೋ ಎಂದು ಧಾವಿಸಿ ಬಂದುದು. ಆದಿಲಶಹನ ಮೇಲೆ ರಾಮರಾಯನ ಪ್ರೇಮ ಬಹಳ. ಮಗನಂತೆ ಪ್ರೀತಿಸುತ್ತಿದ್ದನವನನ್ನು. ಆದರೆ ಅವನು ಬರುವುದರೊಳಗೆ ಎಲ್ಲ ಕೆಲಸವೂ ತೀರಿ ಹೋಗಿದ್ದಿತು.

ರಾಮರಾಯನು ಸತ್ತು ಹಿಂದೂ ಸೈನ್ಯಕ್ಕೆಲ್ಲ ತಿಳಿಯಬೇಕೆಂದು ಅವನ ತಲೆಯನ್ನು ಈಟಿಯ ಗಣಿಗೆ ಚುಚ್ಚಿ ಮೆರಿಸಿದರು. ಅದನ್ನು ಕಂಡು ಹಿಂದುಸೈನ್ಯವು ದಿಕ್ಕುಸಾಲಾಗಿ ಓಡತೊಡಗಿತು. ಮುಸಲ್ಮಾನ ಸೈನ್ಯವು ಅವರನ್ನು ಬೆನ್ನಟ್ಟಿ ಸವರಿ ಬಿಟ್ಟಿತು ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮುಸಲ್ಮಾನರು ಮಾಡಿದ ಕೊಲೆಯಿಂದ ಸಮರಾಂಗಣವೆಲ್ಲ ರಕ್ತಮಯವಾಯಿತು; ರಕ್ತದ ಕಾಲುನೆ ಹರಿಯಿತು. ಅದರಿಂದ ಅದೆಷ್ಟೋ ದಿವಸಗಳವರೆಗೆ ಕೃಷ್ಣಾನದಿಯ ನೀರು ರಕ್ತಮಯವಾಗಿಯೇ ಹರಿಯುತ್ತಿತ್ತು. ಆಯಿತು. ಈ ರೀತಿ ರಾಕ್ಷಸತಂಗಡಿಯ ಕಾಳಗದಲ್ಲಿ ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ, ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಅಂತ್ಯವಾಯಿತು. ಸಂಪೂರ್ಣ ಕರ್ಣಾಟಕವು ಮುಸಲ್ಮಾನರ ಬಾಯಿಗೆ ಬಿದ್ದಿತು !

ಜಯಶಾಲಿಗಳಾದ ಮುಸಲ್ಮಾನರು ಆ ಸಮರಾಂಗಣದಲ್ಲಿ ಕೆಲ ದಿವಸ ವಿಶ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಆಮೇಲೆ ದಾರಿಯಲ್ಲಿಯ ಊರುಗಳನ್ನು ಕೊಳ್ಳಿ ಹೊಡೆಯುತ್ತ ವಿಜಯನಗರಕ್ಕೆ ಹೋದರು.

ವಿಜಯನಗರವನ್ನು ಹೊಕ್ಕು ಆ ಪಟ್ಟಣದ ಸಂಪತ್ತೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಸೂರೆ ಮಾಡಿದರು. ಮನೆ ಮಠ ಗುಡಿ ಗುಂಡಾರ ಅರಮನೆಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಹಾಳು ಮಾಡಿದರು. ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಸೈನಿಕನೂ ತನ್ನ ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕಷ್ಟನ್ನು ತಾನು ಒಯ್ಯಬಹುದಾದಷ್ಟನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಹೋದನು. ಈ ಸುಲಿಗೆಯಿಂದ ಮುಸಲ್ಮಾನ ಸೈನಿಕರಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಸೈನಿಕನೂ ಶ್ರೀಮಂತ ನಾದನಂತೆ. ಎಂದ ಮೇಲೆ ಅವರು ಒಯ್ದ ಹಣವೆಷ್ಟಿರಬೇಕೆಂಬುದನ್ನು ಊಹೆಯಿಂದಲೇ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಆಯಿತು. ವಿಜಯನಗರದ ಸತ್ಯನಾಶ ವಾಯಿತು. ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ರಾಜಧಾನಿಯು ರಣಗುಟ್ಟಿ ಹತ್ತಿತು !

೧೧ ಅರವೀಡು ರಾಜವಂಶ.

ರಕ್ಕ ಸತಂಗಡಗಿಯ ಯುಧನಲ್ಲಿ ರಾಮರಾಯನು ಮರಣ ಹೊಂದಲು ಅವನ ತಮ್ಮ ತಿರುಮಲರಾಯನು ಸದಾಶಿವರಾಯನನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕಷ್ಟು ದ್ರವ್ಯವನ್ನು ಹೇರಿಕೊಂಡು ಪೆನು ಗೊಂಡೆಗೆ ಹೋದನು. ಅಲ್ಲಿ ಸಿಂಹಾಸನವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಗೌರವವನ್ನು ಕಾಯ್ದುಕೊಳ್ಳಲು ಯತ್ನಿಸಿದನು. ಪೋರ್ಚುಗೀಜರ ಕಡೆಯಿಂದ ಯುದ್ಧೋಪಕರಣಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸಿಕೊಂಡನು. ಆದರೆ ಒಮ್ಮೆ ಕೀಲು ಕಳಚಿಹೋಗಿ ಸ್ಥಾನಪ್ರಾಪ್ತನಾದ ಗಾಲಿಯು ತಿರುಗಿ ಸರಿಯಾಗಿ ಕೂಡುವುದು ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಬಹು ಭಾಗವು ಮುಸಲ್ಮಾನರ ಒಡೆತನಕ್ಕಾಧೀನವಾಯಿತು. ಉಳಿದ ಭಾಗ ದಲ್ಲಿಯ ಮಂಡಲಿಕರು ತಮ್ಮ ಸ್ವಾಮಿಭಕ್ತಿಯನ್ನು ನೆನೆದು ಈ ಅಧಿಕಾರವಿಲ್ಲದ ವಿಜಯನಗರದ ಅರಸರ ಮಂಡಲಿಕರೆಂದು ಹೇಳಿಕೊಂಡು ತಮ್ಮ ಕಾರುಬಾರ ನಾಗಿಸ ತೊಡಗಿದರು.

ಸದಾಶಿವರಾಯನು ಹಾಗೂ ಹೀಗೂ ೧೫೬೬ ರ ವರೆಗೆ ಅರಸು ತನ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದನು. ತರುವಾಯ ಅವನ ಕೊಲೆಮಾಡಿಸಿ ತಿರು ಮಲರಾಯನು ತಾನೇ ಸಿಂಹಾಸನವನ್ನೇರಿದನು. ತುಳುವಂಶವು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಮುಗಿದಂತಾಯಿತು.

ತಿರುಮಲರಾಯನೂ ಅವನ ತರುವಾಯ ಆಳಿದ ಅವನ ವಂಶ ದವರೂ ಅರವೀಡು ಮನೆತನದವರು. ಸಾಳುವ ನರ ಸಿಂಹನ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿ ಅರವೀಟಿ ಬುಕ್ಕರಾಯನೆಂಬವನಿದ್ದನು. ಇವನೇ ಈ ವಂಶದ ಮೂಲಪುರುಷ. ಇವನಿಂದಲೇ ಈ ವಂಶಕ್ಕೆ ಅರವೀಡುವಂಶವೆಂದು ಹೆಸರುಬಂದುದು. ರಾಮರಾಯ ತಿರುಮಲ ರಾಯ ವೆಂಕಟಾದ್ರಿ ಎಂಬವರು ಈ ಅರವೀಟಿ ಬುಕ್ಕನ ಮಂ

ಮಕ್ಕಳು. ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯನ ಮಗಳಾದ ತಿರುಮಲಾಂಬೆಯನ್ನು ರಾಮರಾಯನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಸಂಗತಿ ಈ ಮೊದಲು ಹೇಳಿಯೇ ಇದೆ. ತಿರುಮಲರಾಯನಿಗೆ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಮಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಿತು. ತಿರುಮಲರಾಯನ ಹೆಂಡತಿಯ ಹೆಸರು ವೆಂಗಲಾಂಬೆ. ಈ ತಿರುಮಲಾಂಬೆ ವೆಂಗಲಾಂಬೆಯರ ಮಕ್ಕಳೇ ತಿರುಮಲರಾಯನ ತರುವಾಯ ಪೆನುಗೊಂಡೆ ಚಂದ್ರಗಿರಿಗಳಲ್ಲಿ ಆಳಿದವರು. ಎಂದರೆ ಸಾಳುವ ವಂಶದ ಸ್ತ್ರೀಸಂತತಿಯೇ ಇದು.

ತಿರುಮಲರಾಯನು ೧೫೭೧ ರಲ್ಲಿ ಮರಣಹೊಂದಲು ಅವನ ಮಗನಾದ ಶ್ರೀರಂಗರಾಯನು (೧೫೭೨--೭೪) ಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ಬಂದನು. ಇವನ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಹಲಕೆಲವರು ಮಾಂಡಲಿಕರು ವಿಜಯನಗರವ ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಕಿತ್ತೊಗೆಯಬೇಕೆಂದು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದರು. ಅವರಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯರೆಂದರೆ ಪಶ್ಚಿಮ ಸಮುದ್ರತೀರದ ಸಂಸ್ಥಾನಿಕರು. ಶ್ರೀರಂಗ ರಾಯನು ಅವರ ಆಟ ನಡೆಯಗೊಡಲಿಲ್ಲ. ಅವರೊಡನೆ ಕಾಳಗ ಹೊಡಿ ಅಂಕೆಯಲ್ಲಿ ತಂದನು.

ವಿಜಯನಗರವನ್ನು ಹಾಳು ಮಾಡಿದಷ್ಟಕ್ಕೆ ಮುಸಲ್ಮಾನರು ಸುಮ್ಮನೆ ಕುಳಿತರೆಂಪಲ್ಲ. ಆ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ನಾಶದನಂತರ ತುಂಗ ಭದ್ರೆಯ ದಕ್ಷಿಣದ ಕಡೆಗೂ ಅವರ ದಾಳಿಗಳು ನಡೆಸುವು. ಹೀಗೆ ಸಾಗಿಬರುವವನೆಂದರೆ ವಿಜಯಪುರದ ಆದಿಲಶಹನು. ಅವನ ರಾಜ್ಯವು ಆಗ ಶಿವಮೊಗ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಚಂದ್ರಗುತ್ತಿಯ ವರೆಗೂ ಬೆಳೆದಿದ್ದಿತು. ಆದಿಲಶಹನು ಎರಡು ಮೂರು ಸಾರೆ ಪೆನುಗೊಂಡೆಯ ಮೇಲೆಯೂ ಸಾಗಿ ಹೋಗಿದ್ದನು. ಶ್ರೀರಂಗರಾಯನೂ ಅವನನ್ನೆದುರಿಸಿದ್ದನು. ಅದೊಮ್ಮೆ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀರಂಗರಾಯನು ಆದಿಲಶಹನ ಕೈಸೆರೆ ಸಿಕ್ಕಿದ್ದನು. ಅದಾಗ ಜಗದೇವರಾಯನೆಂಬ ಸರದಾರನು ವಿಶೇಷ

ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಿ ಅದಿಲಶಹನಿಗೆ ಕಾಣಿಕೆ ಕೊಟ್ಟು ಅವನನ್ನು ಬಿಡಿಸಿ ಕೊಂಡು ಬಂದನು.

ಶ್ರೀರಂಗರಾಯನ ತರುವಾಯ ಅವನ ಹಿರಿಯ ಮಗನು ಪಟ್ಟವೇರಬೇಕಾಗಿದ್ದಿತು. ಆದರವನು ಇನ್ನೂ ಚಿಕ್ಕವನಿದ್ದನು. ಅದರಿಂದ ಅವನ ತಮ್ಮ ವೆಂಕಟಪತಿರಾಯನು ಸಿಂಹಾಸನವನ್ನೇರಿದನು. ತಿರುಮಲರಾಯನು ಸದಾಶಿವರಾಯನನ್ನು ಕೊಲೆಮಾಡಿಸಿ ತಾನೇ ಸಿಂಹಾಸನವನ್ನಾಕ್ರಮಿಸಿದನೆಂದು ಹೇಳಿದೆಯಷ್ಟೆ. ಕೊಲೆ ಮಾಡಿದವನಿಗೆ ವೆಂಕಟರಾಯನೆಂದಾಗೋಪವಿದ್ದಿತು. ಅದರಿಂದ ಇವನು ಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ಬಂದೊಡನೆ ಸರದಾರರು ಮಾಂಡಲಿಕರು ಇವನ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಬಂಡೆಬ್ಬಿಸಿದರು. ಆದರೆ ಇವನು ಬಂಡುಗಾರರನ್ನು ಹೆಣ್ಣಿಗೆ ತಂದು ಒಳ್ಳೆ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿಂದ ರಾಜ್ಯಭಾರ ಮಾಡಿದನು. ಮುಸಲ್ಮಾನರ ಉಪಟಳಕ್ಕೆ ಸಿಲುಕಬಾರದೆಂದು ಸಿಂಹಾಸನವನ್ನು ಪೆನುಗೊಂಡೆಯಿಂದ ಚಂದ್ರಗಿರಿಗೆ ಒಯ್ದನು. (೧೫೯೩) ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಕೆರೆಕಾಲುನೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದನು. ಬಡಬಗ್ಗರಿಗೂ ವಿದ್ವಾಂಸರಿಗೂ ಉಂಬಳಿ ಹಾಕಿಕೊಟ್ಟನು. ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೆ ಸುಖವಾಗುವಂತೆ ರಾಜ್ಯಭಾರ ಮಾಡಿದನು. ಅವರಿಂದ ಒಳ್ಳೆಯ ಅರಸನೆಂದು ಹೊಗಳಿಸಿಕೊಂಡನು.

ವೆಂಕಟಪತಿರಾಯನು ಮರಣಹೊಂದಲು (೧೬೧೪) ಮತ್ತೆ ಪಟ್ಟದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಕಲಹ ಬೆಳೆಯಿತು. ವೆಂಕಟಪತಿರಾಯನು ಜಗರಾಯನೆಂಬ ಸರದಾರನ ಬಾಯಮ್ಮ ಎಂಬ ಮಗಳನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗಿದ್ದನು. ಅವಳ ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಮಕ್ಕಳಿರಲಿಲ್ಲ. ದಾನ ಮಾಡಿದಳು, ಧರ್ಮ ಮಾಡಿದಳು; ದೇವರಿಗೆ ಹರಕೆಹೊತ್ತುಳು. ಏನಾದದರೇನು ಪ್ರಾರಬ್ಧದಲ್ಲಿ ಸಂತಾನದ ಯೋಗವೇ ಇದ್ದಿಲ್ಲ. ರಾಜ್ಯವು

ತನಗಲ್ಲದೆ ಎರಡನೆಯವರ ಪಾಲಾಗುವುದಲ್ಲ ! ಎಂದು ಕೊರಗಹತ್ತಿದಳು. ಅದಾಗ ಅವಳ ತವರುಮನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಪರಿಚಾರಿಕೆಯೊಬ್ಬಳು ಒಂದು ಹಂಚಿಕೆ ತೆಗೆದಳು. “ನಾನು ಬಸಿರಿರುವೆನು. ನೀನೂ ಬಸಿರೆಯಿರುವೆಯಾಗಿ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ಹರಡು. ನಾನು ಹಡೆಯುತ್ತಲೆ ಹುಟ್ಟಿದ ಕೂಸನ್ನು ಗುಪ್ತವಾಗಿ ನಿನ್ನಿಡೆಗೆ ಕಳುಹುವೆನು. ಅದೇ ನಿನ್ನ ಮಗುವೆಂದು ಹೇಳಿ ಸಾಕಿ ಸಲಹು ಎಂದರೆ ನಿನ್ನೀ ಕೊರಗು ದೂರಾಗುವುದು !” ಎಂದು ರಾಣಿಗೆ ಹೇಳಿದಳು. ರಾಣಿಗೂ ಅದು ಒಪ್ಪಿಗೆಯಾಯಿತು. ಪರಿಚಾರಿಕೆಯ ಬಸಿರು ಬೆಳೆದಂಕ ರಾಣಿಯ ಬಸಿರೂ ಬೆಳೆಯ ತೊಡಗಿತು. ಬಯಕೆಯಾಯಿತು; ಮೊಗ್ಗು ಮುಡಿಸಿದುದಾಯಿತು. ಬೆಳದಿಂಗಳೂಟಾಯಿತು. ಬಸಿರಿಗಾಗತಕ್ಕ ಆ ರೋಷಚಾರಗಳು, ನಡೆಯತಕ್ಕ ಉತ್ಸವಗಳು ಎಲ್ಲವೂ ಆದುವು ಮಗುವೂ ಹುಟ್ಟಿತು. ಶ್ರೀರಂಗ (ಚಿಕ್ಕ) ರಾಯನೆಂದು ನಾಮ ಕರಣವೂ ಆಯಿತು. ಪರಿಚಾರಿಕೆಯ ಕುವರನು ರಾಜಗುವರನಾಗಿ ಬೆಳೆದನು. ೧೪ ವರ್ಷವಾಗುತ್ತಲೆ ಬೀಗ ಓಬಲರಾಯನ ಮಗಳನ್ನು ತಂದುಕೊಂಡವನಿಗೆ ಮದುವೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದರು.

ರಾಯನಿಗೆ ಹೆಂಡತಿಯ ಕಾರಸ್ಥಾನವೆಲ್ಲವೂ ತಿಳಿದಿದ್ದಿತು. ಆದರೆ ಹೆಂಡತಿಯನ್ನೂ ಬೀಗನನ್ನೂ ಸಂತೋಷದಲ್ಲರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅವರು ಮಾಡಿರುದ್ದೆಲ್ಲಕ್ಕೂ ಹೊಂಗುಟ್ಟು ಬಿಡುತ್ತಿದ್ದನು. ಮರಣಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹಾಗೆಯೆ ಸುಮ್ಮನಿದ್ದರೆ ಅವನ ತರುವಾಯ ಈ ಚಿಕ್ಕರಾಯನೆ ನಿರಾತಂಕವಾಗಿ ಅರಸನಾಗಿ ಬಿಡಬಹುದಾಗಿದ್ದಿತು ಎಂದೊಂದಿಗದ ಗೊಂದಲವು ಎಳುತ್ತಲೇ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ “ತನ್ನ ಹೀಯರಿಂದ ಬಂದ ಅರಸೊತ್ತಿಗೆಯು ಅದಾರ ಪಾಲಿಗೊ ಆಗುವುದಲ್ಲ !” ಎಂದು ರಾಯನು ಚಡಪಡಿಸತೊಡಗಿದನು. ಹೆಂಡತಿಯ ಸಂತೋಷಕ್ಕಾಗಿ ಇದಿಷ್ಟು ದಿನ

ತಿಳಿದೂ ತಿಳಿದೂ ಸುಮ್ಮನಿದ್ದುದು ಒಳಿತಾಗಲಿಲ್ಲವೆಂದೂ ಎನಿಸಿರಬಹುದು. ಹಾಗೆ ಸ.ಮ್ಮನಿದ್ದುದರಿಂದಲೇ ಮುಂದಿನ ಭಯಂಕರ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯು ಉಂಟಾಯಿತು. ಇದು ಸುಳ್ಳಲ್ಲ. ರಾಯನು ಮರಣಸಮಯದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಮಂತ್ರನನನಾ ನ ಶ್ರೀರಂಗರಾಯನನ್ನು ಕರೆಸು—“ನನ್ನ ತರುವಾಯ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ನೀನೇ ಒಡೆಯ. ಇಕೊಳ್ಳು ಈ ಮುದ್ರೆಯುಂ ಗುರವನ್ನು” ಎಂದು ತನ್ನ ಬೆರಳುಂಗುರವನ್ನು ತೆಗೆದು ಮುಂದೆ ಮಾಡಿದನು. ಶ್ರೀರಂಗರಾಯನು ಅದಕ್ಕೊಪ್ಪಲಿಲ್ಲ. ಅವನಿಗೂ ಆ ಉಂಗುರವು ತರುವ ಕೇಡು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಂಡಿರಬೇಕು. ಆದರೆ ಮರಣಾಸನ್ನನಾದ ರಾಯನ ಹಾಗೂ ಉಳಿದ ಸರದಾರರ ಆಗ್ರಹವನ್ನು ಮುರಿಯುವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಸ್ವೀಕರಿಸಿದನು. ರಾಯನು ತಾನು ಹಿಂದೆ ಮಾಡಿದ ತಪ್ಪನ್ನು ಸರಿಮಾಡಿಕೊಂಡೆನೆಂದು ಸಮಾಧಾನದಿಂದ ದೇಹಬಿಟ್ಟನು.

ರಾಯನ ಜಡದೇಹಕ್ಕೆ ಅಗ್ನಿ ಸಂಸ್ಕಾರವಾಯಿತು. ಅವನ ಮೂವರು ರಾಣಿಯರು ಅವನೊಡನೆ ಚಿತೆಯನ್ನೇರಿದರು. ಉತ್ತರ ಕ್ರಿಯಾದಿಗಳೂ ಅದುವು. ಶ್ರೀರಂಗರಾಯನು ಪಟ್ಟವೇರಿದನು. ಜಗರಾಯನಿಗೆ ಸುಮ್ಮನಿರುವದಾದೀತೇ? ಅವನು ತನ್ನ ದೇಹತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಂದು ಕೋಟೆಯನ್ನು ಹೊಕ್ಕು ಅರಮನೆಗೆ ಮುತ್ತಿಗೆ ಹಾಕಿ ಶ್ರೀರಂಗರಾಯನನ್ನೂ ಅವನ ಕೆಂಡರುಮಕ್ಕಳನ್ನೂ ಸೆರೆಯಲಿಟ್ಟು ತನ್ನ ಮರಿಮಗನನ್ನು (ಮಗಳಮಗ) ಎಂದರೆ ವೆಂಕಟಪತಿ ರಾಯನ ಸಾಕುಮಗನಾದ ಶ್ರೀರಂಗರಾಯನ ಮಗ ರಾಮಚಂದ್ರ ರಾಯನನ್ನು ಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿದನು.

ಜಗರಾಯನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನರಿತ ಸರದಾರರೆಲ್ಲರೂ ಅವನಿಗಂಕಿತರಾದರು. ಆದರೆ ಎಚ್ಚರವು ನಾಯಕನೆಂಬ ಸ್ವಾಮಿಭಕ್ತನು ಮಾತ್ರ ಎದುರು ನಿಂತನು. ಇವನನ್ನೂ ತನ್ನ ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಎಳೆದು

ಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಬಹು ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಿದನು. ಆದರೂ ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಿಲ್ಲ. ವೆಂಕಟಪತಿಕರಾಯನ ಇಚ್ಛೆಯಂತೆ ತಿರುಗಿ ಸೆರೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಅರಸನನ್ನೇ ಪಟ್ಟಕ್ಕೆತರಲು ಅವನು ಪ್ರಯತ್ನ ನಡೆಸಿದನು. ಇದಕ್ಕಾಗಿ ಅರಸನನ್ನೊಮ್ಮೆ ಕಾಣಬೇಕೆಂದು ಉದ್ಯೋಗ ನಡೆಸಿದನು. ಅದು ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಒಬ್ಬ ಅರಸುಮಗನನ್ನಾದರೂ ಸೆರೆಮನೆಯಿಂದ ಬಿಡಿಸಿಕೊಂಡು ಬರಬೇಕೆಂದೆಣಿಸಿದನವನು. ಸೆರೆಮನೆಯ ಅರಿವೆಗಳನ್ನೊಗೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಅಗಸನೊಬ್ಬನನ್ನು ಒಡೆಸಿಕೊಂಡು ಅರಸನಿಗೆ ಪತ್ರವೊಂದು ಕಳಿಸಿಕೊಟ್ಟನು. “ ನಿಮ್ಮ ಮಗನೊಬ್ಬನನ್ನು ಈತನ ಕೂಡ ಕಳುಹಬೇಕೆ” ಬುದೇ ಅವರಾಶಯ. ಅರಸನಿಗೂ ಅದು ಸರಿ ಕಂಡಿತು. ತನ್ನ ನಡುವಿನ ಮಗನನ್ನು ಆ ಅಗಸನ ಕೂಡ ಕಳುಹಲು ಒಡಂಬಟ್ಟನು. ಅಗಸನು ತನ್ನ ಅರಿವೆಯ ಮೂಟೆಯಲ್ಲಿ ಆ ಮಗನನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಬಂದು ಎಚ್ಚಮ್ಮನಿಗೊಪ್ಪಿಸಿದನು.

ಈ ಸುದ್ದಿಯು ಹಬ್ಬಲು ಮತ್ತೆ ಹಲವರು ಸರದಾರರು ಬಂದು ಎಚ್ಚಮ್ಮನನ್ನು ಕೂಡಿದರು. ಜಗರಾಯನು ಒಳ್ಳೆ ಚಿಂತೆಗೊಳಗಾದನು. ಸೆರೆಮನೆಯ ಕಾವಲನ್ನು ಮತ್ತಷ್ಟು ಬಿಗಿಮಾಡಿದನು. ಎಚ್ಚಮ್ಮನು ಅರಸನನ್ನು ಸೆರೆಮನೆಯಿಂದ ಬಿಡಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಹಂಚಿಕೆ ಹಾಕಿದನು. ಕೋಟೆಯ ಹೊರಗಣಿಂದ ಸೆರೆಮನೆಯ ವರೆಗೂ ನೆಲದಾರಿಯೊಂದನ್ನು ಮಾಡುವಂತೆ ತನ್ನ ಸೈನಿಕರಲ್ಲಿಯ ಇಪ್ಪತ್ತು ಜನರನ್ನು ನಿಯಮಿಸಿದನು. ಅವರು ಕೋಟೆಯೊಳಗೆ ಹೋಗಿ ಜಗರಾಯನ ದಂಡಿನಲ್ಲಿ ಸೇರಿ ನೆಲದಾರಿಯನ್ನು ಮಾಡಿದರು. ಆ ನೆಲದಾರಿಯಿಂದಲೇ ಸೆರೆಮನೆಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ಅರಸನಿಗೆ ಪ್ರಣಾಮ ಮಾಡಿ ಎಚ್ಚಮ್ಮನು ಕೊಟ್ಟ ಪತ್ರವನ್ನೊಪ್ಪಿಸಿದರು. ಆ ನೆಲದಾರಿಯಿಂದ ಅರಸನೂ ಅವನ ಕುಟುಂಬದವರೂ ಪಾರಾಗಿ ಬರಬೇಕೆಂದು ಆ

ಪತ್ರದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದ್ದಿತು. ಅರಸು ಅದಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿದ್ದನು. ಆದರೆ ಅವನ ದುರ್ಯ್ಯವವು ಹಾಗೆ ಮಾಡಗೊಡಲಿಲ್ಲ. ಅಂದು ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ನೆಲ ಕುಸಿದು ಪಹರೆ ಮಾಡುವವನೊಬ್ಬನ ಕಾಲು ತೆಗ್ಗಿನಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿತು. ಅದಾಗ ಆ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಆಗಿದು ನೋಡಲು ನೆಲದಾರಿ! ಅದು ಎಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಿದೆಯೆಂಬುದನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸುವಸಲುವಾಗಿ ಅದರಗುಂಟ ಕೋಗಿ ನೋಡಿದರು. ನೆಟ್ಟಗೆ ಸೆರೆಮನೆಗೆಯೆ ಹೋಯಿತು. ಈ ಸುದ್ದಿ ಜಗರಾಯನಿಗೆ ತಿಳಿಯಿತು. ಆತನು ಅರಸನನ್ನು ಬೇರೆಕಡೆಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಇಟ್ಟಿಟ್ಟದ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟು ಕಾವಲಿರಿಸಿದನು. ಹೀಗಾಗಿ ಎಚ್ಚಮ್ಮನ ಪ್ರಯತ್ನವೊಂದು ನಿಷ್ಫಲವಾಯಿತು.

ಎಚ್ಚಮ್ಮನು ಅಷ್ಟಕ್ಕೆಯೆ ಬಿಡಲಿಲ್ಲ. ತನ್ನ ಪ್ರಯತ್ನ ನಡಿಸಿಯೇ ಇದ್ದನು. ಲಂಚಕೊಟ್ಟು ಕೋಟೆಯಲ್ಲಿಯ ಅಧಿಕಾರಿಯೊಬ್ಬನನ್ನು ಒಡಿಸಿಕೊಂಡನು. ಜಗರಾಯನು ತನ್ನ ಸೇನೆಯೊಂದಿಗೆ ಹೊರಗೆ ಹೋದ ಹೊತ್ತು ಸಾಧಿಸಿ ಆ ಅಧಿಕಾರಿಯು ಕೋಟೆಯ ಕಾವಲಿನ ವರನ್ನು ಕೊಂದು ಬೇಗ ಬರುವುದಾಗಿ ಎಚ್ಚಮ್ಮನಿಗೆ ತಿಳಿಸಿದನು. ಆದರೆ ಎಚ್ಚಮ್ಮನು ಬರುವಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಜಗರಾಯನು ಹಿಂದಿರುಗಿ ಸೇನೆಯೊಡನೆ ಬಂದು ಆ ಅಧಿಕಾರಿಯನ್ನು ಕೊಂದುಹಾಕಿದನು. ಇಷ್ಟಕ್ಕೆಯೆ ಬಿಡಲಿಲ್ಲ. ಇದೆಲ್ಲವೂ ಈ ಅರಸನ ಸಲುವಾಗಿ ಆಗುತ್ತಿದೆಯೆಂದು ಅರಸನನ್ನೂ ಅವನ ಕುಟುಂಬದವರೆಲ್ಲರನ್ನೂ ಕೊಲ್ಲಿಸಿದನು.

ಈ ಕೊಲೆಯಿಂದ ಅನೇಕ ಸರದಾರರ ಮನಸು ತಿರುಗಿತು. ಅವರು ಬಂದು ಎಚ್ಚಮ್ಮನನ್ನು ಕೂಡಿದರು. ಅವನ ಬಲವು ಬೆಳೆಯಿತು. ಅದರಿಂದವನು ಕೋಟೆಗೆ ಮುತ್ತಿಗೆ ಹಾಕಿ ಒಳನುಗ್ಗಿ ಜಗರಾಯನ ಮರಿಮಗನನ್ನು ಸಿಂಹಾಸನದಿಂದ ತಳ್ಳಿ ಸೆರೆಸಿಕ್ಕ ಶ್ರೀರಂಗರಾಯನ ಮಗನಾದ ವೆಂಕಟಪತಿರಾಯನನ್ನು

ಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿದನು. (೧೬೨೬).

ಈ ಮನೆತನದ ಬಡೆದಾಟದಲ್ಲಿ ವಿಜಯನಗರದ ಮಾಂಡಲಿಕ ರೆಂಡಿನಿಸಿಕೊಂಡುಳಿಸ ಬೇರೆ ಹಲವರೂ ಸ್ವತಂತ್ರರಾದರು. ವೆಂಕಟ ಪತಿರಾಯನಾಗಲಿ ಅವನ ತರುವಾಯ ಬಂದ ಶ್ರೀರಂಗರಾಯನಾಗಲಿ ಹೆಸರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಅರಸರಾಗಿ ಆಳಿದರು. ೧೬೬೪ರ ವರೆಗೆ ಎಂದರೆ ರಾಕ್ಷಸತಂಗಡಗಿಯ ಕಾಳಗವಾದ ಮೇಲೆ ಒಂದು ನೂರು ವರ್ಷಗಳ ವರೆಗೆ ವಿಜಯನಗರ ರಾಜವಂಶದ ಹೆಸರು ನಡೆಯಿತು. ಮುಂದೆ ಹಿಂದೂ ದೇಶದಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಮರಾಟೆಗರ, ಮೈಸೂರರಸರ, ಇಂಗ್ಲಿಷರ ಪ್ರಾಬಲ್ಯದಲ್ಲದ ಎಲ್ಲಿಯೋ ಅಡಗಿ ಹೋಯಿತು. ಇಲ್ಲಿ ನೆನಪಿಡತಕ್ಕ ಇನ್ನೊಂದು ಮಾತೆಂದರೆ ಇಂಗ್ಲಿಷರು ಮದ್ರಾಸಿನ ಹತ್ತರ ಫೋರ್ಟ್ ಸೆಂಟ್ ಜಾರ್ಜ್ ಎಂಬ ಕೋಟೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಲು ಸ್ಥಳಪಡೆದುದು ಚಂದ್ರಗಿರಿಯ ಅರಸರಿಂದಲೇ.

ವಿಜಯನಗರದ ಈ ಅರವೀಡು ರಾಜವಂಶದವರು ಈಗಲೂ ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಮೂಲಸ್ಥಾನವಾದ ಆನೆಗುಂದಿಯ ಚಿಕ್ಕ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಒಡೆಯರಾಗಿ ಜಹಗೀರಿಯನ್ನು ನುಭವಿಸುತ್ತಿರುವರು. ಅವರ ವಂಶಾವಳಿಯನ್ನು ಕೊನೆಗೆ ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಅದು ಆ ಮನೆತನದ ಈಗಿನ ರಸಾದ ಶ್ರೀರಂಗರಾಯ (ಪಂಪಾಪತಿಯರಾಯ) ನಿಂದ ಸಿವೆಲ್‌ರವರಿಗೆ ದೊರೆಯಿತಂತೆ. ವಿಜಯನಗರದ ರಾಜವಂಶವೊಂದು ಈಗಲೂ ನಡೆದುಬಂದುದು ಕನ್ನಡಿಗರಿಗೊಂದು ಅಭಿಮಾನದ ಸಂಗತಿ! ಕನ್ನಡಿಗರು ಆ ಅಭಿಮಾನಪೂರಿತದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೇ ಆ ಅರಸು ಮನೆತನದ ಕಡೆಗೆ ನೋಡುತ್ತಿರುವರು. ಅರಸು ಮನೆತನದವರಾದರೂ ತಮ್ಮ ಹಿಂದಿನ ಉಜ್ವಲ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಪ್ರಸಿದ್ಧಪಡಿಸಲು ತಕ್ಕಷ್ಟು ನೆರವಾಗಿರುವರು.

೧೨ ರಾಜ್ಯವ್ಯವಸ್ಥೆ.

ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೂ ರಾಜವಂಶದವರ ಚರತ್ರೆಯನ್ನು ಮಾತ್ರ ಹೇಳಿದೆವು. ಆದರೆ ಅವರ ರಾಜ್ಯಪದ್ಧತಿ? ಅದೂ ಒಂದು ಮಾದರಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವಂತಹದೆ. ಹೇಳಿ ಕೇಳಿ ಅದು ರಾಜಸತ್ತೆಯ ಕಾಲ. ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಈಗ ಅಪೆಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಜಾಪ್ರತಿನಿಧಿಪದ್ಧತಿ ತಲೆಯೆತ್ತಿದೆ. ರಾಜನೊಬ್ಬನ ಸತ್ತೆಯಾದರೇನು ಪ್ರಜಾಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳೇನೇಕರ ಸತ್ತೆಯಾದರೇನು ಎಲ್ಲಿಯವರೆಗವು ಬಹುಜನ ಸಮಾಜದ ಕಲ್ಯಾಣಚಿಂತನೆ ಮಾಡುತ್ತಿರುವುವೋ ಅಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಒಂದೆಯೆ. ಅದಾವಾಗ ಬಹುಜನ ಸಮಾಜವನ್ನು ಹತ್ತಿಕ್ಕಿ ಪುನಬಂದುದನ್ನೇ ಮಾಡತೊಡಗುವುವೋ ಆವಾಗ ಅವುಗಳ ನಾಶವು ಕಟ್ಟಿಟ್ಟಿದೆ. ಹಿಂದೂ ದೇಶದಲ್ಲಾದ ರಾಜಮಹಾರಾಜರು ಪ್ರಜೆಗಳ ಕಲ್ಯಾಣ ಚಿಂತನೆಯನ್ನು ತಮ್ಮ ಕಣ್ಣು ಮುಂದಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುತ್ತಿದ್ದರು. ದುಷ್ಟರಾಜನು ಎಲ್ಲಿಗೂ ಒಬ್ಬ ಆಗಿ ಹೋದನು ಅದರಿಂದಲೇ ಹಿಂದುಗಳು ಅರಸು ದೇವಾಂಶವೆಂದು ತಿಳಿದು ಗೌರವ ಕೊಡುತ್ತ ಬಂದುದು. ವಿಜಯನಗರದ ರಾಜರು ಹಾಗೆಯೇ ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೆ ನ್ಯಾಯ ಕೊಡುವುದರಲ್ಲಿ ದಕ್ಷರಿದ್ದರು. ಪ್ರತಿದಿವಸ ಬೆಳಗಿನಲ್ಲಿ ಓಲಗಕ್ಕೆ ಬಂದು ತಾವೇ ಪ್ರಜೆಗಳ ಸುಖದುಃಖಗಳನ್ನು ಕೇಳಿಕೊಳ್ಳುವರು. ಸರಿಯಾಗಿ ನ್ಯಾಯಕೊಡುವರು.

ಅರಸನ ಕೈಕೆಳಗೆ ಎಂಟುಜನ ಮಂತ್ರಿಗಳಿರುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವರಲ್ಲೊಬ್ಬ ಮುಖ್ಯಮಂತ್ರಿ. ಅವನಿಗೆ ಮಹಾಪ್ರಧಾನನೆಂಬ ಹೆಸರು. ಈ ಎಂಟುಜನ ಪ್ರಧಾನರೇ ಅರಸನ ಆಲೋಚನಾ ಸಭೆ. ಈ ಪ್ರಧಾನರ ಆಲೋಚನೆಯಂತೆಯೇ ರಾಜ್ಯಭಾರವು ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದಿತು. ಈ ಅಷ್ಟ ಪ್ರಧಾನರ ಪದ್ಧತಿಯು ಬಹುದಿವಸಗಳಿಂದ ನಮ್ಮ ದೇಶದಲ್ಲಿ ನಡೆದು

ಬಂದಿದೆ. ಈ ಅಷ್ಟ ಪ್ರಧಾನರು ತಮ್ಮ ಸ್ವಾರ್ಥವನ್ನೇ ನೋಡು ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಅರಸು ಅದಿಲ್ಲಿ ಪ್ರಜೆಗಳ ಅಕಲ್ಯಾಣವನ್ನು ಚಿಂತಿಸು ತಿದ್ದನೋ ಅಲ್ಲಿ ಅವನಿಗೆ ವಿರೋಧಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಇಂತಹ ಸರಕಾರವು ಈಗಿನ ಪ್ರಜಾಪ್ರತಿನಿಧಿ ಸಂಸ್ಥೆಗಳೆನಿಸಿಕೊಂಡವುಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಉತ್ತಮ ವಿರುವುದರಲ್ಲಿ ಅಶ್ಚರ್ಯವೇನು ?

ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಭಾಗಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದರು. ಪ್ರತಿ ಯೊಂದು ಭಾಗದ ಮೇಲೆ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬ ದಂಡನಾಯಕನಿರುತ್ತಿದ್ದನು. ಆಯಾ ಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ಸಾಮಂತರಾಜರ ಮೇಲೆ ಈ ದಂಡನಾಯ ಕನೇ ವಿಚಾರಕನು. ಅದರಿಂದೀತನಿಗೆ “ ಮಹಾಸಾಮಂತಾಧಿಪತಿ ” ಎಂದು ಹೆಸರಿದ್ದಿತು. ಕೆಲವೆಡೆ “ ಹೆಗ್ಗಡೆ ” ಎಂದೂ ಎನ್ನುತ್ತಿದ್ದರು. ಈ ಮಹಾಸಾಮಂತಾಧಿಪತಿಗಳು ಬಹುತರವಾಗಿ ಅರಸು ಮನೆತನಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿದವರೇ ಇರುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ತೋರುವುದು.

ಸಾಮಂತರಾಜರು ತಮ್ಮಷ್ಟಕ್ಕೆ ತಾವು ಸ್ವತಂತ್ರರು. ತಮ್ಮ ನಾಡಿನ ಕಂದಾಯದ ಕೆಲಭಾಗವನ್ನು ಅರಸರಿಗೆ ಸಲ್ಲಿಸಿದರೆ ತೀರಿತು. ಇವರು ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಸೈನ್ಯವನ್ನು ಸಹ ಇಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಮೇಲೆ ಪ್ರಸಂಗ ಬಂದಾಗ ತಮ್ಮ ಸೈನ್ಯವನ್ನೆಲ್ಲ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದರು.

ಪ್ರತಿಯೊಂದು ದೊಡ್ಡ ಭಾಗಕ್ಕೆ ನಾಡು ಎಂದು ಹೆಸರು. ಅವನ್ನೂ ಮತ್ತೆ ಗಡಿ, ಹೋಬಳಿ ಎಂದು ವಿಭಾಗಿಸಿದ್ದರು. ಒಂದು ಹೋಬಳಿಯಲ್ಲಿ ೧೦ ರಿಂದ ೪೦ ಗ್ರಾಮಗಳಿರುತ್ತಿದ್ದವು. ಇಂತಹ ಕೆಲವು ಹೋಬಳಿಗಳು ಕೂಡಿದರೆ (೪-೧೦) ಒಂದು ಗಡಿಯಾಗು ತಿದ್ದಿತು. ಹತ್ತಿಪ್ಪತ್ತು ಗಡಿ ಕೂಡಿ ಒಂದು ನಾಡು. ನಾಡೆಂಬುದನ್ನು ಈಗಿನ ಪ್ರಾಂತಕ್ಕೂ ಗಡಿ ಹೋಬಳಿಗಳನ್ನು, ಜಿಲ್ಲೆ

ತಾಲೂಕುಗಳಿಗೂ ಹೋಲಿಸಬಹುದು. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಊರಲ್ಲಿ ಗೌಡ, ಶಾನಭಾಗ, ಜೋಯಿಸ, ಬುದ್ದಿವಂತ, ಬಣಗಾರ, ಬಡಿಗ, ಕಮ್ಮಾರ, ಓಲೆಕಾರ ಮೊದಲಾಗಿ ೧೨ ಜನ ಆಯಗಾರರಿರುತ್ತಿದ್ದರು. ಇವರ ಸಂಬಳವೆಂದರೆ ರೈತರು ಕೊಡುವ ಆಯ. ಈ ಹೆನ್ನೆರಡು ಜನ ಆಯಗಾರರಿಂದ ಊರ ಕೆಲಸಗಳೆಲ್ಲವೂ ಆಗುತ್ತಿದ್ದವು. ಊರಲ್ಲಿ ಏನೊಂದು ವ್ಯಾಜ್ಯ ಬಂದರೆ ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಕೂಡಿ ತೀರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ವ್ಯಾಜ್ಯದ ಮೂಲವನ್ನೇ ಅರಿತ ಈ ಸಂಚರು ಸಾಕ್ಷಿ ಪುರಾವೆಗಳ ಮೇಲೆ ಅವಲಂಬಿಸಿ ಕೂಡಬೇಕಾಗುತ್ತಿದ್ದಿಲ್ಲ. ಅವರು ಕೊಟ್ಟ ನಿರ್ಣಯವು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ೧೦೦ ರಲ್ಲಿ ೯೯ ಪಾಲು ಸರಿಯಾಗಿಯೇ ಇರುತ್ತಿದ್ದಿತೆಂಬುದನ್ನು ಬೇರೆ ಹೇಳಬೇಕೆ? ಅಂತಹ ಗ್ರಾಮ:ಸಂಚಾರ ಯತಿಯ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಬೇಕೆಂದು ಇದೀಗ ಮತ್ತೆ ಪ್ರಯತ್ನ ನಡೆದಿದೆ. ಆದರೆ ಅವಕಾರಣದಿಂದಲೂ ಅದು ಆಗಿನಂತೆ ಫಲಪ್ರದ ವಾದಂತೆ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ರೈತರು ಭೂಮಿಯ ಆದಾಯದ ಆರನೆಯ ಪಾಲನ್ನೂ ಕೆಲ ಮೊಂದು ಪಾಲನ್ನೂ ನಾಣ್ಯದ ರೂಪದಿಂದ ಇಲ್ಲವೆ ಕಾಳಿನ ರೂಪದಿಂದ ಕಂದಾಯವಾಗಿ ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಒಟ್ಟಾಗಿ ಆ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಜೆಗಳೆಲ್ಲರು ಸುಖದಿಂದ ಬಾಳುವೆವಾಡುತ್ತಿದ್ದರೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ನಾವು ಸ್ವರಾಜ್ಯ ಎಂದು ಕೂಗುತ್ತಿರುವೆವಲ್ಲ ಆ ಸ್ವರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಸುಖವೆಷ್ಟೋ ದುಃಖವೆಷ್ಟೋ ಇನ್ನೂ ನಾವು ಕಂಡುಂಡವರಲ್ಲ. ಅದರ ಕಲ್ಪನೆಯೂ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಆಗಿಲ್ಲ. ಅದರೆ ರಾಮರಾಜ್ಯವೆಂದರೆ ಎಂತಹದೆಂಬುದರ ಕಲ್ಪನೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಇದೆ. ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವು ಆ ರಾಮರಾಜ್ಯವಾಗಿತ್ತೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ತಪ್ಪಾಗಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ.

೧೩ ಜನಜೀವನ.

ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ರಾಜಕೀಯ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಬರೆದುದಾಯಿತು. ಇಷ್ಟರಿಂದಲೇ ಆ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಇತಿಹಾಸವು ಪೂರ್ಣವಾದಂತಾಗಲಿಲ್ಲ. ಆ ಕಾಲದ ಜನಜೀವನವನ್ನೂ ಅರಿಯಬೇಕಾದುದವಶ್ಯ. ಸರದೇಶದವರು ಬರೆದಿಟ್ಟ ಚರಿತ್ರೆಗಳಿಂದ ಅದನ್ನೂ ತಕ್ಕಷ್ಟು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಬಹುದಾಗಿದೆ. ಅದನ್ನು ಸಂಗ್ರಹರೂಪವಾಗಿ ಹೇಳಿದೆಯಿಲ್ಲ.

ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಜನರ ವರ್ಣ ರೂಪ ನಿಲುವಿಕೆಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಬೇರೆಯಾಗಿ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಇನ್ನುಳಿದುದು ಆಹಾರವಿಹಾರ ಆಚಾರವಿಚಾರಗಳ ವಿಷಯ. ಆಹಾರ ವಿಹಾರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಆಚಾರ ವಿಚಾರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪರಂಪರೆಯನ್ನು ಕಾಯ್ದುಕೊಳ್ಳುವುದರಲ್ಲಿ ಹಿಂದುಗಳನ್ನು ಸರಿಗಟ್ಟುವವರು ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಮತ್ತಾರೂ ಇಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ಆ ಕಾಲದ ಆಚಾರವಿಚಾರ ಆಹಾರ ವಿಹಾರಗಳ ಬಹು ಭಾಗವು ಇನ್ನೂವರೆಗೆ ನಡೆದು ಬಂದಿದೆ. ಶಾಕಾಹಾರಿಗಳಿಗೆ ಜೋಳ, ಅಕ್ಕಿ, ಅವರೆ, ರಾಗಿ, ಹೆಸರು ಮೊದಲಾದ ಕಾಳುಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಆಡಿಗೆಯೇ ಮುಖ್ಯ ಆಹಾರ. ಅದರೆ ಮುಸಲ್ಮಾನರಲ್ಲದೆ ಇನ್ನಿತರರು ಗೋದಿಯನ್ನು ತಿನ್ನುತ್ತಿದ್ದಿಲ್ಲವೆಂದು ಪೀಜನು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಈಗ ಶಾಕಾಹಾರಿಗಳ ಆಹಾರದಲ್ಲಿ ಗೋದಿಯೂ ಸೇರಿದೆ. ಬ್ರಾಹ್ಮಣರನ್ನುಳಿದಿತರರು ಮಾಂಸವನ್ನು ಸೇವಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಅದರೆ ಎತ್ತು ಅಕಳು ಹಂದಿಗಳ ಮಾಂಸವನ್ನು ಮುಟ್ಟುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ತಾಂಬೂಲ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ರೂಢಿಯು ಬಹಳವಾಗಿದ್ದಿತು. ಇದೀಗಲೂ ವಿಜಯನಗರದ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ಜನರಲ್ಲಿ ಈ ಎಲೆ ಆಡಿಕೆ ಹಾಕಿ

ಕೊಳ್ಳುವುದು ಬೇರೆ ಕಡೆಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿಯೇ ಇದೆ. ಆದರೆ ಮೊದಲಿಗಿಂತ ಇನ್ನೊಂದು ಪದಾರ್ಥವು ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ. ಅದೆಂದರೆ ತಂಬಾಕು ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

ಕೋಟು ಪಾಟೊನು ಹ್ಯಾಟು ಬೂಟು ಕಾಲುಚೀಲು ಮೊದಲಾದುವುಗಳೆಲ್ಲ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯರ ಸಂಘಟನೆಯಿಂದ, ಅದೂ ನಮ್ಮ ಹಿಂದೂ ಸಮಾಜದ ಮೇಲಾದ ಅವರ ರಾಜಕೀಯ ವರ್ಚಸ್ಸಿನಿಂದ ಬಂದುವು. ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅವರ ಕಾಲು ಅದಾಗಲೇ ಹಿಂದುಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಹತ್ತಿದ್ದಿತೆಂದ ಮೇಲೆ ಇವುಗಳ ಸಂಪರ್ಕವು ಹಿಂದುಗಳಿಗೆ ಇದ್ದಿರಲೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಬೇರೆಯಾಗಿ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯಜನತೆಯ ಉಡಿಗೆಯೆಂದರೆ ಒಂದು ನಡುಸುತ್ತಮಾತ್ರ; ಅದಲ್ಲದೆ ಮತ್ತೊಂದು ಬಟ್ಟೆಯಿರುತ್ತಿದ್ದಿಲ್ಲ. ವಿಜಯನಗರದ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಈಗಲೂ ಈ ನಡುಸುತ್ತಿನ ಪ್ರಚಾರವಿದೆ. ಅರಸನ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಎರಡುಗೇಣು ಎತ್ತರವಾದ ಕಿನ್ನಾರಿನ ಜರದ ಟೊಪ್ಪಿಗೆ ಇರುತ್ತಿದ್ದಿತು. ಇದು ಸಾಮಾನ್ಯ ಉಡಿಗೆ. ವಿಶೇಷ ಪ್ರಸಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಸೆಟ್ಟಿನಾವುಕಾರರು ಸರದಾರ ಸಾಮಂತರು ನಿಲುವಂಗಿಗಳನ್ನು ಧರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಹೆಚ್ಚು ಹೆಚ್ಚು ಶ್ರೀಮಂತರಿದ್ದಂತೆ ಅವರು ಧರಿಸುವ ನಿಲುವಂಗಿಗಳು ಹೆಚ್ಚು ಹೆಚ್ಚು ಬೆಲೆಯುಳ್ಳವುಗಳಿರುತ್ತಿದ್ದುವು. ಅವುಗಳ ಮೇಲೆ ಜರತಾರಿಯ ಕಲಾಕುಸುರಿಯ ಕೆಲಸವು ಮಾಡಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದಿತು. ಸಾಮಾನ್ಯಜನತೆಯ ಕಾಲುಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಲುಮರೆಗಳಿರುತ್ತಿದ್ದುವು. ದೊಡ್ಡವರ ಬೆಟ್ಟಿಗಾಗಲಿ ದೇವರಿಗಾಗಲಿ ಹೋಗಬೇಕಾದರೆ ಬರಿಗಾಲಿನಿಂದ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದರು. ಸ್ತ್ರೀಯರುಡುವುದು ಸೀರೆಗಳನ್ನು. ಬೆಲೆಬಾಳುವ ಜರತಾರಿಯ ರೇಶಿಮೆಯ ಸೀರೆಗಳೂ ಇರುತ್ತಿದ್ದುವು. ಸ್ತ್ರೀಪುರುಷರಿಬ್ಬರ ಮೈಮೇಲಿನ ಆಭರಣಗಳಂತೂ ಹಲವು ತರದವು. ಹೂಗಳನ್ನು ಮುಡಿ

ಯುವುದೂ ವಿಶೇಷವಾಗಿದ್ದಿತು. ಗುಲಾಬಿಯ ಹೂಗಳು ಆ ಜನರಿಗೆ ಅನ್ನದಷ್ಟೇ ಅವಶ್ಯಕವೆನಿಸುತ್ತಿದ್ದುವೆಂದು ಅಬ್ದುಲ್ ರಝಾಕನು ಬರೆದಿರುವನು.

ಮನೆಗಳೆಲ್ಲ ಒಂದಂತಸ್ತಿನವು. ಅವೂ ಮಾಳಿಗೆಯ ಮನೆಗಳು. ಎತ್ತು ಆನೆ ಕುದುರೆಗಳೇ ಅವರ ವಾಹನ. ಸರದಾರ ಶ್ರೀಮಂತರು ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ ಮೇಣೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕುಳಿತುಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದರು. ಗಂಡಸರು ತಮಗೆ ಮನಬಂದಷ್ಟು ಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗುತ್ತಿದ್ದರು. ಸರದಾರ ಸಾಮಂತರೂ ಅರಸುಮನೆತನದವರೂ ಹೆಂಡಿರು ಹೆಚ್ಚಿದ್ದಷ್ಟು ಭೂಷಣವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಗಂಡನು ಸಾಯಲು ಅವನೊಂದಿಗೆ ಹೆಂಡಿರು ಸತಿಹೋಗುವ ಸಂಪ್ರದಾಯವಿದ್ದಿತು. ತೆಲಗು ಜಾತಿಯವರು ಮೃತನಾದ ಗಂಡನ ಕೂಡ ಹೆಂಡತಿಯನ್ನೂ ಹೊಳುತ್ತಿದ್ದರು. ವೇಶ್ಯಾ ಸದ್ಗತಿಯೂ ಇದ್ದಿತು. ಸಭ್ಯರು ಪ್ರಮುಖ ಗ್ರಹಸ್ಥರು ಸಹ ವೇಶ್ಯೆಯರ ಮನೆಗಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ತಾಂಬೂಲ ಸೇವಿಸಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದರು. ಅದು ನಾಚಿಕೆಗೇಡೆಂದು ಯಾರೂ ತಿಳಿಯುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ವೇಶ್ಯೆಯರಲ್ಲದೆ ದೇವದಾಸಿಯರು ಇರುತ್ತಿದ್ದರು. ಈ ದೇವದಾಸಿಯರು ಲಗ್ನವಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ದೇವರ ಮುಂದೆ ಉತ್ಸವದ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ನೃತ್ಯ ಗಾಯನಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದೇ ಇವರ ಉದ್ಯೋಗ. ಅವರ ಸಂತತಿಯ ಪೋಷಣೆಯು ದೇವಸ್ಥಾನಗಳಿಂದಲೇ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದಿತು.

ದಕ್ಷಿಣದ ದ್ರಾವಿಡರ ಸಂಸ್ಕಾರದಿಂದಲೂ ಬೌದ್ಧ ಧರ್ಮದ ಪ್ರಭಾವದಿಂದಲೂ ಹಿಂದೂ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಮೂರ್ತಿ ಪೂಜೆಯು ಇಣಕಿ ಹಾಕಿತಷ್ಟೆ. ಅದರ ಪ್ರಸಾರವು ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತ ಹೋದುದರಿಂದ ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿ ನೋಡಿದಲ್ಲಿ ಗುಡಿಗುಂಡಾರಗಳು ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಬೀಳುತ್ತಿದ್ದುವು. ವಿಜಯನಗರದಲ್ಲಂತೂ ಎಲ್ಲಿನೋಡಿದಲ್ಲಿ ಈಗಲೂ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಶೈವ

ವೈಷ್ಣವ ಧರ್ಮದವರ ಗುಡಿಗಳು ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಬೀಳುತ್ತವೆ. ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಕೆರೆಬಾವಿಗಳಿಗೂ ಬಲಿಕೊಡುವ ಸದ್ಧತಿಯಿದ್ದಿತು. ನರಬಲಿಯೂ ರೂಢನಾಗಿದ್ದಿತಾಗ. ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯನು ವಿಜಯನಗರದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಕೆರೆಯ ಒಡ್ಡು ಒಡೆದು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದ ದೇವರಿಗೆ ಕಾಲು ಕಟ್ಟಿಸಿ ೬೦ ಜನಪ್ರೀತುಪುರುಷರನ್ನೂ ಕುದುರೆ ಕುರಿ ಕೋಣಗಳನ್ನೂ ಬಲಿಕೊಟ್ಟನಂತೆ. ದೇವರ ರಥವು ಎಳೆಯುತ್ತಿರುವಾಗ ಧಾರ್ಮಿಕ ಭಾವನೆಯಿಂದ ಅನೇಕರು ಆ ರಥದ ಗಾಲಿಯ ಬುಡದಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದು ಪ್ರಾಣಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರು ತಮ್ಮ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಕಬ್ಬಿಣದ ಕೊಂಡೆಗಳನ್ನು ಸಿಕ್ಕಿಸಿಕೊಂಡು ಹಗ್ಗದಿಂದ ರಥದ ಕಂಬಗಳಿಗೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಹೀಗೆ ದೇವರ ಮುಂದೆ ಪ್ರಾಣಕೊಡುವುದೂ ರಥಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವುದೂ ಪುಣ್ಯಕರ ಕೆಲಸವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತಿದ್ದರಾಗ.

ಜನರಲ್ಲಿ ರಾಜನಿಷ್ಠೆಯು ವಿಶೇಷವಾಗಿದ್ದಿತು. ಯಾರಾದರೂ ಬಂದು ಚೆಷ್ಟೆಗಾಗಿ ಒಬ್ಬನ ಮುಂದೆ ಅರಸನು ನಿನಗೆ ಬೆನ್ನಮೇಲೆ ಕಲ್ಲು ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ನಿಲ್ಲುವ ಶಿಕ್ಷೆ ವಿಧಿಸಿರುವನೆಂದು ಹೇಳಿದರೂ ತಡವಿಲ್ಲದೆ ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ನಿಲ್ಲುತ್ತಿದ್ದರೆಂದೂ ತಿರುಗಿ ಆತನು ತಾನು ಚೆಷ್ಟೆಗೆಂದು ಹಾಗೆ ಹೇಳಿದುದೆಂದು ತಿಳಿಸಿದಾಗಲೇ ಬೆನ್ನಮೇಲಿನ ಕಲ್ಲು ಇಳಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆಂದೂ ಒಬ್ಬ ಪ್ರವಾಸಿಯು ಬರೆದಿಟ್ಟಿರುವನು. ಎಂದರೆ ರಾಜನಿಷ್ಠೆಯು ಅಷ್ಟು ಬೇರೂರಿದ್ದಿತೆಂದು ಹೇಳುವುದು ಇದರ ತಾತ್ಪರ್ಯ. ವಿಜಯನಗರದ ಅರಸರ ಸಲುವಾಗಿ ಅನೇಕರು ತಮ್ಮ ಜೀವಕ್ಕೆ ಎರವಾದ ಸಂಗತಿ ಹಿಂದೆ ತಿಳಿಸಿಯೇ ಇದೆ. ಅರಸರಾದರೂ ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನು ಆ ರೀತಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಗೌರವಿಸುತ್ತಿದ್ದರು ದಾನಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು ಒಬ್ಬರಿಗೂ ಅನ್ಯಾಯವಾಗದಂತೆ ಎಚ್ಚರತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಮೋಸಕೊಲೆಕಳವುಗಳ

ಸುಳಿವೇ ಆ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿರಲಿಲ್ಲ, ಬಹು ಬೆಲೆಬಾಳುವ ಮುತ್ತುರತ್ನಗಳನ್ನು ಬೀದಿಯಂಗಡೆಗಳಲ್ಲಿಟ್ಟು ವ್ಯಾಪಾರ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು.

ಆಗ ಈ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಮುದ್ರಣದ ಕೆಲಸವು ನಡೆಯುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಕಾಗದಗಳೂ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿದ್ದಿಲ್ಲ. ಖಂಚಾಯತದ ಜನರು ಮಾತ್ರ ಕಾಗದಗಳ ಮೇಲೆ ಬರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಉಳಿದೆಡೆಯಲ್ಲಿ ತಾಳೆಲೆಯ ಮೇಲೆಯೇ ಬರೆವ ರೂಢಿಯಿದ್ದಿತು. ನದಿಗಳನ್ನು ದಾಟಲು ದೋಣಿಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಆ ದೋಣಿಗಳಿಗೆ ಚರ್ಮದ ಹೊದಿಕೆಯಿರುತ್ತಿದ್ದಿತು. ಅನೆಗುಂದಿಯ ಮುಂದೆ ನದಿಯನ್ನು ದಾಟಲು ಈಗಲೂ ಇಂತಹ ದೋಣಿಗಳೇ ಇರುವವು. ಪರದೇಶದ ಕೂಡ ವ್ಯಾಪಾರವು ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದಿತು. ಅದೆಲ್ಲ ಸಮುದ್ರದಮಾರ್ಗವಾಗಿ. ಒಳದೇಶದ ವ್ಯಾಪಾರವು ಗೋಣಿಯ ಎತ್ತುಗಳ ಮೇಲೆ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದಿತು.

ಜಾತಿಯು ಈಗಿನಂತೆ ಹುಟ್ಟಿನ್ನವಲಂಬಿಸಿರಲಿಲ್ಲ. ಬಾಹ್ಯಾಣನು ಲಿಂಗವಂತನಾಗಬಹುದು. ಲಿಂಗವಂತನು ಜೈನನಾಗಬಹುದು ಎಂದರೆ ಮತವೆಂಬುದು ಪರವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವ ಒಂದು ಸಾಧನವಾಗಿದ್ದಿತು. ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನು ತನಗೆ ಸರಿಬಂದ ಸಾಧನೆಯನ್ನು ಕೈಕೊಳ್ಳಬಹುದಾಗಿದ್ದಿತು. ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಮತದವರಲ್ಲಿ ದ್ವೇಷಾಸೂಯೆಗಳಿರಲಿಲ್ಲ. ರಾಜರು ಅದಕ್ಕೆ ಎಡೆಗುಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಮುಸಲ್ಮಾನರ ಉಪಟಳವನ್ನು ತಡೆಯುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಸ್ಥಾಪನೆಯಾಗಿದ್ದಿತು. ಆ ಸಮ್ರಾಜರು ಅವರ ಉಪಟಳವನ್ನು ವಿರೋಧಿಸಿದರು. ಆದರೆ ಅವರ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಎಂದಿಗೂ ಅಪಮಾನಮಾಡಲಿಲ್ಲ. ವಿಜಯನಗರದಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಹಿಂದುಗಳ ದೇವಾಲಯಗಳ ನೆರೆಯಲ್ಲಿ ಈಗಲೂ ಮಸೀದಿಯನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು.

ಆ ಕಾಲದ ಜನತೆಯಲ್ಲಿ ಉತ್ಸಾಹವು ಪೂರ್ಣವಾಗಿದ್ದಿತು. ಉತ್ಸಾಹದಿಂದವರು ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಕೆಲಸವನ್ನೂ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದಲೇ ಬಿರುಸುಕಲ್ಲನ್ನೂ ಮೇಣಕ್ಕಿಂತ ಮಿದುವುಮಾಡಿ ಶಿಬ್ಪಕಲೆಯಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಚಾತುರ್ಯವನ್ನು ತೋರಿಸುವರು. ಅವರು ನಮಗೆ ಬಿಟ್ಟು ಕೊಟ್ಟ ಗುಡಿಗುಂಡಾರಗಳೂ ಕೆರೆ ಕಾಲುವೆಗಳೂ ನೋಡ ಹೋದ ವರನ್ನು ೬೦೦ ವರ್ಷಗಳ ತರುವಾಯವೂ ಬೆರಗುಗೊಳಿಸುತ್ತ ನಿಂತಿರುತ್ತವೆ. ಆ ಜೀರ್ಣ ಗುಡಿಗುಂಡಾರಗಳಿಂದಲೂ ಕೆರೆಕಾಲುವೆಗಳಿಂದಲೂ ನಾವು ಕನ್ನಡಿಗರು ಅಭಿಮಾನ ತಾಳುತ್ತಿರುವೆವು. ಆವರೇನು ? ಅವರಷ್ಟೇ ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ನಾವು ಕೆಲಸವನ್ನು ಕೈಕೊಂಡು ಅವರಂತೆಯೇ ನಮ್ಮ ಮುಂದಿನವರು ಅಭಿಮಾನ ತಾಳುವಂತಹ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದಾಗಲೇ ಅದರ ಸಾರ್ಥಕ ! ಒಣ ಅಭಿಮಾನದಿಂದಾಗುವುದೇನು ?

೧೪ ರಾಯರ ಕಾಲದ ವಾಙ್ಮಯ.

೧೪ ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಪೂರ್ವಾರ್ಧದಲ್ಲಿ ದಕ್ಷಿಣಹಿಂದುಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಎತ್ತನೋಡಿದತ್ತ ಮುಸಲ್ಮಾನರ ಹಾವಳಿ ಹಾವಳಿ. ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರಿಗೂ ಆ ಹಾವಳಿಯೊಳಗಿಂದ ತಾವು ಹೇಗೆ ಉಳಿದೇವೆಂಬ ಚಿಂತೆ. ಇಂತಹ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ವಾಙ್ಮಯದ ಕಡೆಗೆ ಲಕ್ಷ್ಯವಾರದು ! ಆ ಹಾವಳಿಯಿಂದ ದೇಶವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಸ್ಥಾಪನೆಯಾಯಿತು. ಮಹಮ್ಮದ ಬಿನ್ ತಘಲಖನ ತರುವಾಯ ಉತ್ತರದ ಮುಸಲ್ಮಾನರ ದಾಳಿಯ ನಿಂತು ಹೋಯಿತು. ಕಲಬುರ್ಗಿಯಲ್ಲಿ ಬಾಮನೀರಾಜ್ಯವು ಸ್ಥಾಪಿತವಾಯಿತು. ಬಾಮನೀ ಸುಲ್ತಾನನಾದ ಬಾಘರಖಾನನೂ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಶಾಂತತೆ ನೆಲೆಗೊಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದನು. ಹೀಗಾಗಿ ಎಲ್ಲೆಡೆಯಲ್ಲಿ ಸುಖಶಾಂತಿಗಳು ಕೋರಿದುವು.

ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯರು ಧರ್ಮರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದುದಾಯಿತು. ಪರಧರ್ಮದವರಿಂದ ದೇಶವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿದಷ್ಟಕ್ಕೆ ಧರ್ಮರಕ್ಷಣೆಯಾದಂತಾಗಲಿಲ್ಲ. ಆ ಹಿಂದೂ ಧರ್ಮದ ತಿರುಳು ಬಹು ಜನರಿಗೆ ತಿಳಿಯುವಂತೆ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿದ್ದಿತು. ಲೌಕಿಕ ವಿದ್ಯೆಗಳ ಪ್ರಚಾರವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕಾಗಿದ್ದಿತು. ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯರು ಅದಾಗ ಕೈಕೊಂಡರೇ ಕೆಲಸ. ಅವರೂ ಅವರ ತಮ್ಮ ಸಾಯಣರೂ ಅನೇಕ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಬರೆದರು. ವೇದಗಳಿಗೂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಗಳಿಗೂ ಭಾಷ್ಯಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದರು; ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಿಗೆ ಟೀಕೆಯನ್ನು ಬರೆದರು. ಅಲ್ಲದೆ ಜೀವನ್ಮುಕ್ತಿವಿವೇಕ ವೇದಾಂತ ಪಂಚದಶಿ ಕೊಡಲಾದ ಗ್ರಂಥ

ಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿ ಸುಗಮವಾದ ಹಿಂದೂ ಧರ್ಮದ ತತ್ವಗಳನ್ನು ಸುಗಮವಾಡಿದರು. ನ್ಯಾಯ ವ್ಯಾಕರಣ ಅಲಂಕಾರ ಮೊದಲಾದ ವ್ಯಾವಹಾರಿಕ ವಿಷಯಗಳ ಮೇಲೆಯೂ ಅನೇಕ ಗ್ರಂಥಗಳು ರಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟವು. ಇಂದು ಮಾನವಸಾಯಣರ ಹೆಸರಿನ ಮೇಲೆ ಅನೇಕ ಗ್ರಂಥಗಳು ದೊರೆಯುತ್ತಿವೆ. ಜರ್ಮನ್ ಪಂಡಿತನಾದ ಆಫ್ರೆಟ (Aufrecht) ಎಂಬವನು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಸಿದ ಸಂಸ್ಕೃತ ಗ್ರಂಥಗಳ ಹೆಸರುಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಯಣಾಚಾರ್ಯರವೆಂದು ೧೧೩ ಗ್ರಂಥಗಳು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಾಧವ ಸಾಯಣರಿಬ್ಬರೇ ಅಲ್ಲ; ಅವರ ಗುರುಗಳಾದ ವಿದ್ಯಾತೀರ್ಥರೂ ಭಾರತೀತೀರ್ಥರೂ ಹಲವು ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದರು. ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯರು ತಾವಲ್ಲದೆ ವಿಜಯನಗರದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಪಂಡಿತರಿಗೆ ಆಶ್ರಯಕೊಟ್ಟು ಹಲವು ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ವರಿದ ಬರೆಸಿದರು. ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯ ಸಾಯಣರವೆಂದು ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುವ ಅನೇಕ ಗ್ರಂಥಗಳು ಅವರ ಸಂಪಾದಕತ್ವದಲ್ಲಿ ಬೇರೆಬೇರೆ ಪಂಡಿತರಿಂದ ಬರೆಯಲ್ಪಟ್ಟವುಗಳೆಂದು ಹಲವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿದೆ. ಇದು ನಿಜವೂ ಇರಬಹುದು. ಇಂತು ೧೪ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಉತ್ತರಾರ್ಧದಲ್ಲಿ (೧೩೫೦--೧೪೦೦) ವಿಜಯನಗರದ ರಾಜಾಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಸಂಸ್ಕೃತ ಧಾರ್ಮಿಕ ವ್ಯಾವಹಾರಿಕ ಗ್ರಂಥಗಳು ಹುಟ್ಟಿದುವು. ಆದರೊಂದು, ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಕಾವ್ಯಗಳು ಕಡಿಮೆ. ಇಲ್ಲವೆಂದರೂ ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲ. ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮದ ಬಗ್ಗೆ ನಿಜವಾದ ಕಲ್ಪನೆಯನ್ನು ಜನರಲ್ಲಿ ಹರಡಬೇಕಾಗಿದ್ದಿತು. ಧರ್ಮರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿಯೇ ರಾಜಕಾರಣದಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದು ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪನೆ ಮಾಡಿದ, ಶ್ರಿಂಗೇರಿಪೀಠಾಧಿಷ್ಠಿತರೂ ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿಗಳೂ ಆದ ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯರ ನೇತೃತ್ವದಲ್ಲಿ ಧಾರ್ಮಿಕ

ಗ್ರಂಥಗಳು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಹೊರಟುದು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವೆ ! ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಸರು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವಂತಹದೊಂದರೆ ಬುಕ್ಕರಾಯನ ಸೊಸೆಯಾದ ಗಂಗಾದೇವಿಯು ಬರೆದ “ವೀರಕಂಪಣರಾಯ ಚರಿತಂ” ಎಂಬುದೊಂದು. ತನ್ನ ಗಂಡನಾದ ಇಮ್ಮಡಿ ಕಂಪಣ್ಣನು ತೊಂಡಮಂಡಲದ ಅರಸನಾದ ಚಂಪರಾಯನ ಮೇಲೆ ಸಾಗಿಹೋಗಿ ಅವನನ್ನು ಹಣ್ಣುಮಾಡಿ ಅಲ್ಲಿಂದ ಮಧುರಗೆ ಹೋಗಿ ಅಲ್ಲಿಯ ಸುಲ್ತಾನನನ್ನು ಸದೆಬಡೆದ ಸಂಗತಿಯು ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆಯೇ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ. ಸ್ತ್ರೀಯರೂ ರಸವತ್ತಾದ ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ಬರೆಯುವಷ್ಟು ಸಂಸ್ಕೃತದ ಜ್ಞಾನ ಸಂಪಾದಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಮೇಲೆ ಸಾಮಾನ್ಯಜನತೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತದ ಪ್ರಚಾರವು ಅದೆಷ್ಟು ಮಟ್ಟಿಗೆಯಿರಬೇಕೆಂಬುದು ವ್ಯಕ್ತವಾಗುವಂತಿದೆ.

ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಬರೆಯಲ್ಪಟ್ಟ ಗ್ರಂಥಗಳು ತೀರ ಕಡಿಮೆ. ರಚಿತವಾದ ಕನ್ನಡ ಗ್ರಂಥಗಳೆರಡರ ಹೆಸರು ಹೇಳಬಹುದು. ಮೊದಲನೆಯ ಹರಿಹರರಾಯನ ಆಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಮುಗಳಿಯ ಪುರದ ಅಧಿಪನಾದ ಒಂದನೆಯ ಮಂಗರಸನು ಬರೆದ ಖಗೇಂದ್ರ ಮಣಿದರ್ಪಣವೊಂದು, ಎರಡನೆಯ ಹರಿಹರನ ಆಸ್ಥಾನ ಕವಿಯಾಗಿದ್ದ ಮಧುರನು ಬರೆದ ಧರ್ಮನಾಥ ಪುರಾಣವೊಂದು.

೧೪ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ವಿಜಯನಗರದ ಆಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ ಅಲ್ಪಸ್ವಲ್ಪ ಗೌರವವು ಬರತೊಡಗಿದ್ದಿತು. ೧೫ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಅದಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷ ಸ್ಥಾನ ದೊರೆಯಿತು. ವಿಜಯನಗರದ ರಾಜರಿಂದಲೂ ಅವರ ಆಸ್ಥಾನದ ಪಂಡಿತರಿಂದಲೂ ಅನೇಕ ಕಾವ್ಯಗ್ರಂಥಗಳು ರಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟವು. ವೀರಕಂಪಣಚರಿತೆಯನ್ನು ಬರೆದ ಗಂಗಾದೇವಿಯ ಮಗನಾದ ದೇವರಾಜನು ಕನ್ನಡ

ದಲ್ಲಿ ಸೊಬಗಿನ ಸೋನೆ ಎಂಬ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾನೆ ಅಲ್ಲದೆ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿರುವ ಅಮರಕ ಶತಕದ ಭಾಷಾಂತರ ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ. ೧೪೧೯-೧೪೬೬ ರ ವರೆಗೆ ರಾಜ್ಯಭಾರ ಮಾಡಿದ ಪ್ರೌಢದೇವರಾಯನ ಕಾಲದಲ್ಲಂತೂ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಹಲವು ಗ್ರಂಥಗಳು ರಚಿತವಾದುವು. ರಾಯನು ವೀರಶೈವ ದೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡನು. ಅದರಿಂದ ವೀರಶೈವ ಮತಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷ ಉತ್ತೇಜನ ದೊರೆಯಿತೆಂತನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ. ಮಹಾಪ್ರಧಾನನಾಗಿದ್ದ ಲಕ್ಕಣ ದಂಡೇಶನು ಶಿವತತ್ತ್ವ ಚಿಂತಾಮಣಿಯನ್ನು ಬರೆದನು. ದಂಡನಾಯಕ ಜಕ್ಕಣಾರ್ಯನು ನೂರೊಂದುಸ್ಥಲವನ್ನು ಬರೆದನು. ಚಾಮರಸನು ಪ್ರಭುಲಿಂಗ ಲೀಲೆಯನ್ನು ರಚಿಸಿ ಮೆಚ್ಚು ಪಡೆದನು. ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಭಾರತವು ಕುಮಾರವ್ಯಾಸನೆಂದು ಬಿರುದು ಪಡೆದ ಗದುಗಿನ ನಾರಾಯಣಪ್ಪನಿಂದ ಬರೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಚಾಮರಸನೂ ಒಂದು ಭಾರತವನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದನಂತೆ. ಮಹಲಿಂಗದೇವನು ಏಕೋತ್ತರಶತಸ್ಥಲ, ಪ್ರಭುದೇವರಸಟ್ಟಲಜ್ಞಾನಚಾರಿತ್ರಾದಿವಿಚಾರ ಟೀಕೆಗಳನ್ನು, ಕಲ್ಲ ಮಠದ ಪ್ರಭುದೇವನು ಲಿಂಗಲೀಲಾವಿಲಾಸಚಾರಿತ್ರ, ಪ್ರಭುದೇವರ ಮಂತ್ರಗೋಪ್ಯಟೀಕೆಗಳನ್ನು, ಕರಸ್ಥಲನಾಗದೇವನು ಒಂದು ತ್ರಿಪದಿಯನ್ನು, ಗುರುಬಸವನು ವೀರಶೈವರಲ್ಲಿ ಸಪ್ತಕಾವ್ಯಗಳೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಪಡೆದ ಶಿವಯೋಗಾಂಗಭೂಷಣ, ಸದ್ಗುರುರಹಸ್ಯ, ಕಲ್ಯಾಣೇಶ್ವರ, ಸ್ವರೂಪಾಮೃತ, ವೃಷಭಗೀತೆ, ಅವಧೂತಗೀತೆ, ಮನೋವಿಜಯ ಎಂಬ ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ಬರೆದರು. ಬತ್ತಲೇಶ್ವರನು ರಾಮಾಯಣವನ್ನು ಬರೆದನು. ಮಗ್ಗಿಯ ಮಾಯಿದೇವನು ಶತಕತ್ರಯವನ್ನು ರಚಿಸಿ-ಶಿವಾಧವಶತಕ, ಶಿವಾವಲ್ಲಭಶತಕ, ಐಪುರೀಶ್ವರಶತಕ--ರಾಯನಿಂದ ಮನ್ನಣೆ ಪಡೆದನು. ಈ ಪ್ರೌಢದೇವರಾಯನ ಮಹಾ

ಪ್ರಧಾನ ಗುರುರಾಯನ ಪೋಷಣೆಯಲ್ಲಿ ಅಸ್ಪೃಶ್ಯನೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರವಿಣನಾದ ಚಂಪ್ರಕವಿಯೆಂಬವನೊಬ್ಬನಿದ್ದನು. ಅವನು ವಿರೂಪಾಕ್ಷೇಶ್ವರ ಶತಕ ಗುರುಮೂರ್ತಿಶತಕಶತಕಗಳನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾನೆ. ಇಂತು ಈತನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಕಾವ್ಯಗಳು ಬರೆಯಲ್ಪಟ್ಟವು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾದುವು ವೀರಶೈವ ಮತಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿವೆ. ಈ ರಾಯನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾದ ನಾರಣಪ್ಪನ ಭಾರತ ಪ್ರಭುಲಿಂಗಲೀಲೆಗಳು ಬೇರೆ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಭಾಷಾಂತರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಪ್ರಭುಲಿಂಗಲೀಲೆಯು ತೆಲುಗು ತಾಮಿಳು ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಭಾಷಾಂತರಿತವಾಗಿದೆ. ನಾರಣಪ್ಪನ ಭಾರತವು ಚಂದ್ರಾತ್ಮಜನೆಂಬ ಕವಿಯಿಂದ ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರಭಾಷೆಗೆ ಭಾಷಾಂತರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಈ ಪ್ರೌಢರಾಯನ ಆಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತ ಕವಿಗಳೂ ಇದ್ದರು. ಶಾರ್ಙ್ಗದೇವನ ಸಂಗೀತ ರತ್ನಾಕರಕ್ಕೆ ಟೀಕೆಯನ್ನು ಬರೆದ ಕಲ್ಲಿನಾಥನು ಈ ರಾಯನ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದನು. ರಾಯನ ಆಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಪಂಡಿತರಿದ್ದು ಮೇಲಿಂದ ಮೇಲೆ ವಾದವಿವಾದಗಳೂ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದವು. ಇವನು ಆಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ವಾದವಿವಾದ ಮಾಡಿ ನೇಮಿಚಂದ್ರನು ಜಯಪತ್ರವನ್ನು ಪಡೆದನೆಂಬುದು ತೆರಕಣಾಂಬಿ ಬೊಮ್ಮರಸನ ಸನತ್ಕುಮಾರ ಚರಿತೆಯಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಪ್ರೌಢದೇವರಾಯನ ತರುವಾಯ ಪಟ್ಟವೇರಿದ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನನು ಸ್ವತಃ ಕವಿಯಾಗಿದ್ದನು. ಅವನು ಕಾಮಶಾಸ್ತ್ರದ ಮೇಲೆ ಒಂದು ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದನೆಂಬುದು ಕಲ್ಲರಸನ ಜನವಶ್ಯನೆಂಬ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. ಕಲ್ಲರಸನು ತನ್ನ ಜನವಶ್ಯದಲ್ಲಿ “ಧಾತ್ರೀಶ ದೇವನೃಪಪುತ್ರ ಮೂರುರಾಯರಗಂಡ ವೈರಿನೃಪಗಜಗಂಡಭೇರುಂಡನಾದ ಯದುವಂಶ ವನಧಿವಿಧು ಮಲ್ಲಿಕಾ

ಜುಫನನು ತನ್ನ ಹೆಂಡತಿಗೆ ಹೇಳಿದುದನ್ನು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿರುವೆನೆಂದು ಹೇಳುವನು. ಇದನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನನು ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿಯೂ ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ಬರೆದಿರುವಂತೆ ಉಹಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ. ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನನು ವಿದ್ಯಾವಿಶಾರದನಾಗಿದ್ದನೆಂತಲೂ ಅವನಿಗೆ ಅಸಾಧಾರಣವಾದ ಜ್ಯೋತಿಷ ಜ್ಞಾನವಿತ್ತೆಂತಲೂ ಹಲವು ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಬರೆದಿರುವನೆಂತಲೂ ನೂನೀಜನು ಬರೆದ ಚರಿತ್ರೆಯಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಮಹಾನಾಟಕ ಸುಧಾನಿಧಿಯನ್ನು ಈತನೇ ಬರೆದಿರುವನೆಂದು ಕೆಲವರ ಊಹೆ ಇವನಾಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿದ್ದುಕೊಂಡು ಕ್ಷರಸನು ಜನವಶ್ಯವನ್ನು ಬರೆದನು. ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನನ ತರುವಾಯ ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಬಗ್ಗೆ ರಾಜಮನೆತನಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಬಡಿದಾಟ ಕೊಲೆ ಸುಲಿಗೆಗಳು ನಡೆದುವು ಇಂತಹ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ವಾಙ್ಮಯದ ಕಡೆಗೆ ರಾಜರ ಲಕ್ಷ್ಯವೆಲ್ಲಿ? ಆದರೂ ವಿರೂಪಾಕ್ಷನು ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಸ್ವತಃ ನಾರಾಯಣೇವಿಲಾಸ ಎಂಬ ನಾಟಕವನ್ನು ಬರೆದಿರುವನು. ಆ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಸಕಲ ಕಲಾವಿಲಾಸಿನಿಯು ತನ್ನನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿರುವಳಾಗಿ ಹೇಳಿಕೊಂಡಿರುವನು. ಪಟ್ಟಲಜ್ಞಾನಸಾರಾಮೃತವನ್ನು ಬರೆದ ತೋಂಟದ ಸಿದ್ಧಲಿಂಗನು ಈ ವಿರೂಪಾಕ್ಷನ ಅಳಿಕೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದನು. ಕವಿಲಿಂಗನಪದದ ಕರ್ತೃವಾದ ಕವಿಲಿಂಗನು ವಿರೂಪಾಕ್ಷನ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸಿದ ಸಾಳುವ ನರಸಿಂಹನ ಆಸ್ಥಾನ ಕವಿಯಾಗಿದ್ದನು. ಇಂತು ಗುಣನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ವಿಜಯನಗರದ ಆಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡ ಕವಿಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯ ದೊರೆತುದರಿಂದ ಅನೇಕ ಕಾವ್ಯಗಳಾದುವು ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿಯೂ ಹಲವು ಕಾವ್ಯಗಳು ರಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟುವು.

ಗುಣನೆಯ ಶತಮಾನದ ಅದಿಭಾಗವು ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯನ ಅಳಿಕೆಯಕಾಲ. ಅವನಾಸ್ಥಾನವರೂ ವಿದ್ವಾಂಸರ ನೇಮನೆ. ಸ್ವತಃ

ಕವಿಯವನು. ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಜಾಂಬವತೀಕೆಲ್ಯಾಣ ಎಂಬಕಾವ್ಯ ಬರೆದಿರುವನು. ತೆಲುಗು ನಾಡಿಗೆ ಹೋದಾಗ ಅಲ್ಲಿಯ ದೇವರು ತೆಲುಗಿನಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದು ಕಾವ್ಯ ಬರೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದುದರಿಂದ ಅಚ್ಚಕನ್ನಡಿಗನಾದ ಈತನು ತೆಲುಗಿನಲ್ಲಿ ಅಮುಕ್ತಮಾಲ್ಯದ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಬರೆದನೆಂದು ಆ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿಯ ಪದ್ಯಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಎಂದರೆ ಕನ್ನಡ ಸಂಸ್ಕೃತ, ತೆಲುಗು ಈ ಮೂರು ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ರಾಜನು ಪ್ರವೀಣನು. ಈ ಮೂರು ಭಾಷೆಯ ಕವಿಗಳೂ ರಾಜನಾಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ದ್ದರು. ರಾಜಗುರುಗಳಾದ ವ್ಯಾಸರಾಯರು ತರ್ಕತಾಂಡವ, ನ್ಯಾಯಾಮೃತ, ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕೆಗಳೆಂಬ ಮೂರು ಸಂಸ್ಕೃತ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿರುವರು. ಅಲ್ಲದೆ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಹರಿಕೀರ್ತನೆಗಳನ್ನೂ ಮಾಡಿರುವರು. ನಾರಣಪ್ಪನಿಂದ ರಚಿತವಾದ ಕನ್ನಡ ಮಹಾಭಾರತವನ್ನು ಈ ಕೃಷ್ಣರಾಯನ ಅನುಜ್ಞೆಯಿಂದ ತಿಮ್ಮಣ್ಣಕವಿಯು ಪೂರ್ಣಮಾಡಿದನು. ತೆಲುಗು ಕವಿಗಳಂತೂ ಕೃಷ್ಣರಾಯನನ್ನು ಆಂಧ್ರಭೋಜನೆಂದು ಕರೆಯ ತೊಡಗಿದರು. ಮಂತ್ರಿಯಾದ ತಿಮ್ಮರಸನ ಅಳಿಯನು ತೆಲುಗನು. ಅವನ ಮಧ್ಯಸ್ಥಿಕೆಯಿಂದ ಅಲಸಾನಿ ಪೆದ್ದನ್ನಾನಂದಿ ತಿಮ್ಮನ್ನಾ, ಮಾದಯ್ಯಾಗಾರಿಮಲ್ಲನ್ನಾ ತೆನ್ನಾಲರಾಮಕೃಷ್ಣ ಎಂಬ ನಾಲ್ವರು ತೆಲುಗು ಕವಿಗಳು ರಾಯನ ಆಸ್ಥಾನದ ಆಶ್ರಯವನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದರು. ಇವರಲ್ಲಿ ಅಲಸಾನಿಪೆದ್ದನ್ನಾ ಎಂಬವನು ಮನುಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಬರೆದು ಕೃಷ್ಣರಾಯನಿಗೆರ್ಪಿಸಿ ಆಂಧ್ರಭಾಷಾಪಿತಾಮಹನೆಂಬ ಬಿರುದು ಪಡೆದನು. ಆಂಧ್ರಭಾಷೆಯ ಪಂಚಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಇವೊಂದು. ನಂದಿ ತಿಮ್ಮನ್ನನು ಪಾರಿಜಾತಾಪಹರಣ ಎಂಬ ಮಧುರಕಾವ್ಯವನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾನೆ. ತೆನ್ನಾಲ ರಾಮಕೃಷ್ಣನು ಸಾಂಡುರಂಗವಿಜಯ ಬರೆದಿದ್ದಾನೆ. ಕೃಷ್ಣರಾಯನಾಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಈತನು ಒಳ್ಳೆ

ವಿನೋದಿಯೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾಗಿದ್ದನು. ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯನ ತರುವಾಯ ಪಟ್ಟವೇರಿದ ಅವನ ಮಲತಮ್ಮ ಅಚ್ಯುತರಾಯನಾದರೂ ಕವಿಜನ ಕ್ಷಾತ್ರಯನಾಗಿದ್ದನು. ದಾಸಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ ಪುರಂದರದಾಸರು ಈ ರಾಯನಿಂದ ಬಹುವಾನ ಪಡೆದರು. ಚಾಟುವಿಟ್ಟಲನಾಥನೆಂಬ ಬಿರುದುಳ್ಳ ಸದಾನಂದಯೋಗಿಯು ಭಾಗವತವನ್ನು ಬರೆದನು. ಅಲ್ಲದೆ ಕೃಷ್ಣರಾಜವಿಜಯಮು ಎಂಬ ತೆಲುಗುಕಾವ್ಯದಕರ್ತೃವಾದ ಧೂರ್ಜಟಿಯೂ ಈತನಾಳಿಕೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಸದಾಶಿವರಾಯನೂ ರಾಮರಾಯನೂ ಪಂಡಿತರಿಗೂ ಕವಿಗಳಿಗೂ ಗ್ರಾಮಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ತಮ್ಮ ಆಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಸದಾಶಿವರಾಯನು ಗಣಿಗಳಲ್ಲಿ ತಲಪಾಕ ತಿರುಮಲಯ್ಯಗಾರು ಎಂಬವನಿಗೆ ಎರಡು ಗ್ರಾಮಗಳನ್ನು ಉಂಬಳಿ ಹಾಕಿಕೊಟ್ಟನು. ಆಚಾರಯ್ಯ ಎಂಬ ವಿದ್ವಾಂಸನಿಗೂ ಒಂದು ಗ್ರಾಮವನ್ನು ಉಂಬಳಿ ಹಾಕಿಕೊಟ್ಟುದು ಶಾಸನಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಸದಾಶಿವರಾಯನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕಾರುಬಾರ ಸಾಗಿಸುತ್ತಿದ್ದ ರಾಮರಾಯನಂತೂ ಸ್ವತಃ ಕವಿಯಾಗಿದ್ದನು. ಇವನ ಗುರುಗಳಾದ ತಾತಾಚಾರ್ಯರು ಪಂಚಮತಭಂಜನ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಬರೆದಿರುವರು. ಮಧ್ವಗುರು ವಿಜಯಚಂದ್ರರು ಹಲವು ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿ ರಾಮರಾಯನಿಂದ ಕನಕ ಶ್ಲೋಕಾಭಿಷೇಕ ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡರು. ಅಹೋಬಲ ಮಠದ ಪಷ್ಠಪರಾಂಕುಶನು ಸಿದ್ಧಾಂತಮಣಿದೀಪಂ, ಪಂಚಕಲಾದೀಪಿಕಾ, ಪ್ರಪತ್ತಿಪ್ರಯೋಗ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದನು. ರಾಮರಾಯನ ಆಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಒಳ್ಳೇ ಹೆಸರು ಪಡೆದ ತೆಲುಗು ಕವಿಯೆಂದರೆ ಭಟ್ಟುಮೂರ್ತಿಯು. 'ರಾಮರಾಜಭೂಷಣ' ಎಂಬ ಬಿರುದಿದ್ದಿತವಗೆ.

ರಕ್ಕಸತಂಗಡಿಯ ಕಾಳಗದಿಂದ ವಿಜಯನಗರವು ಹಾಳಾಗಲು ರಾಮರಾಯನ ತಮ್ಮ ತಿರುಮಲರಾಯನು ಪೆನುಗೊಂಡಿಗೆ ಹೋಗಿ

ಸದಾಶಿವರಾಯನ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕಾರುಬಾರ ಸಾಗಿಸತೊಡಗಿದ ಸಂಗತಿ ಗೊತ್ತೇ ಇದೆ. ಈ ತಿರುಮಲರಾಯನ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಭಟ್ಟುಮೂರ್ತಿಯು ಆಸ್ಥಾನಕವಿಯಾಗಿದ್ದನು. ' ನರಸಭೂಷಾಲೀಯಮು ' ' ವಸುಚರಿತ್ರಮು ' ಎಂಬೆರಡು ಗ್ರಂಥಗಳು ಈ ಭಟ್ಟುಮೂರ್ತಿಯಿಂದ ರಚಿತವಾದುವು ವಸುಚರಿತ್ರವು ತಿರುಮಲರಾಯನಿಗೆ ಅರ್ಪಿತವಾಗಿದೆ. ' ನರಸಭೂಷಾಲೀಯಮು ' ಎಂಬುದು ರಾಮರಾಯನ ಅಳಿಯನಾದ ನರಸರಾಯನಿಗೆ ಅರ್ಪಿತವಾಗಿದೆ. ಪ್ರತಾಪರುದ್ರಿಯ ಎಂಬ ಸಂಸ್ಕೃತ ಅಲಂಕಾರ ಗ್ರಂಥದ ಭಾಷಾಂತರವಿದು. ವೆಂಕಟನ ಅಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಇದೇ ಭಟ್ಟುಮೂರ್ತಿಯು ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರನಲೋಪಾಖ್ಯಾನಗಳನ್ನು ಬರೆದನು. ಪೆನುಗೊಂಡೆಯೂ ಚಂದ್ರಗಿರಿಯೂ ತೆಲುಗು ಪ್ರದೇಶ. ಅದರಿಂದ ಅರವೀಡು ವಂಶದ ರಾಮರಾಯನು ಅಚ್ಚುಗನ್ನಡಿಗನಾದರೂ ಪೆನುಗೊಂಡೆ ಚಂದ್ರಗಿರಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಳಿದ ಅವನ ವಂಶದ ರಾಯರು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿಯೇ ತೆಲುಗರಾಗಿ ಹೋದರು. ಅದರಿಂದ ಅವರ ಆಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ತೆಲುಗು ಸಂಸ್ಕೃತ ಪಂಡಿತರಿಗೆ ವಿಶೇಷ ಆಶ್ರಯ ದೊರೆಯಿತು. ತೆಲುಗು ಕವಿಗಳು ಈ ರಾಯರೆಲ್ಲರನ್ನು ಅಂಧ್ರಭೋಜ ಎಂದು ಕರೆಯುವರು. ಇದರಿಂದಲೇ ಇವರ ಆಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಪಂಡಿತರಿಗೆ ಅದೆಷ್ಟು ಮಟ್ಟಿಗೆ ಆಶ್ರಯವನ್ನೊದರಿಸುತ್ತಿತ್ತುಂಬುದು ತಿಳಿದುಬರುವಂತಿದೆ. ತಿರುಮಲರಾಯನ ಹೆಸರಿನ ಮೇಲೆ ಶ್ರುತಿರಂಜಿನಿ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥವೊಂದು ದೊರೆಯುತ್ತಿದೆ. ಅದು ಲಕ್ಷ್ಮಣಸೂರಿಯಿಂದ ಬರೆಯಲ್ಪಟ್ಟು ತಿರುಮಲನಿಗೆ ಅರ್ಪಿತವಾದುದೆಂದು ಕೆಲವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಲಕ್ಷ್ಮಣಸೂರಿಯು ಅನರ್ಘರಘವ ಎಂಬ ಕಾವ್ಯವನ್ನೂ ಷಡ್ಭಾಷಾಚಂದ್ರಿಕಾ ಎಂಬ ಸ್ತೋತ್ರ ವ್ಯಾಕರಣವನ್ನೂ ಬರೆದನು. ಶ್ರೀರಂಗನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ರಾಯಸಂ ವೆಂಕಟಪತಿಯು ಮಂತ್ರಿಯೂ

ಅಸ್ಥಾನಕವಿಯೂ ಆಗಿದ್ದನು ಅವನು ಲಕ್ಷ್ಮೀವಿಲಾಸಂ ಎಂಬ ತೆಲುಗು ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಬರೆವಿರುವನು. ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಮಂತ್ರಿಯಾದ ರಾಯಸ ಅಹೋಬಿಲ ಎಂಬವನು ಕುವಲಯವಿಲಾಸ ಎಂಬ ಸಂಸ್ಕೃತ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಬರೆವಿರುವನು. ಈ ಶ್ರೀರಂಗರಾಯನ ಹೇಳಿಕೆಯ ಮೇರೆಗೆ ಕರ್ಣಾಟಕಶಬ್ದಾನುಶಾಸನದ ಕತೃ ಭಟ್ಟಾಕಳಂಕನ ಗುರುನಾದ ಭಟ್ಟಾಕಳಂಕನು 'ಸಾರತ್ರಯ' ವನ್ನೂ 'ಅಲಂಕಾರ ತ್ರಯ'ವನ್ನೂ ಬರೆದು ಅಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಓದಿ ಕೀರ್ತಿವಡೆದನು. ಅರ ವೀಡು ವಂಶದಲ್ಲಿ ಸಾಹಿತ್ಯದ ವಿಶೇಷ ಅಭಿಮಾನಿಯೆಂದರೆ ವೆಂಕಟ ಪತಿರಾಯನು. (೧೫೮೬--೧೬೧೬) ಒಳ್ಳೇ ಪಂಡಿತನೆಂದು ಖ್ಯಾತಿ ಪಡೆದಿದ್ದನೀತ. ಇವನ ಅಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಕವಿಜನರೂ ವಿದ್ವಾಂಸರೂ ಬಂದು ಚರ್ಚೆಗಾಗಿ ಸಮಯ ಕಾಯ್ದು ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಇವನ ಅಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿದ್ದ ಅನಂದನಾಮಸಿವಯ್ಯಪಂಡರಂ ಎಂಬವನು ಪರಮರಹಸ್ಯ ಮಾಲೈ, ಚಿದಂಬರವೆಂಬ, ಅನ್ನಮಾಲೈವೆಂಬ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಬರೆದಿರುವನು. ತಾತಾಚಾರ್ಯನೆಂಬ ತತ್ವಜ್ಞಾನಿಯು ಸಾತ್ವಿಕಬ್ರಹ್ಮವಿಲಾಸ ಪಾಂಡುರಂಗಮಹಾತ್ಮ್ಯಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದನು. ವೆಂಕಟಮಠಅನಂತನೆಂಬವನು ಕಾಕುಸ್ಥವಿಜಯಮ್ ಎಂಬ ತೆಲುಗು ಕಾವ್ಯವನ್ನು ರಚಿಸಿದನು. ತಿಯಾಲುಭಾಸಿರ ಎಂಬವನು ಹಳಗನ್ನಡದಲ್ಲಿರುವ ರಟ್ಟಮತವನ್ನು ತೆಲುಗಿಗೆ ಭಾಷಾಂತರಿಸಿದನು. ಮಾಧವಾರ್ಯನು ತ್ರಿಪದದೋತಿನಿ ಎಂಬ ಸಂಸ್ಕೃತ ವ್ಯಾಕರಣವನ್ನು, ಭಟ್ಟಾಕಳಂಕನು ಕರ್ಣಾಟಕ ಶಬ್ದಾನುಶಾಸನವೆಂಬ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಬರೆದರು. ಇಂತು ವಿಜಯನಗರದ ರಾಯರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಾಹಿತಿಗಳಿಗೆ ಒಳ್ಳೇ ರಾಜಾಶ್ರಯ ದೊರೆಯಿತು. ಅವರು ಸಾಹಿತ್ಯದೇವಿಯನ್ನು ಬಗೆಬಗೆಯ ಅಭರಣಗಳಿಂದಲಂಕರಿಸಿದರು.

ನಾವಿಲ್ಲಿ ಹೇಳಹೊರಟುದು ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟ ಸೀಮೆಯಲ್ಲಿಲ್ಲ ಸಾಹಿತ್ಯವು ಹೇಗೆ ವಿಕಾಸ ಹೊಂದಿತು? ಯಾವ ಗ್ರಂಥಗಳು ಉತ್ಪನ್ನವಾದುವು ಎಂಬುದನ್ನಲ್ಲ; ರಾಯನ ಆಸ್ಥಾನವನ್ನೂ ಶ್ರಯಿಸಿ ಅದೆಷ್ಟು ಜನ ಕವಿಗಳಿದ್ದರು ಅವರು ಆವ ಆವ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಬರೆದರು ಎಂಬುದನ್ನು ಮಾತ್ರ. ಅಷ್ಟನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವೆವು. ಈ ಮೇಲಿನ ಕವಿಜನರನ್ನೂ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನೂ ನೋಡಿದರೆ ನಾವಿಷ್ಟು ಹೇಳಬಹುದು---ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಸ್ಥಾಪನೆಯಿಂದ ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯರಿರುವವರೆಗೆ ರಾಜಾಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತ ಭಾಷೆಗೆಯೇ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯವಿದ್ದಿತು. ಪ್ರೌಢರಾಯನ ಕಾಲದಿಂದ ರಕ್ತಸ ತಂಗಡಿಯ ಕಾಲಗವಾಗುವವರೆಗೆ ಸಂಸ್ಕೃತಕ್ಕೆ ಮನ್ನಣೆದೊರೆಯುತ್ತಿದ್ದರೂ ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಅದೊಂದು ವಿಶೇಷ ಸ್ಥಾನವಿದ್ದಿತು. ಪೆನುಗೊಂ ಚಂದ್ರಗಿರಿಗಳಲ್ಲಾಳಿದ ರಾಯರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆ ಸ್ಥಾನವು ತೆಲುಗಿಗೆ ದೊರೆಯಿತು. ರಚಿತವಾದ ಗ್ರಂಥಗಳ ವಿಷಯವನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಅವು ಆವ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಬರೆದಂತಹುಗಳೇ ಇರಲಿ ಧಾರ್ಮಿಕ ಗ್ರಂಥಗಳೇ ವಿಶೇಷವಾಗಿವೆ. ೧೫೬೬-೧೫೭೦ ರ ವರೆಗೆ ರಚಿತವಾದ ಗ್ರಂಥಗಳು ಆರ್ಯಧರ್ಮದ ತತ್ವಗಳನ್ನು ಕುರಿತಾದುವು. ಪ್ರೌಢರಾಯನ ಕಾಲದಿಂದ ವಿರೂಪಾಕ್ಷನ ಕಾಲದ ವರೆಗೆ ಲಿಂಗವಂತ ಮತಗ್ರಂಥಗಳು ವಿಶೇಷ. ಈ ಗ್ರಂಥಗಳು ರಗಳೆ ಪಟ್ಟದಿ ತ್ರಿಪದಿ ಮೊದಲಾದ ಕೊಸ ಅಚ್ಚುಗನ್ನಡ ಮಾತ್ರಾ ವೃತ್ತಗಳಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾಗಿವೆ. ಅನೇಕ ವಚನ ಗ್ರಂಥಗಳೂ ಇರುತ್ತವೆ ಎಂದರೆ ಕನ್ನಡವು ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹೊಸ ಹಾದಿಯನ್ನು ತುಳಿದು ಒಳ್ಳೇಭರದಿಂದ ಬೆಳೆಯಿತು. ಅರವೀಡು ಎಂಬ ರಾಯರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಅಲಂಕಾರ ವ್ಯಾಕರಣ ಗ್ರಂಥಗಳು ರಚಿತವಾಗಿವೆ.

೧೫ ವಿಜಯನಗರದ ವೈಭವ.

ಯಾವುದೊಂದು ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವು ಅದೆಷ್ಟು ವೈಭವಶಾಲಿಯಿರುವುದೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದರೆ ಆ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ರಾಜಧಾನಿಯನ್ನು ನೋಡಬೇಕು. ವಿಜಯನಗರದ ವೈಭವದ ಮೇಲಿಂದ ಆ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ವೈಭವವನ್ನೂ ಹಿರಿಸಬಹುದು. ವಿಜಯನಗರವು ಇಂದು ಹಾಳು ಕೊಂಪೆ. ಆದರೆ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿ ಮೆರೆದದ್ದು ಅದಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವ ಪಟ್ಟಣವು ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಇನ್ನೊಂದಿರಲಿಲ್ಲ. ದೇವರಾಯನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ (೧೪೪೩) ಆ ಪಟ್ಟಣವನ್ನು ಸಂದರ್ಶಿಸಿದ ಇರಾಣದ ರಾಯಭಾರಿಯಾದ ಅಬ್ದುಲ್ಲರಝಾಕನು “ ಇಂತಹ ಬೇರೊಂದು ಪಟ್ಟಣವನ್ನು ಕಣ್ಣು ಎಂದೂ ನೋಡಿಲ್ಲ; ಭೂಮಿಯಮೇಲೆ ಮತ್ತೊಂದಿರುವುದಾಗಿ ಕಿವಿಯು ಕೇಳಿಲ್ಲ ” ಎಂದು ಎಂದಿರುವನು. ಆಗಿನ ಕಾಲಕ್ಕಷ್ಟೆ ಅಲ್ಲ, ಈಗಿನ ಸುಧಾರಣೆಯ ಯುಗದಲ್ಲಿಯೂ ಆ ಪಟ್ಟಣವನ್ನು ಸರಿಗಟ್ಟುವಂತಹವು ಒಂದೂ ಆರ್ಥವೇ ! ಆ ಪಟ್ಟಣದ ವಿಸ್ತಾರವೆಂದರೆ ೧೪ ಮೈಲು ಉದ್ದ ೧೦ ಮೈಲು ಅಗಲ. ೬೦ ಲಕ್ಷಕ್ಕೆ ಮಿಕ್ಕಿದ್ದಿತು ಜನಸಂಖ್ಯೆ. ಹಿಂದೆ ಒಂದೊಂದು ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಡೆದ ಇಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಡೆದಿರುವ ಪಟ್ಟಣಗಳಲ್ಲಿ ಲಂಡನವೊಂದು ಬಿಟ್ಟರೆ ಜನಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿಯೂ ವಿಸ್ತಾರದಲ್ಲಿಯೂ ಇದನ್ನು ಸರಿಗಟ್ಟುವ ಪಟ್ಟಣವು ಮತ್ತೊಂದಿಲ್ಲ. ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಖ್ಯಾತಿಪಡೆದಾಗ ಅಥೆನ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಗುಲಾಮರೂ ಸೇವಕರೂ ನಾಗರಿಕರೂ ಕೂಡಿ ಇದ್ದುದು ೫ ಲಕ್ಷ ಜನ ಮಾತ್ರ. ರೋಮಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ ೧೦ ಲಕ್ಷ, ಕಾರ್ಥೇಜಿನಲ್ಲಿ ೭ ಲಕ್ಷ, ಫೇಬ್ಸದಲ್ಲಿ ೧೦ ಲಕ್ಷ, ಬಾಬಿಲೋನಿನಲ್ಲಿ ೧೫ ಲಕ್ಷ, ನಿನವೇ ಪಟ್ಟಣ

ದಲ್ಲಿ ೨೦ ಲಕ್ಷ, ದಿಲ್ಲಿಯಲ್ಲಿ ೨೦ ಲಕ್ಷ, ಪಾಟಲೀಪುತ್ರದಲ್ಲಿ ೧೫ ಲಕ್ಷ, ಅನುರಾಧಾಪುರದಲ್ಲಿ ೨೦ ಲಕ್ಷ, ಶಾಂಗಟೂನಗರದಲ್ಲಿ ೧೦ ಲಕ್ಷ, ಉಜ್ಜಯಿನಿಯಲ್ಲಿ ೨೦—೨೫ ಲಕ್ಷ ಜನಸಂಖ್ಯೆಯಿದ್ದಿತೆಂದು ಇತಿಹಾಸವು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಈ ಆರ್ವಾಚೀನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ರಾಜಧಾನಿಗಳಾಗಿ ಮೆರೆಯುವ ಪ್ಯಾರೀಸ ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ ೨೫ ಲಕ್ಷ, ನ್ಯೂಯಾರ್ಕ್ ನಲ್ಲಿ ೩೫ ಲಕ್ಷ, ಬರ್ಲಿನ್ ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ ೨೦ ಲಕ್ಷ, ಕಾಂಟೋನ ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ ೨೫ ಲಕ್ಷ, ಪೇಕಿಂಗಿನಲ್ಲಿ ೧೫ ಲಕ್ಷ, ಟೋಕಿಯೋದಲ್ಲಿ ೧೫ ಲಕ್ಷ, ಚಿಕಾಗೋವಿನಲ್ಲಿ ೨೦ ಲಕ್ಷ, ವಿಯೆನ್ನಾದಲ್ಲಿ ೨೦ ಲಕ್ಷ, ಸೆಂಟಪೀಟರ್ಸ್ ಬರ್ಗಿನಲ್ಲಿ ೧೨ ಲಕ್ಷ, ಕಾನ್ಸ್ಟಾಂಟಿನೋಪಲಿನಲ್ಲಿ ೧೦ ಲಕ್ಷ, ಮುಂಬಯಿ ಕಲಕತ್ತೆಗಳಲ್ಲಿ ೧೦ ಲಕ್ಷ ಜನಸಂಖ್ಯೆಯಿರುತ್ತದೆ. ಇದರ ಮೇಲಿಂದ ಆ ವಿಜಯನಗರದ ವೈಭವವು ಎಂತಹದೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿದು ಕೊಳ್ಳಬಹುದು.

ಆ ಪಟ್ಟಣವನ್ನು ಕಣ್ಣಾರೆ ಮನವಾರೆ ನೋಡಿದ ಪೋರ್ಚುಗೀಜ ಪ್ರವಾಸಿಗಳು ಬಗೆಬಗೆಯಿಂದ ವರ್ಣಿಸಿರುವರು. ಅವರ ವರ್ಣನೆಯಿಂದಲೂ ಆ ಪಟ್ಟಣದ ವೈಭವವನ್ನು ಊಹಿಸಬಹುದು. ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಒಳ್ಳೇ ವೈಭವದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ, ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯನ ಆಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ (೧೫೨೦) ವಿಜಯನಗರವನ್ನು ನೋಡಿದ ಪೀಜನು ಆ ಪಟ್ಟಣವನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿದುದಿಂತು—“ಈ ಪಟ್ಟಣದ ಆಕಾರವು ಹೀಗೆಯೇ ಇದೆ ಎಂದೂ ಅದಿಷ್ಟೇ ವಿಸ್ತಾರವಿದೆಯೆಂದೂ ನಿಶ್ಚಿತವಾಗಿ ಹೇಳುವುದಕ್ಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಯಾವುದೊಂದು ಎತ್ತರ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ನಿಂತು ನೋಡಿದಾಗ ಪಟ್ಟಣವು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬಿದ್ದರಲ್ಲವೆ ಹೇಳುವುದು ! ನಾನೊಂದು ಎತ್ತರ ದಿನ್ನೆಯ ಮೇಲೆ ನಿಂತುನೋಡಿದೆ. ಪಟ್ಟಣದ ಬಹುಭಾಗವು ಕಂಡಿತು. ಕಂಡಷ್ಟು ಭಾಗವು ಪ್ರೇಕ್ಷಣೀಯ

ವಾಗಿದ್ದಿತು. ಅದಷ್ಟೇ ಪಟ್ಟಣವು ರೋಮನಗರದಷ್ಟು ಸಹಜ . ಇರಬಹುದು. ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ತೋಟಸಟ್ಟಿಗಳೂ ಮಾವಿನಬನಗಳೂ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದವು. ನಡುನಡುವೆ ಚಿಕ್ಕದೊಡ್ಡ ಕಾಲುವೆಗಳಲ್ಲಿ ನೀರು ಹರಿಯುತ್ತಲಿತ್ತು. ಅಲ್ಲದೆ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕಾಣುವಕೆರೆಕಟ್ಟಿಗಳು ಪುಷ್ಕರಣಿಗಳು ರಮಣೀಯವಾಗಿದ್ದವು. ಅರಮನೆಯ ಹತ್ತರ ಕಾಣುವ ತಾಳೆಯಬನವೂ ಕೈತೋಟವೂ ಮನೋಹರವಾಗಿದ್ದವು. ಅದರಲ್ಲಿಯ ಗಿಡಬಳ್ಳಿಗಳು ಹೂಕಾಯಿಗಳಿಂದ ಮೆರುಗುವಡೆದಿದ್ದವು. ಮುಸಲ್ಮಾನರ ವಸತಿಗೆ ಹೊಂದಿ ಒಂದು ಚಿಕ್ಕ ಪ್ರವಾಹವು ಹರಿಯುತ್ತಿದ್ದಿತು. ಆ ಕಡೆಗೂ ಹಣ್ಣಿನಗಿಡಗಳು ದಟ್ಟವಾಗಿ ಬೆಳೆದಿದ್ದವು. ಅದರಿಂದ ಅದೊಂದು ವನದಂತೆಯೇ ಕಾಣುತ್ತಿತ್ತು. ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲೆಡೆಲ್ಲೂ ನೀರಿನ ವಿಪುಲತೆ. ಆ ನೀರು ಪಟ್ಟಣದ ಹೊರಬದಿಯಲ್ಲಿರುವ ಕೆರೆಗಳಿಂದ ತರಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.”

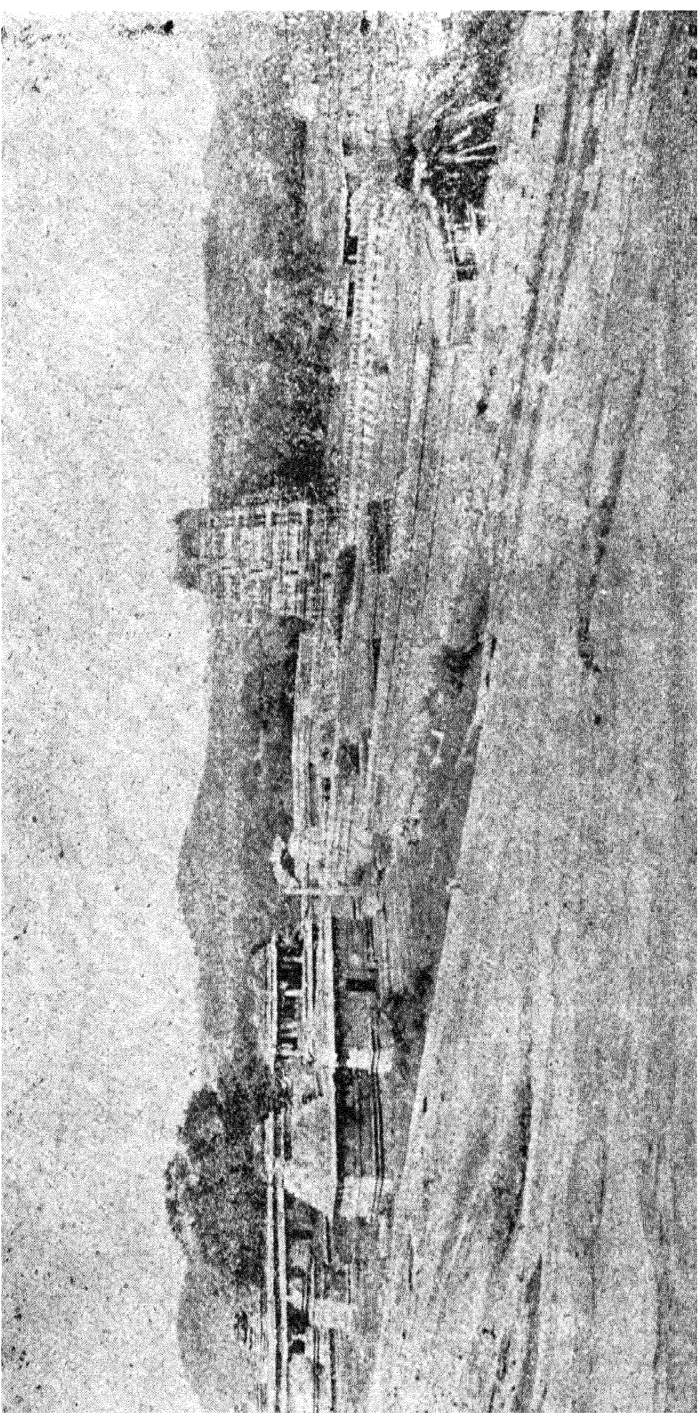
“ ಈ ಪಟ್ಟಣದ ಜನಸಂಖ್ಯೆಯು ಅಗಣಿತವಾಗಿದೆ. ಆ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ನಾನು ಹೇಳಿದರೆ ನಿಜವೆಂದು ಸಹ ಎಣಿಸಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಹೇಳದಿರುವುದೇ ಮೇಲು. ಆದರೆ ಇಷ್ಟೊಂದು ಹೇಳಬಲ್ಲೆ, ಅಲ್ಲಿಯ ಓಣಿಬೀದಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ಜನದಟ್ಟಣೆಯಲ್ಲಿ ಮಾರ್ಗ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಹೋಗಲು ಎಂತಹ ದೊಡ್ಡ ದಂಡಿಗಾದರೂ ಸಕ್ಯವಿಲ್ಲ. ”

“ ವಸ್ತುಒಡನೆಗಳಿಂದಲೂ ಧನಧಾನ್ಯಗಳಿಂದಲೂ ತುಂಬಿದ ಇಂತಹ ದೊಡ್ಡ ಪಟ್ಟಣವು ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಇನ್ನೆಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಅಕ್ಕಿ ಬೇಳೆ ಗೋದಿ ನೊದಲಾದುವುಗಳ ವಿಪುಲಸಂಗ್ರಹವಿದೆಯಲ್ಲಿ. ಇಲ್ಲಿಯ ಪೇಟೆಯ ಬೀದಿಗಳು ಗೋಣಿಗಳನ್ನು ಹೇರಿದ ಅಸಂಖ್ಯ ಎತ್ತುಗಳಿಂದ ಕಿಕ್ಕಿರಿದಿರುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳ ನಡುವೆ ಹಾಯಲು

ಹಾದಿ ದೊರೆಯುವುದು ದುಸ್ತರ. ಅನೇಕ ಸಲ ಅವೆಲ್ಲವು ಒಂದು ಬೀದಿಯಿಂದ ಪಾರಾಗಿ ಹೋಗುವವರೆಗೆ ಕಾವಿರಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ, ಇಲ್ಲವೆ ಬೇರೊಂದು ಹಾದಿಯಿಂದ ಹೋಗಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ನಾನು ವರ್ಣನ ಮಾಡಿದ ಮಾತುಗಳ ಪ್ರತ್ಯಂತರವನ್ನು ಬೇಕಾದವರು ಬೇಕಾದಾಗ ಒಂದು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಿ!”

ವಿಜಯನಗರದ ಅರಸರಲ್ಲಿರುವ ಸಂಪತ್ತಿಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಇದೇ ಪೀಜನು ಬರೆದುದೇನೆಂದರೆ:—“ಪ್ರತಿವರುಷ ನಿಯಮಿತ ಹಣವನ್ನು ಹೊಸದಾಗಿ ಭಂಡಾರದಲ್ಲಿಡಬೇಕೆಂಬುದು ಈ ಅರಸುಮನೆತನದ ಪರಂಪರಾಗತ ಪದ್ಧತಿ. ಒಟ್ಟು ಅರಸನ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೆ ಹಣವು ಬೇರೆಬೇರೆ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಬೀಗಮುದ್ರೆಮಾಡಿ ಇಡಲ್ಪಟ್ಟಿರುತ್ತದೆ. ಹಿಂದಿನ ಅರಸರಿಂದ ಸಂಪಾದಿತವಾದ ಹಣವು ಎಲ್ಲಿದೆ; ಹೇಗಿಡಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಮುಂದಿನವರು ವಿಚಾರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಅದನ್ನೊಡೆದು ನೋಡುವುದಿಲ್ಲ. ರಾಜನ ಮೇಲೆಯೂ ರಾಜ್ಯದ ಮೇಲೆಯೂ ಅಂತಹ ದೊಡ್ಡ ವಿಸತ್ತು ಬಂದಾಗಲೆ ಈ ಭಂಡಾರಗಳಿಂದ ಹಣತೆಗೆಯುವುದು. ಇದರಿಂದ ಆಪತ್ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಪಾಗುವಷ್ಟು ಧನದ ಸಂಚಯವು ಯಾವಾಗಲೂ ಇದ್ದೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಈ ರಾಯನು (ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯ) ತನ್ನ ಭಂಡಾರವನ್ನು ಬೇರೆ ಮಾಡಿರುವನು. ಪ್ರತಿವರ್ಷವೂ ೧ ಕೋಟಿ ಹೊನ್ನುಗಳು ಹೊಸದಾಗಿ ತೇಖರಿಸಲ್ಪಡುತ್ತವೆ. ಯಿಾಭಂಡಾರದಲ್ಲಿ. ಇದರಿಂದ ರಾಜನ ಸ್ಥಿತಿಯು ಅದೆಷ್ಟು ಸುಖವನ್ನಾಗಿರುವುದೆಂಬುದರ ಕಲ್ಪನೆಯು ಸಹಜವಾಗಬಹುದು.”

ಪೀಜನು ಬರೆದ ಅರಮನೆಯ ವರ್ಣನೆಯನ್ನೂ ನವರಾತ್ರಿಯ ಉತ್ಸವದ ವರ್ಣನೆಯನ್ನೂ ಇಲ್ಲಿ ಕೊಡುವೆವು. ಅಪುಗಳಿಂದ ಆ ನಗರದ, ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ವೈಭವವೆಷ್ಟಿದ್ದಿತೆಂಬುದನ್ನು! ವಾಚಕರೇ

(ಹೇಮಕೂಟ ಪರ್ವತದ ಮೇಲಿನ ಗುಡಿಗಳು ಹಾಗೂ ಶ್ರೀವಿರೂಪಾಕ್ಷ ದೇವಾಲಯ.)
ವಿಜಯನಗರದ ಒಂಟು ನೋಟ.

ಉಂಟುಸಿಕೊಳ್ಳಲಿ.

“ನಮ್ಮಂತೆಯೇ ಈ ಮೂರ್ತಿಪೂಜಕ ಜನರಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಗೊತ್ತು ಮಾಡಿದ ದಿವಸಗಳಲ್ಲಿ ಮಹೋತ್ಸವಗಳಾಗುತ್ತಿವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ನವರಾತ್ರಿಯ ಉತ್ಸವವೊಂದು. ಇದು ಸಪ್ತಂಬರ ತಿಂಗಳ ೧೨ನೆಯ ತಾರೀಖಿಗೆ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿ ಒಂಬತ್ತು ದಿವಸ ನಡೆಯಿತು. ಉತ್ಸವ ವೆಲ್ಲವೂ ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿಯೇ ನಡೆಯಿತು.

“ವಿಜಯಗೃಹದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅರಿವೆಯ ಮಂಟಪವನ್ನು ಸಿದ್ಧ ಪಡಿಸಿರುವರು. ಅದರ ಬಾಗಿಲು ಮುಚ್ಚಲ್ಪಟ್ಟಿರುತ್ತದೆ. ಆ ಮಂಟ ಪದ ನಡುವೆ ಒಂದು ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿ ಉತ್ಸವ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಇಟ್ಟಿರುವರು. ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಮೆಟ್ಟಲು ಮಾರ್ಗದ ಎದುರಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಗುಲಿ. ಅಲ್ಲಿ ಸಿಂಹಾಸನವೊಂದಿಟ್ಟಿರುವರು. ಅದು ಕಟ್ಟಿಗೆಯದು. ಬಂಗಾರದ ಸಿಂಹಗಳ ಮೇಲಿದೆ. ಅದರ ಕಟ್ಟಿಗೆಯ ಕೆಲಸವೆಲ್ಲ ರೇಶಿ ಮೆಯ ಅರಿವೆಯಿಂದ ಆಚ್ಛಾದಿತವಾಗಿರುವುದು. ಆ ರೇಶಿಮೆಯ ಹೊದಿಕೆಯ ನಡುವಿನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಮಾಣಿಕ ಮತ್ತು ರತ್ನಗಳನ್ನು ಕೆಚ್ಚಿದ ಬಂಗಾರದ ತಗಡುಗಳಿವೆ. ಕೆಳಗೆ ಮುತ್ತಿನ ಜಾಲರಿಗಳು. ಆ ಮಂಟಪದ ಸುತ್ತಲೂ ಬಂಗಾರದ ಮೂರ್ತಿಗಳು. ಅವೂ ಬೆಲೆಯಳ್ಳ ಹರಳುಗಳಿಂದ ಕೆಚ್ಚಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಈ ಸಿಂಹಾಸನದಲ್ಲಿ ಬಂಗಾರದ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನಿರಿಸಿರುವರು. ಸಿಂಹಾಸನದ ಒಂದು ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಒಂದು ರತ್ನಖಚಿತ ಕಿರೀಟವಿದೆ. ಅದು ಒಂದು ಗೇಣು ಎತ್ತರವಿದೆ. ಅದರ ಮೇಲ್ಭಾಗವು ದುಂಡಗಿದೆ. ತುಟ್ಟ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅಡಿಕೆಯ ಬೆಟ್ಟದಷ್ಟು ರತ್ನವೊಂದು ಕೂಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಇನ್ನೊಂದು ಪಕ್ಕ ದಲ್ಲಿ ರತ್ನಖಚಿತ ಕಾಲುಕಡಗ. ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ಅನೇಕ ಬೆಲೆ ಯುಳ್ಳ ಮತ್ತು ರತ್ನಗಳು ಕೂಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಈ ಕಾಲು ಕಡಗವು

ಮನುಷ್ಯರ ಕೈಯಷ್ಟು ಗಾತ್ರವುಳ್ಳದು. ಈ ಜಗುಲಿಯ ಎದುರಿಗೆ ಕಟ್ಟಿಯ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ದಿಂಬುಗಳನ್ನಿಟ್ಟು ಗಾದಿಯನ್ನು ಹಾಸಿರುತ್ತದೆ. ಉತ್ಸವದ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಅರಸನು ಬಂದು ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವ ಸ್ಥಾನವಿದು ”

“ ಈ ಉತ್ಸವದ ರೀತಿಯೆಂದರೆ—ಅರಸನು ಒಳ್ಳೆ ನಸುಕಿನಲ್ಲಿ ಎದ್ದು ಈ ವಿಜಯಗೃಹಕ್ಕೆ ಬರುವನು. ಅಲ್ಲಿಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಅವನಿಗೆ ಪೂಜೆಪಾಠಗಳನ್ನು ಹೇಳುವರು. ಅರಸು ದೇವಪೂಜೆಮಾಡುವನು. ಆ ಮಂಟಪದ ಹೊರಗೆ ಅರಸನ ಸ್ತ್ರೀಪಾತ್ರ ಜನರು ನೆರೆದಿರುವರು. ಚೌಕಿನಲ್ಲಿ ನರ್ತಕಿಯರು ನರ್ತನಮಾಡುತ್ತಿರುವರು. ಚೌಕಿನ ಸುತ್ತಮುತ್ತಲಿರುವ ಬಂಕಗಳಲ್ಲಿ ದಂಡಿನ ಅಧಿಕಾರಿಗಳೂ ಊರೊಳಗಿನ ಸಭ್ಯಗೃಹಸ್ಥರೂ ಉತ್ಸವವನ್ನು ನೋಡಲೆಂದು ಬಂದು ಕುಳಿತಿರುವರು. ವಿಜಯಗೃಹದ ಕಟ್ಟೆಯ ಹತ್ತರ ಜೇನು ಹಾಕಿದ, ಅಲಂಕಾರಗಳಿಂದ ಸಿಂಗರಿಸಿದ ಹೆನ್ನೊಂದು ಕುದುರೆಗಳು ನಿಂತಿರುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳ ಹಿಂದೆ ಕುದುರೆಗಳಂತೆಯೇ ಸಿಂಗಾರಾದ ನಾಲ್ಕು ಆನೆಗಳು. ಅರಸನು ದೇವಪೂಜೆಯನ್ನು ತೀರಿಸಿಕೊಂಡು ಹೊರಗೆ ಬರುವನು. ಅವನ ಸಂಗಡ ಒಂದು ಬುಟ್ಟಿ ತುಂಬ ಬಿಳಿ ಹೂಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬ್ರಾಹ್ಮಣನೊಬ್ಬನು ಬರುವನು. ಅರಸು ಅದರಲ್ಲಿಯ ಮೂರು ಬೊಗಸೆ ಹೂಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಕುದುರೆಗಳ ಮೇಲೆ ತೂರುವನು. ಧೂಪದೀಪಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಿ ಆರತಿ ಬೆಳಗುವನು ಕುದುರೆಯ ಪೂಜೆಯು ಮುಗಿದ ಮೇಲೆ ಇದೇ ಪ್ರಕಾರ ಆನೆಗಳ ಪೂಜೆಯಾಗುವುದು. ಇದಾದ ಮೇಲೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ಕಟ್ಟೆಯನ್ನಿಳಿದು ತನ್ನ ಬುಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿರುವ ಹೂಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಆನೆ ಕುದುರೆಗಳ ಮೇಲೆ ಎರಚುವನು. ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ತಿರುಗಿ ಬಂದ ಮೇಲೆ ಅರಸು ಮೂರ್ತಿಯಿದ್ದ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಬರುವನು. ಉತ್ಸವ

ಮೂರ್ತಿಯ ಮುಂದಿರುವ ಪರದೆಯು ಮೇಲಕ್ಕೆಳೆಯಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಆ ಮೂರ್ತಿಯ ಮುಂದೆ ಅರಸು ಕುಳಿತ ಮೇಲೆ ಎಲ್ಲ ಪರದೆಗಳೂ ಮೇಲಕ್ಕೆಳೆಯಲ್ಪಡುತ್ತವೆ. ಅದಾಗ ೨೪ ಕೋಣಗಳನ್ನು ನೂರಾ ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ಕುರಿಗಳನ್ನು ಬಲಿಕೊಡುವರು. ಈ ಕೆಲಸಕ್ಕಾಗಿಯೇ ನಿಯಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಅಧಿಕಾರಿಯೊಬ್ಬನಿರುವನು. ಅವನು ತನ್ನ ಒಂದೊಂದು ಹೊಡೆತದಿಂದಲೇ ಒಂದೊಂದು ಪ್ರಾಣಿಯ ರುಂಡಮುಂಡಗಳನ್ನು ಬೇರೆ ಮಾಡುವನು. ತನ್ನ ಹೊಡೆತವು ಎಂದೂ ತಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬ ನಿಶ್ಚಾಸವಿರುತ್ತದವನಿಗೆ. ಈ ಬಲಿದಾನವಾದ ಮೇಲೆ ಅರಸು ಇನ್ನೊಂದು ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಹೋಗುವನು. ಅವನ ಸುತ್ತಲು ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಸಮೂಹವು ಮುತ್ತಿರುತ್ತದೆ. ಅರಸು ಗುಡಿಯ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಬರಲು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಅವನಮೇಲೆ ಪುಷ್ಪವೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಮಾಡುವರು. ಅರಸು ಗುಡಿಗೆ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಬಂದು ತಲೆಯಮೇಲಿನ ಕಿರೀಟವನ್ನು ಕೆಳಗಿಟ್ಟು ದೇವರಿಗೆ ಸಾಷ್ಟಾಂಗ ನಮಸ್ಕಾರ ಹಾಕುವನು. ಇದಾದಮೇಲೆ ಆ ದೇವಾಲಯದ ಒಳ ಅಂಗಣದಲ್ಲಿರುವ ತೋಟದಲ್ಲಿ ಹೋಗುವನು. ಅಲ್ಲಿ ಹೊತ್ತಿಸಿದ ಅಗ್ನಿ ಯಲ್ಲಿ ಮುತ್ತುರತ್ನಗಳಿಂದೊಡಗಿದ ಸುಗಂಧ ಧೂಪವನ್ನು ಹಾಕಿ ತಿರುಗಿ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಬರುವನು. ಅಲ್ಲಿ ತುಸು ವಿಶ್ರಾಂತಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದರೊಳಗೆ ಅವನ ಸ್ತ್ರೀತಿಯ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಎರಡನೆಯ ಬಾಗಿಲಿನಿಂದ ಒಳಗೆ ಬಂದು ನಮಸ್ಕರಿಸುವರು. ಆ ಮೇಲೆ ಅರಸು ಈ ಮೊದಲು ಆನೆಕುದುರೆಗಳ ಪೂಜೆಮಾಡಿದ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಬಂದು ನಿಲ್ಲುವನು. ದಂಡಿನ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಸರದಾರರು ಊರ ಪ್ರಮುಖರು ಪ್ರಣಾಮ ಮಾಡುವರು. ಹಲಕೆಲವರು ಕಾಣಿಕೆಗಳನ್ನೂ ಕೊಡುವರು. ಆ ಮೇಲೆ ಎಲ್ಲರೂ ಮನೆಗೆ ತೆರಳುವರು. ಅರಸನೂ ಬದಿಯಲ್ಲಿರುವ ಬಾಗಿಲಿ

ನಿಂದ ಅರಮನೆಯ ಒಳಕ್ಕೆ ಹೋಗುವನು. ಆದರೂ ಆ ಗುಡಿಯ ಮುಂದೆಯೂ ಮೂರ್ತಿಯ ಮುಂದೆಯೂ ಅಡೆಷ್ಟೋ ಹೊತ್ತು ನರ್ತಕೆಯರು ಹಾಡುತ್ತ ಕುಣಿಯುತ್ತಿರುವರು. ಒಂಬತ್ತು ದಿನಗಳೂ ಇದೇಪ್ರಕಾರ ಉತ್ಸವವು ನಡೆದಿರುವುದು. ಉತ್ಸವವು ದಿನಕೊಂದು ರೀತಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತಲೇ ಇರುವುದು.

ಮೇಲಿನದು ಮುಂಜಾವಿನ ಉತ್ಸವವಾಯಿತು. ಮಧ್ಯಾಹ್ನದ ಮೂರುಗಂಟೆಗೆ ಮತ್ತೆ ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿ ಜನರು ನೆರೆಯುವರು. ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಒಮ್ಮೆಲೆ ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶ ದೊರೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ನಮಗೆ ಮಾತ್ರ ಒಳಗಿನ ಪಟಾಂಗಣದಲ್ಲಿ ಹೋಗಗೊಟ್ಟರು. ಜಟ್ಟಿಗಳಿಗೂ ಮಲ್ಲರಿಗೂ ನರ್ತಕೆಯರಿಗೂ ಆನೆಗಳಿಗೂ ಮಾತ್ರ ಒಳಕ್ಕೆ ಪ್ರವೇಶಿಸಲು ಅಡ್ಡಿಯಿರಲಿಲ್ಲ. ಮಾವುತರು ಪಟ್ಟಿಪಟ್ಟಿಯುಳ್ಳ ಡಗಲಿಗಳನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಅವರ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಥಾಲುಭಾಲೆಗಳಿದ್ದವು. ಅವರು ಒಳಗೆ ಬಂದು ಕುಸ್ತಿಯಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದ ಸ್ಥಳದ ಸುತ್ತಲು ದುಂಡಗಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವರು. ಈ ಕುಸ್ತಿಯ ಕಣವು ಕಟ್ಟಡದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಮೆಟ್ಟಲುಗಳ ಸಮಾಪದಲ್ಲಿ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿರುತ್ತದೆ. ಜಟ್ಟಿಗಳು ನರ್ತಕೆಯರು ಅಲ್ಲಿ ಹೋಗಿನಿಲ್ಲುವರು. ಆ ಗೃಹದ ಮಹಾದ್ವಾರದ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ, ಬಂಕಗಳಲ್ಲಿ, ಕಟ್ಟಿಗಳಲ್ಲಿ, ಮೂಲೆಮೂಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ಜನಸಂದಣಿಯು. ಅದರಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು, ಅರಸನ ಸ್ತ್ರೀಪಾತ್ರರು, ಆಪ್ತೇಷ್ಟರು, ಮಿತ್ರರು, ಸ್ತ್ರೀಪಾತ್ರರ ಮಕ್ಕಳು ಮರಿಗಳು ಇವರೇ ವಿಶೇಷವಾಗಿರುತ್ತಾರೆ. ಕೂಡಿದ ಜನರಲ್ಲಿ ಗೊಂದಲವಾಗಬಾರದೆಂದು ಮನೆಯ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನಿಡುತ್ತಿರುಗುತ್ತಿರುತ್ತಾರೆ. ಆ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಬೇರೆಬೇರೆ ಕಡೆಯಿಂದ ಬರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬೇರೆಬೇರೆ ಬಾಗಿಲುಗಳಿವೆ. ನಿಮಂತ್ರಿತ ಜನರು ಮಾತ್ರ

ಆ ಬಾಗಿಲುಗಳಿಂದ ಒಳಗೆ ಬರುವರು.

ಈ ಸಮಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಜನರಲ್ಲಿ ಸಾಳುವ ತಿಮ್ಮರಸು ಮುಖ್ಯನು. ಅವನು ಮುಖ್ಯಮಂತ್ರಿ. ಅವನೇ ಇಲ್ಲಿಯ ಎಲ್ಲ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಮಾಡತಕ್ಕವನು. ಈಗಿನ ಅರಸನ ಪಾಲನಪೋಷಣ ವನ್ನು ಮಾಡಿ ಅರಸನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದವನೀತನೆ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಅರಸು ತಂದೆಯಂತೆ ಕಾಣುವನೀತನನ್ನು. ಸಾಳುವ ತಿಮ್ಮಪ್ಪ ದೊರೆ ಎಂದು ಬಹುಮಾನಪುರಸ್ಕರವಾಗಿ ಕರೆಯುವನು. ಶಾಜ್ಯದಲ್ಲಿಯ ಸಾಳಯ ಗಾರರು ಸರದಾರರು ಎಲ್ಲರೂ ಈತನಿಗೆ ಪ್ರಣಾಮ ಮಾಡುವರು. ಮಾನ ಕೊಡುವರು. ಇವನು ಉತ್ಸವ ನಡೆಯುವ ಪಟಾಂಗಣದ ಒಂದು ಬಾಗಿಲಿನ ಬಳಿ ನಿಂತು ಅಲ್ಲಿಂದಲೇ ಅನೇಕ ಮಾತುಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಅಪ್ಪಣೆ ಕೊಡುತ್ತ ಉತ್ಸವಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನು ಪೂರೈಸುತ್ತ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡುತ್ತಿರುವನು.

ಎಲ್ಲವೂ ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗಿ ಸಿದ್ಧವಾದ ಬಳಿಕ ಅರಸು ಈ ನೊದಲು ಹೇಳಿದ ಜಗುಲಿಯ ಮೇಲೆ ಹೋಗಿ ಸಿಂಹಾಸನದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವನು. ರಾಜಚಿಹ್ನೆಗಳೂ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವವು. ಸಿಂಹಾ ಸನದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಲು ಅಲ್ಲಿದ್ದ ಜನರೆಲ್ಲ ಅರಸನಿಗೆ ಪ್ರಣಾಮ ಮಾಡುವರು. ಈ ಕ್ರಮವೆಲ್ಲ ಆದಮೇಲೆ ಜಟ್ಟಿಗಳು ಕಣಕ್ಕಿಳಿದು ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವರು. ಅರಸನಿದಿರು ಜಟ್ಟಿಗಳು ವೇಶ್ಯೆಯರು ಮಾತ್ರ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ವೀಳ್ಯ ಮೆಲ್ಲಬಹುದು. ಉಳಿದವರಾರೂ ಅವರು ಸರದಾರರಿರಲಿ ಮಾಂಡಲಿಕರಿರಲಿ ಅರಸನಪ್ಪಣೆಯಿಲ್ಲದೆ ಕುಳಿತು ಕೊಳ್ಳುವಂತಿಲ್ಲ, ವೀಳ್ಯಮೆಲ್ಲವಂತಿಲ್ಲ. ಅರಸು ತಾನು ಸಿಂಹಾ ಸನದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡ ಮೇಲೆ ಅರಸು ಮನೆತನಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಮೂವರು ನಾಲ್ವರಿಗೆ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಲು ಹೇಳುವನು.

ಅವರು ಮಾಂಡಲಿಕ ಅರಸರಾಗಲಿ ಅರಸನಿಗೆ ಹೆಣ್ಣುಕೊಟ್ಟವರಾಗಲಿ ಇರುವರು. ಇಂತಹರಲ್ಲಿ ಮಲಬಾರದ ಎಲ್ಲ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೂ ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣಕ್ಕೂ ಒಡೆಯನಾದ ಮಾರವೀರ್ಯನು ಮುಖ್ಯನು. ಅವನು ಅದೇ ಜಗುಲಿಯ ಮೇಲೆ ಅರಸನಿಂದ ಕೆಲವೊಂದು ಅಂತರದಮೇಲೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವನು. ಉಳಿದವರು ಅವನ ಹಿಂದೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವರು.

ಈ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಅರಸನು ಬಿಳಿಯ ವಸ್ತ್ರವನ್ನು ಧರಿಸಿರುವನು. ಅವುಗಳಮೇಲೆ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಜರದ ಹೂಗಳನ್ನು ತೆಗೆದಿರುವರು. ಮೈಮೇಲೆ ರತ್ನಖಚಿತ ಅಲಂಕಾರಗಳು ಒಪ್ಪುತ್ತಿರುವವು. ಯಾವಾಗಲೂ ಅರಸು ಇದೇ ಉಡುಪಿನಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವನು. ಹೆಡಪವಳರು, ಅಂಗರಕ್ಷಕರು, ಇನ್ನಿತರರು ರಾಜಚಿಹ್ನೆಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಅವನ ಹಿಂದೆ ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿಯೇ ನಿಂತಿರುವರು. ಸಿಂಹಾಸನದ ಮೇಲೆ ದೇವಿಯು ಮೂರ್ತಿ ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿಯೇ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ನಿಂತು ಬಂಗಾರದ ಹಿಡಿಕೆಗಳುಳ್ಳ ಚಾಮರಗಳನ್ನು ಬೀಸುತ್ತಿರುವರು. ಈ ಚಾಮರವು ಬಹುದೊಡ್ಡ ಮರ್ಯಾದೆ. ಅರಸನ ಮೇಲೆಯೂ ಇಂತಹ ಚಾಮರಗಳನ್ನು ಬೀಸುವರು.

ಅರಸನು ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಲು ಹೊರಗೆ ಕಾಯುತ್ತಿದ್ದ ಸೇನಾಪತಿಗಳು ಚಿಕ್ಕಪುಟ್ಟ ಸರದಾರರು ಇನ್ನಿತರರು ತಮ್ಮತಮ್ಮ ಪರಿವಾರದೊಂದಿಗೆ ಒಳಗೆಬಂದು ಅರಸನಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಿ ತಮ್ಮ ಸ್ಥಳಗಳಿಗೆ ಹೋಗುವರು. ಅವರಾದಮೇಲೆ ಸೇನಾನಾಯಕರು ಡಾಲ್ಕು ಭಲ್ಲೆಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಬರುವರು. ಅವರ ಹಿಂದೆ ಬಿಲ್ಲುಗಾರರು ನಾಯಕರು ಬರುವರು. ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಕಣದ ಹತ್ತಿರ ಆನೆಗಳ ಎದುರು ಬದಿಗೆ ದುಂಡಗಾಗಿ ನಿಂತು ಅರಸನ ಹತ್ತಿರ ಯಾರೂ

ಹೋಗವಂತೆ ಕಾಯುತ್ತ ನಿಲ್ಲುವರು. ಈ ಪ್ರಕಾರ ಸೇನಾನಾಯಕರು ನಿಂತ ಮೇಲೆ ನರ್ತಕಿಯರ ನರ್ತನಕ್ಕೆ ಆರಂಭವಾಗುವುದು. ಕೆಲವರು ಪ್ರವೇಶದ್ವಾರದಲ್ಲಿರುವ ದುಂಡನ್ನು ಮೇಲು ಹುಸಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೋಗಿ ನಿಲ್ಲುವರು. ಈ ಹೆಂಗಸರ ಮೈಮೇಲಿನ ಆಭರಣಗಳನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವುದು ಅದಾರಿಗೂ ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲ. ಅವರ ಕೊರಳೊಳಗಿನ ಮತ್ತು ಮಾಣಿಕ ಸಚ್ಚ ಮೊದಲಾದ ರತ್ನಗಳಿಂದ ಕೆಚ್ಚಿದ ಆ ಅಲಂಕಾರಗಳು, ಮುಂಗೈಯೊಳಗಿನ ಬಳೆಗಳು, ಭುಜಕೀರ್ತಿಗಳು, ಆ ಸೊಂಟದ ಮೇಲಿನ ಪಟ್ಟಿಗಳು, ಕಾಲುಕಡಗ ನೂಪುರಗಳು ಒಂದೊ ಎರಡೊ! ಇಂತಹ ಕೀಳು ಉದ್ಯೋಗಮಾಡುವ ಸ್ತ್ರೀಯರಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟೊಂದು ಸಂಪತ್ತಿ ಯಿರುವುದೇ ಆಶ್ಚರ್ಯಕರವಾಗಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿಯ ಕೆಲವರಿಗೆ ಭೂಮಿಗಳು ಉಂಬಳಿಯಾಗಿವೆ. ಮೇಣೆಗಳು ದಾಸದಾಸಿಯರೂ ಇರುವರು. ಇಲ್ಲಿಯ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬ ಸ್ತ್ರೀಯಳ ಹತ್ತಿರ ಒಂದು ಲಕ್ಷ ಹೊನ್ನುಗಳ ಸಂಪತ್ತಿಯಿದೆಯಂತೆ. ನಾನು ನೋಡಿದುದರ ಮೇಲಿಂದ ಇದು ನಿಜವಿದ್ದಂತೆಯೂ ತೋರುತ್ತದೆ.

ಜಟ್ಟಿಗಳ ಕುಸ್ತಿಗೆ ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು. ನಮ್ಮ ಕಡೆಯ ಕುಸ್ತಿಗೂ ಈ ಕುಸ್ತಿಗೂ ಅದೆಷ್ಟೋ ಅಂತರ. ಅವರ ಹೊಡೆತಗಳಲ್ಲಿ ಹಲ್ಲುಗಳು ಮುರಿಯುವವು ಕಣ್ಣುಗಳು ಒಡೆಯುವವು ಮುಖವು ವಿದ್ರೂಪವಾಗುವುದು. ಕೆಲವೇಳೆ ಜಟ್ಟಿಗಳು ಮೂರ್ಛೆ ಹೊಂದುವುದೂ ಉಂಟು ಆಗ ಅವರ ಮಿತ್ರರು ಬಂದು ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವರು. ಕುಸ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಜಟ್ಟಿಗಳು ಒಬ್ಬರನ್ನೊಬ್ಬರು ಚೆನ್ನಾಗಿಯೇ ಎತ್ತಿ ಒಗೆಯುವರು. ಅಲ್ಲಿದ್ದ ಪರೀಕ್ಷಕರು ಜಟ್ಟಿಗಳನ್ನು ಯೋಗ್ಯ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಕುಸ್ತಿಯಾಡಿಸಿ ಒಗಿದವನಿಗೆ ವರ್ಯಾದೆ ಮಾಡುವರು.

ಕುಸ್ತಿ ಕುಣಿತಗಳ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವು ಮೂರುಗಂಟಿಯಿಂದ

ಸಾಯಂಕಾಲದ ವರೆಗೂ ನಡೆಯುವುದು. ಸೂರ್ಯಾಸ್ತವಾಗುತ್ತಲೇ ಅಸಂಖ್ಯ ದೀವಟಿಗೆಗಳು ಕಕ್ಕಡಗಳು ಉರಿಯ ತೊಡಗುವುವು. ಅದರಿಂದ ಅದೆಲ್ಲಿಲ್ಲಿಯೂ ಹಗಲಿನಂತೆ ಪ್ರಕಾಶ. ಹತ್ತರದ ಕುಂಬಿಗಳ ಮೇಲೆಯೂ ಕೋಟಿಕೊತ್ತಳಗಳ ಮೇಲೆಯೂ ಸಹ ದೀವಟಿಗೆಗಳನ್ನು ಹಚ್ಚಿಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆ. ಅರಸನು ಕುಳಿತ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಂತೂ ಹೇಳಲಿಕ್ಕೇ ಬೇಡ. ಎಲ್ಲಿನೋಡಿದಲ್ಲಿ ದೀವಟಿಗೆಯ ಕಂಬಗಳೇ. ಈ ಪ್ರಕಾರ ಬೆಳಕಾದ ಮೇಲೆ ನಾನಾತರದ ಚಮತ್ಕಾರದ ಆಟಗಳು, ಸೂತ್ರಗೊಂಬೆಗಳಾಟಗಳು ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುವುವು. ಅವರು ತುಸುತುಸು ವೇಳೆ ಆಡಿ ಹಿಂದೆ ಸರಿದ ಮೇಲೆ ಮರಗಾಲುಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಕೃತ್ರಿಮ ಕುದುರೆಗಳ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತುಕೊಂಡವರು ಯುದ್ಧವಾಡುವವರಂತೆ ನಟಿಸುತ್ತ ಬರುವರು. ಈ ಕುದುರೆಗಳು ಪೂರ್ವಗಾಲದಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಪೋಡಿ ಡಿಯೊಸನ ಉತ್ಸವದಲ್ಲಿಯ ಕಟ್ಟಿಗೆಯ ಕುದುರೆಗಳಂತಿರುತ್ತವೆ. ಈ ಆಟನೋಟಗಳಾದ ಮೇಲೆ ಮದ್ದು ಬಾಣ ಬಿರುಸುಗಳಿಗೆ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ. ಅವುಗಳಿಂದ ನಾನಾತರದ ಹೂಗಿಡಗಳು ಜಾಲರಿಗಳು ಉಂಟಾಗುವುವು. ಕೆಲವುಗಳು ಹಾರಿದ ಮೇಲೆ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡ ಸಪ್ಪಳವಾಗಿ ನಾನಾ ಬಣ್ಣದ ಜುಕ್ಕೆಗಳು ತೋರುವುವು.

ಮದ್ದುಬಾಣ ಬಿರುಸುಗಳ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವಾದ ಮೇಲೆ ದಂಡಿನ ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ರಥಗಳನ್ನು ಸಂದರ್ಶಿಸುವ ಕೆಲಸವು ನಡೆಯುವುದು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಬಹುಸಂಖ್ಯಾಕ ರಥಗಳು ಪರಚಕ್ರಗಳ ಮೇಲೆ ದಂಡಿತ್ತಿ ಹೋದ ಇಲ್ಲವೆ ಬೇಟಿಗೆಹೋದ ಸೇನಾಪತಿಗಳು ಕಳುಹಿದಂತಹವು ಇರುತ್ತವೆ. ಸಾಳುವ ತಿಮ್ಮರಸನ ರಥವು ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಮುಂದಿರುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಹಿಂದೆ ಯೋಗ್ಯತೆಗನುಸರಿಸಿ ಬೇರೆಯವರ ರಥಗಳು ಸಾಲುಗೊಂಡಿರುತ್ತವೆ. ಕೆಲವು ರಥಗಳು ಬೆಲೆಯುಳ್ಳ ವಸ್ತುಗಳಿಂದ

ಅಚ್ಚಾದಿತವಾದುವುಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಆ ವಸ್ತುಗಳ ಮೇಲೆ ನರ್ತಕಿಯರ ಹಾಗೂ ಬೇರೆ ಸ್ತ್ರೀಪುರುಷರ ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ತೆಗೆದಿರುತ್ತಾರೆ. ಹಲವು ರಥಗಳು ಒಂದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಅಂತಸ್ತುಗಳುಳ್ಳವುಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಅನೆಲ್ಲವೂ ಬಹುತರ ಒಂದೇ ತರವವಿದ್ದು ಒಂದಾದಮೇಲೊಂದು ಕ್ರಮದಿಂದ ಅರಸನಿದಿರು ಹಾಯ್ದು ಹೋಗುತ್ತವೆ.

ರಥಗಳ ಹಿಂದಿನಿಂದ ಕುದುರೆಯ ಸಾಲಾ ಬರುವುದು. ಒಳ್ಳೇ ವಸ್ತುಗಳ ಜಾಲಿನಿವಲೂ ನಾನಾತರದ ಅಭರಣಗಳಿಂದಲೂ ಅವನ್ನು ಸಿಂಗರಿಸಿರುವರು. ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಮುಂದೆ ಒಂದು ಅಪ್ರತಿಮವಾದ ಕುದುರೆಯಿದ್ದಿತು. ಅದಕ್ಕೆ ಎರಡೂ ಬದಿಗೆ ಎರಡು ಭತ್ತಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದಿದ್ದರು. ಎಲ್ಲ ಕುದುರೆಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು ಸಿಂಗರಿಸಿದ ಕುದುರೆಯಿದು. ಇದು ಅರಸನ ಸ್ತ್ರೀಯ ಕುದುರೆ. ಅರಸನ ಸೇವಕ ನೊಬ್ಬನು ಅದರ ಕಡಿವಾಣವನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದನು. ಇದರ ಮುಂದೆ ಇವರಂತೆಯೇ ಸಿಂಗಾರಾಗಿ ಬೇರೊಂದು ಕುದುರೆಯು ಕುಣಿಯುತ್ತ ನೆಗೆಯುತ್ತ ಬೇರೆಬೇರೆ ನಡಿಗೆಗಳಿಂದ ನಡೆಯುತ್ತ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದಿತು. ಈ ಕಲೆಯನ್ನು ಆವುಗಳಿಗೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕಲಿಸಿರುವರು. ಈ ಸಿಂಗರಿಸಿದ ಕುದುರೆಯು ಪಟ್ಟದ ಕುದುರೆಯ. ಅದಕ್ಕೆ ಅರಸನಷ್ಟು ಸಮ್ಮಾನ. ಅರಸು ಸಿಂಹಾಸನವನ್ನೇರುವ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಈ ಕುದುರೆಯನ್ನು ಮುಟ್ಟಿ ಆಣೆಯಿಡುವನು. ಒಬ್ಬ ಅರಸನ ತರುವಾಯ ಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ಬರುವ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಅರಸನೂ ಆ ಕುದುರೆಯನ್ನು ಮುಟ್ಟಿ ಆಣೆಯಿಡಲೇಬೇಕು. ಒಂದು ಕುದುರೆಯು ಸತ್ತರೆ ಅದರ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಬೇರೊಂದನ್ನು ತರುವರು. ಯಾವನೊಬ್ಬ ಅರಸು ಕುದುರೆಯನ್ನು ಮುಟ್ಟಿ ಆಣೆಯಿಡಲು ಒಪ್ಪದಿದ್ದರೆ ಅನೆಯನ್ನಾದರೂ ಮುಟ್ಟಿ ಆಣೆಯಿಡಬೇಕಾಗುವುದು. ಆ ಆನೆಗೂ ಈ ಕುದುರೆಯಷ್ಟೇ ಮರ್ಯಾದೆ.

ಈ ಪ್ರಕಾರ ಮೆರೆವಣಿಗೆಯೊಂದಿಗೆ ಎಲ್ಲ ಕುದುರೆಗಳು ಆರೇಳುಸಾ ಸಾಲಾಗಿ ಹೋಗಿ ನಿಲ್ಲುವವು. ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಮುಂದು ಅರಸನ ಕುದುರೆಯಿರುವುದು. ಅದರ ಹತ್ತಿರ ವಿಶೇಷ ಗೊಂದಲವಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲ ಕುದುರೆಗಳು ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗಿ ನಿಂತವೇಲೆ ರಾಜಪುರೋಹಿತನು ಇನ್ನಿಬ್ಬರು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರೊಂದಿಗೆ ಬೆಳ್ಳಿಯ ತಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಪೂಜೆಯಸಾಹಿತ್ಯಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ನೀರಿನ ಕಲಶಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಬಂದು ಕುದುರೆಗಳಿಗೆ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆ ಹಾಕಿ ಪೂಜಿಸಿ ಹೋಗುವನು.

ಆ ಮೇಲೆ ಒಳಗಿನಿಂದ ೨೨-೩೦ ಜನ ದ್ವಾರಪಾಲಿಕೆಯರು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಬೆಳ್ಳಿಬಂಗಾರಗಳ ತಗಡುಗಳ ಕಟ್ಟು ಹಾಕಿದ ಬೆತ್ತಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಬರುವರು ಅವರ ಹೆಗಲ ಮೇಲೆ ಚಬಕಗಳು ಜೋಲುತಿರುವವು. ಇವರ ಹಿಂದು ಹಲವರು ಷಂಠನೇವಕರು, ಮದ್ದಳೆ ತುಳೂರಿ ಕಿನ್ನರಿ ಕೊಳಲು ಮೊದಲಾದ ವಾದ್ಯಗಳನ್ನು ಬಾರಿಸುವ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಬರುವರು. ಈ ವಾದ್ಯಗಳು ನಮ್ಮಲ್ಲಿಯ ವಾದ್ಯಗಳಿಂದ ಭಿನ್ನವಾಗಿರುವವು. ವಾದ್ಯಗಳ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಹಿಂದಿನಿಂದ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಹೊದಿಕೆಯ ಬೆತ್ತಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ೨೦-೨೫ ಜನ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಬರುವರು. ಇವರ ಸಂಗಡಲೇ ಕೆಳಗಿನಂತೆ ವಸ್ತ್ರಾಲಂಕಾರಗಳಿಂದಲಂಕೃತರಾದ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಬರುವರು. ಅವರು ಪೀತಾಂಬರಗಳನುಟ್ಟು ತಲೆಯಮೇಲೆ ಉದ್ದನ್ನು ಟೊಪ್ಪಿಗೆಗಳನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಅವುಗಳಿಗೆ ಕುಲಾಯಿ ಎನ್ನುವರು ಆ ಕುಲಾಯಿಗಳಿಗೆ ಮುತ್ತಿನ ತುರಾಯಿಗಳನ್ನೂ, ಜಾಲರಿಗಳನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿದ್ದರು. ಆ ಸ್ತ್ರೀಯರ ನಡುವಿನಲ್ಲಿ ಬಂಗಾರದ ಪಟ್ಟಿಗಳಿದ್ದವು. ಅವು ಮುತ್ತರತ್ನ ಕೆಟ್ಟಿರುವವು ಅವರ ಎದೆಯ ಮೇಲೆಯೂ ಭುಜಗಳ ಮೇಲೆಯೂ ಮುತ್ತಿನ ಉದ್ದನ್ನು ಸರಗಳು ಜೋಲಾಡುತ್ತಿದ್ದವು. ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ರತ್ನಜಡಿತ ಕುಕಣಗಳು, ಭುಜದಲ್ಲಿ

ಬಾಜುಬಂದಗಳು ಒಪ್ಪುತ್ತಿದ್ದುವು. ಸೊಂಟದ ಮೇಲೆ ಒಂದರ ಕೆಳ
ಗೊಂದು ಮತ್ತು ರತ್ನಗಳಿಂದ ಕೆಚ್ಚಿದ ಬಾಗಾರದ ಪಟ್ಟಿಗಳು
ತೋರಿಸುವಂತೆಗೂ ಜೋಲುಬಿದ್ದಿದ್ದುವು. ಕಾಲುಗಳಲ್ಲಿ ರತ್ನಖಚಿತ
ಕಾಲುಕಡಗಗಳೂ ಮುತ್ತಿನಸರಗಳೂ ಇದ್ದುವು. ಅವೂ ಉಳಿದ ಅಲಂ
ಕಾರಗಳಂತೆ ಬಹು ಬೆಲೆಬಾಳುವಂತಹವೆ. ಅವರ ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ನೀರಿನ
ದೊಡ್ಡ ಪಾತ್ರೆಯಷ್ಟು ಕಲಶಗಳಿದ್ದು ಅವಕ್ಕೆ ಒಳಗೂ ಹೊರಗೂ
ಮೇಣದಲ್ಲಿ ಕೂಡಿಸಿದ ರತ್ನಮಾಲೆಗಳು ನೇತಾಡುತ್ತಿದ್ದುವು. ಆ ಕಲಶ
ದಲ್ಲಿ ನೀರಾಂಜನವು ಉರಿಯುತ್ತಿದ್ದಿತು. ಇಂತಹ ೬೦ ಜನ ಸ್ತ್ರೀಯರು
ಒಬ್ಬರಹಿಂದೊಬ್ಬರು ಕ್ರಮದಿಂದ ಹೊರಗೆ ಬಂದರು. ಒಳ್ಳೇ ಸುಂದರಿ
ಯರವರು. ಅದಾಗಲೆ ತಾರುಣ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಾಲಿಟ್ಟವರು. ೧೫-೨೦
ವರ್ಷ ವಯಸ್ಸಿನವರು. ಅವರಲ್ಲಿಯ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರ ಮೈಮೇಲಿನ
ಅಲಂಕಾರಗಳನ್ನೂ ಅವುಗಳ ಬೆಲೆಯನ್ನೂ ಹೇಳುವುದು ಎಂತಹನಿಗೂ
ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಅವರಲ್ಲಿಯ ಹಲವರಿಗೆ ತಾವಿಟ್ಟುಕೊಂಡ ಅಲಂಕಾರ
ಗಳ ಭಾರವನ್ನು ಸಹಿಸುವುದೂ ಶಕ್ಯವಾಗದೆ ಜೋಲಿಹೊಡೆಯು
ತ್ತಿದ್ದರು. ಸಂಗಡವಿದ್ದ ಬೇರೆ ದಾಸಿಯರು ಅವರನ್ನು ಸಾವರಿಸಿ
ಹಿಡಿಯಬೇಕಾಗುತ್ತಿದ್ದಿತು. ಇಂತಹ ಅಪ್ರತಿಮ ವೈಭವದಿಂದ ಅವರು
ಕುದುರೆಗಳ ಸುತ್ತಲು ಮೂರುಸಾರೆ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆ ಹಾಕಿ ಅರಮನೆ
ಯೊಳಗೆ ಹೋಗುವರು. ಇವರು ಅರಸಿಯರ ಹತ್ತಿರವು ಮಾನದ
ತೊತ್ತುಗಳು. ಈ ನವರಾತ್ರಿಯ ಉತ್ಸವದಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದು ದಿವಸ
ಒಬ್ಬೊಬ್ಬ ಅರಸಿಯ ಕಡೆಯಿಂದ ಇಂತಹ ತೊತ್ತುಗಳು ಸಿಂಗಾರಾಗಿ
ಬರುವರು. ರಾಜಾಜ್ಞೆಯ ಮೇರೆಗೆ ಪೂರ್ವಾಪರ ರೂಢಿಗನುಸರಿಸಿ
ಒಬ್ಬೊಬ್ಬ ಅರಸಿಗೆ ಒಂದೊಂದು ದಿವಸವು ಗೊತ್ತುಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿರು
ತ್ತದೆ. ಆ ಗೊತ್ತುವಳಿಗನುಸರಿಸಿಯೇ ಬೇರೆಬೇರೆ ದಿವಸ ಬೇರೆಬೇರೆ

ಅರಸಿಯರು ತಮ್ಮ ತೊತ್ತುಗಳನ್ನು ಕಳಿಸಿಕೊಡುವರು. ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಅರಸಿಯ ತೊತ್ತುಗಳು ತಮ್ಮ ಅಲಂಕಾರ ವೈಭವಗಳ ವಿಜೃಂಭಣೆಯನ್ನು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಹೆಚ್ಚುಹೆಚ್ಚು ಬೆಲೆಯುಳ್ಳ ವಸ್ತ್ರಾಲಂಕಾರಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿಕೊಂಡು ಬರುವರು.

ಈ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಹೋದಮೇಲೆ ಕುದುರೆಗಳೂ ಹೋಗುತ್ತವೆ. ಆಗ ಅನೆಗಳು ಮುಂದೆ ಬರುವವು. ಅವು ಸೊಂಡೆಯನ್ನೆತ್ತಿ ಅರಸನಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿ ಹೋಗುವವು. ಇಷ್ಟಾದಮೇಲೆ ಆ ಗೃಹದ ಚಿಕ್ಕ ಬಾಗಿಲಿನಿಂದ ಅರಸು ಅರಮನೆಯೊಳಗೆ ಹೋಗುವನು. ಆ ಮೇಲೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಉತ್ಸವಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ತಿರುಗಿ ಮಂಟಪದಲ್ಲೊಯ್ಯುವರು. ಅರಸು ತಿರುಗಿ ಬಂದು ಆ ಮಂಟಪದಲ್ಲಿ ಮೂರ್ತಿಯ ಪೂಜೆಮಾಡುವನು. ಮತ್ತೆ ಕುರಿಕೋಣಗಳ ಬಲಿದಾನವಾಗುವುದು. ನರ್ತಕಿಯರ ನರ್ತನವಾಗುವುದು. ಇಡೆಲ್ಲ ವಿಧಿಯಾಗುವ ವರೆಗೆ ಅರಸನು ಉಪವಾಸವೇ ಇರುವನು. ಬಲಿದಾನದ ತರುವಾಯ ಅಂತಃಪುರಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಊಟಕ್ಕೆ ಹೋಗುವನು. ನವರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಜನರು ಉಪವಾಸ ಮಾಡುವರು. ಮಧ್ಯರಾತ್ರಿಗೆ ಪಾರಣಿ. ಅರಸು ಹೊರಟು ಹೋದ ಮೇಲೆಯೂ ದೇವರ ಮೂರ್ತಿಯ ಮುಂದೆ ಅದೆಷ್ಟೊ ಹೊತ್ತು ನರ್ತನವು ನಡೆದೇ ಇರುತ್ತದೆ.

ಇದೇ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಒಂಬತ್ತು ದಿವಸವೂ ಉತ್ಸವ ನಡೆಯುವುದು. ಕೊನೆಯ ದಿವಸ ಇನ್ನೂರೈವತ್ತು ಕೋಣಗಳನ್ನೂ ನಾಲ್ಕು ಸಾವಿರ ಐನೂರು ಕುರಿಗಳನ್ನೂ ದೇವಿಗೆ ಬಲಿಕೊಡುವರು.

ಉತ್ಸವವೆಲ್ಲ ಮುಗಿದಮೇಲೆ ಅರಸು ತನ್ನ ದಂಡಿನ ನಿರೀಕ್ಷಣೆ ಮಾಡುವನು. ಅದರ ರೀತಿಯಿದು.—

ಅರಸನಾಜ್ಞೆಯಿಂದ ಪಟ್ಟಣದ ಹೊರಗೆ ಒಂದು ಹರದಾರಿ

ಅಂತರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಭವ್ಯ ಮಂಟಪವೊಂದನ್ನು ರಚಿಸುವರು. ನವರಾತ್ರಿ ಉತ್ಸವ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನೊಯ್ದು ಅಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಮಾಡುವರು. ಈ ಮಂಟಪದ ಸ್ಥಳದಿಂದ ಅರಮನೆಯವರೆಗಿನ ಬೀದಿಯ ಎರಡೂ ಬದಿಯಲ್ಲಿ ಸೇನಾನಾಯಕರು ತಮ್ಮತಮ್ಮ ಸೇನೆಯನ್ನು ಅವರವರ ಯೋಗ್ಯತೆಯ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಿಸುವರು. ಇಂತಹ ಒಂದೇ ಸಾಲು ಇರುತ್ತದೆಂದಲ್ಲ: ಎರಡೆರಡು ಮೂರುಮೂರು ಸಾಲುಗಳೂ ಇರುತ್ತವೆ. ಕೆರೆಕಟ್ಟಿಗಳಿದ್ದಲ್ಲಿ ಅದಕ್ಕೆ ಸುತ್ತುವರಿದು, ಇಕ್ಕಟ್ಟಿನ ಸ್ಥಳವಿದ್ದಲ್ಲಿ ಅದಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿರುವ ಬೈಲು ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ, ದಿನ್ನೆಗುಡ್ಡಗಳು ಇದ್ದಲ್ಲಿ ಅವುಗಳ ಇಳುಕಲಿನ ಮೇಲೆ ಶಿಖರನ ಮೇಲೆ ನಿಂತುಕೊಳ್ಳುವರು. ದಿನ್ನೆಯಿರಲಿ ಬಯಲಿರಲಿ ತಗ್ಗು ಇರಲಿ ಮಿಟ್ಟಿಯಿರಲಿ ಅದೆಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ದಂಡಾಳುಗಳು; ದಂಡಾಳುಗಳಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಳವೇ ಇಲ್ಲ. ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಮುಂದೆ ಕಾಲಾಳುಗಳು, ಕಾಲಾಳುಗಳ ಹಿಂದೆ ರಾವುತರು, ಅವರ ಹಿಂದೆ ಆನೆಗಳು ಈ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಸೇನೆಯನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಮುಂದೆ ಸೇನಾಧ್ಯಕ್ಷನು ನಿಂತುಕೊಳ್ಳುವನು. ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿಯ ಸಾಳಯಕ್ಕೆ ಬೀದಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಮಾಳಿಗೆಯ ಮೇಲೆಯೂ ನಿಲ್ಲುವುದು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದುದರಿಂದ ಓಣಿಗಳ ಬಾಯಿಯಲ್ಲಿ ಅಟ್ಟಗಳನ್ನು ಹಾಕಿ ಅವುಗಳ ಮೇಲೆ ನಿಲ್ಲಿಸಿದ್ದರು. ಹೀಗೆ ಪಟ್ಟಣದ ಹೊರಗೆ ಒಳಗೆ ಎಲ್ಲಿ ನೋಡಿದಲ್ಲಿ ದಂಡಾಳುಗಳೇ ದಂಡಾಳುಗಳು.

ರಾವುತರ ಕುದುರೆಗಳೆಲ್ಲವು ಜೇನುಹಾಕಿ ಸಿಂಗರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದುವು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿಯ ಕೆಲವು ಕುದುರೆಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಜಿಳ್ಳೆಯ ಹಣೆಪಟ್ಟಿಗಳಿದ್ದುವು ಉಳಿದ ಕುದುರೆಗಳಿಗೆ ಬಂಗಾರದ ಇಲ್ಲವೆ ಬಂಗಾರದ ಮುಲಾಮು ಮಾಡಿದ ಹಣೆಪಟ್ಟಿಗಳಿದ್ದುವು. ಇವುಗಳಿಗೆ ನಾನಾವರ್ಣದ ಹುರೀಶಿಮೆಯ ಜಾಲರಿಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿದ್ದರು. ಕಡಿವಾಣ

೮೪ನೂ ಇಂತಹ ಹುರಿರೇಶಿಮೆಯವೆ. ಕೆಲವು ಕುದುರೆಗಳ ಬೆನ್ನಮೇಲೆ ಮಕ್ಕಾಪಟ್ಟಣದ ಮಖಮಲಿನ ಜೂಲುಗಳನ್ನು ಹಾಕಿದ್ದರು. ಆ ಮಖ ಮಲವಾದರೂ ನಾನಾವರ್ಣದ ಕಲಾಕುಸುರಿನ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿದಂತೆ ಹದು. ಜೂಲುಗಳಿಗೂ ಜಾಲರಿಗಳನ್ನು ಹಚ್ಚಿದ್ದರು. ಕುದುರೆಗಳು ನಾನಾತರದ ಅಲಂಕಾರಗಳಿಂದ ಸಿಂಗರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದವು. ಕೆಲವು ಕುದುರೆಗಳಮೇಲೆ ಸಾಟಿನ ದಮಾಸ್ಕಸದ ರೇಶಿಮೆಯ ವಸ್ತ್ರಗಳೂ ಬೇರೆ ಕೆಲವುಗಳಮೇಲೆ ಚೀನ ಪರ್ಸಿಯಾ ದೇಶದ ಕೆನಕಾಪಿನ ಜೂಲುಗಳೂ ಇದ್ದವು. ಕಾಲಾಳುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ರಾವುತರಲ್ಲಿಯೂ ಕೆಲವರು ಮುಲಾಮು ಮಾಡಿದ ರತ್ನಖಚಿತ ಕವಚಗಳನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಅವುಗಳ ಅಂಚಿಗೆ ಮುತ್ತರತ್ನಗಳ ಜಾಲರಿಯನ್ನು ಹಚ್ಚಿದ್ದರು. ಕೆಲವು ಕುದುರೆಗಳ ಮುಂದಲೆಯಲ್ಲಿ ನಾಗರಹಾವಿನ ಹೆಡೆಯಂತಹ ಶಿರೋಭೂಷಣಗಳನ್ನು ಹಾಕಿದ್ದರು. ಬೇರೆ ಕೆಲವು ಕುದುರೆಗಳ ಮುಂದಲೆಯಲ್ಲಿ ಬೇರೆಬೇರೆ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ತಲೆಯ ಆಕಾರದ ಶಿರೋಭೂಷಣಗಳಿದ್ದವು. ಕೆನಕಾಪು ಮಖಮಲಗಳ ಕಲಾಕುಸುರಿನ ಹೊದಿಕೆಯುಳ್ಳ ಕವಚಗಳಂತೂ ಅನೇಕ ರಾವುತರ ಮೈಮೇಲಿದ್ದವು. ಹಸಿ ತೊಗಲನ್ನು ಒಂದರಮೇಲೊಂದಿಟ್ಟು ನಡುನಡುವೆ ಕಬ್ಬಿಣದ ತಗಡುಗಳನ್ನು ಹಾಕಿ ಈ ಕವಚಗಳನ್ನು ಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿಯ ಕೆಲವು ತಗಡುಗಳಿಗೆ ಬಂಗಾರದ ಮುಲಾಮು ಮಾಡಿಸಿರುವರು. ಕೆಲವರು ಬೆಳ್ಳಿಯ ಕವಚಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದರು. ಅವರ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಶಿರಸ್ತ್ರಾಣಗಳಿದ್ದವು. ಕುತ್ತಿಗೆಯ ರಕ್ಷಣಾರ್ಥವಾಗಿ ಅವುಗಳ ಹಿಂಭಾಗಕ್ಕೆ ತೂಗಾಡುವ ತಗಡುಗಳನ್ನು ಹಚ್ಚಿದ್ದರು. ಮೋರಿಯ ರಕ್ಷಣಾರ್ಥವಾಗಿ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿಯೂ ಪಟ್ಟಿಗಳಿದ್ದವು. ಈ ಶಿರಸ್ತ್ರಾಣಗಳನ್ನಾದರೂ ಕವಚಗಳಂತೆಯೇ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಅವರು

ಶಿರಸ್ತ್ರಾಣಗಳನ್ನಲ್ಲದೆ ಕನ್ನಡಿಯಂತೆ ಮಿಂಚುವ ಕಂಠಕವಚಗಳನ್ನೂ ಧರಿಸಿದ್ದರು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಬಂಗಾರದ ಮುಲಮಿನವು; ಕೆಲವು ಬೆಳ್ಳಿಬಂಗಾರಗಳ ತಗಡು ಜೋಡಿಸಿದ ರೇಶಿಮೆಯವು; ಕೆಲವು ಉಕ್ಕಿನವು ಅವರ ನಡುವಿನಲ್ಲಿ ಕತ್ತಿಕೆತಾರಿಗಳು, ಚಿಕ್ಕಚಿಕ್ಕ ಪರಶುಗಳು ಇದ್ದುವು. ಕೈಯಲ್ಲಿ ಭಲ್ಲಿ ಬರ್ಚಿಗಳಿದ್ದವು. ಇವೆಲ್ಲವುಗಳ ಹಿಡಿಕೆಗಳು ಬೆಳ್ಳಿಬಂಗಾರದವು. ಅವರ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಜರತಾರಿಯ ಕುಸುರುಕೆಲಸ ಮಾಡಿದ ಮುಖಮಲಿನ ಭದ್ರಗಳಿದ್ದವು. ಕೈಯಲ್ಲಿಯ ಪತಾಕೆಗಳಿಗೆ ನಾನಾವರ್ಣದ ಚೌರಿಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿದ್ದರು. ಈ ಪತಾಕೆಗಳಿಗೆ ಈ ಜನರು ಬಹಳ ಮರ್ಯಾದೆ ಕೊಡುವರು.

ಆನೆಗಳ ಮೇಲೆಯೂ ಕುದುರೆಗಳಂತೆಯೇ ಜರದ ಕಲಾಕುಸುರಿನ ಕೆಲಸವುಳ್ಳ ಮುಖಮಲಿನ ಜೂಲುಗಳಿದ್ದವು. ಅವುಗಳಿಗೂ ಜಾಲರಿಗಳನ್ನು ಹಚ್ಚಿದ್ದರು. ಅಲ್ಲದೆ ಬೇರೆಬೇರೆ ವರ್ಣಗಳ ಬಟ್ಟೆಗಳೂ ಇದ್ದವು. ಅವುಗಳ ಎರಡೂ ಬದಿಗೆ ಗಂಟೆಗಳು ತೂಗಾಡುತ್ತಿದ್ದವು ಆ ಗಂಟೆಗಳ ನಾದದಿಂದ ಭೂಮಿಯು ಅದಿರುತ್ತಿದ್ದಿತು. ಅವುಗಳ ಗಂಡಸ್ಥಳಗಳ ಮೇಲೆ ತರತರದ ಚಿತ್ರಗಳನ್ನೂ ಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನೂ ಬರೆದಿದ್ದರು. ಒಂದೊಂದು ಆನೆಯ ಮೇಲೆ ಮೂರು ನಾಲ್ಕು ಜನರು ಕುಳಿತಿದ್ದರು ಅವರೆಲ್ಲರು ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಸಜ್ಜಾದವರಂತೆಯೇ ಉಡುಪು ತೊಡಪುಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದರು. ಕವಚವನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಭಾಲೆಬರ್ಚಿಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಕಾಲಾಳುಗಳಿಗಂತೂ ಲೆಕ್ಕವೇ ಇಲ್ಲ. ಕೊಳ್ಳದಿನ್ನೆಗಳು ಬಯಲು ಬೆಟ್ಟಗಳು ಎಲ್ಲವೂ ಕಿಕ್ಕಿರಿದು ಹೋಗಿದ್ದವು. ಇಂತಹ ದೃಶ್ಯವು ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಬೇರೊಂದು ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಬೀಳುವುದು ಅಪರೂಪ. ಅವರು ಧರಿಸಿದ ಉಡುಪುಗಳು ಬಹು ಬೆಲೆಯುಳ್ಳವುಗಳು. ಇವುಗಳನ್ನವರು

ಎಲ್ಲಿಂದ ತಂದಿರುವರೆಂಬುದನ್ನೂ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಇಂತಿಷ್ಟೇ ಬಣ್ಣಗಳಿರು
ವುವೆಂಬುದನ್ನೂ ನಾನು ಹೇಳಲು ಶಕ್ತನಿಲ್ಲ ಸೈನಿಕರ ಕೈಯಲ್ಲಿಯ
ಕೆಲವು ಥಾಲುಗಳಮೇಲೆ ನಾನಾತರದ ಬೆಳ್ಳಿಬಂಗಾರಗಳ ಹೂಗಳನ್ನು
ಕೂಡಿಸಿದ್ದರು. ಕೆಲವುಗಳ ಮೇಲೆ ವ್ಯಾಘ್ರಾದಿವನ್ಯಪಶುಗಳ
ಮುಖಗಳಾಕೃತಿಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸಿದ್ದರು. ಕೆಲವುಗಳ ಮೇಲೆ ಎಲೆಬಳ್ಳಿ
ಗಳನ್ನು ಕೊರೆದ ಬೆಳ್ಳಿಯ ತಗಡುಗಳನ್ನು ಹೊದಿಸಿದ್ದರು. ಕೆಲವು
ಗಳನ್ನು ಹಾಗೆಯೇ ತಿಕ್ಕಿ ಒಪ್ಪುಹಾಕಿ ಬಿಟ್ಟಿದ್ದರು. ಅವು ಕನ್ನಡಿ
ಯಂತೆ ಮಿರುಗುತ್ತಿದ್ದವು. ಅವರ ಖಡ್ಗಗಳ ಮೇಲಿನ ಕೆಲಸವಂತೂ
ಅಪ್ರತಿಮವಾಗಿದ್ದಿತು. ಅಂತಹದು ಬೇರೊಂದು ಕಡೆಗೆ ಕಾಣಿಸಿಗು
ವುದು ಕಷ್ಟ. ಬಿಲ್ಲಾಳುಗಳ ಬಿಲ್ಲುಗಳ ಮೇಲೆಯೂ ಬೆಳ್ಳಿಬಂಗಾರದ
ಕೆಲಸವು ಕಂಡುಬರುತ್ತಿದ್ದಿತು. ಅವು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಒಪ್ಪು ಹಾಕಿದಂತಹ
ವಿದ್ದವು. ಅವರ ಬಾಣಗಳು ಸುಂದರವಾದುವುಗಳೂ ಸರಳವಾಗಿ ರೆಕ್ಕೆ
ಗಳುಳ್ಳಂತಹವೂ ಇರುವವು. ಅವನ್ನು ಸರಿಗಟ್ಟುವ ಬಾಣಗಳನ್ನು
ನಾನು ಬೇರೆಲ್ಲಿ ಕಂಡಿಲ್ಲ. ನಡುಸುಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಕಠಾರಿಗಳೂ ಪರಶುಗಳೂ
ಇದ್ದವು. ಅವುಗಳ ಹಿಡಿಕೆಗಳೂ ಕಾವುಗಳೂ ಚಿತ್ರದ ಕೆಲಸ
ಮಾಡಿದ ಬೆಳ್ಳಿಬಂಗಾರದ ತಗಡುಗಳಿಂದ ಹೊದಿಸಿದುವುಗಳೇ ಆಗಿ
ದ್ದವು. ಬಂದೂಕು ಸಿಡಿಮದ್ದು ಸಣ್ಣತೋಪುಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು
ಕೊಂಡವರ ಮೈಯಲ್ಲಿ ಕವಚದಂತಹ ಡಗಲಿಗಳೇ ಇದ್ದವು.
ಅವರ ಆಯುಧಗಳಾದರೂ ಸುವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗಿದ್ದವು. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಈ
ಜನರ ಮುಖಮುದ್ರೆ, ನಿಲ್ಲುವ ರೀತಿ, ಕೈಯಲ್ಲಿಯ ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರಗಳು
ಎಲ್ಲವೂ ಶೂರರಿಗೆ ಒಪ್ಪುವಂತಹವೇ ಆಗಿದ್ದವು.

ಇದೆಲ್ಲ ನೋಟವು ಅಪೂರ್ವವೂ ನೋಡತಕ್ಕಂತಹದೂ ಆಗಿ
ದ್ದಿತು. ಮುಸಲ್ಮಾನ ಜನರೂ ಇದರಲ್ಲಿ ಭಾಗಿಗಳಾಗಿದ್ದರು.

ಅವರೂ ತಮ್ಮ ಭಾರಿ ಬರ್ಚಿ ಥಾಲು ತುರ್ಕೀಧನುಷ್ಯ ಸಿಡಿಗುಂಡು
ಮೊವಲಾದ ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಸಂಗಡ ತಂದಿದ್ದರು. ಉತ್ತಮ
ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಅವುಗಳನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿಯೇ ಉಪ
ಯೋಗಿಸಬಲ್ಲ ಈ ಜನರನ್ನು ನೋಡಿ ನನಗೆ ಪರಮಾಶ್ಚರ್ಯವಾಯಿತು.

ಈ ಮೊದಲು ನಾನು ವರ್ಣನೆ ಮಾಡಿದ ಪಟ್ಟದ ಕುದುರೆಯ
ನ್ನೇರಿವ್ವನೀಗ ಅರಸು. ಅವನ ಮೈಮೇಲೆ ಬಿಳಿಯ ಉಡುಪುಗಳಿದ್ದವು.
ಅಗಿನ ಪ್ರಸಂಗಕ್ಕುಚಿತವಾದ ಭೂಷಣಾಲಂಕಾರಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದನು.
ಅವನ ಎರಡೂ ಬದಿಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಂಪು ಮುಖಮಾಲಿನ ಎರಡು ಭದ್ರ
ಗಳಿದ್ದವು. ಸಾಮಾನ್ಯ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿಯೆ ಅರಸನ ವಸ್ತ್ರಾಲಂಕಾರಗಳನ್ನು
ನೋಡಿದವನೇ ಊಹಿಸಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು ಇಂತಹ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ
ಅವನ ಮೈಮೇಲೆ ಎಂತಹ ಜಿಲೆಯುಳ್ಳ ವಸ್ತ್ರಾಲಂಕಾರಗಳಿದ್ದವೆಂಬ
ದನ್ನು. ಈಗ ಅರಸನ ಕೂಡ ಸರದಾರರೂ ಮಾನಕರಿಗಳೂ
ಮಾಂಡಲಿಕರೂ ಇದ್ದರು. ಅವರ ವೈಭವವನ್ನು ಯಥಾಸ್ಥಿತವಾಗಿ
ವರ್ಣಿಸುವುದು ನನಗೆ ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲ. ಒಂದು ವೇಳೆ ವರ್ಣಿಸಿದರೂ
ಅದರ ಮೇಲೆ ವಿಶ್ವಾಸ ವಿಡಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಆ ಗೊಡೆವೆಗೆ
ನಾನು ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ. ಒಂದರ ಮುಂದೊಂದು ಅಡ್ಡ ಬಂದುದರಿಂದ
ಸಿಂಗರಿಸಿದ ಕುದುರೆಗಳೆಲ್ಲವು ಕಾಣುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಅದೆಲ್ಲವನ್ನು ನೋಡಿ
ಜರಗಾಗಿ ಹೋದೆನು. ಅದೆಲ್ಲದರ ಯಥಾರ್ಥವರ್ಣನೆಯನ್ನು ಮಾಡು
ವದು ನನಗೆ ಶಕ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ. ಆ ವರ್ಣನೆಯನ್ನು ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ
ಶಬ್ದಗಳೇ ನನಗೆ ದೊರೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ನಾನು ಕುದುರೆಯ ಮೇಲೆ
ಕುಳಿತಿದ್ದೆನು. ಅಚ್ಚರಿಯಿಂದ ನೋಡುವಾಗ ನನ್ನ ಮೈಮೇಲೆ
ಎಚ್ಚರವೇ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಅದೆಲ್ಲಿ ಕುದುರೆಯ ಮೇಲಿಂದ ಬೀಳುವೆನೋ
ಎನಿಸುತ್ತಿದ್ದಿತು. ಈ ಉತ್ಸವದ ಸಿದ್ಧತೆಗಾಗಿ ಅದೆಷ್ಟೋ ಹಣವು

ವಿಚ್ಛವಾಗಿದ್ದಿತು. ಆ ಹಣವನ್ನವರು ಎಲ್ಲಿಂದ ತಂದಿದ್ದರೆಂಬುದರ ಬಗ್ಗೆ ಆಶ್ಚರ್ಯಪಡುವಕಾರಣವಿಲ್ಲ. ಈ ದೇಶವೇ ಅಷ್ಟೊಂದು ಸಧನವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿಯ ಸರದಾರರು ಮಾಂಡಲಿಕರು ಎಲ್ಲರೂ ಒಳ್ಳೇ ಶ್ರೀಮಂತರಿರುವರು.

ಅರಸನ ಮುಂದುಗಡೆ ಸಿಂಗರಿಸಿದ ಅದೇಷ್ಟೋ ಆನೆಗಳು ನಡೆದಿದ್ದುವು. ಅವುಗಳ ಹಿಂದೆ ಬಂಗಾರದ ಕಸೇದೆಯ ವಸ್ತ್ರಗಳಿಂದಲೂ ಬೆಲೆಯುಳ್ಳ ಅಲಂಕಾರಗಳಿಂದಲೂ ಸಿಂಗರಿಸಿದ ಇಪ್ಪತ್ತುನಾಲ್ಕು ಕುದುರೆಗಳು ನಡೆದಿದ್ದುವು ಇವೆಲ್ಲವು ತಮ್ಮ ಒಡೆಯನ ವೈಭವವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿಯೇ ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದುವು. ಅರಸನ ಹೊಂದಿಗೆ ಒಂದು ದೋಲಾರಿಯು-ಸಂಜರವು--ಇತ್ತು. ಅದು ಲಿಪ್ಪನ್ ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿಯ ಕಾರ್ಪೋ-ಡಿ-ಡಿಯೋ ಉತ್ಸವದ ಮೆರವಣಿಗೆಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯ ದೋಲಾರಿಯಂತಿದ್ದಿತು. ಅದು ಬಹು ದೊಡ್ಡದಾಗಿದ್ದಿತು, ಅದನ್ನು ತಾಮ್ರದಿಂದಲೂ ಬೆಳ್ಳಿಯಿಂದಲೂ ಮಾಡಿರಬಹುದು. ಮೇಲೆ ಬಂಗಾರದ ಮುಲಮು ಮಾಡಿದ್ದರು. ಒಂದೊಂದು ಬದಿಗೆ ಎಂಟೆಂಟೆ ರಂತೆ ಹದಿನಾರು ಜನರು ಅದನ್ನು ಹೊತ್ತಿದ್ದರು. ನಡುನಡುವೆ ಬದಲಿಸುವ ಸಲುವಾಗಿ ಬೇರೆಯವರೂ ಇದ್ದರು. ಈಮೊದಲು ವರ್ಣಿಸಿದ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನದರಲ್ಲಿ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿದ್ದರು.

ಈ ರೀತಿ ಒಳ್ಳೇ ಸಡಗರದಿಂದ ಅರಸು ತನ್ನ ಸೈನ್ಯವನ್ನು ನೋಡುತ್ತ ನಡೆದಿದ್ದನು. ಅವನನ್ನು ಕಂಡಕೂಡಲೆ ಜನರೆಲ್ಲರು ಜಯಘೋಷ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಥಾಲಿನ ಮೇಲಾಗುವ ಖಡ್ಗಗಳ ಆಘಾತದಿಂದಲೂ ಕುದುರೆಗಳ ಹೇಂಕಾರದಿಂದಲೂ ಆನೆಗಳ ಗೀಳಿನಿಂದಲೂ ಜನರ ಜಯಘೋಷದಿಂದಲೂ ಉಂಟಾದ ನಾದದಿಂದ ಪಟ್ಟಣವು ದುಮುದುಮಿಸುತ್ತಿದ್ದಿತು. ಅದೆಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟಣವು ತಿರುಗಿ

ಬೀಳುವುದೋ ಎಂಬಂತಾಗಿತ್ತು. ತೋಘತುಬಾಕಿಗಳ ಸಪ್ಪಳಿನಿಂದ ಗಟ್ಟಿಬೆಟ್ಟಗಳು ದರಿಕಂದರಗಳು, ಗದಗಮಿಸಿ ಹೋಗಿದ್ದವು. ಬಯಲಿನಲ್ಲಿ ಸಿಡಿಮೆದ್ದು ಬಾಣ ಬಿರುಸುಗಳನ್ನು ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿದ್ದರು. ಅದೊಳ್ಳೆ ಪ್ರೇಕ್ಷಣೀಯವಾಗಿದ್ದಿತು. ಆಗ ಭೂಮಂಡಲದ ಮೇಲಿನ ಜನರೆಲ್ಲರು ಇಲ್ಲಿಯೇ ಕಲೆತಿರುವರೇನೋ ಎಂಬಂತೆ ತೋರುತ್ತಿದ್ದಿತು.

ಇಂತಹ ಅದ್ವಿತೀಯ ವೈಭವವಿಂಥ ಅರಸು ನಾನು ಮೊದಲು ಹೇಳಿದ ಮಂಟಪಕ್ಕೆ ಬಂದನು. ಅಲ್ಲಿ ಪದ್ಧತಿಗನುಸರಿಸಿ ದೇವದರ್ಶನ ಪೂಜೆ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಗಳು ನಡೆದುವು.

ಅರಸನು ಮುಂದೆ ಹೋದಕೂಡಲೆ ಸೈನಿಕರಿಗೆ ಹೋಗಲು ಅಪ್ಪಣೆಯಾಗುತ್ತದೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಡಿರಿ. ಅರಸು ತಿರುಗಿ ಹೋಗುವ ವರೆಗೂ ಅವರು ಹಾಗೆಯೇ ನಿಂತಿರುವರು. ಪೂಜೆ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಗಳನ್ನು ಮುಗಿಸಿಕೊಂಡು ಅರಸು ಮೊದಲಿನಂತೆ ಕುದುರೆಯಮೇಲೆ ಏರಿ ಪಟ್ಟಣದೊಳಗೆ ಹೋಗುವನು. ಆಗ ಸಹ ದಂಡಿನವರೆಲ್ಲರು ಜಯಘೋಷ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು ಅರಸು ಮುಂದೆ ಹೋದಂತೆ ಹಿಂದಿನ ಸೈನ್ಯಕ್ಕೆ ಮನೆಗೆ ಹೋಗಲು ಅಪ್ಪಣೆಯಾಗುತ್ತಿದ್ದಿತು. ಗಟ್ಟಿ ಬೆಟ್ಟಗಳ ಮೇಲಿನ ದರಿಕಂದರಗಳೊಳಗಿನ ಸೈನಿಕರು ತಿರುಗಿ ಹೋಗುವ ಮುಂದೆ ಅನಂದದಿಂದ ಕೇಕೆ ಹಾತಿದ್ದರು. ಜಯಘೋಷ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಆಯುಧಗಳನ್ನು ಜಳಪಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಧಾಲಿನ ಮೇಲೆ ಶಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ ಹೊಡೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಅದನೆಲ್ಲ ನೋಡುವಾಗ ಇದೇನು ಕನಸೋ ನೆನಸೋ ಎಂದು ಭ್ರಾಂತಿಯಾಗುತ್ತಿದ್ದಿತು. ಸೇನೆಯೆಲ್ಲವೂ ಬಿಡಾರಕ್ಕೆ ಹೊರಟುಹೋಯಿತು. ಸೇನಾನಾಯಕರು ಮಾತ್ರ ಅರಸನನ್ನು ಅರಮನೆಯವರೆಗೆ ಮುಟ್ಟಿಸಿ ಹಿಂದೆರಳಿದರು.

ಈ ಅರಸನ ಹತ್ತರ ೧೦ ಲಕ್ಷ ಸೈನ್ಯವು ಯಾವಾಗಲೂ ಸಿದ್ಧ

ವಿರುತ್ತದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಚಿಲಖತ್ತು ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ರಾವುತರೇ ೩೫ ಸಾವಿರ ಜನರಿರುವರು. ಈ ಎಲ್ಲ ಸೈನ್ಯವು ಅರಸನಿಂದ ಸಂಬಳ ಹೊಂದುವಂತಹದಿದ್ದು ಕರೆದಾಗ ಕರೆದಲ್ಲಿ ದಂಡೆತ್ತಿಹೋಗಲು ಸಿದ್ಧ ವಿರುತ್ತದೆ. ನಾನಲ್ಲಿ ಇರುವಾಗ ಒಂದು ಬಂದರದಿಂದ ಕಳುಹಿದ ಸೈನ್ಯವನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ನೋಡಿದೆನು. ಆ ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿ ಖಂಜನ ನೇನಾ ಪತಿಗಳ ಕೈಕೆಳಗೆ ಕೂಡಿ ಒಂದೂವರೆ ಲಕ್ಷಸೈನಿಕರಿದ್ದರು. ಈ ಅರಸನ ಕೈಕೆಳಗೆ ಅನೇಕ ಆನೆಗಳು ಇರುವವು. ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಸೀಮೆಯ ಮೇಲಿನ ಮೂವರೂ ಪ್ರತಿಸಕ್ಷದವರಿಗೆ ತನ್ನ ಕೈಚಳಕ ವನ್ನು ತೋರಿಸಬೇಕೆಂದು ಅರಸು ಬಯಸಿದರೆ ಅದೊಂದೇ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ೨೦ ಲಕ್ಷದ ವರೆಗೆ ರಂಡುಕೂಡಿಸಲು ಸಮರ್ಥನಿರುವ ನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಅದರಿಂದಲೇ ಈ ದೇಶದಲ್ಲಿಯೆ ಎಲ್ಲ ಅರಸರೂ ಅವನಿಗೆ ಅಂಜಿ ನಡೆಯುತ್ತಾರೆ. ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿಯೆ ಇಷ್ಟೊಂದು ಜನರು ದಂಡಿನಲ್ಲಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಬೇರೊಂದು ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಜನರ ಕೊರತೆಯಿರುವುದೆಂದು ಮಾತ್ರ ತಿಳಿಯಬೇಡಿರಿ. ಈ ಪ್ರದೇಶವೇ ಆಷ್ಟೊಂದು ಜನರಿಂದ ಕಿಕ್ಕಿರಿದು ಹೋಗಿದೆ. ಅದರಿಂದ ಖರ ರಾಜ್ಯದ ಮೇಲೆ ಸಾಗಿ ಹೋದಾಗಲೂ ರಾಜ್ಯದೊಳಗಿನ ಎಲ್ಲ ವ್ಯವಹಾರಗಳು ಸುಸೂತ್ರವಾಗಿ ನಡೆಯುವುವು. ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೆಂದರೆ ಈ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಾರವು ಬಹಳ. ಅದರಿಂದ ವ್ಯಾಪಾರಿಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವುದು. ಅದರಂತೆ ಕೂಲಿಕಾರರ ಸಂಖ್ಯೆಯೂ ಇನ್ನಿತರ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವರ ಸಂಖ್ಯೆಯೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವುದು ಸಹಜವೇ ಇದೆ. ಇದಲ್ಲದೆ ಒಕ್ಕಲತನ ಮಾಡುವ ಜನ ಬೇರೆ. ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಸಂಖ್ಯೆಯೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ. ಅವರು ಮುಂತಾದಿ ಸರ್ವಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಮುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ. ಶಸ್ತ್ರಧಾರಣೆಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ಅಭಿರುಚಿ ಕಡಿಮೆಯವರಿಗೆ; ಇಲ್ಲ

ವಂದರೂ ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲ.

ಇಲ್ಲಿಯ ಅರಸು ಇಷ್ಟೊಂದು ಪ್ರಚಂಡ ಸೈನ್ಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಳ ಕೊಟ್ಟು ಹಿಡಿದಿರುವನು. ಇದಲ್ಲದೆ ಅರಸನ ಪೋಷಣೆಗೊಳಪಟ್ಟ ಸರದಾರ ಮಾಂಡಲಿಕರು ಬೇರೆ ಸೈನ್ಯವನ್ನಿಟ್ಟಿರುವರು. ಇಷ್ಟೊಂದು ವೆಚ್ಚವನ್ನು ಸಹಿಸುವ ಅರಸನಲ್ಲಿ ಸಂಕತ್ತಿಷ್ಟಿರಬಹುದೆಂದೂ ಪ್ರಶ್ನೆ ಬರಬಹುದು. ಈ ಸೈನ್ಯದ ಮೇಲಿನ ಸೇನಾಪತಿಗಳೆಲ್ಲರು ಅರಸನ ಮಾಂಡಲಿಕರೂ ಸರದಾರರೂ ಇರುವರು. ಅವರವರ ಸೀಮೆಯ ಉತ್ಪನ್ನವೆಲ್ಲ ಅವರಿಗೆಯೇ ಸಲ್ಲುತ್ತದೆ. ಅವರಲ್ಲಿ ಹತ್ತುಹದಿನೈದು ಲಕ್ಷ ಹೊನ್ನು ಉತ್ಪನ್ನವುಳ್ಳವರದಷ್ಟೋ ಜನ. ಲಕ್ಷರಡುಲಕ್ಷ ಉತ್ಪನ್ನವುಳ್ಳವರಿಗಂತೂ ಲೆಕ್ಕವೇ ಇಲ್ಲ. ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರು ಇಂತಿಷ್ಟು ಕಾಲಾಳುಗಳನ್ನು, ಇಂತಿಷ್ಟು ರಾವುತರನ್ನು ಇಡಬೇಕೆಂದು ಅರಸು ಗೊತ್ತುಮಾಡಿಕೊಟ್ಟಿರುವನು. ಅರಸನು ಕರೆದಾಗ ಸಿದ್ಧವಿರಬೇಕಾಗುವುದೇ ಸೈನ್ಯ. ಅದರಿಂದ ಹತ್ತು ಲಕ್ಷ ಸೈನ್ಯವು ಯಾವಾಗಲೂ ಸಿದ್ಧವಿರುತ್ತದೆ. ಸೇನಾನಾಯಕರು ಗಟ್ಟಿಮುಟ್ಟಾದ ಜನರನ್ನು ಆರಿಸಿಯೇ ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವರು. ಇದರಿಂದ ಮತ್ತೆಲ್ಲಿಯೂ ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಬೀಳದ ಗಟ್ಟಿಮುಟ್ಟು ಜನರಲ್ಲಿ ನನ್ನ ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಬಿದ್ದರು ಹೆದರಿ ಹಿಂಜರಿಯುವವನೊಬ್ಬನೂ ಅಲ್ಲಿ ಕಾಣಲಿಲ್ಲ. ಸರದಾರ ಮಾಂಡಲಿಕರು ಈ ಸೈನ್ಯದ ಪೋಷಣೆ ಮಾಡುವುದಲ್ಲದೆ ಅರಸನಿಗೆ ಕೆಲವೊಂದು ಗೊತ್ತುಮಾಡಿದ ಕಾಣಿಕೆಯನ್ನು ಕೊಡಬೇಕಾಗುವುದು. ಆ ಉತ್ಪನ್ನದಲ್ಲಿ ಅರಸನು ಸ್ವತಃ ಕೆಲವು ಸೈನ್ಯವನ್ನು ಇಟ್ಟಿರುವನು. ಅವನ ಹತ್ತರ ಉತ್ತಮೋತ್ತಮ ವಾದ ಒಂದುನೂರು ಅನೆಗಳೂ ಐನೂರು ಕುದುರೆಗಳೂ ಇರುವುವು. ವಿಜಯನಗರದ ಉತ್ಪನ್ನವೆಲ್ಲ ಈ ಸೈನ್ಯದ ಕಡೆಗೆ ವೆಚ್ಚವಾಗುವುದು. ಈ ಅನೇಕುದುರೆಗಳ, ಇವುಗಳ ಮೇಲಿನ ಅಣುಕೋಣುಗಳ ವೆಚ್ಚವು

ಈ ಮಹಾಲಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮುಖಶಾಲೆಯಿದೆ. ಅದರ ಕಂಬಗಳೆಲ್ಲ ಕಲ್ಲಿನವು. ಉಳಿದುದೆಲ್ಲ ಹಸ್ತಿದಂತಿನ ಕೆಲಸ. ತೊಲೆ ಬೋದುಗೆ ಜಂತಿ ನೊವಲಾದುವೆಲ್ಲ ಹಸ್ತಿದಂತದವೆ. ತೊಲೆ ಬೋದುಗೆಗಳ ಮೇಲೆ ಕಮಲಹೂಗಳನ್ನು ಕೊರೆದಿದ್ದರು. ಇವೆಲ್ಲವು ಸುಂದರವಾದುವೂ ಬೆಲೆಯುಳ್ಳವೂ ಇದ್ದವು. ಇಂತಹ ಕೆಲಸವು ಬೇರೆ ಕಡೆಗೆ ಅಸರೂಪ. ಈ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಬರುವ ನಾನಾಜಾತಿಯ ಜನರ ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಈ ಭಾಗದಲ್ಲಿಯೇ ತೆಗೆದಿರುವರು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಆಯಾ ಜನರ ಮುಖಮುದ್ರೆ ರೀತಿನಡತೆಗಳೆಲ್ಲವೂ ತದ್ವತ್ತಾಗಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಅದೆಂದೂ ಅಂತಃಪುರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೊರಬೀಳುವ ರಾಣೀವಾಸದ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಈ ಎಲ್ಲ ಜನರ ನಡೆನುಡಿಗಳನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲು ಅನುಕೂಲವಾಗಿದೆ. ಈ ಚಿತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ದೇಶದ ಕುರುಡಕುಂಟರ ಚಿತ್ರಗಳು ಭಿಕ್ಷುಕರ ಚಿತ್ರಗಳು ಸಹ ಇರುವವು.

ಈ ಕೊಟಡಿಯಲ್ಲಿ ಬಂಗಾರದ ಎರಡು ಸಿಂಹಾಸನಗಳಿದ್ದವು. ನೇಲುಹೊದಿಕೆ ಹಾಕಿದ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಮಂಚವೊಂದಿರುವುದು ಇಲ್ಲಿ ಪಚ್ಚದ ಚಪ್ಪಟೆಯಾದ ಬೆಲೆಯುಳ್ಳ ತುಂಡುವೊಂದಿದೆ. ಅದೊಂದು ಮಹತ್ವದ ವಸ್ತುವೆಂದು ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುವುದು. ಈ ಕೊಟಡಿಗೆ ಹೊಂದಿರುವ ಕಮಾನಿನಲ್ಲಿ ಒಳಗೆ ಹೋಗುವ ಬಾಗಿಲವಿದೆ. ಅದರ ಹೊಂದಿಗಿದ್ದ ಚಿಕ್ಕಬಾಗಿಲವೊಂದು ಇಕ್ಕಿದ್ದಿತು. ಅದು ಹಿಂದಿನ ಅರಸನೊಬ್ಬನ ಭಂಡಾರವೆಂದು ಹೇಳಿದರು.

ಈ ಕೊಟಡಿಯಿಂದ ಹೊರಬಿದ್ದು ನಾವು ಒಂದು ಚೌಕವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದೆವು. ವನ್ಯಪಶುಗಳು ದ್ವಂದ್ವಯುಧ ಮಾಡುವಷ್ಟು ವಿಸ್ತೀರ್ಣವಾಗಿದ್ದಿತದು. ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗೂ ಗಚ್ಚಿನ ಗಿಲಾಯಿ ಮಾಡಿದ್ದರು.

ತಂದೆಯು ತುಸು ಹೆಚ್ಚು ಕಪ್ಪಾಗಿಯೂ ಸದೃಢನಾಗಿಯೂ ಎತ್ತರನಾಗಿ ಹೊರಕಟ್ಟಾಗಿಯೂ ಇದ್ದನೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಈ ಪ್ರತಿಮೆಗಳಿಗೆ ಅವರು ಯಾವಾಗಲೂ ತೊಡುತಿದ್ದ ವಸ್ತ್ರಪ್ರಾವರಣಗಳಂತಹ ವಸ್ತ್ರಪ್ರಾವರಣಗಳನ್ನೇ ತೊಡಿಸಿರುವರು.

ಈ ಬಾಗಿಲಿನಿಂದ ಮುಂದೆ ಹೋಗಲು ದ್ಯುಕ್ತರಾಗಲು ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ನಮ್ಮ ಗಣತಿಯಾಯಿತು ನಾವೊಂದು ಸಣ್ಣ ಕೊಠಡಿಯನ್ನು ಸೇರಿದೆವು. ಅಲ್ಲಿಯ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ನೋಡತೊಡಗಿದೆವು. ಒಳಗೆ ಹೋಗುವುದರೊಳಗೆ ಎಡಗಡೆಗೆ ಎರಡಂತಸ್ತಿನ ಮನೆಯು ಹತ್ತುವುದು. ಅದರ ಕೆಳ ಅಂತಸ್ತು ತಗ್ಗಿನಲ್ಲಿದ್ದು ಎರಡು ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳನ್ನಿಳಿದು ಹೋಗಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಆ ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳಿಗೆ ಮುಲಮುಮಾಡಿದ ಹಿತ್ತಾಳೆಯ ತಗಡುಗಳನ್ನು ಹೊದಿಸಿರುವರು. ಒಳಗೆ ನೆಲದಿಂದ ಛತ್ತಿನ ವರೆಗೆ ಅದ್ದೆಯೂ ಬಂಗಾರದ ತಗಡುಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸಿರುವರು. ಇದರ ಹೊರಗೆ ಚೌಕೋನಾಕಾರದ ಮಂಟಪವಿರುವುದು. ಅದು ಬೆತ್ತದ ಜಾಳಿಗೆಯಿಂದ ಹೆಣೆದುದು. ಮುತ್ತು ಮಾಣಿಕ ಮೊದಲಾದ ತರತರದ ರತ್ನಗಳಿಂದ ಬಳ್ಳಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿರುವರು. ಅದರ ಮೇಲೆ ಎರಡು ಬಂಗಾರದ ಗುಂಡುಗಳನ್ನು ಜೋಲು ಬಿಟ್ಟಿರುವರು. ಈ ಮಂಟಪದಲ್ಲೊಂದು ಮಂಚವಿರುತ್ತದೆ. ಅದರ ಕಾಲುಗಳು ಮಂಟಪದ ಕಂಬದ ಆಕಾರಗಳಿವೆ. ಆ ಮಂಚದ ನಾಲ್ಕೂ ಬದಿಗೆ ಗೇಣು ಎತ್ತರ ಬಂಗಾರದ ಕಟಾಂಜನವಿದ್ದಿತು. ಅದರ ಮೇಲೆ ಕಂ ಕುತನಿಯ ಗಾದಿಯನ್ನು ಹಾಸಿದ್ದರು. ಮೇಲೆ ಮೇಲುಜೊದಿಕೆ ಹಾಕಿದ ಎರಡು ದಿಂಬುಗಳನ್ನಿಟ್ಟಿದ್ದರು.

ಮೇಲ್ಮಾಳಿಗೆಯ ಮೇಲೆ ಏನಿದ್ದಿತೋ ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲ. ಅದು ನೋಡಲು ದೊರೆಯಲಿಲ್ಲ. ಬಲಗಡೆಗಿರುವ ಕೆಳಅಂತಸ್ತಿನ ಮಹಲು ನೋಡಲು ದೊರೆಯಿತು.

ಈ ಮಹಾಲಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮುಖಶಾಲೆಯಿತ್ತು. ಅದರ ಕಂಬಗಳೆಲ್ಲ ಕಲ್ಲಿನವು. ಉಳಿದುದೆಲ್ಲ ಹಸ್ತಿದಂತಿನ ಕೆಲಸ. ತೊಲೆ ಬೋದುಗೆ ಜಂತೆ ಮೊದಲಾದುವೆಲ್ಲ ಹಸ್ತಿದಂತದವೆ. ತೊಲೆ ಬೋದುಗಳ ಮೇಲೆ ಕಮಲಹೂಗಳನ್ನು ಕೊರೆದಿದ್ದರು. ಇವೆಲ್ಲವು ಸುಂದರವಾದುವೂ ಬೆಲೆಯುಳ್ಳವೂ ಇದ್ದವು. ಇಂತಹ ಕೆಲಸವು ಬೇರೆ ಕಡೆಗೆ ಅಸರೂಪ. ಈ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಬರುವ ನಾನಾಜಾತಿಯ ಜನರ ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಈ ಭಾಗದಲ್ಲಿಯೇ ತೆಗೆದಿರುವರು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಆಯಾ ಜನರ ಮುಖಮುದ್ರೆ ರೀತಿನಡತೆಗಳೆಲ್ಲವೂ ತದ್ವತ್ತಾಗಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಅದೆಂದೂ ಅಂತಃಪುರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೊರಬೀಳುವ ರಾಣೀವಾಸದ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಈ ಎಲ್ಲ ಜನರ ನಡೆನುಡಿಗಳನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲು ಅನುಕೂಲವಾಗಿದೆ. ಈ ಚಿತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ದೇಶದ ಕುರುಡಕುಂಬರ ಚಿತ್ರಗಳು ಭಿಕ್ಷುಕರ ಚಿತ್ರಗಳು ಸಹ ಇರುವವು.

ಈ ಕೊಟಡಿಯಲ್ಲಿ ಬಂಗಾರದ ಎರಡು ಸಿಂಹಾಸನಗಳಿದ್ದವು. ನೇಲುಹೊದಿಕೆ ಹಾಕಿದ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಮಂಚವೊಂದಿರುವುದು ಇಲ್ಲಿ ಪಚ್ಚದ ಚಪ್ಪಟೆಯಾದ ಬೆಲೆಯುಳ್ಳ ತುಂಡುವೊಂದಿದೆ. ಅದೊಂದು ಮಹತ್ವದ ವಸ್ತುವೆಂದು ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುವುದು. ಈ ಕೊಟಡಿಗೆ ಹೊಂದಿರುವ ಕಮಾನಿನಲ್ಲಿ ಒಳಗೆ ಹೋಗುವ ಬಾಗಿಲಿದೆ. ಅದರ ಹೊಂದಿಗಿದ್ದ ಚಿಕ್ಕಬಾಗಿಲೊಂದು ಇಕ್ಕಿದ್ದಿತು. ಅದು ಹಿಂದಿನ ಅರಸನೊಬ್ಬನ ಭಂಡಾರವೆಂದು ಹೇಳಿದರು.

ಈ ಕೊಟಡಿಯಿಂದ ಹೊರಬಿದ್ದು ನಾವು ಒಂದು ಚೌಕವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದೆವು. ವನ್ಯಪಶುಗಳು ದ್ವಂದ್ವಯುಧ ಮಾಡುವಷ್ಟು ವಿಸ್ತೀರ್ಣವಾಗಿದ್ದಿತದು. ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗೂ ಗಚ್ಚಿನ ಗಿಲಾಯಿ ಮಾಡಿದ್ದರು.

ಮಧ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಕಂಬಗಳನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಮೇಲೆ ತೊಲೆ ಹಾಕಿದ್ದರು. ಕಂಬತೊಲೆಗಳೆಲ್ಲವು ಮುಲಮುಮಾಡಿದ ಹಿತ್ತಾಳೆಯ ತಗಡುಗಳಿಂದ ಹೊದಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದವು. ತೊಲೆಯ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಕೊಂಡೆಗಳಿಗೆ ಜೋಕಾಲಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟುವಂತೆ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಸರಪಳಿಗಳನ್ನು ಹಚ್ಚಿದ್ದರು. ಇವು ಅರಸಿಯರ ಸಲುವಾಗಿ ಕಟ್ಟುವ ಜೋಕಾಲಿಯೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಈ ಚೌಕನ್ನು ದಾಟಿ ಮತ್ತೊಂದು ಇಂತಹ ಸುಂದರವಾದ ಕೊಟಡಿಗಿ ಹೋದವು. ಅದೂ ಒಂದು ಅಂತಸ್ತಿನ ಮಾಳಿಗೆಯ ಮನೆ. ಅಲ್ಲಿಂದೂ ಸಭಾಮಂಟಪವಿದ್ದಿತು. ಅದರ ಕಂಬಗಳು ಕಲ್ಲಿನವು. ಮೇಲ್ಭಾಗವೂ ಕಲ್ಲಿನದೆ. ಎಲ್ಲಭಾಗವು ಕಲ್ಲುಕಟ್ಟಿಗೆಯದಾಗಿದ್ದರೂ ಅದರ ಮೇಲೆ ಬಂಗಾರದ ತಗಡುಗಳನ್ನು ಹೊದಿಸಿದಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿತ್ತು.

ಈ ಸಭಾ ಮಂಟಪದ ಮುಖದಲ್ಲಿ ನೆಟ್ಟನಟುವೆ ನಾಲ್ಕು ಕಂಬಗಳ ಮೇಲೆ ಒಂದು ಮಂಟಪವಿರುವುದು. ಅದರಲ್ಲಿ ನರ್ತಕಿಯರ ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಚಿತ್ರಿಸಿದ್ದರು. ನಡುನಡುವೆ ಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಕೊರೆದ ಚಿಕ್ಕ ಚಿಕ್ಕ ಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸಿದ್ದರು. ಆ ಮೂರ್ತಿಗಳು ಮುಲಮು ಮಾಡಿದಂತಹವು. ಅವುಗಳ ಸುತ್ತಲು ಹೂಬಳ್ಳಿಗಳ ಸುಳಿವು ಕೊರೆದಿರುವರು. ಈ ಸುಳುವಿನ ಹಿಮ್ಮಗ್ಗುಲಿಗೆ ಒಂದು ತರದ ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುವರು. ಈ ಮಂಟಪದ ಬದಿಗೊಂದು ಇಕ್ಕಿದ ಬಾಗಿಲವಿರುವುದು ಅದರೊಳಗೆ ದೇವರ ಮೂರ್ತಿ. ಈ ದೇವರ ಉತ್ಸವದ ದಿವಸಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ಸವಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಮೆರಿಸುತ್ತ ತಂದು ಈ ಮಂಟಪದಲ್ಲಿ ಸುವರ್ಣ ಸಿಂಹಾಸನದಲ್ಲಿ ಕೂರಿಸುವರು. ಆಗ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಪೂಜಾರ್ಚನೆಗಳನ್ನು ನಡಿಸುವರು. ದೇವರ ಮುಂದೆ ನೃತ್ಯಗೀತಗಳು ನಡೆಯುವವು.

ಈ ಚೌಕಿನಿಂದಿಳಿದು ಎಡಬದಿಯ ಬಂಕದಲ್ಲಿ ಹೋದವು. ಅಲ್ಲಿಯೂ

ಬಹು ಬೆಲೆಯುಳ್ಳ ಅನೇಕ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಕಂಡೆವು. ಅಲ್ಲಿಂದ ತೂಗುಮಂಚ. ಬೆಳ್ಳಿಯ ಸರಪಳಿಗಳಿಂದ ಕಟ್ಟಿದ್ದರದನ್ನು. ಅದರ ಕಾಲುಗಳು ಬಂಗಾರದವು. ಮೇಲ್ಭಾಗವೆಲ್ಲ ಬಂಗಾರದ ತಗಡುಗಳಿಂದ ಹೊದಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದಂತಹ ಕಲಾಕೌಶಲ್ಯವನ್ನು ಬೇರೆ ಕಡೆಗೆ ಕಾಣುವುದು ಅಪರೂಪ. ಈ ಬಂಕದಿಂದ ಮುಂದೆ ಹೋದರೆ ಇನ್ನೊಂದು ಕೊಟಡಿ. ಅದರ ಹೊರಬದಿಗೆ ಗೋಡೆಯ ಮೇಲೆ ಧನುಷ್ಯಬಾಣಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದ ವೀರಸ್ತ್ರೀಯರ ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ತೆಗೆದಿರುವರು. ಈ ಕೊಟಡಿಗೆ ಬಣ್ಣಕೊಡುವ ಕೆಲಸವು ಇನ್ನೂ ನಡೆದಿದ್ದಿತು. ಅದು ಅರಮನೆಯ ಇನ್ನಿತರ ಕಡೆಯ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮೀರಿಸುವಂತೆ ಆಗುವುದಿದೆಯೆಂದೂ ಕೊಟಡಿಯ ನೆಲ ಗೋಡೆಗಳ ಗೆಲ್ಲ ಬಂಗಾರದ ತಗಡು ಹೊದಿಸುವುದಿದೆಯೆಂದೂ ಸಂಗಡಿಗರು ಹೇಳಿದರು. ಈ ಕೊಟಡಿಯ ಅಚಿಗಿ ಎತ್ತರ ಮಳಿಗೆಯೊಂದು. ಅದರಲ್ಲಿ ನಾವು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದೆವು. ಅದರ ಮೂಲೆಯೊಂದರಲ್ಲಿ ಬಂಗಾರದ ಮೂರು ದೊಡ್ಡ ತಪ್ಪೇಲಿಗಳನ್ನಿರಿಸಿದ್ದರು. ಪ್ರತಿಯೊಂದರಲ್ಲಿ ಅರ್ಧ ಖಂಡಗ ಅಕ್ಕಿಯ ಅನ್ನವು ಸಹಜವಾಗಬಹುದು. ಅಲ್ಲಿ ಬಂಗಾರ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಸಣ್ಣದೊಡ್ಡ ತಪ್ಪೇಲಿಗಳು ಮತ್ತಿತರ ಪಾತ್ರೆಗಳು ಇನ್ನೂ ಹಲವಿದ್ದವು. ಈ ಮಳಿಗೆಯಲ್ಲಿಯ ಸೋಪಾನವನ್ನೇರಿ ಚಿಕ್ಕದೊಂದು ಬಾಗಿಲಿನಿಂದ ನಾವು ಮೇಲಂತಸ್ತಿನ ಕೊಟಡಿಯೊಂದರಲ್ಲಿ ಹೋದೆವು. ಅದು ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿಯ ನೃತ್ಯಶಾಲೆ. ಅರಸಿಯರು ನೃತ್ಯವನ್ನು ಕಲಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಬರುವುದಲ್ಲಿಗೆಯೆ. ಅಲ್ಲಿಯ ಕಲ್ಲಿನ ಕಂಬಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನು ಕೊರೆದಿರುವರು. ಆ ಕಂಬದಲ್ಲಿಯ ಮೂರ್ತಿಗಳು ಬದಿಯ ಗೋಡೆಗಳಿಂದ ಎರಡು ಮೊಳ ಮುಂದೆ ಬಂದಿವೆ. ಎರಡು ಕಂಬಗಳ ನಡುವಿನ ಅಂತರ ಸುಮಾರು ಮೂರು ಮೊಳ. ಆ ಶಾಲೆಯ

ತುಂಬೆಲ್ಲ ಇಂತಹ ಕಂಬಗಳಿವೆ. ಅವೆಲ್ಲವುಗಳ ಅರ್ಧ ಅರ್ಧ ಭಾಗವೇ ಕಾಣುತ್ತಿರುತ್ತದೆ. ಎಲ್ಲವುಗಳ ಮೇಲೆಯೂ ಬಂಗಾರದ ಮುಲಮು ಮಾಡಿರುವರು. ಕಂಬಗಳಲ್ಲಿ ಕೊರೆದ ಅನೆ ಸಿಂಹಗಳ, ಇನ್ನಿತರ ಪಶುಗಳ, ನಡುವಿನ ಭಾಗವು ಕೊರೆದು ತೆಗೆದಂತಹದಿರುವುದರಿಂದ ಅದರ ಕಿಂಡಿಗಳೊಳಗಿಂದ ಆಚೆಯ ಅಂತಹ ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಸಹಜ ನೋಡಬಹುದು. ಕೊರೆದ ಮೂರ್ತಿಗಳೆಲ್ಲ ಒಂದು ವಿವಕ್ಷಿತ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸುವಂತಹವಿದ್ದವು. ಎರಡೆರಡು ಕಂಬಗಳ ನಡುವೆ ಮನುಷ್ಯ ಪ್ರಮಾಣದ ಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನು ಕೊರೆದು ಅವುಗಳ ಮೇಲೆ ಬಂಗಾರದ ಮುಲಮು ಮಾಡಿರುವರು.

ಕಂಬಗಳ ಮೇಲೆಯೂ ಕಮಾನುಗಳ ಮೇಲೆಯೂ ಕೊರೆದ ಚಿತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದೊಂದು ನೃತ್ಯದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ನರ್ತಕಿಯರು ನಿಲ್ಲುವ ರೀತಿಯನ್ನೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ತರದ ನೃತ್ಯಗಳನ್ನೂ ತೋರಿಸಿದೆ. ಇದರಿಂದ ನೃತ್ಯದ ಪಾಠವು ತನ್ನಿಂದ ತಾನೆ ದೊರೆಯುತ್ತಿರುವುದು. ಕಲಿಯುವಾಗ ಮರೆಯಲು ಆಸ್ಪದವೇ ಇಲ್ಲ. ಯಾವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಅವಯವಗಳನ್ನು ಚಲಿಸಬೇಕೆಂಬುದು ಅದಾಗಲೇ ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತದೆ.

ಈ ನೃತ್ಯಶಾಲೆಯ ಒಂದು ಬದಿಗೆ ಬಣ್ಣಕೊಟ್ಟು ಸಿದ್ಧ ಪಡಿಸಿದ ಸ್ಥಳವೊಂದಿದೆ. ನೃತ್ಯಕಲಿಯುವ ಸ್ತ್ರೀಯರು ತಮ್ಮ ಶ್ರಮಪರಿಹಾರ ನೂಡಿಕೊಳ್ಳುವ, ಚಪಲತೆಯು ಹುಟ್ಟುವಸಲುವಾಗಿ ವ್ಯಾಯಾಮ ಮಾಡುವ ಸ್ಥಳವಿದು. ಬೇರೊಂದು ಬದಿಗೆ ನೃತ್ಯಕಲಿಸುತ್ತಿರುವಾಗ ಅರಸನು ಕುಳಿತುಕೊಂಡು ನೋಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಆಸನವೊಂದಿಟ್ಟಿರುವರು. ಆ ಸ್ಥಳದ ನೆಲಗೋಡೆಗಳನೆಲ್ಲ ಬಂಗಾರದ ತಗಡುಗಳಿಂದ ಹೊದಿಸಿರುವರು. ಗೋಡೆಯ ಮಧ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ಹನ್ನೆರಡು ವರ್ಷ ವಯಸ್ಸಿನ ಕನ್ನಿಕೆಯ ಬಂಗಾರದ ಪ್ರತಿಮೆ. ಅದೊಂದು ವಿಶಿಷ್ಟ

ಪ್ರಕಾರದ ನರ್ತನದ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಇರಬೇಕಾದ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಆ ಪ್ರತಿಮೆಯನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿರುವರು.

ಅರಮನೆಯ ಉಳಿದ ಭಾಗವನ್ನು ನಮಗೆ ನೋಡಗೊಡಲಿಲ್ಲ. ಅರಸಿಯರ ಮಹಿಲುಗಳಲ್ಲಂತೂ ಪರಪುರುಷರ ಪ್ರವೇಶವೇ ಆಗುವಂತಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲಿರುವವರು, ದಾಸಿಯರು ಇಲ್ಲವೆ ಷಂಢಸೇವಕರು. ಇಲ್ಲಿಂದಲೇ ನಾವು ಹೋದ ಹಾದಿಯಿಂದ ತಿರುಗಿ ಮೊದಲಿನ ಮಹಾದ್ವಾರಕ್ಕೆ ಬಂದೆವು. ಅಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ನಮ್ಮ ಗಣತಿಯಾಯಿತು.”

× × × × × ×

ಇಂತಹ ವೈಭವ ಸಂಪನ್ನವಾದ ನಮ್ಮ ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವು ಸ್ಥಾಪನೆಯಾಗಿ ಕ್ರಿ. ವ. ೧೯೩೬ಕ್ಕೆ ಆರುನೂರು ವರ್ಷಗಳಾಗುವುವು. ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಪುಣ್ಯಸ್ಥರಣೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ಕಲ್ಪನೆಯು ಕೆಲವರಲ್ಲಿಗ ಒಡಮೂಡಿದೆ. ಕನ್ನಡಿಗರೆಲ್ಲರು ಕೂಡಿ ತಮ್ಮ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ-ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ-ಪುಣ್ಯಸ್ಥರಣೆಯನ್ನು ಅದರ ವೈಭವಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಜರುಗಿಸುವರೆ?

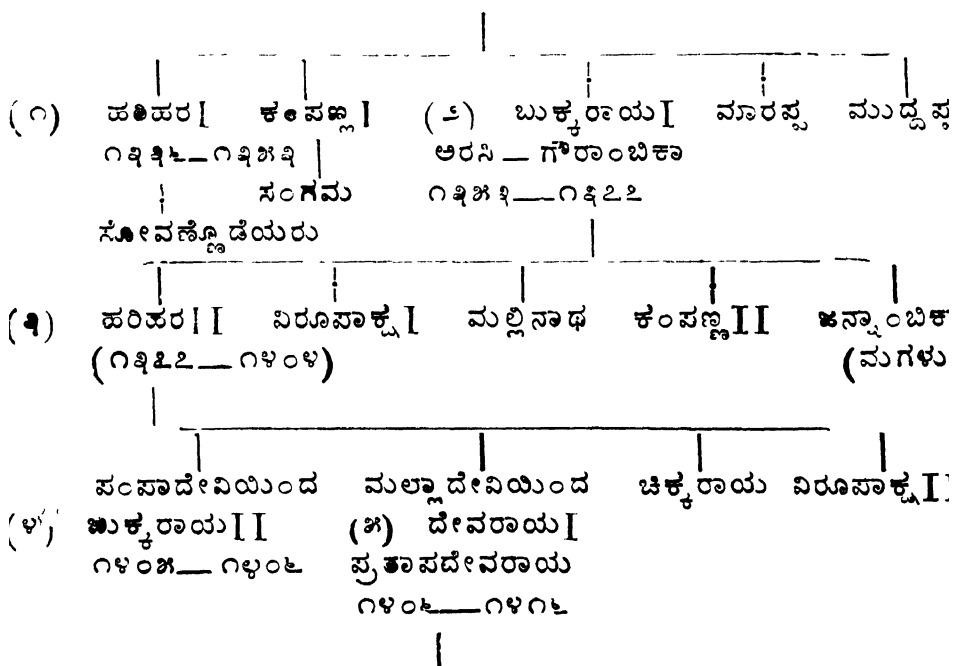
ಅನುಬಂಧ ವಿಜಯನಗರ ರಾಯರ ವಂಶಾವಳಿ.

೧ ಸಂಗಮವಂಶ

(ಕ್ರಿ. ವ. ೧೩೩೬—೧೪೭೮, ೧೪೨ ವರ್ಷ.)

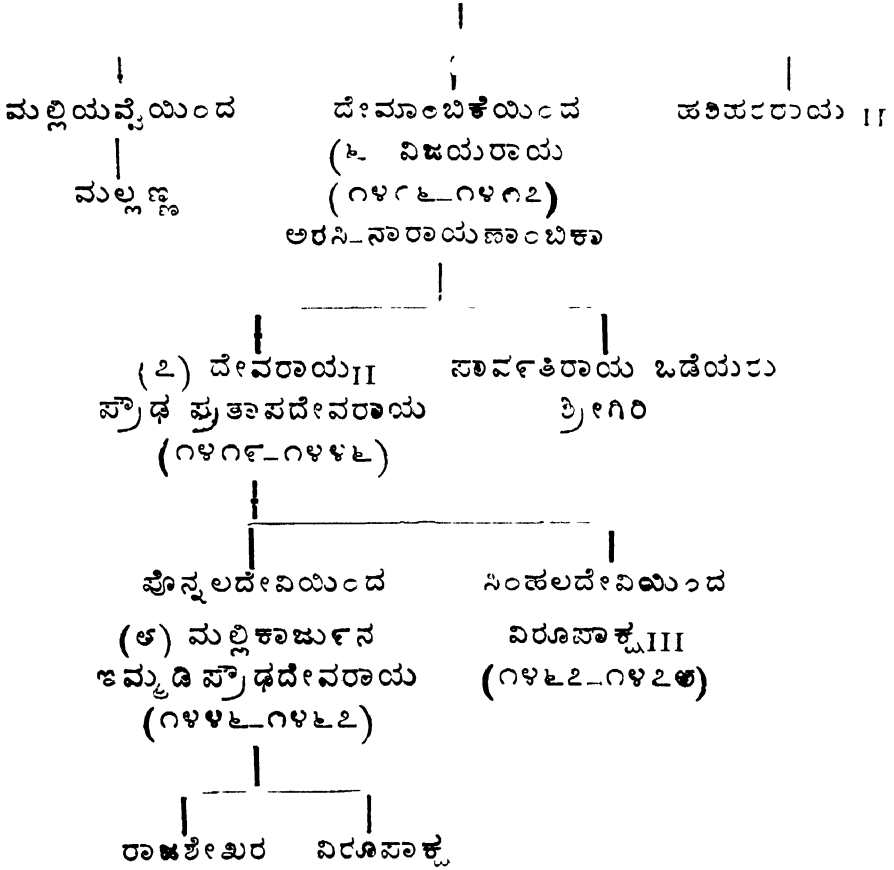
ಸಂಗಮ

ಅರಸಿಕಾಮಾಂಬಿಕಾ

(ಮುಂದಿನ ಪುಟದಲ್ಲಿ)

ಹಿಂದಿನ ಪುಟದಿಂದ

೨ ಸಾಳುವ ವಂಶ

(೧೪೭೮-೧೪೯೬, ೧೮ ವರ್ಷ)

(೧೦) ಸಾಳುವತರಸಿಂಹ

(೧೪೭೮-೧೪೯೬)

(೧೧) ಇಮ್ಮಡಿನತಸಿಂಹ

೧೪೯೬-೧೫೦೬

೨ ತುಳುವ ಮಂಶ

(೧೯೬೬-೧೫ ೭, ೭೧ ವರ್ಷ)

ತಿಮ್ಮ
(ಹೆಂಡತಿ-ದೇವತಿ)

ಈಶ್ವರ
(ಹೆಂಡತಿ-ಬುಕ್ಕಮ್ಮ)

(೧೨) ನರಸ-ನರಸಿಂಗ
(೧೯೬೬-೧೫೦೩)

ತಿಸ್ಸಮ್ಮಂದ

(೧೩) ವೀರನರಸಿಂಹ
ಭುಜಬಲರಾಯ
(೧೫೦೪-೧೫೬೯)

ನಾಗರಾಯ, ವಿಯಿಂದ

ಓಬಾಂಬಿಕೆಯಿಂದ

(೧೫) ಅಚ್ಚುತರಾಯ ರಂಗ
(೧೫೩೦-೧೫೪೨ ಅರಸ ತಿಮ್ಮಾಂಕಾ)

(೧೬) ವಂಕಟದೇವರಾಯ
೧೫೪೨ (೧೭ ಸದಾಶಿವರಾಯ
(೧೫೪೩-೧೫೬೭)

(೧೪) ಕೃಷ್ಣರಾಯ
(೧೫೦೯-೧೫೨೯)

ಮಗಳು ತಿರುಮಲಾಂಬಾ
ಪತಿ ರಾಮರಾಯ

೪ ಅರನೀಡು ರಾಜವಂಶ

೧೫೬೭ ರಿಂದ ೧೬೬೪

ಬುಕ್ಕ (ಬಲ್ಲಾಂಬೀಕ)

(ರಾಮರಾಜ-ಲಕ್ಷ್ಮಾಂಬಿಕಾ)

ಶ್ರೀರಂಗ (ತಿರುಮಲಾದೇವಿ)

ಅಳಿಯರಾಮರಾಯ

ತಿರುಮಲಾಂಜಾ

೧೫೬೫ ರಲ್ಲಿ ಮರಣ

ಶ್ರೀರಂಗ

(೧೫) ತಿರುಮಲರಾಯ

ಅರಸೀವೆಂಗಲಾಂಬಾ

(೧೫೬೭-೧೫೭೧)

೧೯ ಶ್ರೀರಂಗರಾಯ

೧೫೭೩-೮೪

೨೦ ಪೆಂಕಟಪತಿರಾಯ

೧೫೮೫-೧೬೧೫

ಶ್ರೀರಂಗ

೨೧ ರಾಮಪೇವ

(೧೬೧೫-೧೬೨೨)

೨೩ ಶ್ರೀರಂಗರಾಯ

ಗೋಪಾಲರಾಯನಿಗೆ ದತ್ತಕ

ವೆಂಕಟಾಸ್ತಿ

ರಣಗಪ್ಪರಾಜ

ಗೋಪಾಲರಾಜ

೨೩ ಶ್ರೀರಂಗರಾಯ

ದತ್ತಕಪುತ್ರ

೧೬೪೩-೧೬೬೪

೨೨ ವೆಂಕಟಪತಿರಾಯ

ಪೆದ್ದವೆಂಕಟ

ಚಿನ್ನವೆಂಕಟ

ಅನೆಗುಂದಿ ವಂಶ

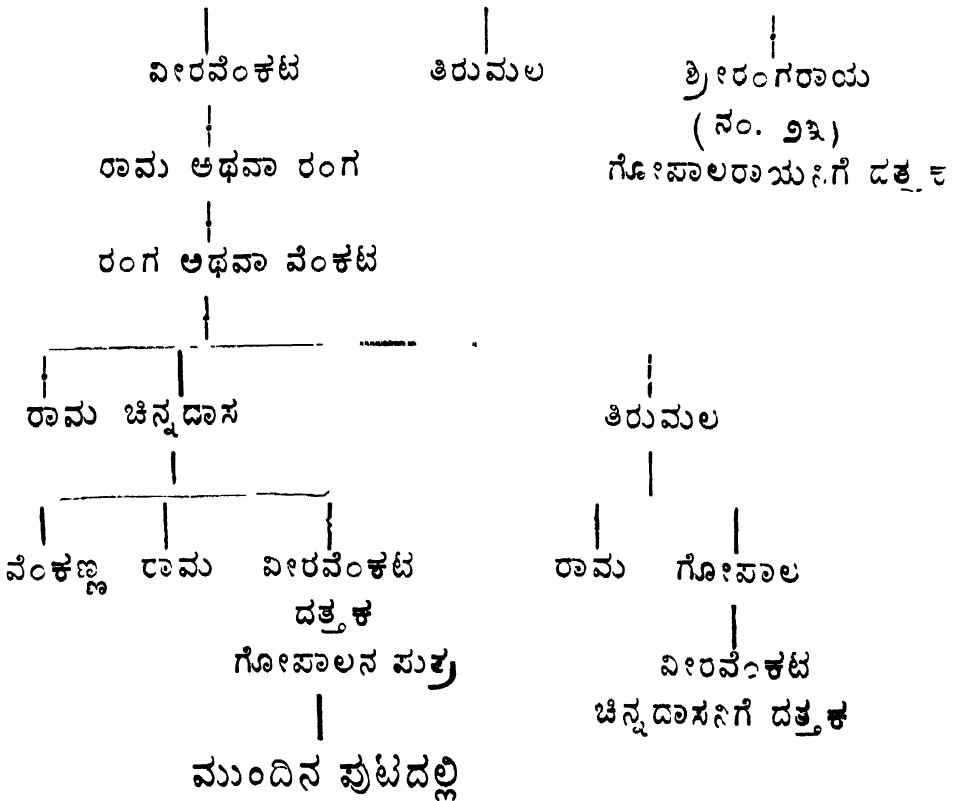
(೧೬೨೨-೧೬೪೦)

ಅರವೀಡು ರಾಜವಂಶ

ಮುಂದೆ ಸಾಗಿದ್ದು

(ಈಗ ಅನಿಗುಂದಿಯಲ್ಲಿರುವುದು)

ಚಿನ್ನವೆಂಕಟ

ಹಿಂದಿನ ಪುಟದಿಂದ

